Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE
6
B
EMANUELE
M

8. 6. B. 2

T. LIVII PATAVINI CONCIONES, CVM ARGVMENTIS ET ANNOTATIONIbus Ioachimi Perionij Benedictini Cormœriaceni.

His acceſſit index locupletiſſimus omnium concionum, ſimul & tabula inſigniores conciones ſuo quãque generi ſubiectas complectens.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS
Apud Simonem Colinæum anno domini
M. D. XXXII. menſe Ianuario,
ad Calculum Romanum.

Reuerendo in Chriſto patri, D. Dionyſio Briconneto epiſcopo Maclouiēſi, abbatíq; Diui Pauli apud Cormœriacū Ioachimus Perionius Benedictinus S. P. D.

BIBLIO.ECA NAZ. ROMA VITTORIO.EMANUELE

m Emoria teneó, prudétiſſime præſul, iam tum quum pueri primis adhuc literis Cormœriaci in tuo illo cœnobio inſtitueremur, ſæpe hoc te cohortandi noſtri cauſa dicere ſolitum, T. Liuium vnum ex omnibus qui latinè hiſtorias ſcripſiſſent, non tam verborum copia, quàm ſentētiarū grauitate atq; dignitate plurimum præſtare: in primíſq; laudabas diuini illius viri penè diuinam in concionando facultatem. Quorum alterum animaduerti Nicolaū Glotholætum, quem tum audiebamus, facilè tibi concedere: alterū quorundam ſententia, quos ille perpetuam iſtam conſuetudinem tam ſæpe concionandi huius damnare dicebat, quodammodo negare. Ac mihi quidem eius totius diſputationis ſumma ſic iam tum (facile tibi aſſentiebamur) non inſedit modo, ſed etiam placuit, vt quum paucis pòſt annis ad lectionem Liuij me contuliſſem, quod de ipſo prudentia tua ſenſerat, id, quātum ea ætate iudicare poteram, ita habere plane perſpicerem. Itaq; quanquā alioqui

legendo ampla, vt ita dicã, operæ pretia mereri me poſſe viderem, ſcribendo tamen plus me conſecuturum ratus, conciones ipſas, adductus videlicet argumentorũ quibus ſcriptæ ſunt, varietate, atq; adeo ipſo genere elocutionis, quanta diligẽtia mea illa ætas ferebat, velut in breue coẽgi, vt inde rationem quandam ſcribendi dicendiq; mihi compararem. Qua in re me in primis adiuuit diligẽtia tua. Forte velut intra viſcera eius ipſius codicis Liuiani, quem mihi ex bibliotheca tua locupletiſſima Iacobus Symoneta ſingulari homo prudentia exhibuerat, index quidam omniũ cõcionum, quæ tum extabant, manu tua ſcriptus latebat. Huius ergo, atque adeo codicis, (qui quãtum tẽporis quãto ſtudio lectioni tribuiſſes, facile indicabat) fidẽ ſecutus, id intra paucos menſes ſum conſecutus, quod alioqui multorum annorũ opus fuiſſet. Hoc deinde modico interuallo cõſecutum eſt id tempus, quo ſingulari tua in me humanitate atq; pietate autore in hanc omnium principem academiam ad percipiendas atq; penitus cognoſcẽdas liberales artes veni: vbi q̃ primum licuit, rogo primum, num adhuc ſeorſum illæ ipſæ cõciones excuſæ eſſent. deinde, nũ quis hoc negotium ſuſcipere velle, aut iam ſuſcepiſſe diceretur. Alterum mihi plane negaba-

tur,alterum nemo affirmabat. Itaq; expectã-
dum cenſeo, num vnus aliquis ex noſtris ho-
minibus,aut etiam aliarum gẽtium exiſteret,
qui pro ſuo erga Liuium ſtudioſóſq; omnes
ſtudio atq; diligentia,opus ipſum emitteret.
Interim quantum prope mihi ſtudia vel Phi
loſophica vel Theologica tribuebant otij, ad
recognoſcendum potiſſimum collatis varijs
exemplaribus conferebam. Iam verò & mul-
tum temporis proceſſerat,& ne tum quidem
vſquam opus apparebat:quum non ſolum ad
edendum,verum etiam ad maturãdum quod
Liuio glorioſum, iuuenibus vtile, nulli non
gratum futurũ eſſet,ſtimulor quidem, cæte-
rum metu ab eodem parte altera deterreor.
Ac quanquam facilè,vt ferè fit, ſpes metum
vincebat, tamen ante omnia mihi diligenter
videndum eſſe putabã,ne plus apud me alie-
næ gloriæ atq; vtilitati liceret, q̃ meæ ipſius
famæ. Quo factũ eſt,vt conciones ipſas iam
tanquam certa victoria exultantes,intra fines
modeſtiæ diu multumque continuerim : con-
tinuiſſemque diutius, niſi connixæ argumen-
tis atq; annotationibus,velut viribus auctis
atque cõiunctis,id quoque in me ſcelus auſu-
ræ fuiſſent,quod fœtus in viperam matrem
audere ſcribit Plinius. Ita aut temeritatẽ vi-
taui:aut non niſi inuitus memet in diſcrimen

obtuli. Certe conſilium erat copias nec cornu præmunitas, nec ſubſidio firmatas ob id ipſum in aciem educere: eduxiſſemq́, niſi alterum etiam doctis propè neceſſarium, alterũ ſtudioſis iuuenibus vtile putaſſem. Nã quis tandem neſciat plurimum ad cognitionẽ concionum pertinere, ſcientia iam antè comprehendiſſe atq́ perſpexiſſe quo quæque loco, tẽpore, modo, qua quæq́ occaſione habita ſit? At detractis argumentis vel hæc ſcientia ſimul tollẽda eſt, vel certe nunq̃ abijciẽdũ è manibus totũ Liuij corpus. De annotationibus verò, ipſas in eorũ dũtaxat gratiã ſcripſimꝰ, qui ſtudio rhetorico deſtinati, penituſq́ dediti eſſent: in quo plurimũ habet momẽti diligenter percepiſſe atq́ penitus cognoſſe nõ partes modo, ſed etiã virtutes orationis, vim & naturã verborũ. Quod ſi non in totũ præſtitimus, at certe in eo elaborauimus. Faxint ſuperi, vt tã ſit felix conatus, quàm pius. Satis equidẽ habeo non omnẽ luſiſſe operam. Vtcunque hæc alea caſura eſt, hunc laborem, quãtulus eſt, iãpridẽ votũ, nunc tuæ amplitudini, digniſſime præſul, tanquã pignus quoddã meæ in te fidei, ac deditionis qualecunque teſtimoniũ dedico. Vt ad magna non ſufficimus, ita quod poſſumus, id demũ præſtamus atq́ offerimus. Etiã accepimus antiquos illos

Romanos quũ in diſcrimine res eſſet, quod Dijs gratũ eſſe vidiſſent, veluti fanum, ſupplicitér ſolitos vouere, id verò poſt victoriã exiliter ac tenuiter, non magnifice præbuiſſe: tamen nunquã auditum eſt fulmina de cælo ob eam cauſam iacta eſſe. Tuæ dignitati ædẽ ob victoriã quandã voui. Hanc quanta potui diligentia & magnificentia extructã, in tutela tua eſſe, ſub vmbra auxilij tui latere ſinas. Ita ne tenuia quidẽ & exilia faſtidiẽdo, ad maiora audenda me non hortaberis modo, verum etiã impelles, aut etiam trahes. Vale præſul ornatiſſime. Pariſijs è gymnaſio Montisacuti pridie Calendas Februarias. Anno M. D. XXXII, ad calculum Romanum.

Ioachimus Perionius Benedictinus Cormœriacenus Lectori S. P. D.

N tibi, Lector, T. Liuij ſcriptoris clariſſimi conciones, quas ex domo locupletiſſima illa quidem & ornatiſſima, ſed tamen non perinde nuda & aperta, ceu rarum theſaurum nõ protulimus modo, verum etiã in enchiridium quoddã coëgimus. Quod ipſum cur ante nos adhuc nemo, quod ſciã, tentarit, ſeu metu ſeu pudore prohibitus, ſeu magnitudine atq; difficultate operis deterritus, ſeu (quod proximum vero) negligentia impeditus, quòd minimam inde gratiam vel ingenij vel artis ſe initurũ ſperaret: vt diuinare equidem non poſſum, ita mirari nõ deſino. Nos certe & ſi ab alijs hoc ipſum maiore ſtudio atque diligentia iudicabamus præſtari poſſe, tamen veriti ne ſemper expectando, nunquam opus procederet, ac ſic demum tanto pæſertim fructu ſtudia iuuenũ in æternum carerent, tandem ſtudio & mente in cõmune conſulendi exhibuimus. Quæ vt pia ſunt, ita non omnino vana duplici de cauſa ſpero fore. Primum, ꝙ labori ſtudioſorum ad faſtidium multo peperciſſe, deinde ꝙ vtilitati publicæ proſpexiſſe videor. Quot, quæſo, horæ tranſmittebantur euoluendis tranſlegẽ

diſcꝗ chartis,vt ~~optatã notatamꝗ~~ animo cõ-
cionẽ aſſequeremu~~r~~? Quàm rurſus graue ac
moleſtum erat tantum volumẽ tota vrbe to-
tis diebus circũferre ob conciunculæ vnius
enarrationem? Nunc ea forma excuſæ ſunt,
vt quiuis etiam inambulando vel ad veterẽ
aliquarum memoriam repetendã,vel ad no-
uam commentationẽ geſtare & cupiat & poſ
ſit:eædem rurſus eo digeſtæ ordine,vt quæcũ
ꝗ arriſerit,ꝙ primum vel vltro ſeſe nobis of-
ferat,atꝗ oſtendat.Nam triplici indice velut
quibuſdam ſignis viã in vrbem ferẽtem præ-
paraui: in quam ne forte temerè irrũperes,
ex eademꝗ egredereris,circà argumenta at-
ꝗ annotationes velut mœnia quædã duxi,
quæ diruas, propè dixerim,oportet, ſi vrbe
pulcherrima potiri velis. Nec verò propoſi-
ti noſtri fuit ~~vniuerſa ornamenta~~ & lumina
cõcionũ ~~proferre, aut explicare:~~ ꝗ repetendi
genera,~~item aſyndeton,~~ ~~polyſyndeton~~,& itẽ
mille ~~alia generis eiuſdem aperta~~ ſunt, non
recondita,& in receſſum aliquem abſtruſã,vt
expromi debeãt. Iam ipſæ quàm vberes fru-
ctus polliceantur, vel ex hoc facilè intelligi
poteſt, ꝙ non priuata quidem aliqua ex ijs
vnius alicuius generis,~~ſed~~ communis quædã
omnium generum ſcribendi ~~dicẽdiꝗ~~ facultas
paretur ~~atꝗ cõformetur~~.Neꝗ enim aut iudi-

ciũ ſolum,aut deliberatio, aut demonſtratio continetur,ſed perpetuus quidã omnium cõcentus,vt quædam ſenſuum noſtrorum ratio in totum corpus,ita in ſummam conſentit. Nec hæc rurſus ſimpliciter tractantur,ſed in ſuas quicꝙ partes diuiſum atque ſeiunctum: vt quicunque huc penetret, quemadmodum ſi in hortum aliquem omni florum genere ornatiſſimum atque amœniſſimum ſecedat, neſciat quem potiſſimũ eligat ex omnibus, ita hic quod genus ſequi malit. Adhortationem aliquis præſtare putet,quòd frequẽtior. Quid?monitionem illam Q. Fabij Cunctatoris ad Paulum Aemilium conſulem: ſuaſionẽ pacis per Annibalẽ apud Scipionẽ nemo opponat? Alius diſſuaſionẽ anteponat,pietatẽ in patriã adduct⁹ Furij Camilli,qui,ne ſedes imperij Veios tranſferret, diſſuadẽdo obtinuit. At Martij Septimij ad milites exhortatio de gloria cõtendat. Cãpanorũ in ſenatu petitio nõ cedat.Cato ſibi queq̃ ꝑferri nõ patiat. Ad hæc accuſatio,defenſio,obiurgatio,expoſtulatio,& q̃relæ ſequũtur. Tũ purgatio,recõciliatio,gratiarũ actio,incedũt. Poſtremũ agmẽ claudũt leuis armaturæ milites:quãquã ſicut à nobis paulo ante dictũ eſt,eo delectu atque diſcrimine omnia ſcripta ſunt,vt qd cui ꝑſtet, nõ facilè diſcernas. Et hæc ipſa q̃ tractamus,

reliquiæ tātū ſunt quædā eorū quæ ille diui-
nus ſcriptor ab origine vrbis in ſuā vſqꝫ æta-
tē diuinitus perduxit.Cætera iniquitate atqꝫ
iniuria tēporū interciderūt,quāto,Diui boni
rei literariæ dāno? quæ ſpes eſſet fore vt ali-
quādo à ſilētio vindicarent̃,ſi docti homines
velut ſigno dato in hāc cauſam incumberēt.
Priore demū anno quinqꝫ libri,mutilati qui-
dē illi,in Germania reperti ſunt,ex quibꝰ cō-
ciones ſuo quāqꝫ ordine diſpoſuimus. Certū
habeo,ſi res(verus vtinā vates ſim) nobis eſ-
ſet cum bibliothecis monachorū, integritati
ſuæ T.Liuiū alioſqꝫ ad quos eadē ꝑtinet in-
iuria,reſtitui aliquādo poſſe.Quod ſi iā cōti-
giſſet,aut nō eſſet noſtris annotationibus lo-
cus,aut in plura volumina cōciones ſecari cō-
ueniret, aut certe maiuſcula forma imprimi.
Quātū enim numerū,quot chartas implerēt
ex ccxl libris collectæ,quæ vix ex xxxv iā
propè cc ſunt numero?quibus iā penè in im-
mēſum opus ipſum creuiſſe videri poteſt?At-
qꝫ vtinā iā videndū eſſet, quidnā ſequi place-
ret.Nō obſtarent publicæ libertati,Perionij
ineptiæ.Tu tamen,lector optime, quicquid
hoc eſt laboris, ita demum velim boni con-
ſulas,ſi hac parte tuæ cōſultum eſt vtilitati.
Vale. Pariſijs ex gymnaſio Mōtisacuti pri-
die Calēdas Februarias Anno M. D.xxxij.

Lectori.

HOc te ſcire velim,lector, non ſine ratione omnes omniũ etiã generũ orationes Liuij, cõcionũ appellatione nobis ſignificari placuiſſe:etiã ſi ꝓpriè cõcio eſſe intelligatur ſola ea oratio q̃ ad populũ legitimè cõuocatũ ꝑ magiſtratũ habet. Primũ,ꝙ nullius nõ in ore cõciones T. Liuij habent. deinde,ꝙ ita cõparatũ eſt,vt gratiores ſint libri,quibꝰ titulus nudus ac breuis prælatus ſit, q̃ qui ampullas quaſdã verborum præ ſe ferãt. Tum etiã magis,ꝙ ita facilius & ſciẽtia ſingula cõprehẽderẽt, & memoria continerẽtur repeterẽturq;, ſi ad vnum oĩm cõmune genꝰ referrẽt. Hoc eò te monere volui, ne forte mirareris,iudiciũ,deliberationẽ,& demonſtrationẽ cõcioni a nobis hac tabula ſubijci. Vale.

TABVLA cõplectens cõcionũ,velut generis diuiſionem in ſpecies,quarum ſuæ cuiq; ſed inſigniores partes ſubijciuntur.

CONCIO	Deliberatio	Suaſio,Diſſuaſio. Adhortatio,dehortatio. Monitio. Petitio,cũ reſponſione. Gratiarũ actio. Commendatio. Reconciliatio
	Demõſtratio	Eſt cõiũcta cũ cæteris, vt deſcribitur Carthago noua,cõc.cxxvj. Perſonæ. Rei.
	Iudicium	Accuſatio,Defenſio:ſiue Criminatio,Defenſio. Exprobratio. Inuectiua. Expoſtulatio.Purgatio. Querela Obiurgatio. Deꝑcatio.

Pag.

Reconciliationis. 7.
Belli. 48.
Vt conſules ex plebe fierent, & cõnubia plebi cum patribus eſſent communia. 55
Vt bellum continuetur: vbi perſeuerantia laudatur. 70
Belli pro patria. 85
Vt petatur fieri conſul ex Latio. 141
Vt fiat conſul alter ex Latio. 143
Vt fiat deditio. 157
Vt dedantur ſponſores pacis. 159
SVASIO Vt ex plebe augures & pontifices fiant. 181
Vt bellum pro Rom. Campani ſuſcipiant. 237
Vt vana lætitia credatur concepta. 245
De deligendo imperatore 251
Pacis. 331
De tranſferendo bello. 339
Vt ſtet Achæi pro Romanis. 352
Ne lex Oppia tollatur. 364
Vt tollatur. 372
Vt tollantur Bacchanalia. 441
Vt iungatur amicitia cum Perſeo 489

Ne Veios imperium transferretur, pag. 87
DISSVASIO. Ne leges latę de cõnubio patrũ & plebis, ac conſulibus ex plebe faciendis acciperentur. 111

Pag.

	Ne captiui redimerentur.	230
	Ne fiat deditio.	271
	Ne Scipioni Africa prouincia decerneretur.	302
	Ne Aetoli ſtent pro Romanis.	343
DISSVASIO.	Ne fiat pax cum Antiocho.	409
	Ne poſtulata concedantur.	419
	Ne triumphus petitus decernatur.	428
	Ne ſocietas iungatur cum Perſeo	486
	Ad vltionem.	23
	Ad erumpendum ex colle.	135
	Ad concordiam.	139
	Ad bellum, Scipionis.	198
	Ad bellum, Annibalis	303
	Ad vlciſcendam aut vitãdam proditionem.	257
ADHORTATIO.	Ad irrumpẽdum in hoſtem incautum.	266
	Ad transferendum bellum.	279
	Ad oppugnationem Carthaginis nouæ.	283
	Ad iuſtum bellum	381
	Ad bellum.	402
	Ad bellum contra Gallogræcos.	425
	A pugna contra patriam.	136
DEHORTATIO.	A cæde facienda, patris ad filium.	241

		Pag.
	Vt caſtra coniungantur.	215
MONITIO	Quo modo ſe gerendum in bello.	217
	Vt libido & voluptas vincantur.	327
	Vt feratur auxilium.	3
	Auxilij aduerſus hoſtes, Cãpanorum, cum reſponſione.	124
	Vt conferatur pecunia in redemptionem.	226
	Auxilij rurſus aduerſus hoſtes.	248
PETITIO.	Vt cõditio miſera in tolerabiliorẽ mutetur.	260
	Pacis per Annibalem apud Scipionem, cum reſponſione.	330
	Pacis per Antiochum, cum reſpõſione.	411
	Præmiorum ob labores & officia.	415
GRATIARVM ACTIO.	Sola eſt Saguntinorum, qua gratias agunt Romanis pro beneficijs in ſe collatis.	299
COMMENDATIO.	Item ſola eſt Licinij Calui, qua filium commendat.	81
RECONCILIATIO.	Inter Romanos & Albanos per Metium Suffectium.	7
	Inter M. Lepidum, & M. Fuluium cenſores.	480

LAVS.	Perſonæ	Scipionis.	137
		Militum.	94.125
		Matronarum	148
	Rei	Vrbis.	44.126
		Legis.	149
		Rogationum.	33
VITVPERIVM.	Perſonæ	Patrum.	33.50.20.
		Ap. Claudij.	85
		Fabij Cunctat.	95
		Pleminij.	134
		Militum.	130
		Philippi.	144
		Nabidis	153
		Annibalis.	188

IVDICII PARTES.

		Pag.
ACCVSATIO.	In Appium Claudium, qui cenſurã extra tẽpus prorogabat.	175
	In Demetriũ parricidij reũ.	462
	In Metium proditorem.	11
	In Fab. Maximum, q̃ cõtra edictũ pugnaſſet.	150
	In Manlium, quòd in hoſtem cõtra edictum pugnaſſet.	144
	In Carthaginenſes factionis Barchinæ.	188
DEFENSIO.	Criminum obiectorum à Syracuſanis Marcello.	275
	Criminum obiectorũ à duobus legatis Cn. Manlio.	428

Criminum obiectorum Achæis à Lacedęmonijs. 452

DEFENSIO.
Parricidij & affectati regni. 469
Criminum obiectorum Perſeo ab Romanis. 502

EXPROBRATIO.
Horatij aduerſus populum. 9
Veturiæ aduerſus Coriolanum filium. 25
Claudij Pontij Samnitium imperatoris aduerſus Rom. 155
P.Scipionis in milites 289

INVECTIVA
Claudij Pontij aduerſus Ro. 168
Ruffi Minutij magiſtri equitum in dictatorem. 210

EXPOSTVLATIO.
Sola eſt Philippi regis cum Romanis, niſi querelam ei ſubijcere volumus. 448

PVRGATIO.
Tuſculanorum in ſenatu 109
Syracuſanorum apud Marcellum ꝙ defeciſſe dicebantur. 264
Criminum obiectorum Nabidi a Roma. 385
Proditionis 397

QVERELA.
Locrenſium in ſenatu de iniurijs illatis à Q. Pleminio. 319

OBIVRGATIO.
Q.Cincinnati aduerſus patrum licentiam. 33
M.Marcelli in milites, qui fugien-

do ceſſerant hoſti. 286
P. Scipionis in ſuos vehemens. 289
OBIVRGATIO Ariſthenis prætoris Achæorum in ipſos ꝙ tacerent 351
Philippi regis in filios Perſea & Demetrium 459

DEPRECATIO. Seruij Tullij pro militibus ad dictatorem 121
Minutij ad Fabium dum caſtra cõiungit 215

¶Index omnium concionum eo ordine digeſtus, quo illæ ſcriptæ ſunt: in quo prior numerus concionẽ ſignificat, poſterior pagellam.

¶Ex I ab Vrbe condita.

Verba Romuli ad Iouẽ Feretriũ in oblatione ſpoliorum, & dedicatione templi. 1.2
Precatio Romuli ad Iouem Statorem, vt Romanis aduerſus Sabinos ferret opem. 2.3
Verba Proculi Iulij ad populum Romanum conſolationis plena. 3.5
Suaſio reconciliationis inter Romanos & Albanos per Metium Suffectiũ ad Tulliũ Hoſtiliũ regem Romanorum. 4.7
Exprobratio P. Horatij in populũ pro filio perduellionis reo. 5.9
Concio Tulli Romanorum regis de proditione Metij Suffectij Albanorum ducis. 6.11
Verba Tanaquil ad Seruium generũ de regno. 7.13
Exhortatio Tulliæ ad Tarquinium maritum de regni affectatione. 8.14
Lucretiæ querelæ ac lamentatio ad virum, patrem & amicos alios de violatione 9.15

¶Ex II ab Vrbe condita.
Concio P. Valerij Publicolæ ad populũ de crimine obiecto. 10.17
Mutij Scæuolæ ad Porſenam Cluſinum regem verba fiduciæ plena 11.19
Concio Martij Coriolani ad Patres contra plebẽ & tribunos. 12.20
Actij Tullij Volſcorum principis ad conſules verba, vt ludis non adeſſent Volſci 13.22
Adhortatio ad vltionem, eiuſdẽ Actij ad ſuos. 14.23
Exprobratio Veturiæ aduerſus Coriolanũ filiũ Romanis bellum inferentem 15.25
¶Ex III ab Vrbe condita.
Q. Fabij concio ad trib. pleb. alios, quàm Terentillum de vi tribunitia 16.26
Auli Virginij trib. pleb. ad plebẽ de Cæſonis arrogãtia verba 17.28
Concio P. Valerij Publicolæ cõſulis ad trib. omnẽq; plebem de bello. 18.29
Cõcio L. Quintij Cincinnati ad populũ aduerſus A. Virginium 19.31
Obiurgatio eiuſdem L. Q. Cincinnati aduerſus patrum licentiam 20.33
Verba Icilij aduerſus Appij Decemuiri decretũ, vt ſponſa extra domum maneret 21.36
Verba Virginij prĩs Virginię aduerſus Appiũ. 22.38
Verba eiuſdẽ Virginij ad milites, quibus honorẽ ſibi delatum recuſauit 23.38
Verba ſeniorum patrum de decẽuiratu tollendo, & reſtituendo tribunatu plebis. 24.39
Verba legatorũ Valerij & Horatij ad poſtulata plebis in Sacro monte. 25.41
Appij verba dum decemuiratu ſe abdicare vellet. 26.42.

Oratio legatorũ ad plebẽ,vt in vrbẽ rediret.27.43
Actio A.Virginij aduerſus Appium reum. 28.44
Pronunciatio M. Duillij tribunipleb. quum pote-
ſtati tribunitiæ modum feciſſet. 29.45
Adhortatio Valerij conſulis ad equites vt fortiter
pugnent. 30.46
Adhortatio Horatij conſulis ad ſuos 31.47
Suaſio belli, T.Q. Capitolini quartũ conſulis con-
tra plebem & tribunoſpl. 32.48
¶Ex IIII ab Vrbe condita.
Suaſio C.Canuleij tribunipl. ad plebem pro roga-
tionibus promulgatis aduerſus patres 33.55
Adhortatio Vectij Meſſij Volſcorum regis ad
ſuos 34.64
Adhortatio Mamerci Aemilij dictatoris ad ſuos
inuſitato certamine exterritos 35.65
Adhortatio Sexti Tempanij Decurionis ad milites
in re complorata. 36.67
C. Iunij tribunipl.interrogationes de Sempronio
conſule,cum Tempanio tractatæ. 36.68
Verba L.Decij tribunipl.ad populum aduerſus M.
Poſthumium trib.militum conſulari pote-
ſtate 37.99
¶Ex V ab Vrbe condita.
Suaſio Appij Claudij trib.mil.cõſulari poteſtate ad
populũ de bello cõtinuãdo,cõtra trib.pl. 38.70
Cõmẽdatio P.Licinij Calui ad populum,vt filio,ſi-
bi delatum honorem,mandaret. 39.81
Verba Camilli dictatoris ad Apollinem & Iunonẽ
in oppugnatione Veiorum. 40.82
Verba eiuſdem Camilli ad pædagogum Faliſcorũ
in caſtris deprehenſum cum pueris. 41.83
Oratio legatorum Faliſcos Romanis dedẽtium in
ſenatu. 42.84

Suaſio Camilli exulis ad Ardeates, vt arma cape-
rent aduerſus Gallos. 43.85
Diſſuaſio eiuſdem Camilli ad populum, ne Veios
imperiũ tranſferretur, cõtra trib.pl. 44.87
¶Ex VI ab Vrbe condita.
Adhortatio eiuſdẽ Camilli dictatoris ad ſuos per-
turbatos hoſtium numero. 45.98
Adhortatio A.Cornelij Coſſi dictatoris ad
ſuos. 46.100
Verba eiuſdem Cornelij Coſſi dictatoris in M.
Manlium. 47.101
Reſponſio Mar. Manlij Capitolini ad verba
Coſſi. 48.102
Verba eiuſdem Manlij ad Deos quum in vincula
duceretur. 49.105
Concio eiuſdem Manlij poſt vincula ad plebem ad-
uerſus patres concitandam. 50.ead.
Verba Camilli ad ſenatores Tuſculanorum de mit-
tendis Romam de pace legatis. 51.108
Purgatio Tuſculanorum per legatos in ſenatu, cum
petitione pacis. 52.109
Verba Q.Cincinnati dictatoris ad A.Sempronium
magiſtrum equitum de belli ratione. 53.110
Verba Camilli dictatoris ad Quirites de interceſ-
ſione. 54.111
Diſſuaſio Ap. Claudij contra tribu.pleb. ne leges
promulgatæ de connubio & conſulatu accipe-
rentur. 55.ead.
¶Ex VII ab vrbe condita.
Deprecatio Seruij Tullij ad dictatorem pro militi-
bus, vt pugnandi faceret poteſtatem. 56.121
Adhortatio M.Popilij conſulis ad ſuos. 57.123
Petitio auxilij pro Campanis contra Samnites in
ſenatu. 58.124

Reſponſio Romanorum ad petitionem Campa-
norum 59.129
Reſponſio Campanorum ad reſponſum Ro-
manorum 60.ead.
Adhortatio M. Valerij Coruini ad ſuos 61.130
Adhortatio ad erumpẽdum, P. Decij trib. milit. ad
A. Cornelium conſulem 62.131
Adhortatio ad erumpẽdum ex colle occupato, eiuſ-
dem Decij ad ſuos 63.133
Dehortatio M. Valerij Coruini dictatoris à pugna
cõtra patriã ad coniuratos milites 64.136
Adhortatio ad concordiam, T. Quintij ducis coniu-
ratorum ad eos 65.139

¶Ex VIII ab Vrbe condita.

Suaſio Annij Setini prætoris Latinorũ ad eos, vt al-
terũ conſulem ex Latio fieri peterent 68.141
Suaſio eiuſdem Annij ad patres Rom. vt alter con-
ſul ex Latio fieret 69.143
Verba T. Manlij conſulis ad legatos Latino-
rum 70.144
Criminatio T. Mãlij cõſulis in T. Manliũ filiũ, qui
cõtra edictũ ipſius in hoſtẽ pugnauerat 71.ead.
Verba quibus pro legionibus Rom. P. Decius cõſul
ſe deuouit 72.146
Relatio Furij Camilli conſulis ad patres de La-
tinis 73.148
Criminatio per interrogationes L. Papyrij dictato-
ris contra Fabiũ Maximum magiſtrum equitũ,
ꝙ aduerſus edictum pugnaſſet. 74.150
Prouocatio à dictatore ad tribu. ple. & populum, M.
Fabij Maximi pro filio 75.152
Reſponſio L. Papyrij dictatoris ad deprecatio-
nẽ populi pro Q. Fabio Maximo magiſtro equi-
tum, cum reconciliatione. 76.153

¶Ex IX ab Vrbe condita.

Exprobratio ſeu criminatio Claudij Pontij Samnitium imperatoris contra Romanos 77.155
Suaſio L. Lentuli principis legatorum Rom. ad exercitum & conſules de deditione 78.157
Suaſio Sp.Poſthumij conſulis qui ſub iugum miſſus fuerat vt dederentur ſponſores 79.159
Refutatio eiuſdem Poſthumij contra trip. ple. qui deditionem impediebant. 80.162
Verba A. Cornelij Aruinæ fœcialis ad Samnites in deditione ſponſorum pacis 81.168
Inuectiua reſponſio Cl. Pontij Samnitium regis cõtra Romanos. 82.ead.
Adhortatio ad eruptionem, Q.Fabij dictatoris ad ſuos 83.171
Pronunciatio Q.Menenij dictatoris, quando in eũ ambitus crimẽ iactum eſt à nobilibus 84.171
Accuſatio ſiue criminatio P.Sempronij trib.pl.contra Ap.Claudium, qui extra legitimum tempus cenſuram continuare volebat. 85.175

¶Ex X ab Vrbe condita.

Suaſio P.Decij Muris cõſulis, vt ex plebe augures & pontifices fierent 86.181
Verba Q. Fabij Maximi conſulis deſignati ad populum, vt ſibi liceret ſubrogare collegam quem vellet 87.186
Verba Virginiæ in dedicatione aræ Pudicitiæ plebeiæ 88.ead.

¶Ex XXI ab Vrbe condita.

Criminatoria concio Hannonis contra Carthaginẽſes de fœdere rupto per Annibalem 89.188
Verba Alorci Hiſpani, quibus leges pacis ab An-

nibale Saguntinis retulit. 90.191
Reſpõſio vnius Carthaginenſium ad legatos Rom. de conſilio oppugnationis Sagunti. 91.194
Reſponſio Volcianorum ad legatos Rom. 92.196
Verba Annibalis ad Hiſpanos milites 93.197
Adhortatio ad bellũ, P. Scipionis ad ſuos 93.198
Adhortatio item ad bellum, Annibalis ad ſuos 94.203

¶Ex XXII ab Vrbe condita.

Inuectiua Ruffi Minutij magiſtri equitum in Q. Fabium Cunctatorem dictatorem 95.210
Verba Aceducis Hiſpani ad Boſtarem pro obſidibus Hiſpanorum 96.213
Verba Fabij Cunctatoris de temeritate Minutij 97.214
Monitio Minutij ad milites, vt coniungerent caſtra cum Fabio 98.215
Deprecatio Minutij ad Fabium dum caſtra coniungit 99.216
Monitio Fabij Maximi Cunctatoris ad Aemiliũ cõſulem quomodo ſe gereret in bello 100.217
Verba Cn. Lentuli ad L. Paulum Aemilium de ſalute 101.222
Reſponſio ad ea Aemilij 102.ead.
Adhortatio ad erumpẽdum, P. Sempronij Tuditani trib. mil. ad ſuos 103.223
Verba Maharbalis præfecti militum ad Annibalẽ victorem, cum eius reſponſo 104.224
Verba P. Scipionis in patriæ conſeruationem iurata 105.225
Petitio captiuorum Cãnenſi clade Romanorum in ſenatu, vt redimerentur 106.226
Diſſuaſio T. Manlij Torquati, ne captiui redimerentur 107.230

¶Ex xxiii ab Vrbe condita.
Narratio verſuta Pacuuij Calauij Campani ad populum Campanum de ſenatoribus interficiendis 108.235
Suaſoria reſponſio Varronis conſulis ad legatos Cāpanorum, vt bellū pro Romanis aduerſus Annibalem ſuſciperent. 109.237
Verba Perollę ad Pacuuiū Calauium patrem de interficiendo Annibale 110.240
Dehortatio Pacuuij Calauij à cęde ad filiū 111.241
Reſponſio Perollæ ad dehortationem Pacuuij patris 112.242
Verba Magij Decij Cāpani ad circūfuſam multitudinē dū vinctus ad Annibalē ducitur 113.243
Verba Himilconis Barchinæ factionis viri in Hannonem. 114.244
Suaſoria reſponſio Hannonis ad Carthaginenſes, vt lætitia vana putetur quæ allata erat ex victoria Annibalis contra Rom. ad Cannas 115.245
Petitio Samnitium legatorum ad Annibalem, vt ferret auxilium aduerſus Romanos 116.248
¶Ex xxiiii ab Vrbe condita.
Suaſio Fabij Maximi, vt imperio Octacilio detracto, videatur quis imperator Annibali opponi debeat 117.251
Verba T. Gracchi ad milites de mulcta 118.256
Adhortatio ad vltionem, L. Pinarij præfecti præſidij Aennæ ad milites 119.257
¶Ex xxv ab Vrbe condita.
Petitio militum relegatorū Cannēſi clade apud M. Marcellum, vt miſera conditio in tolerabiliorē mutetur. 120.260
Purgatio Syracuſanorum per legatos apud Marcellum, ꝙ defeciſſe credebantur. 121.264

Adhortatio ad eruptionem, L. Martij Septimij imperatoris ad milites 122.266
¶Ex xxvi ab Vrbe condita.
Diſſuaſio Vibij Virij Cāpani ad Campanos, ne Romanis ſe dederent 123.271
Defenſio M. Marcelli ad P.C. 124.275
Adhortatio ad bellum tranſferendū, P. Scipionis ad veteres milites patris patruiq; 125.279
Adhortatio ad oppugnationem Carthaginis nouæ, quæ laudatur, Scipionis ad ſuos 126.283
Verba eiuſdem Scipionis ad Luceium Celtiberorū principē quando ei ſponſam reddidit 127.285
¶Ex xxvii ab Vrbe condita.
Obiurgatio M. Marcelli in ſuos qui hoſti fugiendo ceſſerant 128.286
Adhortatio ad bellum, Annibalis ad ſuos 129.288
¶Ex xxviii ab Vrbe condita.
Obiurgatio ſiue exprobratio P. Scipionis in ſuos propter multa facinora 130.289
Gratiarū actio Saguntinorū per legatos in ſenatu ꝑ benefitijs in ipſos a Romanis collatis 131.299
Diſſuaſio Q. Fabij Maximi Cūctatoris, ne Scipioni Africa prouincia decernatur. 132.302
Refutatoria oratio P. Cornelij Scipionis aduerſus Q. Fabium 133.311
¶Ex xxix ab Vrbe condita.
Querelæ Locrenſium de iniurijs a Pleminio legato illatis 134.319
¶Ex xxx ab Vrbe condita.
Petitio Sophroniſbæ vxoris Syphacis ad Maſiniſſam 135.326
Monitio P. Scipionis ad Maſiniſſam, vt libidinem vincat. 136.327
Suaſio ſiue petitio pacis per Annibalem apud Sci-

pionem 137.330
Reſpõſio Scipionis ad petitionẽ Annibalis 138.336
Verba Annibalis ad Carthaginenſes, qui ipſum obiurgarant ꝙ in publico fletu riſiſſet. 139.338
¶Ex xxxi ab Vrbe condita.
Suaſio P. Sulpitij conſulis, vt bellum in Macedoniã transferretur 140.339
Diſſuaſio legatorũ Macedonũ aduerſus Romanos, ne Aetoli pro illis ſtarent 141.343
Suaſio legatorum Romanorum in concilio Aetolorũ, vt pro Romanis ſtarent 142.346
¶Ex xxxii ab Vrbe condita.
Obiurgatio Ariſtheni prætoris Achæorum in eos 143.351
Suaſio eiuſdem Ariſtheni, vt pro Romanis ſtarent Achæi 144.352
Congreſſus Philippi regis & T. Quintij conſulis 145.360
Reſponſio Philippi regis ad ea quæ Aetoli alijꝗ poſtulauerant. 146.361
Suaſio M. Porcij Catonis, ne lex Oppia abrogaretur contra mulierum luxuriam. 147.364
Suaſio L. Valerij tribunipl. pro mulieribus contra ſentẽtiã Catonis vt lex Oppia tolleret. 148.372
Adhortatio ad iuſtam pugnam, Porcij Catonis conſulis ad ſuos. 149.381
Relatio ſiue conſultatio T. Quintij in conuentu Græciæ an bellum gerendum eſſet aduerſus Nabim tyrannũ, qui Argos occupabat. 150.382
Suaſio ſiue ſentẽtia Ariſtheni vt cõtra ſentẽtiã Aetoloꝝ bellũ aduerſus Nabim gereret 151.384
Purgatio criminum obiectorum Nabidis apud Romanos. 152.385
Reſponſio T. Quintij ad purgationem iniuſtam Nabidis. 153.389

Adhortatio ad obſidionem Lacedæmonis, T. Quintij ad ſuos 154.393

¶Ex xxxv ab Vrbe condita.

Verba Minionis pro Antiocho ad Roma. 155.395
Reſponſio ad ea P. Sulpitij legati Rom. 156.ead.
Purgatio proditionis Annibalis apud Antiochum 157.397

¶Ex xxxvi ab Vrbe condita.

Suaſio ſiue ſententia Annibalis in concilio Aſiæ de iungẽda cũ Philippo rege amicitia, atq; vniuerſi belli quod Antiochus parabat contra Romanos, ratione 158.398
Adhortatio ad bellũ, Attilij cõſulis ad ſuos 159.402
Sententia T. Quintij ad Achæos de Zacintho inſula 160.406
Verba eiuſdem T. Quintij ad M. Attilium conſulẽ pro Achæis 161.407
Verba eiuſdem Quintij ad Aetolorum principes de reconciliatione 162.408

¶Ex xxxvii ab Vrbe condita.

Diſſuaſio Eumenis, ne fieret pax cũ Antiocho, qui Caduceatorẽ ob eam ipſam miſerat 163.409
Reſponſio Scipionis ad verba legati Antiochi 164.410
Petitio pacis per Zeuſim legatum Antiochi apud Romanos. 165.411
Reſponſio Scipionis ad petitionem pacis 166. ead.
Petitio Eumenis regis in ſenatu 167.415
Diſſuaſio Rhodiorum in ſenatu, ne petitæ vrbes Eumeni attribuerentur. 168.419

¶Ex xxxviii ab Vrbe condita.

Adhortatio ad bellum, Cn. Manlij conſulis ad ſuos 169.425

Diſſuaſio L.Furij Purpurionis & Pauli Aemilij, ne Cn.Mālio triūphus petit9 decerneret 170.428
Defenſio Cn.Manlij 171.431
Verba P.Scipionis rei ad Quirites, ne cauſam diceret 172.440

ℭEx xxxxix ab Vrbe condita.

Suaſio M.Porcij Catonis, vt Bacchanalia tollerentur 173.441
Expoſtulatio Philippi regis cum legatis Romanorum 174.448
Defenſio criminū obiectorū Achæis ab Lacedæmonijs, per Lycortam eorum prætorē apud legatos Roma. 175.452

ℭEx xl ab Vrbe condita.

Obiurgatio admixta lamentationi, Philippi regis in filios Perſea & Demetrium 176.459
Accuſatio parricidij Perſei aduerſus Demetrium fratrem 177.462
Defenſio Demetrij, parricidij, & affectati regni rei 178.469
Interrogationes T.Sempronij prætoris ad L.Minutium legatum 178.478
Reconciliatio inter M. Lepidum & M. Fuluium cenſores declaratos, per Q. Cæcilium Metellum 179.480
Verba de regni hæreditate, Philippi regis ad Antigonum 180.484

ℭEx xli ab Vrbe condita.

Diſſuaſio Callicratis Achæi, ne cum Perſeo ſocietas iungeretur 181.486

Suaſio Arconis fratris Xenarchi prætoris Achæorũ, cum refutatione, vt iungeretur amicitia cum Perſeo 182.489

¶Ex XLII ab Vrbe condita.

Nunciatio ſeu monitio Eumenis regis in ſenatu. 183.492.
Petitio aut q̃relæ Sp. Liguſtini Cẽturionis ad Quirites, ꝙ ipſi ordo inferior attribueret. 184.495
Criminatio Q. Martij legati aduerſus Perſea. 185.500
Defenſio Perſei regis 186.502
Verba eiuſdẽ Perſei ad ſuos de victoria. 187.508
Verba L. Aemilij Pauli conſulis ad populum de imperio ſuo 188.509
Oratio L. Aemilij Pauli cõſulis ad milites. 189.513

¶Ex XLV ab vrbe condita.

Verba L. Aemilij ad Perſeum, qui ſe permiſerat Romanis. 190.519
Expoſtulatio Rhodiorum, cum purgatione obiectorum criminum. 191.521.

¶ Index ordine alphabetico digeſtus rerum & vocum inſignium in toto opere, maxime in annotationibus explicatarum.

Pag.

Abalienari 234

Abalienari iure ciuium. eadē.

Abdicare ſe magiſtratu. 43

Abire magiſtratu. ead.

Abrogare ſibi fidem. 494

Abſumo. 380

Accipere fidem 16

Ad calculos vocare. 79

Addici 103

Adigere iureiurādo. 256

Adigere ſacramento. 63

Admiſſum crimen. 461

Admiſſum crimen, pro ſuſceptum. ea.

Ad vmbilicum deduci 438

Aediles 62

Aediles curules. ead.

Aerarium. 284

Aere alieno ſe exoluere 424

Aes alienum. ead.

Aes alienū cōtrahere. ea.

Aeſtimare 32. 264

Aeſtimari, rāſonari. ead.

Aeſtimatus, ranſonatus ead.

Pag.

Aeſtiuæ aues. 80

Affecta ead.

Affectæ vires. ead.

Agere cum aliquo. 27

Agere cum populo. eadē.

Agere cum populo de pace. 167

Agere cum patribus. ead.

Agere ſuo iure 423

Agrariæ leges 178

Amici 128

Analogia iugi ad patibulum duarū pilarū. 21

Ancylia 96

Animus 19. 329

Annona 21

Aries 191

Argētum factū, infectū, graue, ſignatum. 379

Ariſtocratia 389

Armamentarium 285

Arx 132. Atriū 19

Audio 460

Audere 154

Augures 62

Augurium 95

Aui. 5. Aurati. 541

Aurum factum, infectū, graue, ſignatum 379

Aurum, pannus ex auro 380
Auſpicium. 95
Auſpicato aliquid facere. ead.
Auxilia. 193

B

Bacchici præcones. 24
Budæi conatus 413

C

Calculus. 79
Cancellariatus interregnum. 119
Capere. 39
Caput, vita. 42
Caſtellani. 431
Cauſam dicere. 174.277
Cedere interceſſioni. 112
Cedere in præmium, dedecus, & alia. 405
Cedere vindicijs ſecundum ſeruitutem. 34
Cella. 32
Cenſere. 62
Cenſorem in demortui locum ſubrogari fas non erat. 177
Cenſorum partes 180
Cenſuræ tempus. ead.
Cenſus. 62
Cenſus equeſtris. ead.
Cẽſus peditũ Romę. 388
Cenſus Romæ à Seruio Tullio actus 62
Centurio, Cẽturiatus. 12
Claſſis 379
Clauſtrum 402
Clientela, Clientes 107
Cohors 69
Collega. Collegium 27
Coloni. Colonia 66
Comitia. Comitia vnde dicta 30
Commeatus 198
Comparo 27
Concedo 53
Concurrere, Concurſus 468
Cõfectum. Confecta prouincia 479
Confictum crimen 461
Confidere cauſæ ſuæ in aliquo 438
Conſcientia. Conſcius 350.494.
Conſulere de aliquo, & in aliquem 149
Contagio 297
Continens. Continentia. 329
Corona ciuica 498
Cõtrahere æs alienũ 424
Cooptare. Cooptatio. 63
Credere indicta cauſa 325
Curia 30
Curules magiſtratus 179

D

Damnare indicta cauſa 325
Dare fidem 16
Dare nomen militiæ 63
Dare ſignum 8
Dare ſpecimen artis 540
Decedere ſuo more, inſtituto,officio,iure 423
Decuma. Decumum. Decumanum 498
Decurio.Decuriatus. 13
Decurrere.Decurſus. 468
Deduco verbũ Arithme. 120
Deeſſe alicui. 95
Deeſſe occaſioni. 221
Defero. 42
Defungi. 80
Delectũ habere. Deligere. 53
Delubrum. 274
De meo, tuo, impendere. 104
Deprehendi. 214
Deſcendere in cauſam. 401
Deſiſtere cœptis. 27
Deuia vrbs. Deuij colles. 212
Deuouere ſe pro aliquo. 147
Dicere, dicare, promittere. 255
Dicere cauſam. 174. 277
Dicere diem. 45
Dicere ius. 40
Dicere mulctam 335
Dicere ſacramento, & ſacramenta. 255
Dictator 151
Dictator claui figẽdi. 179
Dictaturæ tempus. ead.
Dies iuſti 103
Dignitas 107
Diminutus capite. 234
Diminutio capitis. eadẽ
Dimittere 197
Diſquiſitio 277
Diſſoluere religionẽ. 446
Duco verbum Arithmeticorum 120
Duumuiri & decẽuiri ſacrorum 184

E

Effœtæ vires 80
Eleuare 34
Elugere 381
Emerita ſtipendia. 108. 479
Emeriti milites. eadẽ
Eſſe in eadem cauſa. 438
Eſſe in æquo iure 456
Eſſe in fide 342
Exactiones 388
Exaudio 491
Exercere tyrociniũ. 504
Exigere. 388

Exiſtimare 32
Exoluere religione, lege, præcepto 161.447
Exoluere ſe ære alieno. 424.
Explorator 494

F

Facere ditia & opulenta ſtipendia 208
Facere gratiã delicti. 44
Fanatici 446
Faſti. Faſtorum libri 185
Fatum 334
Ferre iudicem 152
Fides 13.343
Fides diuina, humana 166
Fides, conſcientia 278. 494
Fidẽ dare, accipere, præſtare, violare, habere 13
Fidem exoluere 278
Fidem implorare 343
Fiſcus 84
Flamines 96
Fœciales 161
Fœciales vnde dicti 161
Fœderati 128
Fœnebres leges 178
Fœnus 140
Forum 30
Forma & habitus ſe deuouentium 146

G

Galliæ conſuetudo 6
Galli Romanis magni viſi & crediti 85
Gallorum ineũtium prælium mos & habitus 425
Gradiuus vnde Mars dictus 96
Gratiam facere 44
Graue aurum & argentum 379

H

Habere delectum 16
Habere fidem 16
Hyemales aues 80
Homo ſibi non conſtans 359
Hoſpitalis teſſera 135
Hoſtia 298

I

Imminuere maieſtatem. 118
Impedimenta in re militari 439
Imperator 297
Impetus 19
Implorare fidem 343
Inchoo 254
Inchoatum opus 254
Index 494
Indicium. Indicare ead.
In diem viuere 221

Indigetes Dij 147
Indignitas rerum 167
Ingenui 185
Inijcere religionẽ 358
Inire magiſtratum 512
Inire viā & rationem 8
Initiari 446
Initiari ſacris Franciſci, Benedicti,& aliorum ead.
Iniuria 24
Inſigne 380
Inſignia magiſtratuū & ordinum Pariſiēſium ead.
Inſignia magiſtratuū & ordinum Scholaſticorum ead.
Inſtare 288
Integrum 342
Intendere 242
Intercalare. Intercalata pœna 166
Intercedere. Interceſſio 112
Interceſſioni cedere ead.
Intermortuus 419
Interrex 119
Interregem non eſſe ſolius regni ead
Interregnū ead
Interregni tempus 179
Interrogari legibus 540
Intertero 380
Intertrimentum ead.
Inuidiæ mala 436
Iudicare. Iudicare perduellionis 10
Iudicari pecuniæ 103
Iugum quomodo fieri ſolitum 21
Iupiter vnde Feretrius 2
Iupiter vnde Stator 4
Iureiurando adigere 256
Iuriſdictio. Ius dicere 40
Iuſiurandum 297
Iuuo 296

L

Labes Reipublicę 389
Lædere maieſtatem 118
Laureā fuiſſe triumphātium 184
Legati. Legatio 66
Lex Aemilia 174
Lex Oppia 363
Lex Licinia. Lex Cincia 368
Leges agrariæ, & fœnebres 178
Leges Liciniæ 110
Lex de modo magiſtratuum 185
Leges quæ abrogari poſſunt, & contrá 374
Legio nullo certo nume-

ro definiebatur 69
Legio maxima, minima, quadrata ead.
Leuia certamina, prælia, pugnæ 288
Leuitas 35
Liberare & liberari religione, lege, pcepto. 447
Libertini 185
Licentia 35
Lictor 10
Luctus. Lugere 381
Luxuria 371

M

Magiſtratus maior & minor 447
Magiſtratus Romæ cum ſuis inſignibus cremabantur 380
Magiſter equitum 151
Magiſter equitum nominabatur & dicebatur 152
Magiſter equitum dictatori æquatus imperio 213. 214
Maieſtas 118
Maieſtatem imminuere, & lædere ead.
Maieſtatem retinere, & ſoluere 370
Maiores 5
Manes Dij 147
Materfamilias 370
Matrona 274
Mens 419
Menſores. 3
Mercenarius miles. 79
Mereri, Meritum. 278
Metor, taris. Metatores. 2
Mina Attica 413
Momentum. 18
Monumentum. 4
Mulcta. 257
Mulctam dicere, irrogare, & al. 335
Mundus muliebris 381
Municipium. 379

N

Naturæ diffinitio. 54
Natura terrę & cæli quid efficiat. 426
Neceſſitatis definitio 65
Neceſſitas cur vltimum telum. eadem
Neruus, Nexus, Nexi. 103
Nouēſiles Diui 147
Noxa 154
Noxæ dānari eadem
Noxæ dedere eadē.
Noxæ eximere eadem
Noxij 448
Nuncupare. Nūcupare

vota & teſtamẽtum 138
Nuncupandorum votorũ legitima forma apud Romanos 438
O
Obligare & obſtringere religione 161
Obſides 84
Obnoxius 247
Omen. 81
Optimorum poteſtas. 389
Orare 193
Oratores vnde dicti actores cauſarũ, & legati ead.
Oratio nõ cõueniens inter ſe 359
Ordo 104
Ordines Scholaſtici 47
Ordines Romæ tres tantum fuiſſe ead.
P
Pallax 467
Parricida 461
Parricidium. ead.
Parrici & parricidarij quæſtores ead.
Partes petitionis 4
Partes petitionis abſolutæ 127
Partes reconciliationis 8
Patres 5.6.13
Patres vnde Conſcripti dicti 13
Patrum numerus auctus à Bruto ead.
Patricij 6
Patricij ijdem qui ingenui principio vrbis 183
Patricij & plebeij magiſtratus 40
Patricia plebeio nupta tranſibat ad plebem cum filijs 6
Patricij magiſtratus ſoli auſpicatò creabantur 117
Patronus 107
Pedites Romæ à Seruio Tullio in quinq; claſſes diſtributi 62
Pellex 467
Pendere pœnas 257
Perfidi 13
Pergo 27
Periurium 457
Pertinere 242
Plebeij 6
Pœna 257
Pomœrium 10
Pomœrium Lutetiæ. ea.
Pontifices 62
Pontifices & augures à Numa inſtituti 38
Pontifex maximus comi-

tia tribunitia habebat 44
Populus diuiſus in duas partes 6
Populi iubere, Senatus cenſere & decernere 118
Porta prætoria 208
Poſcere & poſtulare reũ 174
Poſteri 4.24
Præco ea.
Præco qui vulgo oſtiarius ead.
Pręcones funebres ſiue ferales Bacchici ead.
Præfectus 325
Præfectus vigilum, annonæ, præſidij 325
Præfectus claſſis 379
Prærogatiuæ centuriæ 254
Prærogatiua 255
Præ ſe ferre 8
Præſidium 149
Prætexere 183
Prætexta toga ead.
Prætor 358
Prætor in re militari 208
Prætorium ead.
Primo, ſecundo, tertio lapide 79
Primores 13
Principes haſtati 132
Principium in re militari ead.
Priore anno, nocte, æſtate, hyeme 27
Priuatus 39
Proconſul 297
Profani, Profanum 165
Profeſtus dies 371
Profligare. Profligatum 203
Proportio 79
Proportio æqualitatis: maioris & minoris inæqualitatis. eadem.
Prouinciæ 263
Publicum iter, via 212
Purpura 38
Purpurati 541

Q

Quærere. Quæſtio 173. 195
Quæſtor & quæſitor. ea.
Quæſtionem exercere ead.
Quæſtores 63
Quantum in te fuit 83
Quanti æſtimati captiui Romanorum 226
Quatenus peccauit Lucretia 16
Queri iniurias, & de iniurijs. 467
Quintiliani præceptum 52

Quinto die quàm 342
Qui primi ex plebe ad patricios magiſtratus aſſumpti ſunt 183
Quirites qui,& vnde appellati 6
Quo ordine creati ſunt & inſtituti magiſtratus Romæ 62
Quot quæq; claſſis cõſtaret centurijs. eadem

R

Ratio 9.298
Ratio ineundi & ferendi ſuffragia apud Rom. 254
Ratio legis ferendæ à latore ineunda 366
Ratio agendi gratias duplex. 301
Receſſus 431
Recõciliationis partes. 8
Redimere, vulgo ſoluere ranſonum 264
Redemptio, ranſonum. eadem.
Referre de aliqua re. 160
Regia 19
Regnum 389
Regula grammaticorum exceptionem patitur. 419
Religio 96.97
Religio publica, priuata eadem
Religio priuata opificũ eadem
Religio diuina, humana 166
Religione exoluere. 161
Religione obſtringere eadem
Religione liberare, vulgo deobligare 447
Religione ſolut⁹ & liber, vulgo diſpenſatus & deobligatus 151
Religioſi 96
Religioſi dies 97
Renunciare magiſtratũ. 180
Reſpublica quid 389
Reſtituere 362
Retinere ius & maieſtatem 370
Reum fieri. Reus. 461
Rex ſacrificulus 119
Rogare ſententiam 61
Rogatio eadem
Romæ tres tantum ordines 47
Romæ homines humili loco nati ad regnum aſſumpti ſunt 57
Romani togati 40
Romanorum omniũ toga non erat. eadem
Romani ſua ipſorum ar-

te eluduntur 195
S
Sacerdotes prætexta vſi Romæ 379
Sacramentum 63.255
Sacramento adigere.eadē
Sacramentū & ſacramenti religio militātium Romæ 295
Sacrificulus rex 119
Sacroſanctum 165
Sacroſancti magiſtratus. eadem
Sacrum ſolēne Herculis. 179
Saluum 342
Sanctum 166
Satin' ſaluè 16
Securi percuti 456
Signatum aurum 379
Signum receptui dare 207
Simul 63
Siſtere 4
Socij populi Roma. 128
Solēne. Solēniter. 96
Solidum 79
Soluere ius ac maieſtatē 370
Solutus ac liber legibus 151
Solutio legum, diſpenſatio eadem
Sors 104
Speculator 494
Sponſio 161
Squalor 203
Stator à ſiſto 4
Statuere de aliquo 42
Statuere de capite. eadē
Stipendiarij 128
Stipendium 208
Stipendia facere. eadem.
Stragula 380
Studia 253
Subire crimen 18
Subſcribere cauſæ 401
Subſidia 297
Subſellia 297
Summa 142
Superſtitio. Superſtitioſus 447
Supplementum 479
Suſcipio 8
T
Tabernaculum 512
Talentum 413
Talentum Euboicū.eadē
Talentum Atticum maius & minus eadem
Temperantia Temperans 329
Temerarius. Temeritas. 35
Tentorium 517
Tero 380
Tergemini fratres 99
Tergemina victoria. ea.

Teſſera hoſpitalis, militaris. 135
Tertiùm & tertiò conſul 52
Tres Reip. ſpecies 388
Timocratia 389
Toga picta 184
Toga & tunica palmata. eadem
Toga prætexta. 183
Toga triumphalis qualis. 184
Trabea ea.
Tribunal 297
Tribuni militum qui, & vnde appellati. 13
Triũphalis corona. 184
Turba 54
Tyro. Tyrociniũ ponere & exercere. 540

V

Vallum. 64
Vani. Vana autoritas. 34
Vadimonium. 45
Verba ſe deuouentium. 146
Verba nuncupari ſolita in deditione per fœcialem. 168
Veſtibulum 19
Via. 9
Vindiciæ ſecundũ libertatem. 37
Vindicias poſtulare & decernere ſecundum libertatem. ead.
Violare fidem 16
Vitia virtutibus vicina 109
Viuere æquo iure. 456
Vmbilicus. 438
Vmbilicus orbis terrarũ, Delphi. ead.
Vſura 104.166

FINIS.

cc v

Errata ſic corrigito.

Pagel. Linea.	
1.	
9. 2	Nam.
22 19	Senſimus.
29. 18	Plebiſq;
34 29	Aliter.
38 9	Vercillo
54 33	Si non
62 4	Ex peregino
63 15	Hinc coopt.
65 23	Contuderāt.
86 16	Oblatum eſt.
100.9	Obnoxios vos
106.18	Dent mentē oportet, vt.
112.penul.	Sit
117.16	Sacrificuli reges.
123.14	Amiſerant
128.18	Non ſuffecit.
eadē.26	Tendentem.
129.10	Nobiſcum
148.21	Produ͂tur ea magis omnia delecto hoc exercitu:non ſeruantur.
eadē.23	Ea tuebitur.
161.3	ni
179.4	In ſenatum
183.18	Suadetur

Pagel. Linea.	
196.18	Socij
34. 12	Tantum
241.17	Audiantur
251.12	Nomino
258.17	Occupantes.
264.antepe.	Neque
269.11	Queraris.
eadē,25	Vigenteſq;
280.3	Adfui.
302.antep.	Annum.
304.21	Perpetrati
318.19	Brutiorum
318.14	Nam
334.1	Quod
ead. 20	Ratio ipſa.
330.26	Ita aliena
ead. 27	Italia
379.6	Obuiam
408.4	Muri
440.vltima	Magia
446.4	Certum habeo,pro, non dixero.
464.24	Luſtrale.
486.10	Arco, ꝑ Xenarchus
497.13	Necdum
518.31	Suſcepiſſet
532.26	Tyrocinium ponere

T. LIVII PATAVINI CONCIONES, PER IOACHIMVM PERIONIVM BENEDICTINŨ CORMŒRIACENŨ COLLECTÆ: ADIECTISQ; ARGUMENTIS ATQ; ANNOTATIONIBUS ILLUSTRATÆ.

T. LIVII PATAVINI CONCIONES, PER IOACHIMVM PERÏONIVM BENEdictinũ Cormœriacenũ collectæ: adiectiſq; argumentis atq; annotationibus illuſtratæ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EX PRIMO AB VRBE CONDITA HAE SVMPTAE SVNT.

¶Argumentum in concionem I.

ROmulus nouę Vrbi nihil ad nobilitatem deeſſe videns, niſi multitudinem, qua frequentaretur: non poſſe autẽ frequẽtari ratus, niſi Romanis cum finitimorum populorum virginibus connubia eſſent: ex conſilio patrũ per legatos ſocietatem nouo populo petit. Vbi verò legatione nihil profici intellexit, quinimò Romanos contemni: ludos facit Neptuno Equeſtri, quos finitimis ex induſtria indici iubet. Conueniunt ad ſpectaculum Ceninenſes, Cruſtumini, Antennates, & Sabini omnes cum liberis, & coniugibus. Ac quum omnium oculi ad ſpectaculũ intẽti eſſent, tum repente velut ex compoſito iuuentus Romana ad capiendas virgines diſcurrit: Quibus dignitas formæ, ac elegãtia inerat, eas homines ex plebe, quibus datũ negotium, domos primorum patrũ deferebãt. Mœſti parentes raptarũ profugiunt, incuſantes violati hoſpitij fœdus. Nec ita multò poſt Sabini, Ceninẽſes, Cruſtumini, atq; Antẽnates partim

lachrymis quereliſq; parẽtum virginum captarum, partim nomine iniuriarum concitati, coniunctis caſtris, opibus, exercitu, Romanis bellum inferre deli berant. At quum cæteris tribus lentius agere Sabini viderẽtur, parant ſimul quæ ad bellum ſunt opus. Ceninenſeſq; primi omnium per ſe, iam iram reprimere neſcientes, quum in agrum Romanũ incurſiones facerent, à Romulo fuſi ſunt, fugatique: Fugatos perſecutus, regẽ in bello interficit, atq; ſpoliat. Inde victor Romã regreſſus, ſpolia cæſi ducis hoſtium in Capitolio Ioui dedicat, templumque, quod primum omniũ Romæ ſacratũ fuit, in hãc ſententiã locutus.

¶ Verba Romuli ad Iouem Feretriũ in oblatione ſpoliorũ, & dedicatione tẽpli. Cõcio I.

IVpiter Feretri, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero: tẽplũq; his regionibus, quas modo animo metat⁹ ſum, dedico, ſedem opimis ſpolijs, quæ regibus, ducibuſq; hoſtium cæſis, me autorem ſequẽtes poſteri ferent.

Iupiter vnde feretrius appellatus. ¶ ANNOTA. Iupiter Feretri) Iupiter Feretrius à ferendo dictus eſt, quòd ei à Romulo primũ, deinde à poſteris ſpolia ducum hoſtiũ ferrentur: vel, vt ſentit Feſtus Pompeius, quòd pacẽ ferre putaretur, ex cuius templo ſumebant ſceptrum per quod iurarẽt, & lapidem ſilicẽ, quo fœdus ferirẽt. ¶ Metatus ſum)

Metor. Metator. Metatores. Metor verbum propriè ſignificat longum, latumve aut altitudinem rerum ad pedum dimenſionem deſignare. Inde metatores appellati, qui rerum dimẽſio-

nes pedibus inueſtigant,& deſignant:qui & menſores dicuntur. Quãquam nõ me fallit menſores à Vegetio dici,qui ad podiſmum,hoc eſt ad dimẽſionem pedibus factam loca dimetiũtur,quibus tentoria milites figant:ſiue,qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Hoc loco refertur ad dimenſionẽ eam rerũ, quæ animo ac ratione ipſa inueſtigatur. Menſores.

¶Argumentum in ſecundam.

¶Cõſimili ratione adducti Sabini, omniũ nouiſſimi contra Romanos pugnarũt.Ii dolo quodam vſi,opera virginis cuiuſdam auro a Tatio rege corruptæ in arcem Romanã etiam armati accipiuntur.Indignatione,atq; ira,cupiditateq; recuperandæ arcis ſtimulati Romani,poſtera die iniquo loco aduerſus hoſtes ita infeliciter pugnãt,vt Hoſtius Hoſtilius eorũ dux tandem occubuerit.Ita cæſo duce acies Romana facile fuſa eſt ad portã veterẽ palatij: quò actus & ipſe Romulus turba fugientium,arma ad cælum tollens ita Iouẽ precabatur, vt Romanis adeſſet propitius.

¶Precatio Romuli ad Iouẽ Statorẽ,vt Romanis aduerſus Sabinos ferat opem. Concio.2.

I Vpiter, tuis auibus iuſſus, hic in palatio prima Vrbi fundamẽta ieci. Arcem iam ſcelere emptam Sabini habent: inde huc armati, ſuperata valle media,tendunt. At tu pater Deûm hominumque,hinc ſaltem arce hoſtes:deme terrorem Romanis,fugamque fœdam ſiſte.Hic ego tibi templum Statori Ioui,quod monumẽtum ſit poſteris,tua præſenti ope ſeruatã Vrbem eſſe,voueo.

ANNOTA. Iupiter, tuis auibus) Mire T. Liuius tam breui oratione totam vim, rationemq; petendi expreſſit. Quod petit Romulus, iuſtum eſſe oſtẽdit, quum dicit: Arcem iam ſcelere emptam. Eſſe in poteſtate, hoc loco: At tu, pater Deûm. Qua ratione id efficiatur, hac parte: Hinc ſaltem arce hoſtes. Sequitur remuneratio, ſi in Deos cadat: Hic ego tibi templũ. Tuis auibus iuſſus) Nam quum imperaturũ, nomenq; Vrbi daturum eum, ipſe, atq; ij, qui illi fauebant, intelligerent, cuius in augurio plures aues apparuiſſent: Remo autem ſex duntaxat, ſibi duodecim obueniſſe videret: ſe regem declaratum augurio cõtendens, vrbẽ exædificauit, cui à ſe nomen dedit: Quanquam alterius factionis homines regnum temporis ſpatio deſignabant. Arcem iam ſcelere) Tarpeiam enim virginem, filiam Tarpeij, qui arci preerat, Tatius rex Sabinorum auro vt nocte armatos in arcem reciperet, corruperat. Atqui ſcelus eſt, corrumpere, vt habeas quod tuum nõ eſt. Statori Ioui) Ioui cognomen inditũ Statoris, non quatenus à ſtãdo deducit, ſed à ſiſto. Siſtere eñ præter alias ſignificationes id quoq; ſignificat, quod cohibere ſiue pſentare. vulgo dicimus Artare. Hinc Iupiter Stator appellatus à Romulo, quod fugã Romanorum aut cohibiturus videretur, aut iam cohibuiſſet: Quãquam cognomen inditum antè ſatis conſtat ex precatione, quàm Romanos a fuga repreſſiſſet. Quod monumentũ ſit) id eſt, quod teſtetur, & demonſtret ijs qui mihi ſuccedent, & poſt me venient, a te defenſam Romã. Nam monumentũ eſt, quo memoria rei alicuius prætericæ ſeſe nobis offert: veluti cruce Chriſti, eiuſdẽ paſſionis nobis ĩ mẽtẽ venit. Poſteri) dicũtur, q proceſſu tẽporis aliorũ ætatẽ & ſeculũ conſequũtur. Eos vulgo nõ vno verbo ſignificamus,

Partes petitionis.

Stator à ſiſto.

Siſtere.

Iupiter unde ſtator dictus.

Monumentũ.

Poſteri

eos appellantes, qui poſt nos venient, ſeu naſcentur. Iidem & nepotes vocantur. Atq; illud notandum, q̄ ij qui alia ætate vixerunt, multis, varijſq; nominibus ſignificantur, prout alia, atq; alia ætas fuit. Eos enim qui priore memoria vixerunt, patres appellemus licebit: qui huic proxima, auos: qui ſuperiore, alijſque prioribus, maiores. Quanquā non me præterit, eos omnes nullo diſcrimine adhibito, maiores, hoc eſt vt vulgo loquimur, prædeceſſores appellari. Qui Liuiū diligenter euoluerit, ita vſum eum deprehendet.

Nepotes. Patres. Aui. Maiores.

¶Argumentum in tertiam.

¶Lenit atq; mitigat Proculus Iulius plebi Romanę deſiderium Romuli, qui quum ad exercitum recenſendū concionem in campo ad Capreæ paludem haberet, ſubito coorta tempeſtate cum magno fragore, tonitribuſq;, dēſo item nymbo, ita cælo ſublatus eſt, vt in terris poſtea nunquam viſus ſit.

Romu- lus ſu- ſum ſub- latu[illegible] conſo- ctu R[illegible] manorum.

¶Verba Proculi Iulij ad Populum Rom. conſolationis plena. Concio III.

r Omulus, Quirites, parens vrbis huius, prima hodierna luce cælo repēte delapſus, ſe mihi obuiū dedit. Quū perfuſus horrore, venerabūduſq; aſtitiſſem, petens precibus, vt cōtrà ſe intueri fas eſſet: abi, nūcia (inquit) Romanis cæleſtes ita velle, vt mea Roma caput orbis terrarū ſit. Proinde rem militarem colāt: ſciantq;, & ita poſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe.

Quirites qui, & vnde dicti.

¶ANNOTAT. Romulus, Quirites) Tota hæc cōſolatoria eſt. Quiritium vocabulum populum Romanum ſignificat. Appellati autem Quirites, vt Liuius autor eſt, a Curibus Sabinorū vrbe, ſeu populo, quēadmodum & Pariſiorum appellatio tam vrbē denotat, q̄ incolas. Populus in partes duas diuiſus erat: hi patres, quorū liberi patricij dicti: illi plebeij, ſiue de plebe homines. Ac illud conſtat, quòd patricia plebeio nupta tranſiret ad plebem, quemadmodum & filij eius ex plebe erant: non contrà. Quam legē nobiles viri noſtræ præſertim Galliæ pertinaciter etiā obſeruant. Si quis hāc rem planius intelligere velit, x. librum tertiæ decados circa finem legat. ¶Se mihi obuium dedit) Verbū eſt, quod raro reperias pro occurrere, & obuiū fieri. ¶Cæleſtes) ſuperos. Sumitur ſubſtantiue, quemadmodū & ſuperi. ¶Rem militarem) Rei appellatio latiſſime patet. Continet enim quicquid ad artem, diſciplinam, ordinemve refertur, ſiue ſint ea corporalia, ſiue incorporea. Hinc res militaris dicitur, qua quicquid ad eam diſciplinam pertinet, continetur. Ita res veſtiaria, res calcearia, res publica, priuata. Sed ferè in his denotat cōditionem & ſtatum cuius quiſq; eſt. Hinc colere, id eſt exercere dicimur & ſcire facultatem, cui nos dedidimus.

Popul9 diuiſus in duas partes. Patres. Patricij Plebeij Patricia plebeio nupta trāſibat ad plebem cū filijs.

¶Argumentum in quartam.

¶Caius Ciuili9 Albæ imperabat, Romę Tullus Hoſtilius, quū Romani ex agro Albano, Albani ex Romano prædas agerent. Tum vero vtrinque legati ad res repetendas miſſi. Cōtigit forte, vt Romani priores functi legatione, quum nō impetraſſent quod repoſcerant, bellum, neganti Albano, ſicuti mandatum erat, in trigeſimum diem indicerent. Quorū factus certior Tullus, repetentibus res ſuas Albanis iubet, regi ſuo nuncient, ita ſe velle, vter prior popu-

lus res repetentes Legatos aſpernatus dimiſiſſet, vt in eum Dij omnes huiuſce belli clades expetant. His nunciatis, bellũ vtrinq; ſumma vi & ope parabatur. Ac Albani priores ingenti exercitu in agrũ Romanũ incurſiones faciunt: caſtra nõ amplius quinq; milia paſſuum ab vrbe locant: in quibus Ciuilius moritur. Albani comperta morte ad Metium Suffectiũ imperij ſummam deferunt: qui acciri ad colloquium Tullum iubet. Prior Metius in hanc ſententiam de totius rei ſumma locutus eſt.

¶Concio Metij Suffectij ad Tullũ Hoſtilium regem Romanorum de pace componenda inter Romanos & Albanos. IIII.

Iniurias, & nõ redditas res ex fœdere, quæ repetitæ ſint, & ego regẽ noſtrũ Ciuiliũ cauſam huiuſce eſſe belli audiſſe videor: nec te dubito, Tulle, eadem præ te ferre. Sed ſi vera potius, quàm dictu ſpecioſa dicenda ſunt: cupido imperij duos cognatos vicinoſq; populos ad arma ſtimulat. Neque, recte, an perperam, interpretor: fuerit iſta eius deliberatio, qui bellũ ſuſcepit: me Albani gerendo bello ducẽ creauere. Illud te, Tulle, monitum velim: Ethruſca res quanta circa nos, teq; maxime ſit, quo propior Volſcis, hoc magis ſcis. Multũ illi terra, plurimũ mari pollẽt. Memor eſto iam quũ ſignũ pugnæ dabis, has duas acies ſpectaculo fore, vt feſſos, cõfectoſq; ſimul victorẽ victũq; aggrediantur. Itaq; ſi nos Dij amãt, qui nõ contẽti libertate certa,

in dubiã imperij ſeruitijꝗ aleã imus:ineamus aliquã viã,qua,vtri vtris imperẽt,ſine magna clade,ſine multo ſanguine vtriuſꝗ populi decerni poſſit.

¶ANNOTAT. Iniurias,& nõ redditas)Ratio eſt faciẽdi pacẽ,& in gratiã redeũdi.

Recõciliationis partes.

Vulgare eſt vt in recõciliatione primo cauſæ inimicitiarũ exponantur,deinde iure an iniuria vterꝗ alterũ odio habuerit,niſi magis cauſæ obſtet,ꝗ proſit. Tũ rei indignitatem,vt ĩter cognatos,affines,ſodales. Poſtremo adiecto periculo,ad pacẽ exhortari oportebit. Omniũ horum Liuius rationẽ ſeruat.

Præ ſe ferre.

¶Præ te ferre)hoc eſt,nõ dubito quin idẽ dicere & ſignificare velis. Præ me fero,præ te fers,præ ſe fert triſtitiam,grauitatem, ſeueritatẽ, eſt,vultus meꝰ,tuus,eiꝰ, oſtẽdit,innuit,& ſignificat. ¶Duos cognatos)Nã Romulꝰ ex Rhea Syluia prodijt, Rhea ex Amulio Albanorum rege,Albani ex Troianis. ¶Neꝗ,recte)id eſt,nõ dico vtrũ bñ,an male,iure,an iniuria ſtimulẽt. ¶Fuerit iſta)id eſt,deliberet de hac re,id eſt,iure,an iniuria ſtimulent,qui primus inijt rationẽ belli.

Suſcipio.

¶Qui bellũ ſuſcepit)Suſcipere verbũ multũ adfert gratiæ ac iucũditatis orationi ſi verbis laborẽ conatũꝗ ſignificãtibꝰ iungat̃: veluti ſuſcepi negotiũ,prouinciã,onus:quod gallice dicit̃: Iay entreprins ou prins laffaire,ou la charge. Nã longe refert,ſuſcipere te dicas bellũ, an gerere.

Dare ſignũ,cõcione c. xix.

¶Quũ ſignũ pugnæ) Memini legiſſe in Liuio dare ſignum, pro eo quod vulgo dicimus facere ſignũ,& dare inſignia. Quæ ſignificatio nõ eſt ab hac aliena, in quam eodẽ verbo hic vtit̃ Liuius. Nam prius ꝗ tibicines ad prẽliũ prẽcinãt,dux ſignũ aliquod dare ſolet.

Inire viam.

¶Ineamus aliquã)Inire viã eſt cõſilio ac ratione inueſtigare qđ ad rẽ quãlibet pertineat. Vulgo dicimus inue-

nire mediū ad aliquā rem. Hoc dicit & rationē inire: Inire rationem
Na ratio, ſiue via dicit, quæ ad rē propoſitā perficien Ratio.
dam excogitata eſt: veluti pacis faciendæ obſidū tra Via.
ditio ratio eſſe poteſt. Lōge plura de vocabuli ratio-
nis ſignificationibus varijs infra dicemus.

¶Argumentum in quintam.

¶Horati9, is, qui ſolus ex tergeminis fratrib9 ſuperfuit, quū tergemina ſpolia victor gerens, obuiā ſororē, cognita forte veſte Curiatij ſponſi, paſſis crinibus flebiliter ſpōſum nomine appellare videret, mot9 cōploratione intēpeſtiua, eā ferro trāſfigit. Hoc nomine in ius ad regē Tullū quum raptus eſſet, à Tullo Duumuiri capitales, ſicuti lex iubebat, fiunt, qui Horatio Perduellionē iudicarēt. Iā Duumuir ei perduellionē iudicarat, iā lictor iuſſus laqueū inijciebat, quū autore Tullo, Prouoco, inquit. Ita de prouocatione ad populū certatū eſt: quo iudicio abſolutus eſt, magis admiratione virtutis, q̄ iure cauſæ. Ac in eo quidem iudicio maxime pater homines mouit, qui præter alia, hac oratione vſus eſt.

¶Concio P. Horatij ad populum pro filio perduellionis reo. Concio v.

Hunccine, quē modo decoratū, ouantēq; victoria incedentē vidiſtis, Quirites, eū ſub furca vinctū, inter verbera & cruciatus videre poteſtis? quod vix Albanorū oculi tā deforme ſpectaculū ferre poſſent. I, lictor colliga manus, quæ paulo ante armatæ imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris huius vrbis: arbori infelici ſuſpende: verbera vel intra pomœrium, mo

dò inter pila & ſpolia hoſtium: vel extra pomœrium, modò intra ſepulchra Curiatiorū. Quo enim ducere hunc iuuenē poteſtis, vbi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicij vindicent?

ℂANNOTAT. Hūccine) Hęc partim lamentatoria, partim exprobratoria. ℂFerre poſſent) pati, tolerare. ℂI, lictor) Lictoris vocabulū nunc eū ſignificat, quem Tortorem hodie appellamus, vt hoc loco: nūc eum, quem barbari Seruiētem, ſiue Clientem vocāt, vt ſatis conſtat ex tertio ab vrbe cōdita, quo loco de aſſertione Virginiæ in ſeruitutē ex libertate, agitur: nunc eum quem Bidellum hodie appellamus: quanquam fortaſſe apud Romanos hęc indiſtincta erant. ℂVel intra pomœriū) Pomœrium, auctore Liuio, locus eſt circa murū, quem in condendis vrbibus quōdam Ethruſci, quà murum ducturi erant, certis circà terminis inauguratò cōſecrabant. Spatium illud neq; habitari fas erat, neq; arari: dictum non tā ꝙ poſt murum, q̄ quòd mœnia poſt ipſum. Pomœrium Lutetiæ videmus relictum magis ad ſubitos hoſtiū caſus. Ad portam Victorinam cū mœnibus interiori parte ædium continuatum modico ſpatio pomœriū ipſum videm⁹: quod Romæ nefas erat. ℂPerduellionē iudicarent) Hæc ex argumento. Iudicare hoc loco ſumitur pro diem dicere. Iudicare igitur perduellionem alicui, eſt diem dicere hoſtilitatis: quod alio loco in genitiuo dicit perduellionis iudicare.

Lictor. Pomœrium. Vnde pomœrium dictum. Pomœriū Lutetię videtur. Iudicare.

ℂArgumentum in ſextam.

ℂMetius Suffectius dux Albanorū in fide Romanorū per ſpeciem ſimulationis manens, Fidenates cōcitabat ad bellum gerendum aduerſus Romanos. Ii aſſumptis ſocijs cōſilij Veientibus iam diſponebāt

acies, quum aduerſus Veientes Tullus ſuos dirigit, Albanos duce Metio cõtra Fidenates collocat. Albanus eo bello, ſicuti hoſtibus receperat, clam, nõ auſus aperte, ac ſenſim ſubijt ad montes. Ita nihilominus dimicatum eſt, vt fuſi hoſtes, fugatiq́;, victores Romani fuerint. Poſtero die vocat ad cõcionem Romanos Albanoſque Tullus. Ibi proditionem Suffectij aperit.

¶ Cõcio Tulli Romanorũ regis de proditione Metij *Suffectij* Albanorum ducis, ad milites. VI.

r Omani, ſi vnquam antè aliâs vllo in bello fuit, quòd Dijs immortalibus gratias ageretis, deinde veſtræ ipſorum virtuti: heſternum id prælium fuit. Dimicatum eſt enim non magis cum hoſtibus, quàm (quæ dimicatio maior ac periculoſior eſt) cũ proditione aç perfidia ſociorũ. Nam, ne vos falſa opinio teneat, iniuſſu meo Albani ſubiere ad mõtes: nec imperium illud meũ, ſed cõſilium, & imperij ſimulatio fuit, vt nec vobis ignorãtibus deſeri vos, auerteret̃ à certamine animus, & hoſtibus circũueniri ſe ab tergo ratis terror & fuga inijceretur. Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum eſt: ducem ſecuti ſunt: vt & vos, ſi quò inde agmen declinare voluiſſem, feciſſetis. Metius ille eſt ductor itineris huius: Metius idem huius machinator belli: Metius fœderis Romani Albanique ruptor. Audeat deinde talia

alius,niſi hũc inſigne iam documentũ mortalibus dedero. (Centuriones armati Metium circũſiſtunt:rex cætera,vt orſus erat,peragit) Quod bonũ, fauſtum,felixq; ſit populo Romano,ac mihi,vobiſq;,Albani,populum omnem Albanum Romam traducere in animo eſt: ciuitatem dare plebi: primores in patres legere:vnam vrbem,vnã remp. facere: vt ex vno quondam in duos populos diuiſa Albana res eſt,ſic nunc in vnũ redeat.(Ad hæc Albana pubes inermis ab armatis ſepta,in varijs voluntatibus, communi tamen metu cogente,ſilentium tenet.)Tũ Tullus,Meti Suffecti,inquit,ſi ipſe diſcere poſſes fidem ac fœdera ſeruare, viuo tibi ea diſciplina a me adhibita eſſet.Nunc,quoniam tuum inſanabile ingenium eſt, tu tuo ſupplicio doce humanũ genus ea ſancta credere,quæ a te violata ſunt. Vt igitur paulo antè animum inter Fidenatẽ remq; Romanam ancipitem geſſiſti, ita iam corpus paſſim diſtrahendum dabis.

¶ANNOT.Romani,ſi vnq̃) Expoſitio eſt periculi, in quod adducti erãt Romani perfidia ſociorũ.¶Ne vos falſa,id eſt ne falſo credatis. ¶Sed cõſiliũ)qđ ſcilicet Metius cũ hoſtib⁹ inierat.¶Auerteret,retraheret,abduceret.¶Cẽturiones armati)Cẽturio dicit,q
Cẽturio centũ militibus pręeſt,quemadmodũ decurio,qui de
Decurio. cem,ſed equitibus.Inde centuria numero centũ cõtinens multitudo:decuria decem. Centuriatus autem

officium centurionis dicitur:decuriatus, decurionis. Qui maiori militum numero pręficiebantur,tribuni militum erant, a tribubus appellati, ꝙ principio in tribus diuiſus populus Romanus fuerit. Cæterũ tribuni militũ conſulari poteſtate apud Romanos creati ſunt. Tribunos cõmode appellabimꝰ,quos capitaneos hodie vocamꝰ. ¶Primores ĩ patres) Primores ſunt quos vulgo principales ciuitatis appellamꝰ. Patres,ſenatores erant,ſic a Romulo ab honore vocati. Centũ primo Romulus legit,deinde ducenti a Bruto primo cõſule adiecti:qui ob idipſum Cõſcripti appellati ſunt. Autor Liuius xi. ab vrbe condita. Pòſt omnes citra diſcrimẽ Cõſcripti vocati. ¶Fidẽ ac foedera) Fides autore Cicerone eſt dictorum, cõuentorumq; conſtantia & veritas. Qui hanc violant,perfidi vocantur. ¶Tuum ingenium) natura.

Cẽturia Decuria. Centuriatus. Decuriatus. Tribuni militũ qui, & vnde appellati. Fides. Perfidi.

¶Argumentum in VII.

¶Anci Martij filij duo erãt,q quũ pro indigniſſimo haberent ſe per Tarquinium regni poſſeſſione pulſos, multo tamen indignius illud ferentes, ꝙ ad Seruium Tullium ſerua natũ imperium caſurũ videbatur,regem per duos paſtores,quos ad facinus delegerant,interficiũt. Tanaquil regina de viri ſalute prorſus deſperans,propere accitum Seruium ad imperiũ his verbis hortatur.

¶Verba,ſeu exhortatio Tanaquil ad Seruiũ generum de regno. VII.

T Vum eſt, Serui, ſi vir es, regnum: nõ eorũ,qui alienis manibus peſſimũ facinus fecere. Erige te: Deoſq; duces ſequere, qui clarum hoc fore caput diuino quodam circumfuſo igni portẽderũt.

Nũc te illa cæleſtis excitet flãma:nũc expgiſcere vere : & nos peregrini regnauim⁹.Qui ſis,nõ vnde natus ſis,reputa.Si tua,re ſubita, conſilia torpent:at tu mea conſilia ſequere.

Dormienti Seruio caput ardere viſum.

¶ANNOT. Tuũ eſt)exhortatio eſt,ſiue ſuaſio.Suadet modo a ꝓdigio,& cõditione.¶Qui alienis)aliorũ.¶Diuino quodã.Nã dormienti Seruio ardere caput viſum fuerat : quod Tanaquil pro augurio accipiẽs,de illo multa iam inde ſibi pollicebatur.

¶Argumentum in VIII.

¶Seruius Tullius rex veritus ne à liberis duob⁹ Priſci Tarquinij ſibi pararentur inſidiæ,quẽadmodum ipſi Priſco a filijs Anci nexæ fuerãt:ijs filias ſuas collocauerat:ita tamẽ,vt cum eſſent diſpares moribus, ferox mitis ingenij filio daretur,mitis feroci viro.Minor ægre paſſa cum impari ſe cõiungi,ſic rem cũ L. Tarquinio ſororis marito trãſigit,vt interẽpto vtroꝗ,iũgi matrimonio placeret.Ea haud ita multo poſt maritum ipſum ad regni affectationem ſolicitat.

¶Exhortatio Tulliæ ad L. Tarquiniũ maritũ ſuũ de regni affectatione. Concio VIII.

SI tu is es, cui nuptam me eſſe arbitror, & virum & regem appello. Sin minus,eo nunc peius mutata eſt res, ꝙ iſtic cũ ignauia eſt ſcelus.Quin accingeris? Nõ tibi a Corintho,nec a Tarquinijs, vt patri tuo,peregrina regna moliri neceſſe eſt.Dij te Penates patrijque, & patris imago,& domus regia,& in domo regale ſoliũ,& nomen Tar-

quinij creat vocatq; regem. Aut ſi ad hæc parum eſt animi, quid fruſtraris ciuitatem? quid te vt regium iuuenem conſpici ſinis? Faceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum deuoluere retro ad ſtirpem, fratri ſimilior q̃ patri.

¶Argumentum in ix.

¶Inciderat forte de vxorũ forma mẽtio cœnãtibus Tarquinij Superbi liberis apud Sextũ Tarquinium fratrem, cum Collatino Tarquinio. Quum nemo nõ ſuã laudaret, illud ipſum experiri placuit. Penes Lucretiã Collatini Tarquinij vxorem eius certaminis laudem ac victoriã omnes fatentur. Inde Sextus Tarquinius fœda libidine Lucretiæ per vim ſtuprandæ captus, paucis interiectis diebus Collatiam venit: acceptus benigne domũ, vbi tempus adeſſe videt, ſtricto gladio ad eam dormiẽtem accedit. Ibi cum mortua ſe iugulatum ſeruum poſiturum ad poſtremum dicens, obſtinatã pudicitiam vincit. Poſtero die mœſta patrem, maritum, ſinguloſq; amicos celeriter venirent monet: rem enim atrocem incidiſſe. Rem ipſam præſentibus, ſicuti habebat, exponit.

¶Lucretiæ querelæ ac lamẽtatio ad virũ, patrem, & amicos de violatione. ix.

Quærenti viro, ſatin' ſaluè? Minime, inquit. Quid enim ſalui eſt mulieri, amiſſa pudicitia? Veſtigia viri alieni, Collatine, in lecto ſunt tuo. Cæterum corpus tantum eſt violatum, animus inſons: mors teſtis erit. Sed date dextras, fideq;, haud impune adultero fore. Sextus eſt

Tarquinius,qui hoſtis pro hoſpite,priore noĉte vi armatus,mihi,ſibiq́ʒ,ſi vos viri eſtis,peſtiferum hinc abſtulit gaudium.(Dant ordine omnes fidem,conſolantur ægram animi,auertendo noxã a coacta in authorẽ deliĉti;mentẽ peccare,non corpus : & vnde cõſilium abfuerit, culpã abeſſe) Vos,inquit,videritis, quid illi debeatur : Ego me etſi peccato abſoluo, ſupplicio non libero : nec vlla deinde impudica Lucretiæ exemplo viuet.

Satin' ſalue. ¶A N N O T. *Satin' ſalue)* intelligẽdũ eſt verbum eſt, aut agis:vt ſit intelleĉtus: An ſatis proſpere tibi eſt, aut agis?Nam particula ſaluè,aduerbij vim obtinet. Salua(inquit Terentius) res eſt.hoc eſt,bene habet.

Dare fidem. Accipere fidẽ. Præſtare fidẽ. Violare fidem. Habere ſiue adhibere fidem. ¶Sed date)ſenſus eſt:ſanĉte mihi promittite,nõ futurũ,vt hoc inultum ferat adulter. Reĉte hæc ipſa duo cõiunxit.Nam quoties aliquid ſanĉtiore iureiurãdo ſpõdere volum⁹,fere dextras cõiungimus. Dare fidem eſt promittere . Accipere fidẽ is dicitur cui fit promiſſio.Pręſtat is,qui quod promiſerat,exoluit & efficit.Violat contrà,qui cõtra aut ſecus q̃ promiſerat,facit.Habet,ſiue adhibet fidem,qui dicenti credit.Quid ſit fides,ſupra expoſui:cuius rationem niſi cognitã perſpeĉtamq́ʒ habueris,nunq̃ ſuperiora plane intelliges.

Quatenus peccauit Lucretia. ¶Et vnde conſiliũ)Nã nemo delinquit, niſi conſilio,conſenſu,ac deliberatione,vel,vt Theologi loquũtur,formali,vel virtuali facinus ipſum appetat.Auguſtinus,atq́ʒ eum ſecuti Theologi,Lucretiam adulterio quidem abſoluunt:cæterum hoc ipſo peccaſſe fatentur,ꝙ conſcientia pudoris amiſſi,ſi uiueret,ſua culpa, ſe ipſa interfecerit, quũ nemini ſuo ſe iure interimere liceat . Diui Auguſtini verba ex

x i x. de ciuitate dei, quæ ad hanc rem pertinēt, ſubieci. Quod ergo ſe ipſa (inquit) non adultera occidit: non pudicitiæ caritas, ſed potius infirmitas fuit. Puduit enim eam turpitudinis alienæ in ſe commiſſæ, etiamſi non ſecum: & Romana mulier laudis auida nimium verita eſt, ne putaretur, quod violenter eſt paſſa quum viueret, libenter paſſa ſi viueret. Hæc Auguſtinus.

EX SECVNDO AB VRBE CONDITA HAE SVMPTAE SVNT.

¶Argumentum in x.

¶Mortuo Bruto, regnum affectare P. Valeriū Bruti collegam fama tenebat, ꝙ collegam in demortui locū non ſubſtitueret, in ſummáq; Velia ædificaret. Is ea re cognita, ſubmiſſis primū populo faſcibus in concionē aſcēdit. Ibi habita primo funebri oratione de Bruti laudibꝰ, ſuſpicionē in hāc ſętētiā ſuſtulit.

¶Concio P. Valerij Publicolæ ad populum de crimine obiecto. Concio x.

Vnquámne ergo vlla adeo vobis ſpectata virtus erit, vt ſuſpicione violari nequeat? Ego me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen ſubiturum timerē? Ego ſi in ipſa arce, capitolióque habitarē, metui me credere poſſem à ciuibus meis? Tam leui momento mea apud

vos ſama pẽdet? Adeóne eſt fundata leuiter fides,vt vbi ſim,q̃ qui ſim,magis referat?Nõ obſtabunt P. Valerij ædes libertati veſtræ, Quirites:tuta erit vobis Velia:deferam non in planum modo ædes,ſed colli etiã ſubijciã, vt vos ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. In Velia ædificẽt,quibus melius,quàm P.Valerio creditur libertas.

¶ANNOTAT.Nuſquámne) Purgatio eſt exprobrationi admixta.¶Spectata virtus)perſpecta, cognita. ¶Ego me) Noua prorſus loquendi ratio:timeo me ſubiturum crimen.Ita hic locus explicabitur·Ego in animũ inducere poſſem, mihi timẽdum eſſe ne accuſarer regni affectatione,q regũ fui acerrimus hoſtis? Nam ſubire crimen,nihil aliud eſt, q̃ accuſari,aut certe reum conſtitui. ¶Tam leui momento) Momentum quiddam minimum eſt in re qualibet.Inde momentũ in ſtatera dicitur:momentũ temporis.Hîc videtur ſumpta metaphora à trutina,in qua quæ eleuant, ſtatim adiecto põdere deprimi ſolent,aut detracto ex altera parte: qđ poſterius magis ad rem facit.Nam ſuſpicio ea in quam de Valerio venerat populus,detraxit fidẽ.¶Tuta erit) id eſt,non erit vobis periculum à Velia.

Subire crimen. Momẽtum.

¶Argumentum in XI.

¶Mutius Scæuola indignum ratus ab Ethruſcis obſideri populum Romanum liberũ,qui ſeruus ſub regibus à nullis hoſtib⁹ obſeſſus fuiſſet,impetrata venia à Senatu, in hoſtium caſtra conſilio regis Porſenæ interficiendi penetrat.Ibi ad regium tribunal conſiſtens,quũ inter duos,vter Porſena eſſet,diſtinguere non poſſet; ſcribam regis pro Porſena ob-

truncat. Comprehenſus per ſatellites, regi cõſilium voluntatemq; ſuam exponit.

¶Mutij Scæuolæ ad Porſenam Cluſinum regẽ verba fiduciæ plena. x i.

r Omanus ſum ciuis: C. Mutiũ vocãt. hoſtis hoſtem occidere volui. Nec ad mortẽ minus animi eſt, quàm ad cædem fuit. Et facere, & pati fortia, Romanũ eſt. Nec vnus ego in te hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere, vt in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum, hoſtemq; in veſtibulo habeas regiæ: hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellũ. Nullam aciem, nullum prælium timueris: vni tibi & cum ſingulis res erit.

¶A n n o t. Minus animi) Animus vis quædã eſt in mẽbra ad vlciſcendum à portione ea animæ qua iraſcimur, impulſa, atq; miſſa. Ea verò vis alteram, ſed extra efficit, quã impetũ appellamus. Hinc ſuſtinere hoſtium impetus dicimus. Alias ſignificationes alibi docebimus. ¶Lõgus poſt me ordo) Ordo eleganter ſumit pro rebus ſe viciſſim ſequentibus, benéq; digeſtis. Hinc domorum ordinem dicimus. Plura alio loco. ¶In veſtibulo) Veſtibulum, ſi Gellio credimus, pars nõ eſt eius rei, ad quã refert: ſed locus ante ianuam vacuus relictus, quà ad ædes via patet. Veſtibula hodie appellauerimus & tecta ea, quæ templorum foribus videmus continuari. Atrium pars eſt prima ea domus, quæ fert in ſingula cubicula. ¶Regiæ) Regia, diuerſorium, ſeu do-

Anim⁹. Impet⁹ Ordo. Veſtibulum. Atrium Regia.

micilium regum erat. T. Liuius & Q. Curtius hoc vocabulo id ſemper ſignificant, quod nos hodie hoſpitio regis circũloquimur. ¶Vni tibi) ſoli. Senſus eſt. Tibi ſoli dimicandũ erit viciſſim cũ vnoquoq;. ¶Res erit) negotium: quod vulgo dicitur, tu habebis ad faciendũ.

¶Argumentum in XII.

¶Seceſſione plebis in Sacrum mõtem, factum erat vt incultis agris, magna eo anno annonæ caritate laboraretur. Id quod patrũ animos, copiáq; frumẽti recẽs aduecti, aduerſus plebem, præterquàm ꝙ iam ei infeſta eſſet magiſtratuum nomine, qui Patricijs non patebant, etiam maxime cõcitauit, vt iã multis veniſſe tempus videretur recuperandi iura ſeceſſione ac vi patribus extorta: In ijs Cn. Martiꝰ Coriolanus, quum in ſenatu deliberaretur quãtum plebi frumẽti daretur, his verbis ſententiã peregit.

¶Concio Martij Coriolani ad patres contra plebem, & tribunos. Concio XII.

SI annonam veterem volunt, ius priſtinũ reddant patribus. Cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinium pollentẽ video ſub iugum miſſus, tanquam à latronibus redẽptus? Egóne has indignitates diutius patiar, quàm neceſſe eſt? Tarquiniũ regẽ qui nõ tulerim, Sicinium feram? Secedat nunc, auocet plebẽ: patet via in Sacrum mõtem, alióſq; colles: rapiant frumenta ex agris noſtris, quemadmodum tertio anno rapuere:

vtantur annona, quam furore ſuo fecere. Audeo dicere, hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fore, quàm vt armati coli prohibeant.

¶ANNOTAT. *Si annonam)* Annonæ appellatione cõtinentur tam quæ ad potum, quàm quæ ad cibum referuntur: quãquam hoc loco ad cibum tantũ pertinet. Quę in victum anni pręſertim vnius comparata ſunt, annonæ vocabulo ſignificantur. Hodie prouiſionem victualiũ appellamus. Inde fit, vt annonæ caritate Pariſijs atq; alibi laborari dicamus, quum quæ ad victũ pertinent, ſolito carius veneũt. ¶Ius priſtinum) Intelligit tribunatũ plebis, & prouocationem. ¶Sub iugum) Auxeſis eſt. Iure plebi à patribus conceſſo fieri putabat, vt nõ ſecus ſerui eſſent patres, quàm ſi ſub iugum miſſi fuiſſent. Iugum fiebat, autore Liuio, tribus haſtis, in terram defixis duabus, tertia tranſuerſa, vt ſpeciem gereret patibuli, quod tribus colũnis, vt vocam⁹, extruitur, duabus itidem in terram defixis, tertia item tranſuerſa. Sub id mittebantur hoſtes bello victi, queadmodum à Sãnitibus conſules duo Romani etiã ſeminudi ad Cannas miſſi à Liuio referuntur. ¶Hoc malo domitos) id eſt negata ipſis annona. Intellectus orationis eius hic eſt. *Si negetur ijs annona, futurum eſt, vt eo malo docti potius agros colant, q̃ coli prohibeant.* Nam priore ſeceſſione impedimẽto fuerant, quo minus colerentur.

Annona. Iugum quõ fieri ſolitũ. Analogia iugi ad patibulum triũ colũnarũ.

¶Argumentum in XIII.

¶Martius Coriolanus dãnatus abſens velut indicta cauſa, in Volſcos exulatum abierat. Ibi Actij Tul-

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

lij Volſcorum lõge principis vtebatur hoſpitio. Iã conſuetudo ipſa ſocios eos,amicóſq; fecerat,quũ de bello Romano conferũt.cõſilia,réſq; iam tũ eo deducta erat, vt Acti⁹ occaſionẽ modò ſuos aduerſus Romanos concitandi quæreret. Tum forte ludi magni Romæ inſtaurabantur,ad quos Actius Volſciq; cõueniunt. Is Actius antè nactus opportunitatem, q̃ ludi committerentur,conſules,remotis arbitris,de ſuorum ingenio & natura alloquitur in hanc ſentẽtiam. Quæ omnia ad bellum iam animo cõceptum pertinent.

¶Actij Tullij Volſcorum principis ad conſules verba,vt ludis nõ adeſſent Volſci. XIII

Inuitus,quos ſequi iuſſi(de meis ciuibus loquor)nõ tamẽ admiſſum quicquam ab ijs criminatũ venio, ſed cautum,ne admittant. Nimio plus,q̃ velim , noſtrorũ ingenia ſunt mobilia: multis id cladibus ſenſim : qppe qui nõ noſtro merito,ſed veſtra patientia incolumes ſumus. Magna hic Volſcorum multitudo eſt:ludi ſunt:ſpectaculo intenta ciuitas erit. Memini quid per eandem occaſionem ab Sabinorum iuuẽtute in hac vrbe cõmiſſum ſit. Horret animus,ne q̃d incõſultò,ac temerè fiat. Hæc noſtra,veſtráq; cauſa primũ dicẽda vobis cõſulib⁹ ratus ſum. Quod ad me attinet,extẽplo hinc domũ abire in animo eſt,ne cuius facti,dictíq; cõtagione præſens violer.

¶Argumentum in XIIII.

¶Coniunctũ eſt inſequẽtis, cũ ſuperioris argumẽto. Conſules, quæ ſine arbitris ab Actio acceperant, quũ detuliſſent: ſenatu ſconſulto facto, Volſci omnes ante noctem ex vrbe per præconẽ excedere iubentur. Quum aliquantum itineris extra vrbẽ progreſſi eſſent, Actius indignitate rei per ſe ſatis concitatos, hac quoq; concione inflammauit.

¶Actij Tullij ad ſuos cõcio, qua eos in Romanos concitat. XIIII.

V Eteres populi Romani iniurias, cladeſq; gẽtis Volſcorũ, vt omnia obliuiſcamini alia, hodiernam hanc quo tandem animo fertis, qua per noſtram ignominiã ludos cõmiſere? An non ſenſiſtis triũphatũ hodie de vobis eſſe? Vos omnibus ciuib9, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe? Veſtras cõiuges, veſtros liberos traductos ꝑ ora hominũ? Quid eos, q audiuere vocẽ præconis? quid, qui vos videre abeũtes? quid eos, q huic ignominioſo agmini fuere obuij, exiſtimaſſe putatis? niſi aliqđ profecto nefas eſſe? Quòd ſi interſimus ſpectaculo, violaturi ſimus ludos, piaculũq; meri turi: ideo nos ab ſede piorũ, cœtu, concilióq; abigi? Quid deinde? illud non ſuccurrit, viuere nos, qui maturauimus ꝓficiſci? ſi hæc profectio, & non fuga eſt. & hãc vrbẽ vos nõ hoſtiũ ducitis, vbi ſi vnũ diẽ morati eſſetis, moriendum omnibus fuit? Et bellum vobis indi-

ctum eſt magno illorum malo, qui indixere, ſi viri eſtis.

Iniuria. Præco. Præcones funebres, ſeu ferales. Præco, qui dicitur vulgo oſtiarius.

❡ANNOTAT. Veteres iniurias) Exhortatio eſt ad bellum, iniuriarum maxime, ac cladium cõmemoratione. Iniuria eſt, vt ex primo Rhetoricorum Ariſtotelis colligitur, quicquid ſponte præter leges alicui infert. ❡Vocẽ præconis) Præco hîc eũ ſignificat, qui dimiſſus à magiſtratu, publicis vijs vrbis mandatum exponit. Hũc hodie præcinere tuba videmus, antequam pronunciet. Sunt qui funera indicunt: funebres, ſeu ferales dicuntur. Sunt qui vini pretia, locáq; vbi ſit venale, indicãt: Bacchici, ſeu vinales appellari poſſunt. Præco & eum ſignificat, qui in ſenatu, ſiue in foro nomina eorũ citat, qui lite cõtendunt. Oſtiarium vulgo nulla ratione appellamus, niſi quòd nomen Gallicum ei ſit proximũ: quum ſi diligenter inſpiciamus rationem vocabuli Gallici, magis ad latinum prius accedere videatur. ❡Quòd ſi interſimus) Difficilis eſt hic locus. Planus erit, ſi, dicentes, ſeu iactantes intelligendo, ordinem ab ideo particula incipias. ❡Non ſuccurrit) nõ venit in mentem. Indictum eſt) denunciatum, ſignificatum.

❡Argumentum in XV.

❡Huius quoq; cum prioris argumento coniunctũ eſt. Ita inflãmati & ſtimulati Volſci, cõmuni cõſenſu ac volũtate imperium ad Coriolanũ atq; Actiũ deferunt. Ii cum copijs Romam contendunt, toto itinere oppida in deditionem & poteſtatem accipientes. Romani poſteaquam id nũciatum fuit, de pace oratores mittunt: qui quum re infecta redirẽt, iamq; prope eſſet, vt agris vaſtatis Romã obſiderẽt: matronæ ſeu priuato, ſeu publico cõſilio peruincũt,

vt Veturia mater Coriolani,Volumniáq; vxor cum duobus paruis liberis in caſtra hoſtium irent.Quod vbi Coriolano fuit nũciatum,principiò negligebat: properè deinde vt amẽs quum matri complexum ferret,Veturia his verbis eius animos fregit.

¶Oratio Veturiæ ad Coriolanum filiũ Romanis bellum inferentem. XV.

SIne prius,quàm complexum accipio, ſciam,ad hoſtem,an ad filiũ venerim: captiua mater ne in caſtris tuis ſim.In hoc me longa vita, infelix ſenecta traxit, vt exulem te,deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram,quæ te genuit & aluit? Nõ tibi,quãuis infeſto animo & minaci perueneras,ingredienti fines ira cecidit?Nõ quũ in conſpectu Roma fuit,ſuccurrit:Intra mœnia illa domus ac penates mei ſunt?mater, cõiunx,liberi?Ergo,ego niſi peperiſſem,Roma non oppugnaretur?niſi filium haberem,libera in libera patria mortua eſſem?Sed ego nihil iam pati,nec tibi turpius, quàm mihi miſerius,poſſum:nec, vt ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris:quos, ſi pergis, aut immatura mors,aut longa ſeruitus manet.

¶ANNOTAT. *Sine prius quàm*) Hîc exprobratio cũ lamẽtatione cõiuncta mirè potens eſt ad permouendos animos.¶Senecta traxit)prouexit.¶In conſpectu)ante oculos.¶De his videris)vxore ſcili-

Pergo. cet & liberis.(Si pergis) Pergere verbum venuſtũ eſt,pro eo quod eſt in propoſito & inſtituto perſeuerare:cuius cõtrarium eſt deſiſtere cœptis.Nã perſgo pro ambulo apud probatũ autorem legiſſe me nõ memini,niſi apud hunc eundem Liuium certe plus decẽ locis.(Aut longa) Manere cum accuſatiuo iũctum,pro eo quod eſt futurum eſſe,ſumitur.

Deſiſtere cœptis.

EX TERTIO AB VRBE.

Argumentum in XVI.

C. Terentillus Arſa tribunuſple. abſentibus conſulibus longa oratione plebi Cõſulare imperium inuidioſum adeo effecerat, vt ipſi legem ſe promulgaturũ profitenti, qua crearentur Quinqueuiri legibus de imperio conſulari ſcribendis, vehemẽter aſſentiretur.Senatus inde a præfecto vrbis Q.Fabio vocat⁹, vbi atrociter in rogationẽ,latorẽq; inuectus primũ, deide his verbis cæteros tribunos de re ipſa cõuenit.

Q.Fabij concio ad tribunoſpl. alios omnes, q̃ Terentillum XVI.

Vos,cæteri tribuni, oramus, vt primũ omnium cogitetis,poteſtatem iſtã ad ſingulorum auxilium, nõ ad perniciẽ vniuerſorum comparatam eſſe: tribunos plebis vos creatos, non hoſtes patribus. Nobis miſerũ,inuidioſum vobis eſt,deſertam Rẽp. inuadi. Nõ ius veſtrum,ſed inuidiam minueritis. Agite cum collega, vt rem integram in aduentum conſulũ differat.Ne Equi quidẽ,ac Volſci,morbo abſumptis priore anno cõſulibus, ſuperbo crudeliq; nobis bello inſtitere.

¶ANNOT. Poteſtatem iſtam) Tribunatum plebis. ¶Cōparatam eſſe) Comparo verbum iunctū accuſatiuis duobus, ſed poſteriori præpoſitione ad adiecta: vt latentē ſignificationem habet, ita, quæ orationē illuſtrat. Sed ferè in voce paſſiua vſurpat, ſignificatq; idem, quod facio, inuenio, compono, quæro. Cōparata eſt in animali reſpiratio ad duos vſus: id eſt quæſita, factaq;. ¶Agite cū collega) C. L. Terētillo. Agere cū aliquo nūc abſolute alloqui ſignificat, nunc eū aut cōditionibus, aut precibus, aut quo alio pacto in ſentētiā in quā velis, perducere: quod vulgo dicimus tractare, ſiue facere cū aliquo. Agere cū populo, autore Gellio, eſt populū rogare, id eſt interrogare, quid ſuffragio ſuo vel iubeat, vel vetet. Agere verò cū patribus, ad ſenatū referre, id eſt in ſenatu rē aliquā agitandā, decernēdāq; proponere. Collega dicitur, qui eundē gerit magiſtratū, quē is cuius collega dicitur. nā intelligi nō poteſt, niſi ad aliud, vt correlatiuū relatū. Ita quū quinq; tū tribunipl. eſſent: & quatuor quinti, & quint⁹ quatuor collega erat. Eorū vero qui eūdē magiſtratū gerebāt, ordo, ſiue cōditio, collegiū appellabatur. Hinc tribunorū, pontificum, augurum collegium legimus. ¶Rem integrā) nō agitatam, indeliberatā. ¶Priore anno) Liuius hac dictione prior vti ſolet, pro eo quod vltimum, ſiue præteritum vulgo dicimus. Priore anno, id eſt proximo, ſuperiore, ſiue quod dicimus anno præterito. Idē de priore nocte, æſtate, hyeme, alijſq; generis eiuſdē tibi perſuade. Nec dicendum priore die, ſed pridie.

Comparo. Agere cum aliquo. Agere cum populo. Collega Collegium. Priore āno, nocte, æſtate, hyeme.

¶Argumentum in XVII.

¶Legē tulerat Terentillus Trib. pl. vt quod popul⁹ in ſe ius dediſſet, eo cōſul vteret: quam patres impediebāt. Quæ cauſa fuit, vt tribuni delectū ad bellū

haberi prohiberent. Coorta demum ſeditio eſt, ac rixa: quũq; alia à patribus, alia à tribunis ad eam rem pertinentia iactata forẽt, Cæſo iuuenis ferox in medio patrum agmine tribunitios vnus furores ſuſtinebat. Aulus Virginius trib. pl. iuuenis inſolentia permotus, ei legi obſtanti capitis die dicta, hac ſententia ſuperbiam plebi reddebat inuidioſam.

¶Auli Virginij trib. ple. ad plebem de Cæſonis arrogantia, verba. Concio XVII.

Cquid ſentitis vos, Quirites, Cæſonẽ ſimul ciuem, & legem, quã cupitis, habere non poſſe? quãquam quid ego legem loquor? Libertati obſtat: omnes Tarquinios ſuperbia exuperat. Expectate, dum cõſul, aut dictator fiat, quem priuatum viribus & audacia regnantem videtis.

¶Argumentum in XVIII.

¶Exules, ſeruiq; arcem Romanam nocte ad magnũ numerum duce Ap. Herdonio occupauerant. Quod vbi cõpertum fuit, reliquũ noctis in armis Romani egerunt, ignari qui homines, quantuſq; numerus hoſtium eſſet. Poſtero die quum Herdonius cõſilium, voluntatemq; ſuam declaraſſet, tum quoq; tribuni pleb. non bellum illud, ſed imaginem modò, contendebãt ad auertendos à legis cura plebis animos. Populum itaq; ab armis diſcedere iubent. Quod quũ patribus nunciatum eſſet, P. Valerius ex curia in templum ad tribunos veniens, de periculo cum ijs primum, deinde cum plebe ſic egiſſe fertur.

¶Concio P. Valerij Publicolæ conſulis ad tribunos, omnemq; plebem. XVIII.

q Vid hoc rei eſt? Tribuni. Appij Herdonij ductu & auſpicio Remp. euerſuri eſtis? Tam felix vobis corrũpendis fuit, qui ſeruitia non commouit autor? Quum hoſtes ſupra caput ſint: diſcedi ab armis, legeſq; corrumpi placet? (Inde ad multitudinem oratione cõuerſa) Si vos vrbis, Quirites, ſi veſtri nulla cura tangit: at vos veremini Deos veſtros ab hoſtibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Minerua, alij Dij, Deæq; obſidentur: caſtra ſeruorum publicos noſtros penates tenent. Hæc vobis forma ſanæ ciuitatis videtur? Tantùm hoſtiũ non ſolum intra muros, ſed in arce, ſupra forum, curiamq;: comitia interim in foro ſunt, ſenatus in curia eſt, velut cum otium ſuperat: ſenator ſententiam dicit, alij Quirites ſuffragium ineunt. Non quicquid patrum, pebiſq; eſt, conſules, tribunos, deos, homineſq; omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſſimã illam domum Iouis optimi maximi decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti, da ſtirpi tuæ. Iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingreſſus exercitus eſt. Primus en ego cõſul, quantũ mortalis deum poſſum, te, ac tua veſtigia ſequar.

¶ANNOT. Quid hoc rei?) Exhortatio eſt ad bellũ in communi periculo: aut potius criminatio. Ab impio maxime, atq; iniquo ſuadet. ¶Euerſuri eſtis) deleturi, extincturi. ¶Diſcedi ab armis) vultis relinqui & exui arma. ¶At vos) ſaltem. ¶Forma ſanæ) ſpecies, ratio, conditio, ſtatus, ſiue modus. ¶Supra forum, curiamq;) Forum locus erat Romæ, in quo iudicia exercebantur. Curia, in quo ſenatus dabatur, reſq; in deliberationem cadẽtes, rogatis patrum ſeu ſenatorum ſententijs definiebantur. Forũ hodie appellemus licebit eum locum Lutetiæ, in quo criminales cauſæ modo diiudicantur. vulgo Caſtellũ, ſiue Caſtelletũ appellat. Hoc tãtũ intereſt, ꝙ Romæ in curia cauſæ criminales nunq̃ iudicabãtur, quæ in Senatu Pariſienſi interim, vt Budæus etiã teſtatur, agitari ſolent. ¶Comitia interi) Comitia dicta ſunt a coẽundo, ꝙ ad ſuffragia ferenda coiretur. Cõgregationes hodie in academijs, electioneſq; appellant. Atq; vt alia Romanis cõſularia, alia prætoria, itáq; de cæteris magiſtratib9: ita nobis quædã Archiſcholaſtica, quædam procuratoria. Indico, ſeu edico, propria ſunt verba comitiorũ. Veluti lictor, quẽ Bidellum vocamus, biduo ante comitia in ſtatũ diem indicere ſolet, edicere magiſtratus. Haberi autẽ dicũtur, quũ de re conſultatur: quod Liuius hoc loco per verbum ſum exprimit. ¶Otium ſuperat) ſuppetit, abundat. Hîc neutrum verbum eſt.

Forum.

Curia.

Comitia vnde dicta.

¶Argumentum in XIX.

¶ Cæſo, cui dictus capitis dies fuerat, in Tuſcos exulatum, nequicq̃ amicis intercedentibus, abierat. Eius pater L. Quintius Cincinatus inſequẽti anno conſul creatus, non immemor, filium Auli Virginij maxime inuidia in exiliũ relegatũ eſſe, Quiritibus cum hac concione inuidioſum faciebat.

¶Concio L. Quintij Cincinati ad populum aduerſus A.Virginium. xix.

Vlus ille Virginius,quia in Capitolio
a non fuit, minus ſupplicij, quàm Ap. Herdonius meruit? Plus hercule aliquanto,qui verè rem æſtimare velit. Herdonius,ſi nihil aliud, hoſtem ſe fatendo, propè denunciauit, vt arma caperetis : hic negando bella eſſe,arma vobis ademit, nudóſq; ſeruis & exulibus obiecit:& vos(cum C.Claudij pace, & P. Valerij loquar) prius in cliuum Capitolinũ ſigna intuliſtis, quàm hos hoſtes de foro tolleretis . Pudet deorũ hominúmque, quum hoſtes in arce,in capitolio eſſent,exulum & ſeruorum dux profanatis omnibus,in cella Iouis optimi maximi habitaret. Tuſculi ante,quàm Romæ ſumpta ſunt arma:in dubium fuit,vtrũ L. Manilius Tuſculanus dux, an P. Valerius & C. Claudius conſules Romanã arcem liberarẽt:& qui antè,Latinos ne pro ſe quidẽ ipſis, quũ in finibus bellũ haberent,attingere arma paſſi ſumus,Latini nunc niſi ſua ſponte arma ſumpſiſſent, capti & deleti eramus.Hoc eſt,Tribuni,auxilium plebi ferre?inermem eam hoſti trucidandam obijcere?Scilicet ſi quis vobis humillimus homo de veſtra plebe,quam partẽ veluti abruptã a cætero populo veſtrã patriã peculiarẽq; Rẽp. feciſtis:ſiquis ex his domũ ſuã obſeſſam a fa-

milia armata nũciaret,ferẽdũ auxiliũ putaretis.Iupiter optimus maximus exulũ atq; ſeruorũ ſeptus armis,nulla humana ope dignus erat:& hi poſtulãt, vt ſacroſancti habeantur, quibus ipſi dij neq; ſacri,neq; ſancti ſunt? Etenim diuinis,humaniſq; obruti ſceleribus,legem vos hocanno perlaturos dictitatis.Tum hercule illo die, quo ego conſul ſum creatus, male geſta Reſp. eſt,peius multo,quàm quũ P.Valerius conſul perijt,ſi tuleritis.Iam primum omnium,Quirites,in Volſcos & Equos mihi atque collegæ legiones ducere in animo eſt.Neſcio quo fato magis bellantes,q̃ pacati propitios habemus deos.Quãtũ periculũ ab illis fuerit, ſi capitoliũ ab exulibus obſeſſum ſciſſent:ſuſpicari,q̃ re ipſa experiri eſt meli9.

¶Annot. Aulus ille) Accuſatio eſt ſeu criminatio,in id comparata, vt A.Virginius, cæteriq; trib. pleb. grauiter peccaſſe credãtur, quòd plebẽ ab armis diſcedere iuſſiſſent in re trepida. ¶Rẽ æſtimare)perpendere,inſpicere,conſiderare.Exiſtimare ab eo lõge differt.Nam re qualibet propoſita,vim eius rationemq; ponderamus, ac examinamus: quod eſt rem æſtimare. Ea ratione velut expuncta, tum demum intellectu,quod ponderatum ſit,qua parte ſequi placeat,iudicamus:hoc eſt exiſtimare. ¶Herdonius)Amplificatio eſt per cõtrapoſitum, & comparationem. ¶In cella Iouis)Cellã,opinor, hîc vocat, quod hodie ſacellũ appellamus. Liuius alio loco nefas fuiſſe tradit, cellam vnã dijs duobus attribuere.

Aeſtimare. Exiſtimare. Cella.

¶Scilicet ſi quis) A minori.¶Humillim⁹)abiectiſſimus,& conditionis,vt vulgo loquimur, viliſſimæ. ¶De veſtra)Homo plebeius,ex plebe, & de plebe, à Liuio pro eodẽ vſurpãtur.Ex hoc loco,vt interim moneam,facile apparet,quod ſupra docui, plebẽ populi quandam partẽ eſſe.¶Vt ſacroſancti) Demonſtrabo infrà ſuo loco,quid ita tribu.pleb.ſacroſancti ſint appellati:ſimul quid ſacrum,& ſanctum ſit.

¶Argumentum in xx.

¶Contentiones inter patres ac populum ortæ erant de magiſtratibus, an exacto tempore ijs deſtinato continuari, an comitia ijſdem creandis haberi deberent. Ac quum tribuni de lege Terentilla antè referre vellent, conabantur impedire quo minus comitia haberentur à conſulibus. Senatus ea de re in Capitolio habitus:quò tribuni cum plebe perterrita conueniunt. De plebis,& tribunorum poſtulatis relatione conſulum Senatuſcõſulta facta, vt eo anno tribuni legem non ferrent,conſules ab vrbe copias non educerent. Magiſtratus continuari, & tribunos refici, iudicant contra remp.eſſe. Contra ſententiam eam ſenatus,tribuni primum refecti:deinde patres,ne plebi cedere viderentur,L.Q. Cincinatum conſulem reficiebant,quũ in patres hac oratione inuectus eſt.

¶Oratio L.Q. Cincinati eiuſdem aduerſus patrum licentiam.

Irer,ſi vana veſtra,P.C.ad plebẽ autoritas eſt? Vos eleuatis eam: quippe quia plebs ſenatuſconſultum in continuã-

dis magiſtratibus ſoluit,ipſi quoq; ſolutũ vul tis,ne temeritati multitudinis cedatis: tãquã id ſit plus poſſe in ciuitate,plus leuitatis,ac li
Sẽtẽtia. cẽtiæ habere.Leuius enim, vaniuſq; eſt profecto,ſua decreta & cõſulta tollere, q̃ aliorũ. Imitamini,P.C.turbam incõſultã:& qui alijs exẽplo eſſe debetis,aliorũ exemplo peccatis potius,q̃ alij veſtro rectè faciant:dum ego,ne imiter Tribunos,nec me cõtra ſenatuſcõſultũ cõſulem renũciari patiar.Te verò,C.Claudi, adhortor, vt ipſe populũ Ro. hac licẽtia arceas:& de me hoc tibi pſuadeas,me ita accepturum,vt nõ honorẽ meũ à te impeditũ, ſed gloriã ſpreti honoris auctã,inuidiãq;,quæ ex cõtinuato eo impenderet, leuatã putem.

¶ANNOTAT. Mirer,ſi vana)Criminatio eſt,ſeu actio vehemens.Exordiũ abruptũ quidẽ eſt, ſed è re
Vani. ipſa natũ.Vani,autore Gellio,dicunt mẽdaces,& inſidi,quiq; leuia inaniáq; pro grauibus & veris aſtutiſ
Vana autoritas. ſime cõponunt.Ita vana autoritas erit,quæ non vero nititur,ſed veri tantũ ſpecie.¶Vos eleuatis eam)
Eleuare Eleuare,autore Budæo,eſt leuem, vilemq; verbis demonſtrare.Metaphora ſumpta à trutina,in qua quæ ſurſum attollunt,minoris ſunt pretij. Ita oratio hæc ſuperioris ratio videbitur.Nã qui alterum contẽnit, ab eo viciſſim contẽnatur neceſſe eſt.Ita fit,vt etiam ſi plurimum eius autoritas valeat,apud hunc tamen omnino vilis,& leuis habeatur,& maneat.Cæterum eleuo & hîc alter ſumi poteſt,pro eo quod dicimus, dare vmbrã,ſeu materiam aut male viuendi, & agẽ-

di,aut dicendi. Quod ad ſequentia magis pertinet. ¶Senatu ſconſultum)eſt quod ſenatus,ſeu curia de‑creuit.¶Ne temeritati)Temerarius is dicitur, qui nō conſilio,nec ratione,ſed leui quadam opinione ad iu‑dicandum agendumq́ ducitur. Temeritas verò ea eſt affectio cōparata,qua ita inconſulto,& inconſide‑rate iudicamus,gerimuſve aliquid.Nā qui ſic leuiter iudicant & agunt, repetitis actionibus contrahunt quiddam, quod ad eadem eoſdem pronos reddit. ¶Plus leuitatis)id eſt inconſtātiæ,ac mutabilitatis. Ita ſuperiori magis cohærebit:Ipſi quoq́ ſolutū vul‑tis. Hinc enim mobilitas ingeniorum patrum intel‑ligi poteſt.Leuitas Gellio magis videtur lenitas quę‑dam,&,vt ita dicam,ineptitudo atq́ inertia,quę ho‑minem reddit vilem,omniq́ honore indignum.¶Ac licentiæ) Licentia ferè in malam partem accipitur, idq́ pro ſuaui quadam quidlibet audendi, & facien‑di etiam impunè,permiſſione. ¶Leuius enim) ma‑ioris leuitatis,& mutabilitatis ſignum,ſeu documen‑tum. ¶Conſulem renunciari) refici, iterum creari. ¶Ita accepturum)interpretaturum. ¶Leuatam pu‑tem)imminutam.

Temerarius.

Temeritas.

Leuitas

Licētia.

¶Argumentum in xxi.

¶Virginius exempli recti vir, in Algido vitam du‑cens, Icilio cuidam filiam inſigni forma deſponde‑rat. Eius ſtuprandæ libidine captus Appius Clau‑dius Decemuir,vbi nec precibus,nec muneribus pu‑dorē virginis vinci poſſe intellexit,M. Claudio cliē‑ti dat negotium,vt Virginiam in ſeruitutē aſſereret, nec cederet ſecundū libertatē vindicias dari poſtulā‑tib9. ſerua eīn ſua eā natā diceret.Cōprehēſa ea,quū tandē ad tribunal Appij adducta,in patris aduētum

(nam ab vrbe aberat)extra patris domum abduci iuberetur:forte Icilius ſponſus interueniens, decreto Appij in hanc ſententiam reſiſtebat.

¶Verba Icilij aduerſus Appij decretũ,vt ſponſa extra domum paternã maneret. XXI.

Ferro hinc tibi ſubmouẽdus ſum,Appi, vt tacitum feras,quod celari vis. Virginẽ ego hanc ſum ducturus, nuptam pudicã habiturus.Proinde omnes collegarum quoq; lictores cõuoca:expediri virgas & ſecures iube:non manebit extra domũ patris ſponſa Icilij.Nõ, ſi tribunitium auxilium,& prouocationem plebi Romanæ,duas arces tuendæ libertatis,ademiſtis:ideo in libe ros quoq; noſtros,cõiugeſq; regnũ veſtræ libidini datũ eſt.Sæuite in tergum,& in ceruices noſtras:pudicitia ſaltẽ in tuto ſit. Huic ſi vis afferetur:ego præſentium Quiritiũ pro ſpõſa,Virginius militũ ꝑ vnica filia,omnes Deũ hominũq; implorabimus fidem:neq; tu iſtud vnquã decretũ ſine cæde noſtra referes. Poſtulo,Appi,etiã atq; etiã cõſideres, quo progrediare.Virginius viderit de filia,vbi venerit,qd agat.Hoc tantũ ſciat,ſi ipſe huius vindicijs ceſſerit,cõditionem filiæ quærẽdã eſſe. Me vindicantẽ ſponſam in libertatem,vita citius deſeret,quàm fides.

¶ANNOTAT.Vt tacitũ feras)accipias,conſequare

ſine impedimẽto, vt loquimur. ¶Omnes collegarũ) Collegæ nouem erant Appij, quorum ſingulis lictores aderãt duodeni, Appio ipſi totidem. ¶Nõ ſi tribunit.) Quum Decemuiri cõſulari poteſtate creati ſunt, cautum fuerat, conſentiente etiam plebe, quãquam non ſpõte, ne quis alius magiſtratus eſſet. Ita ſimul tribunitia poteſtas, & ꝓuocatio ſublata. Prouocatione fiebat, vt ex plebe homines, ſi cui dies dicta male ſuccederet, appellarẽt tribunos. ¶Expediri virgas) expromi, proferri, afferri. ¶In tuto ſit) quod dicimus, in ſecuritate. ¶Implorabimus fidẽ) efflagitabimus opem & auxiliũ. ¶Huius vindicijs) C. Claudij cliẽtis ipſius Appij. Gulielmus Budæus enarrans locos aliquot tertij huius, Vindicijs ſecundum libertatẽ à Liuio intelligi docet, poſſeſſionẽ libertatis Virginię, dũ pater accerſitur, de cõditionéq;, ſerua, an libera eſſet, exercetur quæſtio. Ita dare vindicias ſecũdũ libertatem, decernere eſt, vt maneat in libertate: queãdmodũ poſtulare vindicias ſecundum libertatẽ, poſtulare, vt eo tẽpore in libertate eſſe ſinatur. Cẽdere autẽ vindicijs ſecundũ ſeruitutẽ, eſt non impedire, quo minus ſerua fiat, ſeu quod dicimus, nõ ꝓcedere vt perpetuo maneat in libertate, cõtra aduerſarium. Rationibus cõtrarijs contraria definies. ¶Conditionem) id eſt, ſeruáne, an libera ſit.

Vidicię ſcđm libertatẽ Vindicias dare ſecũdũ libertatem.

¶Argumentum in XXII.

¶Huius principiũ ad finem ſuperioris pertinet. Vindicatio Virginiæ in poſterũ diẽ dilata. Virginiũ patrẽ interim parentes propere acciri iubẽt ex caſtris: q cũ decretis vindicijs ſecundũ ſeruitutẽ, ab aſſertore M. Claudio filiam cõprehendi videret, ira concitatus manus in Appium intentans, his verbis eũ inceſſit.

¶Verba Virginij patris aduerſus Appium. XXII.

Cilio, Appi, non tibi filiam deſpōdi, & ad nuptias, nō ad ſtuprum educaui. Placet pecudū ferarūq; ritu promiſcuè in cōcubitus ruere? Paſſurine hoc iſti ſint, neſcio: non ſpero eſſe paſſuros illos, qui arma habent.

¶Argumentum in XXIII.

¶Quum Romæ libidinis Appij fœdo exitu omnia perturbata eſſent, Virginius in caſtra, quæ tū in mōte Veroillo erant, rerum euentu permotus venit. Ibi militibus ordine, vt quicq; geſtum erat, re expoſita, oſtentans ferrum quo Virginiam filiam trāſfixiſſet, omnia motu compleuit. Rei atrocitate milites commoti, in Auentinū proficiſcuntur: vbi Virginius quū decem creari debere cenſeret, qui ſummæ rerū præeſſent: conſilio, ſententiáq; approbata, omnes ad eū primū poteſtatē deferebant: quam ita recuſaſſe fert.

¶Verba Virginij ad milites, quibus honorem ſibi delatum recuſauit. XXIIII.

Elioribꝰ meis, veſtriſq; rebꝰ reſeruate iſta de me iudicia. Nec mihi filia in vita honorē vllū iucūdum eſſe patit, nec in perturbata re eos vtile eſt præeſſe vobis, qui ꝓximi inuidiæ ſint. Si quis vſus mei eſt, nihilo minor ex priuato capietur.

¶ANNOTAT. Melioribus meis) Ratio eſt vt breuis, ita artificioſa recuſandi honoris in rebus afflictis. ¶Nec mihi filia) Virginiam intellige, cuius pectus tranſfixerat, quū in libertatē vindicari poſſe nō

Virginius fi-

videretur. ¶Nec in perturbata) afflicto & calamitoſo ſtatu. ¶Si quis vſus) vtilitas, fructus. quod vulgo dicimus, ſi quid poſſim ſeruire. ¶Ex priuato) Priuatus eſt, qui non gerit magiſtratum, modo cōſequi poſſit. Capere cum ex prępoſitione hic ſumitur pro eo quod vulgo dicimus recipere, ſeu valere. Ex prædio mille ſcutatos nūmos quotānis capio: id eſt, tanti mihi valet. liæ pectꝰ trāſfixit. Priuatꝰ quis. Capere

¶Argumentum in xxIIII.

¶Hoc ad finē prioris pertinet. Ex Auentino in Sacrum montem non ita multò pòſt tranſijt plebs tota, autore M. Duillio, qui trib. pl. fuerat: ob idq; maxime, quod diutius paſſuri non eſſent tribunatū abrogatum. Quod vbi Romā nunciatum fuit, extēplo in ſenatum patres conueniunt, vbi de re ipſa conſultarent. Eorum multi, in quibus Horatius & Valeriꝰ, in hunc modum vociferabantur.

¶Verba ſeniorum patrum ad patres & Decēuiros de Decēuiratus abdicatione, & Tribunatus ple. inſtauratione.

Qvid expectabitis? P.C. Si Decēuiri finem pertinaciæ nō faciūt, ruere, & deflagrare omnia paſſuri eſtis? Quod autē iſtud imperiū eſt, Decēuiri, quod amplexi tenetis? Tectis ac parietibus iura dicturi eſtis? Nō pudet, lictorum veſtrorum maiorē propè numerum in foro conſpici, quàm togatorum, aliorumque? Quid ſi hoſtes ad Vrbē veniant, facturi eſtis? Quid ſi plebs mox vbi parum ſeceſſione moueamur, armata veniat? Occaſúne vrbis vultis finire impe-

rium? Atqui aut plebs nō eſt habenda, aut habendi ſunt trib. pl. Nos citius caruerimus patricijs magiſtratibus, q̄ illi plebeijs. Nouam inexpertam eam eripuere patribus noſtris: ne nūc dulcedine ſemel capti ferāt deſideriū, quum præſertim nec nos temperemus imperijs, quo minus illi auxilij egeant.

¶ANNOTAT. Quid expectab.) Deliberatio eſt admixta inuectiuæ. ¶Finem pertinaciæ) id eſt, ſi nūquam abire magiſtratu voluerint. Decēuiri, quū anno finiretur imperiū, iam tertio anno magiſtratū cōtinuabāt, ſeq; ipſi principio anni ſuo iure reficiebāt. ¶Iura dicturi) Ius dicere eſt ferre ſententiam etiam in inuitum, quæ ſequenda proponatur, conſtituta in eum pœna, qui neglexerit, aut cōtrà q̄ ferat, fecerit. Ita ſolis iudicibus ius dicere licet. Inde iuriſdictio ꝓ poteſtate dicēdi ius. ¶Nō pudet) Singulis enim Decemuiris duodeni lictores faſces præferebant. Atqui ex ductu decem in duodecim, centumviginti cōficiuntur: qui numerus in tanta ſolitudine maximus videri poterat. ¶Quàm togatorum) Togatorum nomine proprie Romani intelligūtur, q; togis fere vterentur poſita prætexta. Togam nō fuiſſe omniū Romanorū, ex hoc loco facile apparet: quod & Lazarus Bayfius in re veſtiaria tradit: quē, ſi plura de toga requiras, vide: quāquam & nos infrà de generib⁹ togarū plura tradem⁹. ¶Patricijs magiſt.) Patricij magiſtratus ſunt, qui ijs modo, q à patrib⁹ gen⁹ duxiſſent, patebāt: qualis tū erat cōſulatus, decēuiratus: poſtea prætura. Plebeij autē erant, q ex plebe ſolū hominibus itidē patebāt: cuiuſmodi erat tribunatuſ plebis.

Ius dicere.

Iuriſdictio.

Romani togati.

Nō oīm Romanorum erat toga.

Plebeij magiſtratus.

¶Argumentum in XXV.

¶Decemuirorum maxime culpa plebs in Auentinum primum, deinde in Sacrum mõtem ſeceſſerat, ꝗ finito imperij tempore abire magiſtratu nollẽt. Ii ſeditionibus tumultibuſq; coacti, quum ſe in patrũ poteſtate futuros prædicarẽt, miſſi Horatius & Valerius in Sacrũ mõtẽ ad plebem cõditionibus quibus videretur reuocãdam. Multitudo ipſa quum tribunitiam poteſtatem, & prouocationẽ ſe repetere velle diceret, tum demum in hanc ſententiam de poſtulatis legati locuti ſunt.

¶Verga Legatorum Valerij & Horatij ad poſtulata plebis in Sacro monte.

a Deo æqua poſtulaſtis, vt vltro deferẽda fuerint. Libertati enim ea præſidia petitis, non licentiæ ad impugnãdum alios. Iræ veſtræ magis ignoſcendum, ꝗ̃ indulgẽdum eſt: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatẽ ruitis: & prius penè, quàm liberi ſitis, dominari iã in aduerſarios vultis. Nũquã ne quieſcet ciuitas noſtra a ſupplicijs aut patrum in plebem Romanam, aut plebis in patres? Scuto magis vobis, ꝗ̃ gladio opus eſt. Satis ſuperq; humilis eſt, qui iure æquo in ciuitate viuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo etiã. Siquando metuendos vos præbituri eſtis, quũ recuperatis magiſtratibus, legibuſq; veſtris, iudicia penes vos erũt: de capite noſtro, fortuniſq; tunc, vt quæq; cauſa erit, ſtatuetis. Nũc libertatẽ repeti ſatis eſt.

¶CANNOT. Adeò æquia) Reſponſio ad poſtulata, cũ tacita criminatione. ¶Vt vltro defer.) Defero præter notam ſignificationem, quiddam latens & non cuilibet expoſitum ſignificat. Idem Liuius iij. eodē ab vrbe, Quum ad eum (inquit) primum is honos deferretur. Et primo. Ad vnum omnes Numæ Pompilio regnum deferendum decernunt. Ita nunc accuſandi caſum cum datiuo, nunc cum accuſatiuo altero cui ad præpoſitio adiecta ſit, exigit, pro eo qđ dicimus eligo, tribuo, ſiue offero, & trado. Cōditiões lætæ Budęo deferuntur: quod dicas, bonæ partes offerũtur. ¶De capite) Statuere de aliquo id eſt, quod ſententiam ferre, & deliberare: quod vulgo dicimus facere de caſu alicuius, ſiue ordinare. Quid de Ioanne in Senatu ſtatutum? quod vulgo dicitur, quid factum fuit de Ioanne, ſiue ordinatum? Ordinatũ eſt, vt occideretur. ſtatutum de ipſo eſt capitis ſuppliciũ, ſiue pœna. Scio, diutius immoror in ijs: cæterum ſanari barbaries aliter non poteſt. Ita ſtatuere de capite, eſt de vita ſententiã ferre. Nam caput ferè pro vita ſumitur, quòd per ipſum vita petatur, & auferatur. Hinc capitis pœna, qua vita tollitur.

Defero.

Statuere de aliquo.

Statuere de capite.

¶Argumentum in XXVI.

¶Legati mãdata plebis quũ patribus expoſuiſſent, decemuiri omnes præter Appium non abnuebant quin magiſtratũ deponerēt. Vnus itaq; Appius perſtabat, qui tandem pudore coactus, in hæc verba ſe velle abire decemuiratu profeſſus eſt.

¶Appij verba dum magiſtratu ſe abdicare vellet. XXVI.

h Aud ignaro imminet fortuna. Video donec arma aduerſarijs tradantur, differri aduerſus nos certamen. Dandus eſt inuidiæ ſanguis. Nihil ego quidem moror, quo minus decemuiratu abeam.

❡A N N O T A T. Nihil ego quidem moror) non impedio. ❡Decẽuiratu) Abire magiſtratu, abdicare ſe magiſtratu, peculiaria ſunt T. Liuio pro eo quod dicitur etiam latine, deponere officium & magiſtratũ. Cras Rector deponetur. Cras Archiſcholaſticus abibit magiſtratu. Abire magiſtratu. Abdicare ſe magiſtratu

❡Argumentum in XXVII.

❡Qum ingenti omnium lætitia magiſtratu abijſſent Decemuiri, miſſi ſunt legati, qui plebi omnia quæ geſta erant exponerent, interque alia monerent, vt ad patriam redirent. Ii ad hanc ſententiam egerunt.

❡Oratio legatorum ad plebem, vt in vrbem rediret. XXVII.

q Vod bonum, felix, fauſtumq; ſit vobis reiq; publicæ: redite in patriam ad penates, coniuges, liberoſq; veſtros. Sed qua hic modeſtia fuiſtis, vbi nullus ager in tot vſu rerũ neceſſario tantæ multitudini eſt violatus, eã modeſtiã ferte in vrbẽ. In Auentinũ

ite, vnde profecti eſtis. Ibi felici loco, vbi prima initia inchoaſtis libertatis veſtræ, tribunos plebis creabitis. Præſto erit pōtifex maximus, qui comitia habeat.

¶Argumentum in XXVIII.

¶Creati tribuni pl. cōfirmata lege de prouocatione, ſingulos aggrediūtur, qui facinus aliquod adhuc impune auſi fuerant. Deligunt primum A. Virginium tribunū pl. accuſatorem: Appium, qui decemuir fuerat, reum. Accuſator ſic aduerſus reum egit.

¶Actio A. Virginij aduerſus Appium reum.

ORatio rebus dubijs inuēta eſt. Itaq; neq; ego accuſando apud vos eum, tēpus teram, a cuius crudelitate voſmet ipſi armis vindicaſtis: nec iſtum ad cætera ſcelera impudētiam in defendēdo ſe adijcere patiar. Omniū igit̃ tibi, Appi Claudi, quæ impie, nefarieq; p bienniū alia ſuper alia es auſus, gratiā facio. Vnius tātū criminis niſi te vindices, ab libertate in ſeruitutem contra leges vindicias non dediſſe: in vincula te duci iubeo.

¶ANNOT. Oratio rebus) Damnationis magis ſpeciem, quàm ſimplicis accuſationis habet. Ab aduerſarij perſona exorditur. ¶Accuſando) Accuſandi verbo, eiuſdemq; generis cæteris vulgo addi ſolet datiuus eius, ad quem defertur crimen; quum accuſandi caſum cum apud præpoſitione, ſi autores probatos audiamus, exigāt: veluti, accuſabo te præceptori dicimus, pro quo apud præceptorē dicendū eſt. ¶Gratiam faciam) Gratiam facere verbum eſt Gallico vo

Gratiā facere.

cabulo proximum, pro eo quod dicimus parco, ignoſco, do veniam: ſed addi debet genitiuus criminis. ¶Vnius tātū criminis) Aut Græcos imitatus, verbo vindices genitiuum iunxit, vt coniunctæ hę ſint partes, Vni⁹ criminis niſi te vindices: aut in his genitiuis ablatiuus intelligi debet, vel nomine, vel cauſa. ¶Ab libertate in ſeruitutem) Hoc pertinet ad factū Appij, qui poſtulantibus amicis vindicias dari ſecūdum libertatem, pernegauerat ſe decreturū. Ita hoc ipſo nomine, ꝙ non dediſſet, actionem in eum intēdit. Hic locus ita explicabitur: in vincula te duci iubeo, te non dediſſe, ꝙ nō dederis, vindicias ab libertate in ſeruitutem, id eſt ꝙ in libertatis præſidio filiā eſſe non permiſiſti, dum accerſerer.

¶Argumentum in xxix.

¶Ingenti iam metu patres perculſi erant, ꝙ tribuni pleb. in iudicijs, quibus iam Ap. Claudiū & Sp. Oppium in vincula coniecerant, C. Claudium in exiliū miſerant: longe ſeueriores, q̄ Decemuiri viderentur. M. Duillius tribunuſple. quū id cōperiſſet, patres in hanc ſententiā ad ſpē libertatis reuocare conabatur.

¶Pronunciatio M. Duillij tribunipl. quum poteſtati tribunitiæ modum feciſſet.

ET libertatis noſtræ, & pœnarū ex inimicis, ſatis eſt. Itaq; hoc anno nec diē dici cuiquam, nec in vincula duci quēquam ſum paſſurus. Nam neq; vetera peccata repeti iam obliterata placet, quum etiam noua expiata ſint Decemuirorum ſupplicijs: & nihil admiſſum iri, quod vim tribunitiā de-

ſideret, ſpondet perpetua conſulum amborũ in libertate veſtra tuenda, cura.

Diẽ dicere. Vadimonium.

¶ANNOT. Diem dici) Diem dicere, eſt vadimonio, id eſt ſponſione ſiſtendi in iudicio, ſed fere capitali obſtringere. ¶Obliterata) aut deleta, aut altius repetita, quàm pro memoria hominum. ¶Expiata) purgata.

¶Agumentum in xxx.

¶Valerius conſul aduerſus coniunctos iam in Algido exercitus Equorum & Volſcorum bellum ſuſtinebat. Caſtris iam tantiſper copias continuerat, dũ pars hoſtium in Hernicos, pars in Latinos iam propè de victoria certi ad prædam agendam contendiſſent: quũ ſigna inferri iubet. Quo bello pedites multo ſermone adhortatus ad egregie pugnãdum, equites his verbis incitauit.

¶Adhortatio Valerij conſulis ad equites vt fortiter pugnent.

AGite, iuuenes, præſtate virtute peditẽ, vt honore atq; ordine præſtatis. Primo concurſu pedes mouebit hoſtẽ. pulſum vos immiſſis equis exigite campo. Non ſuſtinebunt impetum: & nunc cũctantur magis, quàm reſiſtunt.

Præſto.

¶ANNOTAT. Præſtate virtute) Præſto tibi virtute, vſitatius, quàm præſto te, prouinco, ſupero, excello. ¶Atq; ordine) Equitum enim ordo in bello lõge prior eſt & dignior peditum ordine. Hoc enim

loco ſumitur pro eo quod vulgo dicimus ſtatum. Sed refertur ad rem militarem. Nam ſi ad ciuitatē pertineat, tres tantum fuiſſe Romę ordines, ex ſententia Plinij Budæus noſter docet: ſenatoriū, equeſtrē, & plebeium. Poſſumus hodie cōmodè appellare ordines in ſupplicationibus: veluti ordinem philoſophorum, iuriſperitorum, medicorū, Theologorum: queādmodū & in ciuitate ordo eſt ſenatorius. ❡Exigite) fundite, pellite.

Ordo. Tres ordines tā tū Romę fuerunt. Ordines ſcholaſtici.

❡Argumentum in xxxi.

❡De victoria Valerij contra Volſcos atq; Equos factus certior Horatius collega Valerij, in hanc ſentētiam milites ad ſtrenue pugnandum aduerſus Sabinos adhortabatur.

❡Exhortatio Horatij conſulis ad ſuos. xxxi.

Qvemadmodum in Algido res geſta ſit, arbitror vos, milites, audiſſe. Qualem liberi populi exercitum decuit eſſe, talis fuit. Conſilio collegæ, virtute militum victoria parta eſt. Quod ad me attinet, id conſilij, animiq; habiturus ſum, quod vos milites mihi effeceritis. Et trahi bellum ſalubriter, & maturè perfici poteſt. Si trahendum eſt: ego, vt in dies ſpes virtuſque veſtra creſcat, eadem, qua inſtitui, diſciplina efficiā. Si ſatis animi eſt, decerniq; placet, agite dum, clamorem, qualem in acie ſublaturi eſtis, tollite hinc, indicem voluntatis virtutiſq; veſtræ.

❡Argumentum in xxxii.

❡Diſcordijs ciuium, quæ iam nō vltra reprimi poterant, fiebat, vt conciones etiam de qualibet re

fieri impedirentur. Quod poſteaquam Equis Volſciſq; compertum fuit, coniunctis exercitibus, primum agros circà omnes vaſtabant, deinde quũ Romanos id etiã negligere vidiſſent, ad mœnia Vrbis populabundi acceſſere. Tum Q. Capitolinus cõcione populi vocata, hac oratione periculi magnitudinem, reique indignitatem expoſuit.

¶Concio T. Q. Capitolini quartùm conſulis ad populum Romanum. XXXII.

Etſi mihi nullius noxæ conſcius, Quirites, ſum, tamen cum pudore ſummo in concionem veſtrã proceſſi, hoc vos ſcire, hoc poſteris memoriæ traditum iri: Equos & Volſcos vix Hernicis modo pares, T. Quintio quartùm cõſule ad mœnia vrbis Romæ impune armatos veniſſe. Hanc ego ignominiã (quanquã iamdiu ita viuitur, is ſtatus rerum eſt, vt nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſſimũ imminere anno ſciſſẽ: vel exilio, vel morte (ſi alia fuga honoris non eſſet) vitaſſem. Ergo ſi illa arma viros habuiſſent, quæ in portis fuere noſtris: capi Roma me conſule potuit? Satis honorum, ſatis ſuperq; vitæ fuit: mori tertiùm conſulem oportuit. Quem tandem ignauiſſimi hoſtium contempſere? nos conſules, an vos Quirites? Si culpa in nobis eſt, auferte imperium indignis: & ſi parum eſt, inſuper pœnas expetite. Si in vo-

bis: nemo Deorum, nec hominum ſit, qui veſtra puniat peccata, Quirites: Vosmet tãtum pœniteat. Non illi veſtram ignauiã contẽpſere, nec ſuæ virtuti confiſi ſunt: Quippe toties fuſi, fugatiq́, caſtris exuti, agro mulctati, ſub iuga miſſi, & ſe & vos nouere. Diſcordia ordinum, eſt venenum vrbis huius. Patrum & plebis certamina, dum nec nobis imperij, nec vobis libertatis eſt modus, dũ tædet vos patriciorum, hos plebeiorum: ſuſtulere animos. Pròh Deûm fidem: quid vobis vultis? Tribunos ple. concupiſtis: concordiæ cauſa conceſſimus. Decemuiros deſideraſtis: creari paſſi ſumus. Decemuirorũ vos pertæſum eſt: abiere magiſtratu. Manente in eoſdẽ priuatos ira veſtra, mori, atq́ exulare nobiliſſimos viros atque honeſtiſſimos paſſi ſumus. Tribunos ple. iterum creare voluiſtis: creaſtis. Conſules facere veſtrarum partium, & ſi patribus videbamus iniquum: patricium quoq́ magiſtratũ plebi donum fieri, vidimus. Auxiliũ tribunitium, prouocationem ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus ſub titulo æquandarum legũ: noſtra iura oppreſſa tulimus, & ferimus. Qui finis erit diſcordiarum? ecquãdo vnam vrbem habere, ecquãdo cõmunem hanc patriam eſſe licebit? Victi nos æquiore animo quieſcimus, q̃ vos victores. Satiſne eſt, nobis

vos metuendos eſſe? Aduerſus nos Auētinū capitur, aduerſus nos Sacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte prope captas: & ſcandentē in aggerem Volſcum hoſtem nemo ſubmouit: in nos viri, in nos armati eſtis. Agitedum, vbi hic curiam circūſederitis, & forū infeſtum feceritis, & carcerē principibus impleueritis: iiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portā Eſquilinam: aut ſi ne hoc quidem audetis, ex muris viſite agros veſtros ferro igniq́ꝫ vaſtatos, prædā abigi, fumare incenſa paſſim tecta. Atenim cōmunis res per hæc loco eſt peiore: ager vritur: vrbs obſidetur: belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandē priuatæ res veſtræ, quo in ſtatu ſunt? Iam vnicuiq́ꝫ ex agris ſua damna nūciabuntur. Quid eſt tādē domi, vnde ea expleatis? Tribuni amiſſa reddent, ac reſtituēt? Vocis, verborúmque, quantum voletis, ingerent, & criminum in principes, & legum aliarū ſuper alias, & cōcionum. Sed ex illis cōcionibus nūquā veſtrū quiſquam re fortuna domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad cōiugem & liberos præter odia, offēſiones, ſimultates publicas, priuatáſq́ꝫ? à quibus ſemper non veſtra virtute, innocentiáq́ꝫ, ſed auxilio alieno tutati ſitis. At Hercules quū ſtipēdia nobis cōſulibꝰ, nō tribunis ducibus: & in caſtris, nō in foro

faciebatis: & in acie veſtrum clamorē hoſtes, nō in cōcione patres Romani horrebāt: pda parta agro ex hoſte capto: pleni fortunarum, gloriæq́, ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphātes domū ad penates redibatis: nūc oneratū veſtris fortunis hoſtē abire ſinitis. Hærete affixi cōcionibus, & in foro viuite: ſequitur vos neceſſitas militandi, quā fugitis. Graue erat in Equos & Volſcos proficiſci: ante portas eſt bellum. Si inde non pellitur, iā intra mœnia erit, & arcem & capitoliū ſcandēt, & in domos veſtras vos pſequenť. Biennio antè ſenat⁹ delectū haberi, & educi exercitū in Algidū iuſſit: ſedem⁹ domi deſides, mulierū ritu altercātes inter nos, pſenti pace læti, nec cernētes ex otio illo breui multiplex bellū rediturū. His ego gratiora alia dictu ſcio: ſed me vera p gratis loqui & ſi meū ingeniū nō monet, neceſſitas cogit. Vellē eqdē vobis placere, Quirites: ſed multo malo vos ſaluos eſſe, qualicūq́ erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita cōparatū eſt, vt q apđ multitudinem ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit, cuius mēs nihil præter publicum cōmodum videt: niſi forte aſſentatores publicos, plebicolas iſtos, qui vos nec in armis, nec in otio eſſe ſinunt, veſtra vos cauſa incitare & ſtimulare putatis. Cōcitati, aut honori aut quæſtui illis

eſtis:& quia in concordia ordinum nullos ſe vſquam eſſe vidēt:malæ rei ſe,quàm nullius, turbarum ac ſeditionum duces eſſe volunt. Quarum rerum ſi vos tædium tādem capere poteſt,& patrum veſtroſque antiquos mores vultis pro his ſumere:nulla ſupplicia recuſo, niſi paucis diebus hos populatores agrorum noſtrorū fuſos,fugatóſq; caſtris,ex muro, & à portis noſtris mœnibuſq;,ad illorum vrbes hunc belli terrorem, quo vos nunc attoniti eſtis,tranſtulero.

¶ANNOTAT.¶Etſi mihi)ſuaſio eſt belli,in qua exordiū à pſona ei⁹ q dicit,petitur.¶Equos & Volſcos)Propoſitio eſt q̃dā rei,q̃ ceu indigna euenerat,
Tertiū ad quā tota ptinet deliberatio.¶Tertiū cōſulē)Ter
conſul. tiū hoc loco nō eſt adiectiuū, vt dicat mori Quintius tertius cōſul:ſed aduerbiū.Lōge refert,tertióne
Tertio quis cōſul dicat,an tertiū,Gellio autore. Tertiū,in-
conſul. nuit tēpus, vt is tertiū cōſul intelligat,qui bis antè geſſerit conſulatum: Tertio,ordinem magis ſignificat:iſq; tertio cōſul appellatur,ante quem duo tantùm conſules fuerunt. Quod vt diſtingui poſſet,ac-
Quīti- centu graui notaui, Quintilianum ſecutus, qui in
liani p̃- vocabulis quoties difficilis eſt diſtinctio,nomináne,
ceptum an quæ aliæ orationis partes ſint, apicibus additis monendos eſſe lectores tradit. ¶Quem tādem)Totus hic locus complexione conſtat, quæ ad mouendos affectus,& refutandum eſt potentiſſima.¶Pœnas expetite)affligite nos pœna,ſumite pœnas,ſupplicium de nobis. ¶Non illi) Hoſtes in contēptū adducit, tacitéque a facili exhortatur, ¶Diſcordia

ordinum) Sententia. ℂConceſſimus) permiſimus, dedimus,& quod vulgo dicimus, tribuimus . Nã ſu= peruacaneum erat monere, concedo pro do mutuo, barbarũ verbum eſſe, niſi paſſim eo vteremur. ℂIn eoſdem) poſtquam abiere Decemuiratu. ℂMori) vt Appium Claudium, qui in carcere prius quàm con= ſtituta dies veniſſet, ſibi mortem conſciuit : vt Op= pium, qui in carcere ante iudicij diem itidem extin ctus eſt. ℂAtque exulare) vt cæteros octo, qui colle= gæ Appij & Oppij fuerant. ℂCreaſtis) reuocata ite= rum plebe à Sacro monte. ℂCõſules facere veſtrarũ partium) qui vobis fauebant, qui erãt veſtræ factio= nis. Ii fuerũt L. Valerius, & M. Horatius: qui vt pri mum magiſtratum inierunt, poteſtatem tribunitiã ad ſummum faſtigium euexerunt. ℂPatriciũ quo= que) De duobus, opinor, patricijs cõſularib⁹ hoc in= telligendum eſt, qui cooptati ſunt a x tribunis ple. quũ antea plebeijs modo tribunat⁹ pateret. ℂSub ti tulo) ſub ſpecie. ℂNoſtra iura oppreſſa) Id cõtigit, quum ſine autoritate ſenatus populi iuſſu triũpha= runt conſules ſupradicti . Antè nemini triumphus decernebatur, nemini triumphare licebat ſine patrũ autoritate. ℂAt Hercules) Antitheton, ſiue cõtrapo ſitũ. ℂHærete) à neceſſario ducit argumẽtũ . ℂDe= lectũ haberi) Deligere, & delectũ habere , ſeu adhi= bere, idẽ efficiũt, ſcilicet ex plurib⁹, q̃ ad rẽ propoſitã perficiẽdã accõmodatiora & vtiliora ſint, ratione ac cõſilio quærere & inueſtigare . Hoc tamẽ intereſt, quòd deligere vnum etiam poſſumus, delectum ve= rò habere niſi plurium, non dicimur . ℂBiennio an= tè) Antitheton rurſus in amplificatione. ℂHis ego) Anthypophora eſt, item proxima. Videtur mitiga= tio exhortationis. ℂNatura hoc) Naturæ vocabu= lo & paſſim, & quotidie in ſignificationes etiam di=

Cõcedo
Cõcedo
ꝑ dare
mutuo,
barbaꝝ

Delige=
re.
Dele=
ctũ ha=
bere.

uerſas vtimur:cæterum vix aliud afferre poſſumus, quàm Gallicũ & vulgare verbum. Quæ fuit cauſa, vt hac in parte conſultò longius immorari placuerit. Naturã Ariſtoteles v. Metaphyſicorum, quod ad rem præſentem attinet, definit generationem omnium naſcentium, & pullulantium: vt manifeſtè appareat, quum dicimus quippiam nobis à natura inſitum eſſe: à natiuitate noſtra, ſeu generatione, eſſe intelligendum. Quo fit, vt Claudius Galenus naturam vocet contemperamentum, proportionemque in animali affectionũ quatuor, quas Phyſici primas vocant, quibúſque omnia conſtant, humoris, caloris, frigiditatis, & ſiccitatis: ex quarum contemperamento vario ac multiplici alij ad alia ſunt aptiores. Ita fit, vt quum Quintilianus docet vnumquẽq; ducẽdum eſſe quo eum ſua natura trahat: natura ſumenda ſit aut pro ipſo contemperamento, aut pro lege quadam, quæ nos vel accõmodos, vel incommodos rei cuilibet efficit, inde contracta. Hinc naturæ vocabulo idem Quintilianus modo ingenium intelligit, modo vim & proprietatem ingenij. Nec negauerim quum aliquid à natura nobis inditum eſſe dicimus, quin natura ſumi poſſit pro eo quod Galenus definit. ¶Comparatum eſt) acquiſitum, cõtractum, imbutum, inditum, inſitum, datum. ¶Niſi forte) Ironia. ¶Turbarum) Turba hic non capitur pro multitudine ipſa, ſed pro tumultu. Budæus ex ſententia Labeonis à Græco τύρβη deducit, quæ vox Græcis idem ſignificat, quod nobis tumultus. ¶Quarũ rerum) Peroratio eſt. ¶Si vos tædium) quod vulgo dicimus, ſi eſtis faſtiditi. ¶Nulla ſupplicia) quod barbare dicas, ſum contentus pati omnia tormenta, ſed non &c.

Natura

Turba.

EX QVARTO
AB VRBE.

¶Argumentum in xxxiii.

¶C.Canuleius Tribunus pleb. cæteríque octo, anni principio rogationes promulgauerunt de connubio patrum & plebis, vt alter conſulum ex plebe fieret. Ac tantum aberat vt vtrumlibet patres approbarent, vt etiam ſi hoc fieret, transferri à primoribus ad plebem ſummam imperij: illo contaminari ſanguinem ſuum, confundique iura gentium rerentur. Quum ita ſententijs variaretur, forte Veientes, aliique populi arma ſumpſerant aduerſus Romanos: contra quos quum delectum haberi patribus placeret, Canuleius vnus aduerſus omnes delectum haberi ſe nunquam prius paſſurum pronunciabat, quàm rata confirmatáque eſſent, quæ à ſe, collegíſque fuiſſent promulgata. Qua de re conſules ad patres in ſenatu aduerſus Tribunos pleb. maxime Canuleium, concionem habuerunt: quo tempore & Canuleius hac concione plebem aduerſus patres concitabat.

¶Concio C. Canuleij Tribuni pleb. ad plebem pro rogationibus promulgatis. xxxiii.

q Vantopere vos, Quirites, contemnerent patres, quàm indignos ducerēt, qui vna ſecum vrbe intra ea-

dem mœnia viueretis: ſæpe equidem & antè videor animaduertiſſe, nunc tamen maxime, quòd adeo atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt. Quibus quid aliud, q̃ admonem⁹ ciues nos eorum eſſe? &, ſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriam incolere? Altera connubium petimus, quod finitimis, externíſq; dari ſolet: nos quidem ciuitatē, quæ plus quàm connubium eſt, hoſtibus etiam victis dedimus. Altera nihil noui ferimus, ſed id quod populi eſt, repetimus, atque vſurpamus: vt quibus velit, populus Rom. honores mandet. Quid tandem eſt, cur cælum ac terras miſceant? cur in me impetus modo penè in ſenatu ſit factus? Negent ſe manibus temperaturos, violaturóſq; denuncient ſacroſanctam poteſtatem, ſi populo Ro. liberum ſuffragium datur, vt quibus velit, conſulatũ mãdet: & non præciditur ſpes plebeio cuique, ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcẽdi ſummi honoris: ſtare vrbs hæc non poterit: de imperio actum eſt. Et perinde hoc valet, plebeius ne cõſul fiat, tanq̃ ſeruũ aut libertinũ aliquis conſulẽ futurũ dicat. Ecquid ſentitis, in quãto contẽptu viuatis? Lucis huius vobis partẽ, ſi liceat, adimant: q; ſpiratis, q; vocẽ mittitis, q; formã hominũ habetis, indignãt. Quinetiã, ſi Dijs placet, nefas aiũt eſſe, cõſulem plebeium

fieri. Obſecro vos, ſi non ad faſtos, non ad cõmentarios Põtificum admittimur: ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregrini etiam ſciunt, cõſules in locũ regum ſucceſſiſſe, nec aut iuris aut maieſtatis quicquam habere, quod non regibus antè fuerit? En vnquã creditis fando auditum eſſe, Numam Pompilium nõ modo non patricium, ſed ne ciuem quidẽ Romanum, ex Sabino agro fuiſſe accitum populi iuſſu, patribus autoribus Romæ regnaſſe? L. deinde Tarquinium nõ modo nõ Romanæ, ſed ne Italicæ quidem gentis, Demarathi Corinthij filium, incolam, à Tarquinijs, viuis liberis Anci, regem factum? Seruium Tulliũ poſt hunc captiua Corniculana natum, patre nullo, matre ſerua, ingenio & virtute regnum tenuiſſe? Quid enim de T. Tatio Sabino dicam? quem ipſe Romulus parens Vrbis in ſocietatem regni accepit? Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo eniteret virtus, creuit imperiũ Romanũ. pœniteat vos nũc plebeij conſulis, quum maiores noſtri aduenas reges nõ faſtidierint, & ne regibus quidem exactis clauſa Vrbs fuerit peregrinæ virtuti. Claudiã gentem, certe poſt exactos reges, ex Sabinis non in ciuitatẽ modo accepimus, ſed etiam in patriciorum numerum. Ex peregrino patricius, deinde cõſul fiat: ciuis Romanus ſi ſit ex

Vide, ne an poti⁹ ſit legẽdum.

Romæ homines humili loco nati ad regnũ aſſumpti.

Pontifices & augures à Numa creati. Cenſus Romæ, & deſcriptio centuriarũ à Seruio Tullio facta. Quo ordine creati ſunt & inſtituti Romæ magiſtratus.

plebe, præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandẽ non credimus fieri poſſe, vt vir fortis, ac ſtrenuus, pace bellóq; bonus, ex plebe, Numæ ſit, Lucio Tarquinio, Seruio Tullio ſimilis? An ne ſi ſit quidẽ, ad gubernacula Reipublicæ accedere eum patiemur, potiuſq; decemuiris teterrimis mortalium, qui tum omnes ex patribus erant, quàm optimis regum nouis hominibus ſimiles conſules ſumus habituri? Atenim nemo poſt reges exactos de plebe conſul fuit. Quid poſtea? Nullàne res noua inſtitui debet? & quod nondum eſt factum, (multa enim nondum ſunt facta in nouo populo) ea ne ſi vtilia quidem ſint, fieri oportet? Põtifices, augures Romulo regnãte nulli erãt: ab Numa Pompilio creati ſunt. Cẽſus in ciuitate, & deſcriptio centuriarum claſſiumq; nõ erat: ab Seruio Tullio eſt facta. Cõſules nunquam fuerant: regibus exactis creati ſunt. Dictatoris nec imperium nec nomen fuerat: apud patres eſſe cœpit. Tribuni plebis, ædiles, quæſtores nulli erant: inſtitutum eſt, vt fierent. Decemuiros legibus ſcribendis intra decem hos annos & creauimus, & è republica ſuſtulimus. Quis enim dubitat, quin in æternum vrbe condita, & in immenſum creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentium hominumque inſtituantur? Hoc

ipſum, ne connubium patribus cum plebe eſſet, non decemuiri tulerunt paucis his annis, peſſimo exemplo, cum ſumma iniuria plebis. An eſſe vlla maior, aut inſignior contumelia poteſt, quàm partem ciuitatis velut cõtaminatam, indignam connubio haberi? Quid eſt aliud, quàm exilium intra eadem mœnia; quàm relegationem pati? Ne affinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur, cauetur, ne ſocietur ſanguis. Quid? hoc ſi polluit nobilitatem iſtam veſtram, quam pleriq; ex Albanis oriundi & Sabinis, nõ genere, nec ſanguine, ſed per cooptationem in patres habetis, aut ab regibus lecti, aut poſt reges exactos iuſſu populi: ſyncerã ſeruare priuatis conſilijs non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque veſtras filias ſororeſque etiam nubere ſinendo e patribus. Nemo plebeius vim patriciæ virgini afferret. patriciorũ iſta libido eſt. nemo inuitum pactionem nuptialem quenquam facere coëgiſſet. Verumenimuero lege id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis, id demũ cõtumelioſum plebi eſt. Cur enim nõ confertis, ne ſit connubiũ cũ diuitibus ac pauperib⁹? Quod priuatorũ cõſiliorũ vbiq; ſemper fuit, vt in quãcunq; fœmina cõueniſſet domũ, nuberet: ex qua pactus eſſet vir domo, in matrimoniũ duceret: id vos ſub

legis ſuperbiſſimæ vincula conijcitis, qua dirimatis ſocietatem ciuilem, duaſq; ex vna ciuitate faciatis. Cur nō ſancitis, ne vicinus patricio ſit plebeius? ne eodem itinere eat? ne idem conuiuiū ineat? ne in foro eodem cōſiſtat? Quid enim in re eſt aliud, ſi plebeiā patricius duxerit, ſi patriciā plebeius? quid iuris tandem mutatur? Nempe patrē ſequuntur liberi: nec quod nos ex connubio veſtro petamus, quicquam eſt, præterquam vt hominū, vt ciuium numero ſimus: nec vos, niſi contumeliam ignominiamq; noſtrā certare iuuat, quod contendatis, quicquam eſt. Deniq; vtrū tandem populi Rom. an veſtrū ſummum imperium eſt? Regibus exactis, vtrū vobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta eſt? Oportet licere populo Rom. ſi velit, iubere legem: an, vt quæq; rogatio promulgata erit, vos delectum pro pœna decernetis: & ſimul ego tribunus vocare tribus in ſuffragiū cœpero, tu ſtatim conſul ſacramento iuniores adiges, & in caſtra educes, & minaberis militi, minaberis tribuno? Quid ſi non quantum iſtæ minæ aduerſus plebis conſenſum valerent, bis iam experti eſſetis? Scilicet quia nobis conſultum volebatis, certamine abſtinuiſtis? an ideo non eſt dimicatū, q̄ quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nūc erit cer-

tamen, Quirites: animos veſtros illi tentabũt ſemper, vires non experientur. Itaq; ad bella iſta, ſeu vera, ſeu falſa ſunt, conſules, parata vobis plebs eſt, ſi cõnubijs redditis, vnam hanc ciuitatem tandem facitis, ſi coaleſcere, ſi iungi miſceriq; vobis priuatis neceſſitudinbus poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores viris ſtrenuis & fortibus datur: ſi in conſortio, ſi in ſocietate Reip. eſſe, ſi, quod æquè libertatis eſt, inuicem annuis magiſtratibus parere, atq; imperitare licet. Si hæc impediet aliquis: ferte ſermonibus & multiplicate fama bella: nemo nomen eſt daturus, nemo capturus, nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis, cũ quibus nec in republica honor, nec in priuata connubij ſocietas eſt.

¶ANNOT. Quantopere vos) Deliberatio eſt, qua rogationes promulgatæ aduerſus patres defenduntur. Coniuncta eſt cauſa, in quã plures & diuerſi ſtatus cadunt: id quod & Quintilianus ſæpe fieri poſſe fatetur. Beneuolẽtia colligitur ab aduerſariorũ perſona, & re ipſa. ¶In has rogationes) Rogatio, vt ex Gellio colligi poteſt, iuſſum eſt populi aut plebis, rogante magiſtratu. Rogare autem hic nõ ſimpliciter dicitur, ſed accuſatiuus ſententiam intelligitur: vt rogare, ſiue interrogare ſententiã id ſit, quod vulgo dicimus quærere opinionem. In patiendi quoque voce accuſatiuus ſubiũgitur: vt ſæpe apud Saluſtiũ & Liuiũ legere eſt, rogatus ſentẽtiam. De ordine rogandarum ſententiarũ vide Gellium. ¶Quid aliud,

Cælũ ac terras miſcere: ꝓuerbiũ.

Pontifices.

Augures.

Cẽſere. Cenſus.

Pedites Romæ à Seruio Tullio ĩ claſſes quinque diſtribu tos eſſe. Quot quæque claſſis cẽturijs cõſtaret. Claſſis.

quàm) quod vulgo dicitur, quid aliud facimus, niſi eos admonere? ¶Cælum, ac terras) prouerbium eſt, quo rerũ ordo peruerti, cõfundiq́; ſignificatur. ¶An vnquã) Exempla ſunt a maiori. ¶Ex peregrinatione) Inſtatur acerrime exemplis, ſi cõmemorata hiſtoria quatenus ad cauſam pertinet, tandẽ contraria hiſtoriæ atq; cauſę tãquã ex aduerſo pugnent: vt hoc loco Liuius peregrinum & ciuẽ ex oppoſito collocat: vt Cicero quum alias ſæpe, tum vel maxime in oratione pro Archia. ¶Pontifices) Pontifices ſacris faciundis præerãt: ita, ſi Varroni credimus, à põte & faciendo appellati, ꝙ pontem Sublicium reficere ſolerent. ¶Augures.) Erant, quorum auſpicijs res aut gerebãtur, aut dimittebant. Ac Tarquinij regno tantũ ijs honoris habitũ eſſe Liui⁹ teſtat, vt nihil ex eo tẽpore niſi auſpicatò gereret. ¶Cẽſus ĩ ciuit.) Cẽſere nõnunq̃ eſt bona ciuiũ æſtimare. hinc cẽſus æſtimatio illa. Apud Romanos nemo belli paciſq; munia obibat, niſi cuius bona certo ære æſtimata fuiſſent. De his vide plura primo ab vrbe, apud Gelliũ x. cap. lib. xvj. & Budæũ in annotationibus in pandectas. Nos & alio loco plura de his ipſis infra pręcipiemus. ¶Deſcriptio cẽturiarũ) claſſes quinq; peditũ à Seruio Tullio inſtitutas eſſe refert Liui⁹ primo ab vrbe, quarũ vna quælibet plures cẽturias cõtinebat: vt prima L X X X. ſecũda X X. tertia itidẽ xx. totidẽ quarta, quinta aucta xxx. Ita claſſis appellatione ordo numeruſq; militũ varius ac multiplex ſignificatur: quam hodie bandam armigerorum appellamus. Centuria autem quot contineat, ſatis ex nomine ipſo intelligitur. ¶Aediles) Erãt, qui ædes ſacras & priuatas ꝓcurabãt, ludos itẽ cõmittẽdos curabãt, annonæ præerant. Inſtituti primũ referũtur quum è Sacro mõte plebs eſt reuocata. Hic plebeijs magi-

ſtratus non patuit, donec conſul primus ex plebe factus eſt, quo tempore patricij duo ædiles creati fuere, qui curules ab ſella eburnea dicti ſunt. Autor Liuius.vj. ab Vrbe circa finem. Aediles hodie commode appellabimus, qui vulgo Magiſtri fabricæ templorum dicuntur. ¶Quæſtores) Erant, qui conquirendis publicis pecunijs ſiue domi ſiue foris occupabantur: quos nobis hodie referunt, qui Receptores, Generales, Theſaurarijque nuncupantur. De eo magiſtratu Budæus noſter, vt qui alius, diligẽtiſſime ſcripſit, ad formam, rationemque noſtrorum temporum omnia exigere conatus. ¶Sed per cooptationem) Cooptare, eſt parem, aut fere parem in ſocietatem magiſtratus aut ordinis aſſumere. Huic cooptatio, aſſumptio. ¶Et ſimul ego) Liuius particula ſimul plerunque vtitur pro ſimul ac, ſiue vt primum. ¶Tribus in ſuffragium) Tribus, comitijs curiatis, quibus minores magiſtratus creabantur, in ſuffragium mittebantur: centuriæ autem centuriatis, quibus maiores magiſtratus. ¶Sacramento iuniores) Sacramento adigere eſt iuriſiurandi verba ad certam ſolennemq; formulam exprimere, qua iuraturo proponantur: vt Conſules Romæ ſolebant militibus certa verba præſcribere in quæ iurarent, antè quàm in aciem educerentur: de qua forma infrà ſuo loco dicturi ſumus. Eſt autem ſacramẽtũ, vt Feſtus docet, quicquid iuriſiurãdi ſacratione interpoſita geritur. ¶Nobis cõſultũ) Cõſulere, ꝓſpicere, prouidere. ¶Itaq; ad bella) Cõcluſio, qua enumerãtur q̃ tota oratione cõfutata ſunt. ¶Nemo eſt nomẽ) Dare nomẽ, eſt nomẽ ſuũ inſcribendũ curare: quod milites habito delectu facere ſolebãt. Dandi caſus interim addi ſolet, dare nomẽ militiæ: interim accuſatiuus, nũc cũ ad, nũc cum in prępoſitione.

Quæſtores. Cooptare. Cooptatio. Simul. Sacramento adigere. Sacramẽtũ. Dare nomen

¶Argumentum in xxxIIII.

¶In Algidum conuenerāt Equi Volſciq̧,vbi partitis copijs,Romanos,ſi venirent,obſeruabāt. Romani venientes hoſtium exemplo binis caſtris loca diuerſa breui ſpatio inter ſe diſtantia capiunt. Nocte tandem poſt multa variaq̧ leuia certamina hoſtes Romanorum adoriuntur caſtra: quibus à Romanis magna celeritate,atque prudentia obſtatum eſt. Ac quum iam apertè ad Romanos res ipſa inclinare videretur, tum demum Vectius Meſſius rex Volſcorum ad ſuos tranſit,ad reſiſtendum in hæc verba adhortaturus.

¶Adhortatio Vectij Meſſij Volſcorum regis ad ſuos. xxxIIII.

hIc præbituri vos telis hoſtium eſtis indefenſi,inulti? Quid igitur arma habetis?aut quid vltro bellum intuliſtis,in otio tumultuoſi,in bello ſegnes?Quid hic ſtātibus ſpei eſt? An deum aliquem protecturū vos,rapturūq̧ hinc putatis?Ferro via facienda eſt hàc,quà me progreſſum videritis. Agitè, qui viſuri domos, parentes, coniuges, liberos eſtis:ite mecum. Non murus,nec vallum,ſed armati armatis obſtant. Virtute pares:neceſſitate, quæ vltimū ac maximum telum eſt, ſuperiores eſtis.

¶Anno. Hic prębituri)Exhortatio ad redintegrādam pugnam. ¶Agitè)aduerbium hortantis. Hortatur à ſpe. ¶Nec vallū.)munitio eſt caſtrorū palis firmioribus certo ſpatio inter ſe diſtātibus facta. ¶Ne-

ceſſitate) Neceſſitatem vocat Gellius vim quãdam premẽtem, & cogentem. Quæ finitio ei proxima eſt, quam Ariſtoteles v. metaphyſicorum tradit. Appellat neceſſitatem vim quãdã: vim verò, quod præter propoſitum & electionem impedit, atque prohibet. ℂQuæ vltimũ) Id non vna ratione intelligi poteſt. Neceſſitas vltimum telum, ſi referas ad obſeſſos, dicitur, tanquam vltima defenſio, & quod vulgo dicimus, vltimum ſit refugium. maximũ verò, quod propter imminẽs periculum maiore vi & animo reſiſtere hoſti, & impetus ſuſtinere cogũtur. Illic enim ſi quid virium, explicandum eſt. Sin ad eos qui aggrediuntur, referas: eo maximum telum exiſtimatur, quòd vbi hoſtes præoccupantur, longe facillima omnium victoria eſt. Quãquam prior intellectus & verior apparet, & ad rem præſentẽ magis pertinet. ℂSuperiores) quòd ab hoſtibus caſtris exuti, & inuaſi.

Neceſſitatis definitio.

Neceſſitas cur vltimũ telũ, & maximũ dicatur.

ℂArgumentum in xxxv.

ℂFidenatibus Romanis rebellare accitis Veiẽtibus belli ſocijs placebat. Itaq; Veiẽtes exercitũ ſuũ Fidenas cõmuni cõſilio belli ſedẽ captas ducũt. Eo contendunt & Romani: qui iam primo ſtatim congreſſu hoſtes contuderunt, quum repente patefactis Fidenarum portis noua erumpens acies, quæ facibus ardentibus tota collucebat, noua ſpecie ipſis terrorem intulit. Quod Mamercus Aemili⁹ dictator animaduertens, ſuos his verbis accẽdebat ad prælium redintegrandum.

ℂExhortatio Mamerci Aemilij dictatoris ad ſuos inuſitato certamine exterritos. xxxv.

Vmõne victi, velut examẽ apum, hoc f loco veſtro exacti, inermi cedetis hoſti? nõ ferro extinguitis ignes? nõ faces has ipſas pro ſe quiſq;, ſi igni, non telis pugnandum eſt, ereptas vltro inferetis? Agitè nominis Romani & virtutis patrũ veſtræque memores, vertite incendium hoc in hoſtium vrbem, & ſuis flammis delete Fidenas, quas veſtris beneficijs placare non potuiſtis. Legatorum hoc vos veſtrorum, colonorũque ſanguis, vaſtatiq; fines monent.

Et ſuis flãmis delete Fidenas prouerbium. Legati. Legatio Coloni. Colonia

¶ANNOTAT. Ereptas) extortas, vi ademptas. ¶Et ſuis flammis) Prouerbij vicem videtur obtinere, quod circumfertur: Tuo te gladio iugulo. In eos torquebitur, qui ea ipſa re quam ad malum aliorum comparararant, ab aduerſarijs vincuntur. ¶Legatorũ hoc vos) Hortatur ab æquo. Legati dicuntur, qui è rep. in exteras regiones mitti ſolent expoſitum conſilium atq; volũtatem ſenatus, de qualibet re ſit quæſtio, antequam legitimum prælium ineatur. Inde legatio pro munere ipſo iniuncto. Hodie vulgo ambaſſada legatio dicitur, & legati ambaſſiatores, qui & oratores à Vergilio & Liuio dicũtur. ¶Colonorũmque) Coloni ciues ſunt, qui ad incolendã vrbem bello captã mittuntur. Inde colonia pro eius generis vrbe ſumitur.

¶Argumentum in XXXVI.

¶Sextus Tẽpanius Decurio erat militum. Is quũ res Romana bello Volſcorum temeritate Sempro-

nij cōſulis eo recidiſſet, vt iā cæſis magna ex parte militibus, qui ſupererant, iā pararent ſeſe fugæ mandare, voce magna exclamans vt equites ex equis deſilirent, qui ſaluam rempu. vellent: omnium turmarum equites non ſecus q̄ ſi conſul edixiſſet, motos hac voce monebat.

¶Adhortatio Sexti Tēpanij Decurionis ad milites in re complorata. XXXVI.

n Iſi hæc armata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de imperio eſt. Sequimini pro vexillo cuſpidē meā. Oſtendite Romanis Volſciſq;, neque equitibus vobis vllos equites, neque peditibus eſſe pedites pares.

¶ANNOTAT. Niſi hæc cohors) Cohors milites cōtinet mille ducentos quinquaginta. ¶Siſtat impetum) cohibeat & reprimat vim. ¶Actum de imperio) iam perijt, nullum eſt. Cohors

¶Argumentum in XXXVII.

¶Hoc ad proximū pertinet. Bellū illud, quod aduerſus Volſcos Sexti Tēpanij adhortatione inſtauratū fuit, adeo pertinax manſit, vt pugnātes nox ſola incertos dirimeret. Is Sex. Tēpanius quū poſtero die ab ſaucijs hoſtibus didiciſſet caſtra Volſcorū deſerta eſſe, lætus cū ſuis ad caſtra Romana penetrat. Ea quoq; cū deſerta inueniſſet, ignarus quo Sēpronius cōſul cū reliquo exercitu ſe recepiſſet: rectā Romā ꝓximis itinerib⁹ cōtēdit. Bellū illud male ac infeliciter Romanis ceſſiſſe, iā tū fama Romā ꝓlata, odiū Sēpronij cōſulis omnib⁹ ingenerarat. Itaq; C. Iuni⁹

tribunus ple.hoc ipſum conſuli non impunè ferendum ratus,his interrogationibus ex Tempanio rem cognoſcere tentabat.

¶C.Iunij tribuniple. interrogationes de Sempronio conſule cum Tempanio tractatæ. XXXVI.

Exte Tēpani, quæro de te, arbitreríſne. A Sempronium conſulem aut in tempore pugnā inijſſe,aut firmaſſe ſubſidijs aciem? aut vllo boni cōſulis functum officio? Et quum ipſe victis legionibus Romanis,tuo cōſilio equitem ad pedites deduxeris,reſtitueriſq; pugnam : excluſo deinde ab acie noſtra tibi,atq; equitibus,num aut conſul ipſe ſubuenerit, aut miſerit præſidiū? Poſtero denique die ecquid præſidij vſquam habueris?an tu,cohorſq; in caſtra veſtra virtute proruperitis ? Ecquem in caſtra conſulem,ecquem exercitum inueneritis?an deſerta caſtra,relictos ſaucios milites?Hæc pro virtute tua , fidéque , qua vna hoc bello Reſp. ſtetit, dicenda tibi ſunt hodie. Denique vbi A. Sempronius,vbi legiones noſtræ ſint:deſertus ſis,an deſerueris cōſulem, exercitúmque:victi deniq; ſimus,an vicimus.

¶ANNOTAT. In tempore) quum eſſet opus, opportune,arrepta occaſione.¶Pugnam inijſſe)occœ-

piſſe pugnare. ¶Victis legionibus) Legio certo nu- mero militum apud Romanos non deſcribebatur. Hoc conſtat, nunquam pauciores legione cōtentos eſſe, quàm tria milia: quem numerum Varro ei aſſi- gnat: niſi quadrata eſſet, cui quatuor milia tribuit. Maximus numerus duodena milia & quingētos nū- quam exceſſit. A legendo, ſeu deligendo legio appel lata. Legio nullo certo nūero definie- batur.

¶Argumentum in XXXVII.

¶M. Poſthumio Regillenſi tribuno militū bellū ad- uerſus Equos permiſſum erat. Is fractis hoſtiū ani- mis, quum in hoſtium oppidum irrupiſſet, bellū in ciues conuertens, prędam militis fore edicit. Capto oppido, fidem mutat. Poſtea in vrbem à collegis ac- cerſitus, quum M. Feſtius tribunus ple. laturum ſe legem diceret, vt Volas coloni mitterentur, malum militib⁹ meis (inquit) niſi quieuerint. Qua voce quū populū, patreſq; offendiſſet: L. Decius tribunus ple. in maius eum odium, & inuidiā populi arrepta oc- caſione ex voce illa, vocat.

¶Verba L. Decij tribuni ple. ad populū ad- uerſus M. Poſthumium tribunum militū.

XXXVII.

AVditis, Quirites, ſicut ſeruis malum minantem militibus: tamen hæc bel- lua dignior vobis tāto honore vide- bitur, quàm qui vos vrbe agríſque donatos in colonias mittunt: qui ſedem ſenectuti ve- ſtræ proſpiciunt: qui pro veſtris commodis

aduerſus tam crudeles ſuperbóſq; aduerſarios depugnãt. Incipite deinde mirari, cur pauci iam veſtrã ſuſcipiebant cauſam. Quid à vobis ſperẽt? An honores? quos aduerſarijs veſtris potius, q̃ propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modo voce huius audita. Quid id refert? Iam ſuffragium detur: hunc, qui malũ vobis minatur, ijs qui agros ſedéſq; ac fortunas ſtabilire volunt, præferetis.

EX QVINTO AB VRBE SVMPTAE SEQVENTES.

¶Argumentum in XXXVIII.

¶Hybernacula militibus tum primo ad continuandum etiam hyeme bellum fieri cœpta erant, quum imperatores Romani ſe obſidendo, quàm oppugnãdo ſperarent Reip. melius conſulturos. Perlata ea res Romã, tribunos ple. permouerat, qui primo quoque tempore plebi quid ea re efficeretur exponũt: ita plebis libertatem vendi iactando, illúdq; eo inſtitutum, vt quũ ij in quibus vires omnes plebis erãt, abfuiſſent, agi de cõmodis ipſius non poſſet. His, alijſq; iam plebis animos tribuni ſolicitarãt, quũ Appius Claudius tribunus militũ plebe cõuocata pro bello continuando, cõtinendíſq; militibus in hybernaculis, cõtra tribunos ple. hanc concionem habuit.

¶Cõcio Appij Claudij tribuni militũ ad populũ cõtra tribu. pl. ꝓ bello cõtinuando. XXXVIII.

I vnquã dubitatũ eſt, Quirites, vtrũ
s tribuni pleb. veſtra, an ſua cauſa ſedi-

tionum ſemper autores fuerint: id hoc anno deſijſſe dubitari certum habeo. Et quum lætor tandē lōgi erroris vobis finē factū eſſe, tū quòd ſequundis potiſſimum veſtris rebus hic error eſt ſublatus: & vobis, & ꝑpter vos Reip. gratulor. An eſt quiſquam, qui dubitet nullis iniurijs veſtris, ſi quæ forte aliquando fuerunt, vnquā æque, quàm munere patrū in plebē quū æra militibus cōſtituta ſunt, tribu. ple. offenſos & cōcitatos eſſe? Quid illos aliud tum timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi concordiam ordinū, quam diſſoluendæ maxime tribunitiæ poteſtatis rentur eſſe? Sic hercule tāq̃ artifices improbi opus q̃rūt, q & ſemp ægri aliqd eſſe in rep. volūt, vt ſit ad cuius curationem à vobis adhibeantur. Vtrū enim defenditis, an impugnatis plebē? Vtrū militātiū aduerſarij eſtis, an cauſam agitis? niſi forte hoc dicitis, qcqd patres faciūt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſeu cōtra plebē eſt. Et quēadmodū quū ſuis vetāt domini qcquā rei cū alienis hominib⁹ eſſe, paritérq; in ijs bñficio ac maleficio abſtineri æquū cēſent: ſic vos interdicitis patribus commercio plebis, ne nos comitate ac magnificentia noſtra prouocemus plebē, nec nobis plebs dicto audiēs atq; obediēs ſit. Quāto tādē, ſi quicquā in vobis, non dicimus ciuilis, ſed humani eſ-

ſet: fauere vos magis,&,quãtum in vobis eſſet,indulgere potius comitati patrum, atque obſequio plebis oportuit? Quod ſi perpetua cõcordia ſit,quis nõ ſpondere auſit maximũ hoc imperium inter finitimos breui futurũ? Atqui ego quantum hoc cõſilium collegarũ meorũ,quo abducere infecta re à Veijs exercitũ noluerũt,non vtile ſolum,ſed etiam neceſſarium fuerit,poſtea ediſſerã.Nunc de ipſa conditione dicere militantium libet. Quam orationem non apud vos ſolum,ſed etiam in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante, æquam arbitror videri poſſe: in qua ſi mihi ipſi nihil quod dicerem,in mentẽ venire poſſet,aduerſariorũ certe orationibus contẽtus eſſem.Negabant nuper æra danda militibus, quia nũquã data eſſent.quonam modo igitur indignari poſſunt,quibus aliquid noui adiectum cõmodi ſit,eis laboris etiam nouũ proportione iniũgi?Nuſquã nec opera ſine emolumento,nec emolumentũ ferme ſine impenſa opera eſt.Labor,voluptaſque,diſſimillima natura,ſocietate quadã inter ſe naturali ſunt innexa. Moleſte antè ferebat miles ſe ſuo ſũptu operã reip. præbere:gaudebat idẽ partẽ anni ſe agrũ ſuum colere,q̃rereq; vnde domi militiæq; ſe ac ſuos tueri poſſet: Gaudet nũc fructui ſibi rẽp.eſſe,& lætus ſtipẽdiũ accipit.

Sẽtẽtia inſignis

Aequo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt, paulo diutius abeſſe. An ſi ad calculos eum Reſp. vocet, non merito dicat: annua æra habes, annuam operam ede? An tu æquum cenſes, militia ſemeſtri ſolidum te ſtipendium annuū accipere? Inuitus in hac parte orationis, Quirites, moror. Sic enim agere debent qui mercenario milite vtuntur: Nos tanquam cum ciuibus agere volumus: agiq; tanquam cum patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellum oportuit, aut geri pro dignitate populi Romani: & perfici quamprimum oportet. Perficietur autem, ſi vrgemus obſeſſos, ſi non antè abſcedimus, quàm ſpei noſtræ finem, captis Veijs, impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas perſeuerātiam imponere debuit. Decem quondā annos vrbs oppugnata eſt ob vnā mulierē ab vniuerſa Græcia: quā procul ab domo? quot terras, quot maria diſtās? Nos intra vigeſimū lapidē in cōſpectu propè vrbis noſtræ oppugnationē annuā perferre piget: ſcilicet quia leuis belli cauſa eſt, nec ſatis quicquam iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandum ſtimulet. Septies rebellarunt, & in pace nunquam fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates à nobis deficere coēgērūt: colonos noſtros ibi

interfecerũt: autores fuerũt contra ius cædis impiæ legatorũ noſtrorũ: ac Ethruriã omnẽ aduerſus nos cõcitare voluerunt, hodiéq; id moliũť: res repetẽtes legatos noſtros haud ꝓcul abfuit quin violarẽt. Cũ his molliter & ꝑ dilationes bellũ geri oportet? Si vos tã iuſtũ odiũ nihil mouet, ne illa quidẽ, oro, vos mouẽt? Operib⁹ ingẽtib⁹ ſepta vrbs eſt, qbus intra muros coerceť hoſtis: agrũ nõ coluit, & culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitũ, quis eſt q dubitet illos nõ cupiditate ſolũ vlciſcẽdi, ſed etiã neceſſitate ĩpoſita ex alieno ꝑdãdi, cũ ſua amiſerint, agrũ noſtrũ inuaſuros? Nõ differimus igiť bellũ iſto cõſilio, ſed intra fines nr̃os accipim⁹. Quid? illud, qđ ꝓprie ad milites ꝑtinet, qbus boni trib. pl. cũ ſtipẽdiũ extorquere voluerint, nũc cõſultũ repẽte volũt, quale eſt? Vallũ foſſamq;, ingẽtis vtrãq; rẽ operis, ꝑ tãtũ ſpatiũ duxerũt: caſtella primò pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerũt: munitiões nõ in vrbẽ modo, ſed in Ethruriã etiã ſpectãtes ſiqua inde auxilia veniãt, oppoſuere. Quid turres? qd vineas, teſtudineſq;, & taliũ oppugnãdarũ vrbiũ apparatũ loq̃r? cũ tm̃ laboris exhauſtũ ſit, & ad finẽ iã opis tãdẽ ꝑuẽtũ: relinquẽdáne hæc cẽſetis, vt ad æſtatẽ rurſus nou⁹ deintegro his inſtituẽdis exudeť labor? q̃to eſt minus opera tueri facta, & inſtare atq; ꝑſeuerare, defungiq; cura? Breuis enim

Vide nũ coẽrcit⁹ ſit magis legẽdum.

ꝑfecto res eſt, ſi vno tenore pagit̃: nec ipſi ꝑ intermiſſiões has interualláq; lẽtiorẽ ſpẽ noſtrã facimus. Loquor de opere,& tẽporis iactura. Quid? periculi quod differendo bello adimus, nũ obliuiſci nos hæc tã crebra Ethruriæ cõſilia de mittẽdis Veios auxilijs patiuntur? Vt nũc res habẽt, irati ſunt, oderũt, negãt miſſuros. quãtũ in illis eſt, capere Veios licet. Quis eſt q ſpõdeat, eũdẽ, ſi differat̃ bellũ, animũ poſtea fore? cũ ſi laxamẽtũ dederis, maior frequẽtiorq; legatio itura ſit: quũ id qđ nũc offendit Ethruſcos, rex creatus Veijs, ſpatio mutari interpoſito poſſit, vel cõſenſu ciuitatis, vt eo recõciliẽt Ethruriæ animos: vel ipſi9 volũtate regis, q obſtare regnũ ſuũ ſaluti ciuiũ nolit. Videte quot res q̃ inutiles ſequãtur illã viã cõſilij. Iactura operũ tãto labore factorũ, vaſtatio imminẽs finiũ nr̃orũ, Ethruſcũ bellũ pro Veiẽte cõcitatũ. Hæc ſunt, tribuni, cõſilia veſtra: nõ hercule diſſimilia, ac ſi quis ægro q curari ſe fortiter paſſus, extẽplo cõualeſcere poſſit: cibi grã ꝓſentis aut potionis lõginquũ forſitã & inſanabilẽ morbũ efficiat. Si mediuſ fidi9 ad hoc bellũ nihil ꝑtineret, ad diſciplinã certe militiæ plurimũ itererat, ĩſueſcere militẽ nr̃m nõ ſolũ ꝑta victoria frui, ſed ſi res etiã lẽtior ſit, pati tædiũ, & q̃uis ſeræ ſpei exitũ expectare: & ſi nõ ſit æſtate ꝑfectũ bellũ, hyemẽ operiri: nec, ſicut æſtiuæ aues, ſtatim autũno

Similitudo accõmoda.

Similitudo.

tecta ac receſſum circunſpicere. Obſecro vos, Venandi ſtudium ac voluptas homines per niues ac pruinas in montes ſyluaſq; rapit: belli neceſſitatibus eã patientiam non adhibebimus, quam vel luſus ac voluptas elicere ſolet? Adeóne effœminata corpora militũ noſtrorũ eſſe putamus, adeo molles animos, vt hyemem vnam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? Vt tanq̃ nauale bellum, tempeſtatibus captandis, & obſeruando tẽpore anni, gerant: nõ æſtus, non frigora pati poſſint? Erubeſcant profecto, ſi quis eis hoc obijciat: contendantq; & animis & corporibus ſuis virilem patientiam ineſſe, & ſe iuxtà hyeme atque æſtate bella gerere poſſe: nec ſe patrocinium mollitiæ inertiæq; mãdaſſe tribunis: & meminiſſe hanc ipſam poteſtatem non in vmbra, nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc virtute militum veſtrorum, hæc Romano nomine ſunt digna, nõ Veios tantum, nec hoc bellũ intueri quod inſtat, ſed famam & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſterũ, q̃rere. An mediocre diſcrimẽ opinionis ſecuturũ ex hac re putatis, vtrum talẽ tãdem finitimi populum Romanum eſſe putent, cuius ſi qua vrbs primum illũ breuiſſimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat: an hic ſit terror nominis noſtri, vt exercitum non

tædiũ longinquæ oppugnationis,non vis hyemis ab vrbe circunſeſſa ſemel amouere poſſit:nec finem vllum alium belli, quàm victoriam nouerit:nec impetu potius bella q̃ perſeuerantia gerat?quæ in omni quidem genere militiæ, maxime tamen in obſidẽdis vrbibus neceſſaria eſt:quarum pleraſq; munitionibus ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame ſitiq; tẽpus ipſum vincit atq; expugnat, ſicut Veios expugnabit, niſi auxilio hoſtibus tribuniple. fuerint,& Romæ inuenerint præſidia Veientes,quæ nequicquam in Ethruria quærũt.An eſt quicquam,quod Veiẽtibus optatum æquè contingere poſſit, quàm vt ſeditionibus primùm vrbs Romana,deinde velut ex contagione,caſtra impleantur?At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt, vt non obſidionis tædio,non deniq; regni,quicquam apud eos nouatum ſit,non negata auxilia ab Ethruſcis iritauerint animos.Morietur enim extemplo quicunq; erit ſeditionis autor, nec cuiquam dicere ea licebit, quæ apud vos impune dicũtur.Fuſtuarium meretur, qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit.autores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra,non vni aut alteri militi, ſed vniuerſis exercitibus,palam in cõcione audiũtur.adeo quicquid tribunuſpl. loquitur, & ſi prodendæ patriæ, diſſoluendæque

Qui fuſtuariũ Romæ merebãtur.

Reip.eſt,aſſueſcitis audire:& dulcedine poteſtatis eius capti, quælibet ſub ea ſcelera latere ſinitis.Reliquũ eſt,vt quæ hic vociferãtur, eadẽ in caſtris & apud milites agant,& exercitus corrumpant,ducibuſque parére non patiantur : quoniam ea demum Romæ libertas eſt,non ſenatum,non magiſtratus, non leges, non mores maiorum,non inſtituta patrũ,nõ diſciplinam vereri militiæ.

¶ANNOTAT. ¶Si vnquã) Deliberatio eſt in id adhibita,vt contra ſententiã tribunorũpl.hyeme in Veiorum obſidione milites ad hybernacula perſeuerarent.A perſona aduerſariorum,auditorum, & eius qui dicit , beneuolentia comparatur. ¶Aeque, quàm) Nouate ſemel ac iterũ in hac concione dixit pro æque ac. ¶Quum æra)Triennio antè id fuit:ante quod tempus milites ſemper de ſuo quiſque belli munia fecerant.Tum primo ſtipẽdijs ex publico acceptis militarunt.Ita ſenſus eruetur: Quum æra militãtibus conſtituta ſunt,quum ex publico aſſignata ſunt ſtipẽdia. ¶Qui & ſemper ægri) Metaphora eſt ab animato ad animatũ.¶Et quemadmodũ) Similitudo,quę vim obtinet argumẽti.¶Sic vos interdicitis)vetatis,ꝓhibetis, ne plebs verſetur cũ patribus. ¶Atqui ego)Diuiſio eſt.¶A Veijs)proprio nomini vrbis addit præpoſitionem. ¶Quã orationem)Cõfirmationis principiũ. ¶Aduerſariorũ orationibus) id eſt mihi orationes tribunorũpl.ſufficerent, & ſatiſfacerent. ¶Eis laboris)Hic deprauata videtur lectio.Ego libentius legero,noui,q̃ nouum,vt repetatur particula aliquid . aut laborẽ nouũ in accuſandi caſu.Non video enim,quonã pacto ſtare poſſit ſalua

Quo tẽpore militãtibꝰ ex publico ſtipẽdia cõſtituta ſũt

latinitate ſenſus, ſi legatur laboris nouũ. ❡Proportione) vnica vox eſt. Eſt autẽ proportio certa quædã rerũ cõparatarũ habitudo, & modus, aut quia æquãtur, aut quia vna vincit alterã, aut quia vincit: vt hoc loco labor & cõmodũ fieri poteſt vt æquẽtur, tãtuſq; ſit labor, quantus fructus: plus ſit laboris q̃ cõmodi, plus cõtrà commodi, q̃ laboris. A Boethio, Iordano, alijſq; Arithmeticis prima dicitur ꝓportio æqualitatis, ꝙ res duæ æquales cõparẽtur: ſecũda maioris inæqualitatis, vt labor referatur, ꝙ res maior cũ minore cõferatur: tertia minoris inæqualitatis, vt labor itidẽ ad cõmodũ referat, ꝙ res minor cũ maiore conferat. Intellectus hic erit, eis laboris etiã noui, aliquid ſupple, proportione iniũgi: ſi adiũgatur ipſis labor, vt dicũt, ꝓportionaliter ad cõmodũ. ❡Moleſte antè) Anti theto. ❡Aequo igit) a ſimili. ❡An ſi ad calculos) Ad calculos vocare, eſt rerũ quarũlibet rationẽ, diſpẽſationẽve velut ad calculos exigere. nã calcul⁹ Budæo ꝓ cõſultatione ſiue cõſilio ponit. Ita ſiquãdo ratione cuiuſuis rei modũ formãq; inueſtigam⁹ aut per nos, aut cũ alijs, eã rẽ velut calculorũ ratione examinare dicimur. ❡Semeſtri) ſex mẽſium. ❡Solidum) quicquid integrum eſt, eique nihil deeſt ad perfectionem & integritatem, ſolidũ dicitur. ❡Qui mercenario.) Mercenarius miles dicitur, qui quũ exterus ſit, mercede cõductus militat: quales nobis ſunt hodie Heluetij. ❡Intra vigeſimum lapidem) T. Liuius vel paſſibus vel lapidibus locorum ſpatia & diſtantiam deſignare ſolet. Primo lapide, ſecundo, tertio, & ita de ſimilibus, ſignificant primo, ſecundo & tertio milliaribus. ❡Septies rebel.) A iuſto, & æquo. ❡Sed in Ethruriam etiam ſpectantes) pertinentes, vergentes, & quod dicimus, tendentes. Gallia in occidentem ſpectat: pertinet ad Septentrionem Germania:

Proportio.

Proportio æqualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis.

Proportio minoris inæqualitatis.

Solidũ.

Mercenarius miles.

pro eo quod dicas,eſt verſus,ſeu tẽdit & declinat ad Septẽtrionem. ¶Inſtare) vrgere, premere. ¶Defungiq; cura) Defungi verbũ cum ablatiuo iunctũ eſt liberari,explicariq; difficultate rei, ſine ipſi impoſito.Defungi cura,liberari, & explicari ſolicitudine. Ita defunctus periclis, qui omnia pericula euaſit, ab iiſq; liberatus eſt. ¶Videte quot res) Collectio eſt quædam & concluſio incommodorum quæ ex conſilio tribunorumpl. ſecutura erant. Nam ad hunc locum vſq;:Operibus ingentibus, ab incommodis diſſuaſit.¶Aeſtiuas aues)Aeſtiuæ aues ſunt, quæ æſtate modo videntur,hyeme autem vel ſe occultãt, vel in longinquis regionibus viuunt,cuiuſmodi ſunt hirũdines,& grues.Hyemales contraria ratione intelliguntur.¶Obſecro vos)Amplificatio per comparationem. ¶Et ſe iuxtà) pariter, æque. ¶Naturali ſitu)puta ſi ædificata ſit vrbs ad radices montium ex aduerſo cõſiſtentium, quam flumen alluat altiſſimi latiſſimiq; aluei.¶Fuſtuariũ)fuſte aut vite fuſtuariũ fiebat,quo eius generis homines percutiebãtur.¶Autores ſigna) Tribunoſpl. hac amplificatione graui ſupplicio dignos eſſe oſtẽdit.¶Reliquũ eſt)Peroratio, qua ſuprà refutata enumerãtur vel p ironiã,vel ira quadam,& indignatione. certe vim magnam habet.¶Ea demum) ſolum, tantum.

Defungi cum ablatiuo. Defungi cura. Defunctus periclis. Aeſtiuæ aues. Hyemales.

¶Argumentum in :xxxix.

¶Tribunos militum cõſulari poteſtate,in quibus P. Licinius Caluus erat primus ex plebe,vitio creatos, oraculo Delphico cõſtabat. Itaq; omnes ſe magiſtratu abdicãt,re ad interregnum, ſicuti reſpõſum erat, redacta.Creatur omniũ centuriarum cõſenſu ac voluntate iterũ idẽ P.Licinius.Is quũ iã exactæ ætatis tribunitiæ poteſtati ſe imparẽ videret, ita Quirites rogabat, vt honorem ſibi delatum filio mandarẽt.

¶Oratio P.Licinij Calui ad populum, vt filio, ſibi delatum honorem, mãdaret. xxxix.

O Men concordiæ, Quirites, rei maximè in hoc tempus vtilis memoria noſtri magiſtratus, vos his comitijs petere in inſequentem annum video, ſi & collegas eoſdem reficitis etiam vſu meliores factos. Me iam non eundem, ſed vmbram noménq; P. Licinij relictũ videtis: vires corporis effœtæ, ſenſus oculorum atq; auriũ hebetes, memoria labat, vigor animi obtuſus. En vobis (inquit iuuenem filiũ tenẽs) effigiẽ, atq; imaginem eius, quẽ vos antea tribunum militũ ex plebe feciſtis. Hũc ego inſtitutum diſciplina mea, vicariũ ꝓ me reip. do, dicóq;: vóſq; quæſo, Quirites, delatum mihi vltro honorem, huic petenti, meíſque pro eo adiectis precibus mandetis.

¶ANNOTAT. Omen concordiæ) Ratio eſt transferendi honoris delati a ſe in aliũ. Omen dicitur, autore Nonio Marcello, votum mẽtis, & vocis. Antiqui enim ex ſermone tanq̃ certa quædã indicia ſumere ſolebant, per quæ aut fœdum ſeu ſiniſtrum, aut bonũ rei exitum deprehenderent. Hinc ominari & bene & male. ¶Corporis effœtæ) Alia exemplaria habent, affectæ vires: quæ vox rei accõmodata eſt. Nã affecta ea, Gellio autore, dicuntur, quæ nondũ ad finem quidẽ, ſed iã proxime finẽ deducta ſunt. Ita vires affectæ dicerent, quæ nondũ plane atq; omnino defecerunt, ſed proximũ eſt vt deficiãt. Effœtæ autẽ

Omen

Affecta

dicunt,quæ propè cõſumptę exhauſtæq; ſunt. ¶In ſtitutum) formatum,inſtructum. ¶Mãdetis) cõmittatis,iniungatis,imponatis,tradatis.

¶Argumentum in XL.

¶M. Furius Camillus dictator dictus quũ Faliſcos Capenatéſq; hoſtes nõ prælio ſolum fudiſſet,ſed caſtris quoq; exuiſſet,exercitũ ad vrbẽ Veios delendã duxit. Ibi quum iam haud procul abeſſet quin vrbs ipſa caperetur,militib⁹ arma capere iuſſis, Deos ita alloquebatur.

¶Verba Camilli dictatoris ad Apollinem & Iunonẽ in oppugnatione Veiorum. XL.

Pergo ꝑ vado.

TVo ductu,Pythice Apollo,tuóq; numine inſtructus pergo ad delendam vrbẽ Veios:tibíq; hinc decimã partẽ ꝑdæ voueo. Te ſimul,Iuno regina,q̃ Veios colis, precor, vt nos victores in noſtrã tuámq; mox futurã vrbẽ ſequare,vbi te dignũ amplitudine tua templum accipiat.

¶Argumentum in XLI.

¶M. Furio Camillo mandatũ erat bellũ aduerſus Faliſcos:quo bello fuſi fugatíq; Faliſci,amiſſis caſtris in oppidũ ſe receperũt. In obſidione oppidi ludimagiſter Faliſcorum pueros luſus exercendíq; cauſa inge nij ante vrbẽ producẽs,lõgius forte variatis ſermonibus progreſſus,in prætoriũ ad Camillũ perduxit. Ibi quũ Faliſcos diceret à ſe iam in manus Romanorũ traditos,q; pueros eos dederet,quorum parentes primores eſſent Faliſcorũ:in hanc ſentẽtiam reſpondit Camillus.

¶Verba Camilli ad pædagogum Faliſcorum in caſtris deprehenſum cum pueris. XLI.

N On ad ſimilem tui nec populũ nec imperatorẽ ſceleſtus ipſe cũ ſceleſto munere veniſti. Nobis cũ Faliſcis q̃ pacto fit humano ſocietas non eſt: quã ingenerauit natura, vtriſq; eſt, erítq;. Sunt & belli ſicut pacis iura: iuſtéq; ea non minus q̃ fortiter didicimus gerere. Arma habemus, non aduerſus eã ætatẽ cui etiã captis vrbibus parcitur: ſed aduerſus armatos, & ipſos q nec læſi nec laceſſiti à nobis, caſtra Romana ad Veios oppugnauerunt. Eos tu, quantũ in te fuit, nouo ſcelere viciſti. Ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, ſicut Veios vincam.

¶ANNOTAT. Næc læſi) offenſi. ¶Quantũ in te fuit) Ornata eſt locutio, pro eo quod dicas, tu feciſti quod potuiſti vt vinceres. Qui alteri inſidias parat, ſtrictoq; gladio, niſi obſtarent amici, eũ occiſurus, is quantũ in ipſo fuit, interfecit. quod dici ſolet, fecit quod in ſe erat ad hoc vt occideret. ¶Scelere viciſti) id eſt, proditione tua feciſti vt victi ſint. Hic enim ſenſus magis placet, q̃ ſi exponatur de exceſſu peccati: & ad ſequentem orationem magis pertinet. Quãtũ i te fuit

¶Argumentum in XLII.

¶Huius principium coniunctũ eſt cũ fine ſuperioris. Ludimagiſter à Camillo proditionis crimine vehementer accuſatus, iuſſus nudato corpore à pueris virgis cædentibus in oppidum reduci, omnium in ſe oculos tanq̃ ad nouum ſpectaculum conuerterat. Ea re diligẽter à ſenatu Faliſcorum perpenſa, mutatis

animis & conſilijs,legati ad Camillũ primũ, deinde Romã miſſi,qui Faliſcos hac oratione dederent.

¶Oratio legatorum Faliſcos Romanis dedentiũ in ſenatu. XLII.

PAtres Cõſcripti:victoria cui nec Deus,nec homo quiſquam inuideat: victi à vobis, & imperatore veſtro, dedimus nos vobis,rati (quo nihil victori pulchrius eſt) melius nos ſub imperio veſtro, q̃ legibus noſtris victuros . Euentu huius belli duo ſalutaria exẽpla prodita humano generi ſunt. Vos fidẽ in bello,q̃ præſentẽ victoriam, maluiſtis:nos fide prouocati, victoriam vltro detulimus:ſub ditione veſtra ſumus.Mittite, qui arma,q obſides,qui vrbẽ patentibus portis accipiãt:nec vos fidei noſtræ, nec nos imperij veſtri pœnitebit.

¶ANNOTAT. Patres cõſcripti) Ratio & forma ſe permittẽdi in alicuius poteſtatẽ.¶Dedimus nos)tradimus nos in veſtrã poteſtatẽ : quod vulgo dicimus, reddimus nos.¶Vos fidẽ)quũ ludimagiſter prodere nos voluit.¶Sub ditione)quod dicit, in ſubiectione
Obſides veſtra.Obſides ſunt,q à victoribus victis imperãtur, ſiue dari iubenť,ne ſtatim deficiant,aut negẽt quod ſpoponderint:& ferè ex primoribus.

¶Argumentum in XLIII.

¶Camillus Ardeã forte exulatũ abierat, quũ Galli vrbem Romam præter Capitoliũ ceperunt.Is quũ

Galli Ardeam frumentãdi gratia vagarentur, publica fortuna quàm ſua mœſtior, in concionẽ procedẽs, hac oratione Ardeates ad ſumenda arma aduerſus Gallos adhortabatur.

¶Exhortatio Camilli exulis ad Ardeates, vt arma caperent aduerſus Gallos. XLIII.

a Rdeates, veteres amici, noui etiam ciues mei, quãdo & veſtrum beneficiũ ita tulit, & fortuna hoc egit mea: nemo veſtrũ cõditionis meæ oblitũ me huc ꝓceſſiſſe putet: ſed res, ac periculũ cõmune cogit quod quiſq; poſſit in re trepida pſidij in mediũ cõferre. Et quãdo ego vobis pro tãtis veſtris in me meritis gratiã referã, ſi nũc ceſſauero? aut vbi vſus erit mei vobis, ſi in bello nõ fuerit? Hac arte in patria ſteti: & inuictus bello, in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vobis autẽ, Ardeates, fortuna oblata eſt & pro tãtis priſtinis populi Romani beneficijs, quãta ipſi meminiſtis (nec enim exprobrãda apud memores ſunt) grãæ referẽdæ, & huic vrbi decus ingẽs belli ex hoſte cõmuni pariẽdi. Quæ effuſo agmine aduentat, gens eſt cui natura corpora animóſq; magna magis ꝗ̃ firma dederit: eò in certamẽ omne plus terroris ꝗ̃ virium ferũt. Argumẽto ſit clades Romana: patentẽ cepere vrbẽ: ex arce, Capitolióq;, ꝙ ijs exigua reſiſtĩt manu, iã obſidionis tædio

Galli Romanis magni viſi, & crediti.

victi abſcedũt,vagíq; per agros palãtur, cibo vinóq; raptim hauſto repleti, vbi nox appetit,prope riuos aquarũ ſine munimento, ſine cuſtodijs paſſim ferarũ ritu ſternũtur,nũc ab ſequũdis rebus magis etiam ſolito incauti.Si vobis in animo eſt tueri mœnia veſtra, nec pati hæc omnia Galliã fieri: prima vigilia capite arma,frequentes me ſequimini ad cædẽ, non ad pugnã.Niſi victos ſomno velut pecudes trucidandos tradidero, nõ recuſo eundẽ Ardeæ rerũ mearũ exitũ, quẽ Romæ habui.

¶ANNOTAT.Ardeates)Suaſio eſt belli artificioſa in re periculo proxima. A perſona eius qui dicit, & à re ipſa,ſeu periculo exorditur.¶Quãdo & veſtrũ) quando,quãdoquidẽ,poſteaquã,ſiue quoniam. ¶Ita tulit)paſſum eſt,pmiſit,ſeu dedit & oblata eſt. ¶In re trepida)Peculiaris eſt Liuio pro eo quod dicas in re vacillante,& ſtatu periculo proximo. ¶Aut vbi vſus)vbi mea opera vtemini,ſiue quod dici ſolet,in qua re vobis ſeruiam.¶Vobis autem)Ab occaſione & opportuno hortať.¶Gratiæ referendæ) Genitiui ſunt cũ gerũdio pariẽdi,ad ſubſtãtiuũ fortuna referẽdi.¶Quæ eff.)A poſſibili & facili. ¶Cui natura) gñatio.¶Quàm firma)fortia,& robuſta.¶Argumẽto ſit)hoc probet,ac doceat,ſiue docere poteſt.¶Ferarum ritu)more brutorũ proſternuntur,ac iacent. ¶Ab ſequũdis rebus)propter victoriam, & res proſperas.¶Si vobis in animo)ſi vultis & cupitis.Concluſio. ¶Prima vigilia) prima parte noctis,qua homines ſolent ſomno opprimi.

¶Argumentum in XLIIII.

¶Galli capta Roma, domos omnes, tẽpláq; Deorũ præter pauca & Capitolium diruerant, ſolóq; æquauerant. Quæ fuit cauſa, vt tribuni pleb. fugatis cæſiſq; Gallis Camillo duce, quũ Romã patres plebſq; rediiſſent, ad plebẽ de tranſmigratione Veios referrent. Quod vbi Camillus intellexit, cõuocato populo, hac concione non eſſe tranſmigrandum Veios ſuadebat.

¶M. Furij Camilli ad pop. Ro. concio de nõ trãſmigrando Veios. XLIIII.

Deo mihi acerbæ ſunt, Quirites, con-
a tentiones cũ tribuniſpl. vt nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim ꝗ Ardeæ vixi, q̃ quòd procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc, non ſi me ſenatuſconſulto plebiſq; iuſſu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirẽ, mea voluntas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit. quippe vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtiq; in patria eſſem. Et nũc tacerẽ & quieſcerẽ libẽter, niſi hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe, quoad vita ſuppetat, alijs turpe, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetimus, quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? Et quum victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitoliũ tamẽ atq; arcem Dijq; & homines Romani tenuerint, habitauerint: Victoribus Romanis, re-

cuperata vrbe,arx quoq; & Capitolium deſeretur?& plus vaſtitatis huic vrbi ſequūda noſtra fortuna faciet,q̄ aduerſa fecerit? Equidē ſi nobis cū vrbe ſimul poſitæ,traditæq; p manus religiones nullæ eſſent:tñ tā euidens numē hac tempeſtate rebus affuit Romanis, vt omnē negligentiam diuini cultus exemptam hominibus putē.Intuemini enim horū deinceps annorū vel ſequundas res,vel aduerſas: inuenietis omnia ꝓſperè eueniſſe ſequētibus Deos,aduerſa ſpernentibus.Iā omniū primū Veiēs bellū per quot annos,quāto labore geſtū?nō antè cepit finē,q̄ monitu Deorū aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem vrbis noſtræ clades noua ? non antè exorta eſt,q̄ ſpreta vox emiſſa de aduētu Gallorū: q̄ gentiū ius à legatis noſtris violatum:q̄,à nobis cū vindicari deberet eadē neglig ētia Deorū,prætermiſſum.Igitˇ victi,captíq; , ac redēpti,tātū pœnarū Dijs hominibuſq; dedimus, vt terrarū orbi documēto eſſemus. Aduerſæ deinde res admonuerūt religionū:cōfugimus in Capitoliū ad ſedē Iouis optimi maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarū alia terræ celauimus,alia aue cta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtiū oculis:Deorū cultū,deſerti ab Dijs hominibúſq;,tñ nō intermiſimꝰ. Reddidere igitˇ patriā & victoriā,& antiquum belli

decus amiſſum:& in hoſtes,q cæci auaritia in pōdere auri fœdus ac fidē fefellerūt,verterūt terrorē, fugámq;, & cædē.Hæc culti, neglectiq; numinis tanta monumēta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis, Quirites, quātum vixdum ex naufragijs prioris culpæ cladiſq; emergentes,paremus nefas? Vrbem auſpicatò, inauguratóq; habemus conditam: nullus locus in ea non religionum, Deorūq; eſt plenus:ſacrificijs ſolēnibus non dies magis ſtati,q̄ loca ſunt,in quibus fiant.Hos omnes deos publicos, priuatoſq;, Quirites,deſerturi eſtis?Quàm par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcēte Fabio non minore hoſtium admiratione, quàm veſtra cōſpectum eſt, quum inter Gallica tela digreſſus ex arce ſolenne Fabiæ gentis in colle Quirinali obijt?An gētilitia ſacra ne in bello quidem intermitti, publica ſacra, & Romanos deos etiam in pace deſeri placet?& Pontifices,Flamineſq; negligentiores publicarum religionū eſſe,quàm priuatus in ſolenni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut ea nos Veijs facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros,qui faciant:quorū neutrum fieri ſaluis ceremonijs poteſt.Et ne omnia generatim ſacra, omneſque percenſeam Deos: in Iouis epulo non alibi quàm in Ca-

pitolio,puluinar ſuſcipi poteſt?Quid de æter nis Veſtæ ignibus, ſignoq; quod imperij pignus cuſtodia ejus tēpli tenetur, loquar?quid de Ancylibus veſtris?Mars Gradiue, tuque Quirine pater, hæc omnia in profano deſeri placet ſacra æqualia vrbi, q̃dā vetuſtiora origine vrbis? Et videte quid inter nos & maiores interſit. Illi ſacra quædā in monte Albano,Lanuuinóq; nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos trāſferri ſacra,religioſum fuit: hinc ſine piaculo in hoſtium vrbē Veios transferemus?Recordamini agitedum quoties ſacra inſtaurentur quia aliquid ex patrio ritu negligentia caſuve prætermiſſum eſt. Modo quæ res poſt prodigiū Albani lacus,niſi inſtauratio ſacrorū, auſpiciorumq; renouatio, affectæ Veienti bello Reip. remedio fuit? At etiam tanq̃ veterum religionū memores & peregrinos Deos trāſtulimus Romam, & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veijs,nuper in Auentino q̃ inſigni ob excellens matronarum ſtudiū,celebriq; dedicata eſt die?Allocutio templum propter cæleſtem vocem exauditam in noua via iuſſimus fieri:Capitolinos ludos ſolennibus alijs addidimus, collegiumq; ad id nouum authore ſenatu cōdidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi vnà cum Gallis vr-

bem Romanam relicturi fuimus? ſi nõ volun tate mãſimus in Capitolio per tot mẽſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis: quid tandẽ de ſacerdotibus? Nõne in mẽtem venit, quãta piacula committantur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes eſt, ex qua eas nihil vnq̃, p̃terquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctẽ vnã manere extra vrbem nefas eſt. hos Veiẽtes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerẽt Veſta? & flamẽ peregre habitãdo, in ſingulas noctes quantum ſibi reique publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auſpicatò agimus omnia ferè intra pomœriũ, cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia Curiata, quæ rẽ militarẽ cõtinẽt: comitia Cẽturiata, quibus cõſules, tribunoſq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veiósne hæc tranſferemus? an comitiorũ cauſa populus tãto incõmodo in deſertã hãc ab Dijs hominibuſq; vrbẽ cõueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatã incẽdijs ruiniſq; relinquere vrbẽ, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificãdo inopẽ plebẽ vexare. Hãc autẽ iactari magis cauſã, q̃ veram eſſe, vt ego nõ dicã, apparere vobis, Quirites, puto, q meminiſtis añ Gallorũ aduẽtũ ſaluis tectis publicis priuatiſq;, ſtãte in-

columi vrbe,hanc tandem rem actam eſſe, vt Veios tranſmigraremus. Et videte quantum inter meam ſententiam, veſtramq; interſit, Tribuni. Vos etiam ſi tunc faciendum nō fuerit,nunc faciendum putatis:ego cōtrà,(nec id mirati ſitis, prius quàm quale ſit audiueritis) etiam ſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota vrbe,nunc has ruinas relinquēdas nō cenſerem.Quippe tum cauſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet, glorioſa nobis, ac poſteris noſtris:nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis,Gallis glorioſa eſt.non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriam videbimini. Hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs,hoc circunſeſſum Capitolium neceſſitatis impoſuiſſe, vt deſereremus penates noſtros, exiliumque ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus,quem tueri non poſſemus? & Galli euertere potuerunt Romā, quam Romani reſtituere nō videbūtur potuiſſe? Quid reſtat, niſi vt ſi iam nouis copijs veniant (cōſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe,deſerta à nobis hac vrbe velint, ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes noſtri Equi Volſcique faciant, vt commigrent Romam? Velitisne illos Romanos,vos Veientes eſſe?Non mâlitis hanc ſolitudinem veſtram, quàm vrbem

hoſtium eſſe? Non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati parati eſtis? Si tota vrbe nullũ melius ampliusve tectum fieri poſſit, quàm caſa illa conditoris eſt noſtri: non in caſis ritu paſtorum agreſtiumq; habitare eſt ſatius inter ſacra penatéſq; noſtros, quàm exulatũ publicè ire? Maiores noſtri conuenæ paſtoreſq; quũ in his locis nihil præter ſyluas paludeſq; eſſet, nouam vrbẽ tã breui ædificauerunt: nos Capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis Deorum, ædificare incenſam piget? & quod ſinguli facturi fuimus ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incẽdio vniuerſi recuſamus facere? Quid tandem ſi fraude, ſi caſu Veijs incẽdium ortum ſit, ventoq;, vt fieri poteſt, diffuſa flamma magnam partẽ vrbis abſumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliámve quam vrbem quæſituri ſumus, quo tranſmigremus? Adeo nihil tenet ſolum patriæ, nec hæc terra, quam matrẽ appellamus: ſed in ſuperficie, tigniſq; charitas nobis patriæ pendet? Et quidem fatebor vobis, (etſi minus iniuriæ veſtræ, quàm meæ calamitatis meminiſſe iuuat) quũ abeſſem, quotieſcũq; patria in mẽtẽ veniret, hæc omnia occurrebãt: colles, cãpique, & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cælũ, ſub quo natus, educatuſq;

eſſem. Quæ vos, Quirites, nunc moueant potius charitate ſua, vt maneatis in ſede veſtra, q̃ poſtea, quũ reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſa Dij homineſq; hunc vrbi condendæ locũ elegerũt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinũ ad cõmoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum regionum, Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnice locum, argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis. Trecenteſimus ſexageſimuſquintus annus vrbis, Quirites, agitur. Inter tot veterrimos populos tãdiu bella geritis, quum interea (ne ſingulas loquar vrbes) non coniuncti cum Equis Volſci, tot, tam valida oppida, non vniuerſa Ethruria tantũ terra mariq; pollens, atq; inter duo maria latitudinẽ obtinẽs Italiæ, bello vobis eſt par. Quod quũ ita ſit, quæ (malùm) ratio eſt expertis alia experiri? quũ iam vt virtus veſtra trãſire aliò poſſit, fortuna certe loci huius tranſferri non poſſit? Hic Capitoliũ eſt, vbi quondam capite humano inuento, reſponſum eſt, eo loco caput rerum, ſummamq; imperij fore. hic quum augurato liberaretur Capitolium, Iuuentas, Terminuſq; maximo gaudio patrum noſtro-

rum moueri ſe non paſſi: hic Veſtæ ignes: hic Ancylia cælo demiſſa: hic omnes propitij manentibus vobis Dij.

❡ANNOTAT. Adeo mihi) Diſſuaſio, ne Veios trāſmigrent Romani. Beneuolentia captatur à perſona aduerſariorum, eiuſque qui dicit, & à re ipſa. ❡Si me ſenatuſconſulto) Nam quum nunciatū eſſet Romæ, ingentem ſtragem Gallorum ad Ardeam duce Camillo factā eſſe, ſenatuſconſulto reuocatus eſt, & comitijs dictator creatus. ❡Et nūc quieſcerē) Ab officio ſuo beneuolentiā conciliat. ❡Cui deeſſe) patrię ſcilicet, non dimicationi. Deeſſe, & adeſſe, contrariæ ſunt ſignificationis. Deeſſe alicui eſt eum tum non adiuuare, quum & ipſi neceſſarium eſt, & quis poſſit ſubuenire: quod vulgo dicimus deficere alicui, & eum relinquere in ſua neceſſitate. Hypotheſis videtur. ❡Et quum victoribus) Amplificatio eſt per comparationem. ❡Quā ſpreta vox) Vox ea exaudita fuit à M. Ceditio homine plebeio, qua iubebatur dici magiſtratibus Gallos aduētare. Ea propter autoris humilitatem ſpreta eſt. ❡Quàm gentium ius) Quum miſſi ad Gallos, ſumpſerūt arma, pugnarūtq;. ❡Vrbem auſpicato) à Romulo ſcilicet, cui capienti Palatinum templum ad inaugurandum, duodecim aues apparuerant. Hæ voces duæ ſunt aduerbia. Nonius Marcellus augurium & auſpicium non ſeparat, niſi quod augurium latius funditur & patet, vt rerū omnium, quolibet fiat modo, coniecturas prudēter atq; diligenter amplectatur: auſpicium verò contractius ſe habet, referturq; tantū ad coniecturas, quæ ex volatu auiū oreq; deprehēdunt. Hinc auſpicatò fieri aliquid dicit, quod fit per auſpicia. Et quia quæ ꝑ auſpicia gerebātur, fere ꝓſpere ac feliciter eueniebāt, fit

Deeſſe alicui.

Augurium.

Auſpicium.

Auſpicato aliqd facere.

vt nunc ea auſpicatò geri dicantur, quæ feliciter cadunt. ¶Quàm par veſtrum) Exemplum à minori.

Solenne ¶Solenne Fabiæ) Solenne dicitur, quod fieri certis temporibus & ceremonijs ſolet. Debet ſcribi duplici

Solenniter. n. Hinc ſolenniter, quod dicitur ſecũdum conſuetudinem, & rite. T. idem Liuius v. ab vrbe: Ibiq; omnibus ſolenniter peractis, id eſt debitè & ritè. ¶Flamines.

Flamines. néſq;) Sacerdotes erãt, qui nomen ſuũ ab eo Deo ſumebant, cui attribuebantur: vt Dialis flamẽ, Iouis: Quirinalis, Quirini, id eſt Romuli. Dicti autem vniuerſi flamines, Varrone autore, ꝙ in Latio capite velato erant ſemper, ac caput habebant cinctum filo.

¶Publicarum religionum) Religio hic ſumitur pro

Religio cultu deo debito. Religio quædam publica eſt, quæ

Religio publica. ab omnibus, ſiue ſint obſtricti, ſiue ſponte faciant, Deo exhibetur. Alia priuata, quã gẽs aũt familia ali

Religio priuata. qua, ſiue aliqui peculiariter ſibi induerunt: cuiuſmodi erat ſacrum illud ſolenne Fabiæ gentis: cuiuſmodi ſunt ſacra illa quæ hodie ſtatis diebus ab opifici

Religioſi. bus alijſq; ſuis diuis fiunt. Hinc religioſi dicuntur, quos hodie vulgo deuotos appellamus. ¶Forſitã aliquis) Præſumptio. ¶Saluis ceremonijs) manētibus,

Veſta. ſtantibus. ¶Aeternis Veſtæ) Veſta virgo fuit perpetua virginitate nobilis, cui Numa virgines legit, quæ Veſtales appellatæ ſunt. Ignis perpetuo durãs earum indicabat virginitatem. Multa de Veſtalibus Gellius primo libro præcipit. ¶Quid de Ancylibus).

Ancylia Ancylia pictura quadam in æreo tegumine cõtinebantur: arma cæleſtia appellata, ꝙ cælo demiſſa credebantur. Scuti ſpeciem habebant. Ea vt ſacerdotes

Gradiuꝰ vnde Mars dictus. Martij ſuper tunicam pictam ante pectus ferrent, Numa inſtituit. ¶Mars Gradiue) Cradiuꝰ Mars, autore Feſto, appellatus eſt, vel à gradiẽdo in bello vltro citroq;, ſiue à vibratione haſtæ, vel à gramine, ꝙ

graminea in bello corona maxīæ eſt honorationis. Quiri-
¶Túq; Quirine)Romulus à Quiritib⁹ autore Var nus vñ
rone dict⁹ eſt Quirinus.¶Aequalia vrbi)quæ ſimul Romu-
inſtituta ſunt quum vrbs Roma conderetur,vt ſunt lus di-
ſacra à Numa inſtituta.¶Quædam vetuſtiora)vt ſa ctus.
cra Herculis,quæ Potitijs & Pinarijs Euandri conſi
lio à Romulo facienda tradita ſunt. ¶Religioſum Religio
fuit)nefas,illicitum,metuendum. Religio enim nō-
nūquam ſumitur pro metu quodam,ac ſolicitudine,
quæ ad id valet,atq; concipit,ne diuorū violetur cul
tus & religio.Inde religioſi dies,q & nefaſti à Var- Religio
rone dicunt, in qbus aliquid auſpicari ꝓpter ominis ſi dies.
diritatem nefas erat.Ii dies religioſi vocari poſſunt,
quos atros vulgo appellamus.De his plura Gellius.
¶Illi ſacra)Exemplum à minore.Diſſuadet fere to-
ta oratione ab incommodis quę ſecutura erāt.¶Fla-
mini Diali)A Dio,vt ſentit Feſtus, Dialis Flamē di- Dialis
ctus eſt,à quo vita dari hominibus putabatur.certe flamen
Ioui eum Numa aſſignauit aſſiduū ſacerdotem, cui vñ ſic
ex eo ꝙ aſſiduus lectus erat,puto,extra vrbem no- appella
ctem vnam manere non licebat.¶Comitia curiata) tus.
quæ indicebantur curiatim,id eſt per tribus.¶Cen-
turiata)quæ centuriatim fiebant.Illa per lictorem
conuocabantur,hæc per cornicinē. De his vide plu-
ra apud Gellium lib.xv.¶Sed res ipſa)Præſumptio.
¶Maiores noſtri)Ad hanc orationem ab incommo
dis conſecuturis diſſuaſit.Amplificatio eſt per cōpa-
rationem.¶Non ſine cauſa) A loci natura. ¶Quod
quū ita ſit)Concluſio.¶Quę (malùm) ratio)Malùm
hoc loco vel eſt aduerbium, vel interiectio indignan
tis. Cicero ſecundo de officijs libro ſimilem omnino
habet locutionem.Ego apice grauis accentus notaui.
¶Vt virtus)quāuis. ¶Vbi quondam)Imperio ſcili-
cet Tarquinij Superbi.Inuentum fuit in fundamē-

tis eius templi quod Ioui idem Tarquinius in monte Tarpeio condidit. ¶Hic quum auguratò) Quum idem Tarquinius omnia fana ſacellaque templi eius quod in Capitolio Ioui cõſecrauit, exaugurari iuberet, in eiſq; omnibus aues exaugurationes admitterent, præterquàm in fano Termini: inde omen acceperunt, nõ motam Termini ſedem eſſe, ſolúmque eum Deorum non euocatum, ibi firma omnia & ſtabilia portendere.

EX SEXTO AB VRBE CONDITA SVMPTAE.

¶Argumentum in XLV.

¶Ad Satricum Antiates cum Volſcorũ, Latinorũ, Hernicorumq; ingenti multitudine ſumpſerant arma cõtra Romanos. Quod bellum Camillo dictatori mandatum fuit. Ibi quum viſo inſpectóq; hoſtiũ ingenti numero, milites commoti, perturbatiq;, ſingulis cum centenis congrediendum eſſe conclamarent; Camillus in equo inter aciem obequitãs, eos ad ſtrenuè atque fortiter pugnandum ita adhortabatur.

¶M. Furij Camilli dictatoris ad ſuos perturbatos hoſtium numero, adhortatio.

XLV.

Qvæ triſtitia, milites, hæc? quæ inſolita cunctatio eſt? Hoſtẽ, an me, an vos ignoratis? Hoſtis qd aliud eſt, quàm

perpetua materia virtutis gloriæque veſtræ? Vos contrà,me duce(vt Faliſcos, Veioſq; captos, & in capta patria Gallorum legiones cæſas taceam) modo tergeminæ victoriæ triplicē triũphũ de his ipſis Volſcis & Equis & ex Ethruria egiſtis. An me,q̃ nõ dictator vobis,ſed tribunus ſignũ dedi,nõ agnoſcitis ducē? Neq; ego maxima imperia in vos deſidero, & vos in me nihil p̄ter meipſum intueri decet. Neq; em̃ dictatura mihi vnq̃ animos fecit,vt ne exilium quidē ademit. Iidē igitur omnes ſumus: & quum eadem omnia in hoc bellum adferamus, quæ in priora attulimus: euentũ eundem belli expectemus. Simul cõcurreritis: quod quiſq; didicit ac cõſueuit, faciet: vos vincetis, illi fugient. alias Falerios.

¶A N N O T. Quæ triſtitia) in hac maxime a rebus pręclare geſtis & a facili & poſſibili adhortatur. ¶Inſolita cunctatio) dubitatio. ¶Tergeminæ victoriæ) Tergemina victoria eadem ratione dicitur, qua tergemini fratres. Itaq; vt tergemini fratres dicũt tres qui vno partu editi ſunt: ita tergemina victoria erit, quę vno tēpore tribus locis parta eſt. ¶Simul cõcurreritis) Peculiarē iam ſuprà Liuio admonui eã particulam eſſe pro ſimul ac, ſiue vt primum. Tergemini fratres.

¶Argumentum in X L V I.

¶A. Cornelius Coſſus dictator T. Quintium Capitolinum magiſtrum equitũ dixerat. Ii aduerſus Volſcorũ ingentem multitudinem, etiãſi bella inteſtina remorari poterant, delectu habito in agrũ Prõptinũ milites ducunt. Ibi quum poſtridie quàm veniſſent,

cæſa hoſtia pacem à Dijs petijſſet dictator,lætus tã-
quam à Dijs auditus eſſet,in hæc verba milites ad-
hortabatur.

¶Adhortatio A.Cornelij Coſſi dictatoris
ad ſuos. XLVI.

Oſtra victoria eſt,milites,ſi quid Dij,
n Vatéſq; eorum in futurũ vident. Ita-
que vt decet certæ ſpei plenos, & cũ
imparibus manus conſerturos,pilis ante pe-
des poſitis,gladijs tãtum dextras armemus.
Nec procurri quidẽ ab acie velim, ſed obno-
xios vos ſtabili gradu impetum hoſtium ex-
cipere.Vbi illi vana iniecerint miſſilia, & ef-
fuſi ſtantibus vobis ſe intulerint: tum micẽt
gladij,& veniat in mentẽ vnicuíq;,Deos eſſe,
qui Romanum adiuuent: Deos, qui ſequun-
dis auibus in prælium miſerint.Tu, Quinti,
equitem intentum ad primum initium moti
certaminis teneas:vbi hærere iam aciem col-
lato pede videris,tum terrorem equeſtrẽ oc-
cupatis alio pauore infer: inuectus ordines
pugnantium diſſipa.

¶Argumentum in XLVII.

¶M. Manlius Capitolinus erat, qui Capitolium ab
Gallis clangore anſerum excitus ſeruarat. Is largi-
tionibus populari aura captata,populum domũ ſuã
vocat,vbi in patres inuectus,inter alia,ab ijs theſau-

ros eos qui ad redimendã à Gallis vrbem ex ærario expromti,ſiue à matronis collati fuerant, occultatos iactabat.Rogatus vbinam tantæ rei furtum occultaretur,tempore ipſo ſe indicaturum reſpondit. Dictator Coſſus ob eam rem ab exercitu & caſtris in vrbem accitus,poſtero die ſenatu habito,quũ voluntates hominum ſatis exploraſſet,retinet ſenatũ, Manliúmq; per præconẽ vocari iubet.Manlius multitudine plebis ſtipatus in ſenatũ venit:in quem dictator hæc verba coniecit.

¶Verba Cornelij Coſſi dictatoris in M.Manlium. XLVII.

Vtinã mihi, patribúſq; Romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat,quemadmodum, quod ad te attinet, eámq; rem quã de te ſum quæſiturus, conuenturum ſatis confido. Spem factã à te ciuitati video,fide incolumi ex Gallicis theſauris,quos primores patrum occultent,creditum ſolui poſſe : cui ego rei tantum abeſt vt impedimento ſim,vt contrà,te M.Manli, adhorter, liberes fœnore plebem Romanã, & iſtos incubantes theſauris publicis ex præda clãdeſtina euoluas. Quod niſi facis,ſiue vt & ipſe in parte prædæ ſis,ſiue quia vanũ indicium eſt:in vincula te duci iubebo,nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari.

¶Argumentum in XLVIII.

¶Coniunctū eſt hoc cū ſuperiore. Cum plebe, quā donis largitionibúſq; pellexerat, in ſenatū Manlius venerat. Ibi dictatori cōcionato, in hanc ſententiam reſpondit.

¶Reſponſio M. Manlij Capitolini ad dictatorem, & patres. XLVIII.

OFfendit te, A. Corneli, vóſq; P.C. circūfuſa turba lateri meo. Quin eam deducitis à me ſinguli veſtris beneficijs? intercedendo: eximendo de neruo ciues veſtros: prohibendo iudicatos addictóſq; duci: ex eo quod affluit opibus veſtris, ſuſtinendo neceſſitates aliorū? Sed quid ego vos, de veſtro impēdatis hortor? Sortē aliquam ferte: de capite deducite quod vſuris pernumeratum eſt: iam nihilo mea turba, quàm vllius, cōſpectior erit. At enim quid ita ſolus ego ciuium curam ago? Nihilo magis, quod reſpondeā, habeo, quàm ſi quæras, quid ita ſolus Capitolium arcémq; ſeruauerim: & tum vniuerſis quam potui opem tuli, & nunc ſingulis feram. Nam quòd ad theſauros Gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, difficilem interrogatio facit. Cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu veſtro eſt, excuti iubetis potius, quàm ponatis? Niſi aliqua fraus ſubeſt, quò magis argui pſtigias iubetis veſtras, eò plus vereor ne abſtuleritis obſeruantibus

etiam oculos. Itaq; nõ ego vobis, vt indicem prædas veſtras, ſed vos id cogendi eſtis, vt in medium proferatis.

¶ANNOTAT. Circumfuſa turba) quæ circũſiſtit & cingit latus meum. ¶Quin eam deducitis) auocatis, abducitis. ¶ Eximendo de neruo) Neruus hic ſumitur pro vinculo quodam ferreo quo debitores à fœneratoribus ſiue creditoribus vinciebantur, quum non eſſent ſoluendo. Vocat Liuius & nexum vinculum illud: & nexos, qui nexu vincti erãt: de quibus exemplum memorabile ſecundo ab vrbe condita refert. ¶Prohibendo iudicatos) In hoc accuſatiuo genitiu⁹ pecunię aut debiti intelligi debet: vt paulo ſupra in ſexto hoc Liuius dixit: Centurionem nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ quũ duci vidiſſet. Verũ vt res ipſa planius intelligatur, quædã de fœneratoribus & debitoribus ex lege XII tabularum ſubijciam. Fœnerator debitorem, ſi non erat ſoluendo, ad prætorem adducebat. Ibi ſi debitũ negaſſet, tormentis, aut quo alio pacto veritas explorabatur. Si tandẽ confeſſus fuiſſet debitũ, tum à prętore debiti iudicabatur. id eſt, reſtituere creditã pecuniam, qua ſe teneri cõfeſſus eſſet, ſententia lata iubebatur, non præſentem quidẽ, ſed triginta dies cõquirendæ pecunię gratia quã diſſolueret, dabanť: qui dies iuſti appellati ſunt, quòd eo tẽpore velut iuſtitiũ quoddam, ſiue intermiſſio ac ceſſatio iuris inter eos intercedebat, nihilq; iure cum eo fœnerator agere poſſet. Si eo tempore non diſſoluiſſet, à prætore rurſus vocabatur, ab eóque fœneratori addicebatur, id eſt, in temporariam pœnam & ſeruitutem tradebatur. Addictus, aut neruo, aut nexu, aut alijs vinculis vinciebatur etiam in priuato carcere,

Neruus
Nexum ſiue nexus.
Nexi.
Iudicatus pecuniæ.
Dies iuſti.
Addict.

ſeu ergaſtulo fœneratoris. Hæc ſunt ferè ex ſentētia Gellij cap.1.lib.xx.quo verba ipſa legis ſubiungit.Ex quibus ſatis cōſtat,qui iudicati pecuniæ,quiue addicti dicantur.❡Duci)ne nexum ineāt,ſiue in vincula conijciantur.❡Suſtinendo neceſſitates) Elegās locutio pro eo qđ vulgo dicim⁹,obuiādo neceſſitatib⁹.❡De vrō īpēdatis)De meo,tuo ſuo,noſtro,veſtro īpēdere ornate dicit̃,etiā ſi ad Gallicā linguā ꝓxime accedat,ꝓ quo de meo,tuo,ſuo,noſtro, veſtro bono dicimus.❡Sortē aliquam ferte)Sors in re fœneratitia caput eſt ſiue prima pecunia,quæ à fœneratore debitori datur mutuo,ita tamē,vt certā quādam pecuniam pariat,dum vniuerſa diſſoluatur. Ea pecunia quæ paritur,dicitur fœnus,ſiue vſura.Iā venio ad expoſitionem huius loci,qui ita explicabitur. Sortem aliquam ferte:id eſt,auferte ac recipite pecuniam eam quæ datur vt pariat aliam.de capite deducite,id eſt auferte & ſubtrahite de ſorte ipſa: qđ vſuris pernumeratum eſt:id eſt,eam pecuniam,quā in certum tempus partam debitor diſſoluit. Quo in loco illud notandum eſt,quòd ſentētia Budæi,quem de hac re nominatim conſului,aliquando,pro aliquā legendum eſt.Nam particulam de capite, ad poſteriorē pertinere,non ad priorem orationē Liuius ipſe teſtis eſt in lege Licinia, quā in argumento poſtremo huius libri ſubiungam.

De meo tuo impēdere.

❡Argumentum in XLIX.

❡Ad proximum & hoc pertinet.Manlius quum habita cōcione,ambagibus miſſis,aut peragere verum indicium iuberetur,aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus:ſe non locuturum inimicorū arbitrio & volūtate profeſſus,iam à viatore cōprehen-

debatur in vincula ducendus,quum ita Deorum fidẽ atque auxilium implorare cœpit.

¶Verba M. Manlij ad Deos quum in vincula duceretur. XLIX.

IVpiter optime maxime, Iunóque regina,ac Minerua, cæteriq; Dij,Deæq;, qui Capitolium,arcemq; incolitis:ſiccine veſtrum militem ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis?Hæc dextra,qua Gallos fudi à delubris veſtris, iã in vinculs & catenis erit?

¶Argumentum in L.

¶Concitata plebs erat Manlij fortuna,miſeráq; cõditione,adeo vt magna pars veſtem mutaret,mœſta turba veſtibulo carceris obuerſaretur. Ei multitudini,ſimul ac Coſſus dictatura abijt,pleriq; exprobrabant inter alia etiam illud,ꝙ defenſores ſuos fauore in præceps ruere ſinebat,vt Sp.Melium & Caſſium: ita M.Manlium proditum inimicis,ꝙ ad nutum dictatoris reſpondere noluiſſet,cõiectum fuiſſe in carcerem.His,alijſq; ad eandẽ rem pertinentibus plebs ſtimulata, atq; iritata, iam ſe carcerem effracturam minabatur: quum ex ſenatuſconſulto Manlius liberatur.Eductus ex carcere animum ad ſeditionem intendens, plebem domum conuocat,vbi in hanc ſententiam de tollendis magiſtratibus diſſeruit.

¶Concio M. Manlij Capitolini poſt vincula ad plebem aduerſus patres concitandam. L.

QVouſq; tãdem ignorabitis vires veſtras,quas natura ne belluas quidẽ voluit ignorare?Numerate ſaltem quot

ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis. Si ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis, tamē acrius credere vos ꝓ libertate, q̃ illos pro dominatione certaturos. Quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduerſus vnū hoſtes eritis. Oſtendite modo bellum, pacem habebitis: videāt vos paratos ad vim, ius ipſi remittent. Audendū eſt aliquid vniuerſis, aut omnia ſingulis patienda. Quouſq; me circunſpectabitis? Ego quidem nulli veſtrū deero: ne fortuna mea deſit, videte. Ipſe vindex veſter, vbi viſum inimicis eſt, nullus repēte fui: & vidiſtis in vincula duci vniuerſi eum, qui à ſingulis vobis vincula depuleram. Quid ſperē ſi plus in me audeāt inimici? An exitū Caſſij Melijq; expectē? Bene facitis, q abominamini. Dij ꝓhibebūt hæc: ſed nūq̃ ꝓpter me de cælo deſcēdēt. Vobis dāt mētē: oportet vt ꝓhibeatis: ſicut mihi dederūt armato togatoq; vt vos à barbaris hoſtib9, a ſuperbis defendere ciuibus. Tā paruus animus tanti populi eſt, vt ſemp vobis auxiliū aduerſus inimicos ſatis ſit: nec vllū, niſi quatenus vobis imperari ſinatis, certamen aduerſus patres noritis? Nec hoc natura vobis inſitū eſt, ſed vſu poſſidemini. Cur enim aduerſus externos tantum animorū geritis, vt imperare illis æquū cēſeatis? quia cōſueuiſtis cum eis pro imperio cer-

tare:aduerſus hos tētare magis,q̄ tueri libertatem. Tamē qualeſcūq; duces habuiſtis, qualeſcunq; ipſi fuiſtis: omnia adhuc quantacunq; petiſtis, obtinuiſtis, ſeu vi, ſeu fortuna veſtra: tempus eſt etiam maiora conari. Experimini modo & veſtram felicitatem, & me (vt ſpero) feliciter expertū: minore negotio qui imperet patribus imponetis, q̄ qui reſiſterēt imperātibus, impoſuiſtis. Solo æquādæ ſunt dictaturæ, cōſulatuſq;, vt caput attollere Romana plebs poſſit. Proinde adeſte, probibete ius de pecunijs dici: ego me patronū ꝓfiteor plebis. Quod mihi cura mea & fides nomē induit, vos ſi quo inſigni magis imperij honoriſve nomine veſtrū appellabitis ducē: eo vtemini potentiore ad obtinēda ea quæ vultis.

ℭANNOTAT. ℭQuouſq; tandē) Exhortatio eſt ad tollēdos magiſtratus, & ad libertatē. Suadet maxime a poſſibili & facili. ℭQuot enim clientes) Cliētes dicuntur, qui beneficijs, humanitate, clemētia, aut qua alia re ſimili prouocati, ſe in fidē alicuius tradiderūt. Eos hodie vaſſallos appellamus: quāquā vulgo ij cliētes appellātur, qui ius habēt prehēdēdi ſontes, quos antè lictores dici debere oſtēdi. Hinc cliētela, cliētū multitudo. Cliētib⁹ ij patroni ſunt quib⁹ ſe ſuaq; permiſerūt. ℭVbi viſum) poſtq̄ placuit. ℭAn exitū Caſſij) hi duo necati, ꝙ plebem largitionibus pelliciendo, regnū affectare viderentur. ℭSolo æquādæ) prorſus tollendæ, & abolendæ. Metaphora ſumpta à domo, quæ tota ad fundamenta diruitur.

Cliētes

Clientela.

Patroni

ℭArgumentum in L I.

ℭCamillus in recenſendis captiuis Volſcorum forte Tuſculanos duos agnoſcit: qui rogati quo conſilio cum Volſcis ſe cōiunxiſſent, quum publico faterētur, ducti ſunt Romam ad ſenatū. Ibi Camillus perfidiam Tuſculanorum accuſat. Placet patribus, vt bellum aduerſus Tuſculanos geratur: cui Camillum pręficiunt. Tuſculani ciues patentibus vrbis portis obuiam Camillo in vrbem promouenti frequentes procedunt: commeatus exercitui ex vrbe & agris deuehitur. ingreſſus verò vrbem, quum nō ſecus quàm in certa pace opifices ſuo quęque operi intentos cerneret, rei rationē admiratus, ſenatu eorum vocato, ita verba fecit.

ℭVerba Camilli ad ſenatores Tuſculanorum de mittendis Romam de pace legatis. L I.

Soli adhuc Tuſculani, vera arma, veráſq; vires, quibus ab ira Romanorū veſtra tueremini, inueniſtis. Ite Romā ad ſenatū: æſtimabūt patres, vtrum plus antè pœnæ, an nunc veniæ meriti ſitis. Non præripiam gratiam publici beneficij. Deprecandi poteſtatem à me habueritis: precibus euētum veſtris ſenatus, quem videbitur, dabit.

ℭArgumentum in L I I.

ℭTuſculani oratores, ſicuti ſuaſerat Camillus, Romam ad petendam pacem miſſi, hoſpitaliter vocati, cauſam ſuam ita egerunt.

ℭLegatorum Tuſculanorum in ſenatu oratio purgatoria. L I I.

q Vibus bellũ intuliſtis, P. C.ſicut nunc videtis nos ſtantes in veſtibulo curiæ veſtræ, ita armati paratiq; obuiam imperatoribus legionibuſque veſtris proceſſimus. Hic noſter, hic plebis noſtræ habitus fuit,eritq; ſemper,niſi quando à vobis,próq; vobis arma acceperimus. Gratias agimus & ducibus veſtris,& exercitibus, q oculis magis q̃ auribus crediderunt: & vbi nihil hoſtile erat,neq; ipſi quidem fecerunt.Pacem quã nos præſtitimus,eam à vobis petimus: bellũ eò ſicubi eſt,auertatis precamur.In nos quid arma polleant veſtra, ſi parcendo experiundum eſt, inermes experiemur. Hæc mens noſtra eſt:Dij immortales faciant, tam ſit felix, q̃ pia. Quod ad crimina attinet, quibus moti bellum indixiſtis: etſi reuicta rebus, verbis confutare nihil attinet, tamen etiam ſi vera ſint,vel fateri nobis ea,quum tam euidenter pœnituerit,tutum cẽſemus. Peccetur in vos,dum digni ſitis,quibus ita ſatiſfiat.

¶ANNOTAT. Purgandi ratio vbi res delata vera nõ eſt. ¶Bellum indixiſtis) Denunciaſtis. ¶Etſi reuicta rebus)cõperta ſunt falſo nobis obiecta, quũ ſcilicet imperator vrbem ingreſſus,omnia vt in pace ſolent,inuenit. ¶Vel fateri)etiam.

¶Argumentum in LIII.

¶Iam Præneſtini,quum omnia Romæ ſeditionibus plena perlatum eſſet, vaſtatis agris ad portam Col-

ſolueretur.alteram de modo agrorum, ne quis amplius quingenta iugera agri poſſideret.tertiã, ne tribunorum militum comitia fierent, conſulq; alter ex plebe crearetur.Conterriti patres tam ſeueris cõtra ſe legibus,collegas tribunis duobus adiungũt,qui leges per interceſſionem promulgari non ſinerent. Ii à duobus collegis legũlatoribus concilio ad promulgandas leges ſæpe vocato,ne recitari quidem eas paſſi ſunt. Cõditione deinde rerũ coacti ijdem legumlatores,tribunosmilitũ creari pmittũt. Ita pmulgatio in reditũ exercitus dilata. Interim ſæpe refecti ijdẽ tribuni,miſeriã plebeiorũ primorib⁹ patrũ exponũt, in licentiamq; maximam patriciorũ inuehebantur, quod attineret ad id,quod leges promulgandæ continebant.Iam decies refecti,quum legionibus in vrbẽ reductis,non impedirentur collegarum interceſſione: patres dictatorem creant Camillum: qui ſtipatus magno patriciorũ numero, quum collegarũ interceſſione etiam renouata nihil profici videret,próxima oratione de interceſſione ad populũ verba fecit.Ea concione habita,quũ indictis tribunorũ pl. comitijs legũlatores iam decies, vt ante dixi,refecti ſe abire velle magiſtratu per ſimulationẽ faterent:magis accendebant plebis animos ad id quod petebãt. Nã etſi i leges ſuas pugnatũ eſſe cõmemorabãt interceſſione collegarũ,bello Veliterno,& dictatoris creatione:iã tamẽ illa obſtare poſſe negabant quo minus leges promulgarẽtur,quũ magiſter equitum ex plebe dictus gradum feciſſe ad cæteros quoq; magiſtratus videret.His, alijſq; plebis animos inflãmarãt,cũ ſtupẽtibus cæteris vnus A.Claudi⁹ aduerſus trib.pl. legũlatores,legéſq; ipſas poſteriorẽ orationẽ habuit

¶Verba Camilli dictatoris ad Quirites de interceſſione. LIIII.

q Vandoquidem, Quirites, iam vos tribunitia libido, non poteſtas regit: & interceſſionem ſeceſſione quondam plebis partam vobis, eadem vi facitis irritã, qua peperiſtis: non Reip. magis vniuerſæ, q̃ veſtra cauſa dictator interceſſioni adero, euerſumq; veſtrũ auxilium imperio tutabor. Itaq; ſi C. Licinius, & P. Sextius interceſſioni collegarum cedunt, nihil patricium magiſtratum inſeram cõcilio plebis. Si aduerſus interceſſionẽ tanq̃ captæ ciuitati leges imponere tẽdent, vim tribunitiam diſſolui non patiar.

Intercedere. ¶ANNOTAT. ¶Et interceſſionẽ) Intercedere interim ſignificat reſiſtere atq; obſtare, ſed lege quadã ne quod quis efficere velit, ad exitum perducatur. Vulgo dicimus ſe opponere. Inde interceſſio, impedimentum illud, quod vocamus oppoſitionem. ¶Eadem vi) per ſeceſſionẽ, ſcilicet q; variaretur inter illos ſententijs, quum alij promulgarent, alij contrà promulgationi intercederent. ¶Interceſſioni collegarum) Cedere interceſſioni eſt qđ vulgo dicimus, nõ procedere contra oppoſitionẽ, ac permittere vt interceſſio ipſa contra nos vim ſuam obtineat.

Cedere interceſſioni.

¶Oratio Appij Claudij contra tribunoſ plebis legumlatores, & leges ipſas.

n Eque nouum, neq; inopinatum mihi fit, Quirites, ſi quod vnũ familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt, id nunc

ego quoq; audiam:Claudiæ genti iam inde ab initio nil antiquius in republica patrum maieſtate fuiſſe:ſemper plebis cõmodis aduerſatos eſſe. Quorum alterum neq; nego,neq; inficias eo:nos ex quo aſciti ſumus ſimul in ciuitatem & patres,enixe operã dediſſe,vt per nos aucta potius, quàm imminuta maieſtas earum gentium,inter quas nos eſſe voluiſtis, dici vere poſſet. Illud alterum pro me,maioribúſq; meis contendere auſim,Quirites(niſi quæ pro vniuerſa rep. fiant,ea plebi tanquã aliam incolenti vrbem aduerſa quis putet)nihil nos neq; priuatos,neq; in magiſtratibus, quod incõmodum plebi eſſet,ſcientes feciſſe, nec vllum factum, dictumve noſtrũ,cõtra vtilitatem veſtram, etſi quædam contra volũtatẽ fuerint,verè referri poſſe. An hoc,ſi Claudiæ familiæ non ſim,nec ex patricio ſanguine ortus, ſed vnus Quiritium quilibet, qui modo me duobus ingenuis ortũ,& viuere in libertate ſciam,reticere poſſum? L. illũ Sextiũ, & C. Licinium,perpetuos, ſi Dijs placet, tribunos, tantum licentiæ nouem annis,quibus regnànt,ſumpſiſſe,vt vobis negent poteſtatẽ liberam ſuffragij? non in comitijs, non in legibus iubendis ſe permiſſuros eſſe? Sub conditione(inqt)nos reficietis decimũ tribunos. Quid eſt aliud dicere? qđ petũt alij,nos adeo

faſtidimus,vt ſine mercede magna non accipiamus?Sed quæ tandem iſta merces eſt,qua vos ſemper tribunos pleb.habeamus?Vt rogationes,inquit,noſtras,ſeu placēt,ſeu diſplicent,ſeu vtiles,ſeu inutiles ſunt,omnes coniūctim accipiatis.Obſecro vos,Tarquinij tribuni ple.putate me ex media cōcione vnum ciuem ſucclamare:bona venia veſtra liceat ex his rogationibus legere,quas ſalubres nobis cenſemus eſſe:antiquare alias.Non,inquit,licebit.Tu de fœnore,atq; agris, quod ad vos omnes pertinet,iubeas,& hoc portenti non fiat in vrbe Romana,vti illum L. Sextium, atq; hunc C.Licinium cōſules,quod indignaris,quod abominaris,videas: aut omnia accipe,aut nihil fero:vt ſi quis ei quem vrgeat fames,venenum ponat cum cibo,& aut abſtinere eo quod vitale ſit iubeat, aut mortiferū vitali admiſceat.Ergo ſi eſſet libera hæc ciuitas, nō tibi frequentes ſucclamaſſent·abi hinc cū tribunatibus, ac rogationib9 tuis?qđ ſi tu nō tuleris quod cōmodum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud?Si quis patricius, ſi quis,quod illi volunt inuidioſius eſſe, Claudius diceret,aut ōnia accipite,aut nihil fero; quis veſtrum,Quirites,ferret? Nunquámne vos res potius,q̄ autores ſpectabitis?ſed omnia ſemper,quæ magiſtratus ille dicet, ſequū-

Apta ſimilitudo.

dis auribus:quæ ab noſtrum aliquo dicentur, aduerſiſ accipietis? At hercule ſermo eſt minimè ciuilis.Quid?rogatio qualis eſt,quam à vobis indignantur antiquatã? ſermoni Quirites,ſimillima.Cõſules(inqt)rogo,ne vobis, quos velitis facere,liceat.An aliter rogat,qui vtiq; alterũ ex plebe fieri cõſulem iubet, nec duos patricios creandi poteſtatẽ vobis permittit?Si hodie bella ſint,quale Ethruſcũ fuit,quũ Porſena Ianiculũ inſedit, quale Gallicũ modo, quũ præter Capitoliũ atq; arcem omnia hæc hoſtiũ erãt,& cõſulatũ cũ hoc M. Furio,& quolibet alio ex pr̃ib⁹ L.ille Sexti⁹ peteret: poſſetíſne ferre Sextiũ haud ꝑ dubio conſulem eſſe,Camillũ de repulſa dimicare?Hoccine eſt in cõmune honores vocare, vt duos plebeios fieri cõſules liceat,duos patricios nõ liceat?& alterũ ex plebe creari neceſſe ſit,vtrũq; ex patribus præterire liceat? Quænã iſta ſocietas,quænã cõſortio eſt?parũ eſt,ſi cuius pars tua adhuc nulla fuit, in partẽ eius venis:niſi partẽ petẽdo totũ traxeris?Timeo(inqt)ne ſi duos licebit creari patricios, neminẽ creetis plebeiũ.Quid eſt aliđ dicere: qa indignos vr̃a volũtate creaturi nõ eſtis,ne ceſſitatẽ vobis creãdi quos nõ vultis, ĩponã? Quid ſequit̃,niſi vt ne beneficiũ qđẽ debeat populo,ſi cũ duob⁹ patricijs vn⁹ petierit ple-

beius,& lege ſe,non ſuffragio creatum dicat? Quo modo extorqueant,non quo petant honores,quærunt:& ita maxima ſunt adepturi, vt nihil ne pro minimis quidē debeant:& occaſionibus potius q̃ virtute petere honores malunt. Eſt aliquis,qui ſe inſpici,qui æſtimari faſtidiat?qui certos ſibi vni honores inter dimicantes competitores æquum cenſeat eſſe? qui ſe arbitrio veſtro eximat?qui veſtra neceſſaria ſuffragia pro voluntarijs,& ſerua pro liberis faciat? Omitto Licinium, Sextiúmque, quorum annos in perpetua poteſtate tanquā regum in Capitolio numeratis. Quis eſt hodie in ciuitate tam humilis,cui non via ad cōſulatum facilior per iſtius legis occaſionem, quàm nobis ac liberis noſtris fiat? Siquidem nos ne quum volueritis quidē, creare interdum poteritis:iſtos,etiam ſi nolueritis,neceſſe ſit. De indignitate ſatis dictum eſt:etenim dignitas ad homines pertinet. Quid de religionibus,atq; auſpicijs,quæ propria Deorū immortalium contemptio atq; iniuria eſt,loquar? Auſpicijs hanc Vrbē conditam eſſe, auſpicijſq; bello & pace,domi militiæq; omnia geri,quis eſt qui ignoret? Penes quos igitur ſunt auſpicia more maiorum? Nempe penes patres.nā plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creat̃:nobis adeo propria ſunt

auſpicia,vt non ſolũ quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter q̃ auſpicatò creet:ſed nos quoq; ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato Interregẽ prodamus, & priuatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidem habent.Quid igitur aliud,q̃ tollit ex ciuitate auſpicia,qui plebeios conſules creando,à patribus, qui ſoli ea habere poſſunt,aufert? Eludant nunc licet religiones. Quid enim eſt ſi pulli non paſcentur?ſi ex cauea tardius exierint?ſi occinuerit auis?Parua ſunt hæc,ſed parua iſta non contẽnendo maiores noſtri maximã hanc rem fecerunt:nũc nos tanquam iam nihil pace Deorũ opus ſit, omnes ceremonias polluim⁹. Vulgo ergo põtifices,augures,ſacrificuli,reges creentur:cuilibet apicem Dialẽ,dũmodo homo ſit,imponamus:tradamus ancylia, penetralia, Deos, Deorũmq; curam, quibus nefas eſt: non leges auſpicatò ferantur,nõ magiſtratus creentur,nec centuriatis, nec curiatis comitijs patres autores fiant: Sextius & Licinius tanq̃ Romulus ac Tati⁹ in vrbe Romana regnẽt, quia pecunias alienas,quia agros dono dant. tãta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædãdi. Nec in mentem venit,altera lege ſolitudines vaſtas in agris fieri,pellẽdo finib⁹ dominos: altera fidẽ abrogari,cũ qua omnis humana ſo

Soli patricij magiſtratus auſpicato creabantur.

cietas tollitur. Omnium rerum cauſa vobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. quod faxitis, Deos velim fortunare.

ℭANNOTAT. Neq; nouum) Diſſuaſio eſt, cui admixta ſic eſt accuſatio, vt potius iudicium, q̃ deliberationem referre videatur. Diſſuadentur rogationes tribunorum pleb. quas in argumento ipſo expoſui, & ſubieci. Exorditur à perſona ſua. ℭClaudiæ genti) familiæ, & vt loquimur, progeniei. ℭPatrum maieſtate) Maieſtatē Cicero ſecundo de Oratore definit eſſe, qua amplitudo ac dignitas ciuitatis cōtinetur. ℭEx quo aſciti) relati in patres, annumerati inter patres. ℭQuàm imminuta maieſtas) Duplex erat crimen maieſtatis: alterum læſæ, alterum imminutæ. Lædere maieſtatem is dicebatur, qui priuatus comitem ſe magiſtratui præbere non dubitaſſet, aut familiarius, aut ſine honoris præfatione allocutus fuiſſet, & ſi qua alia ſunt ex quibus contēptio ſequatur. Imminuere vero maieſtatem dicebatur, qui exercitum hoſti tradidiſſet, quíve per vim multitudinem ad ſeditionem vocaſſet, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Hæc ex Cicerone Budæus noſter diligentiſſime collegit. ℭLegibus iubendis.) Populus iubebat, ſenatus cenſebat, & decernebat. Populi erat maieſtas, ſenatus autoritas. Ita nūquam iubebat ſenatus, ſed tantum decernebat, & autor erat. Ita ſi quid factum eſſet per populum, id populi iuſſu geſtum eſſe dicebatur: quod per ſenatū, ſenatus, patrūmq; autoritate. Qui proprie loqui velit, hæc diligenter ſeruet neceſſe eſt. ℭNos reficietis) decimū tribunos plebis creabitis. ℭTarquinij tribuni pl.) videt̄ magis nominatiuus q̃ genitiuus, vt metaphoricōs ſupbi appellatione Tar-

Maieſtas.

Lædere maieſtatem.

Imminuere maieſtatem.

Populi iubere, ſenatus cenſere & decernere.

quiniorũ intelligant. ¶Legere)deligere. ¶Antiqua-re)abrogare,tollere,abolere. ¶Tu de fœnore)Appi⁹ loquitur. Hic repete leges Licinias ſupra in argumẽto. ¶Aut omnia accipe) Verba ſunt Licinij. ¶Aut nihil fero)nullam rogationem promulgo. Adhuc fere communicauit cum aduerſarijs, aut cum Quiritibus. ¶Quid de religionibus) Ab incõmodis. ¶Interregem)Interrex,autore Feneſtella, is dicebatur, ad quem imperij ſumma delata erat,dum rex in demortui locum ſubſtitueretur. Eum hodie gubernatorem Franciæ appellamus. Idem autor eſt,exactis regibus,quum penes conſules rerum ſumma eſſet, ſi tempore comitiorũ ambo conſules abfuiſſent ab vrbe,nec dici dictatorem placuiſſet:interregẽ creari ſolitum, qui comitia cõſularia haberet:quod ex Liuio ſatis cõſtat ſæpe factũ eſſe. Ita non ſolũ regni eſt interrex,ſed & magiſtratuũ aliorũ. Hinc Budęus Cãcellariatus interregnum id tẽpus appellat, quo nullus in demortui locum adhuc ſuffectus eſt. Interregnum enim id ſpatium temporis eſt, quod à morte prioris magiſtratus ad poſteriorem ſuffectum exactum eſt. ¶Eludant nunc)ridere nunc impune poſſunt obſeruationes & ritus. ¶Si pulli) Intelligit aues eas,quæ ad auſpicia capienda nutriebãtur. ¶Sed parua)Antitheton. ¶Vulgo ergo) Ironia per cõceſſionẽ videtur:certe plena indignationis & iræ. ¶Sacrificuli reges)Hęc duo nomina ſine diſtinctione cõtinuari debent:quod ſuperuacaneum erat admonere, niſi admodum multis libris deprauatè ſeparata legerentur. Sacrificulus rex is dicebatur, qui exactis regibus ea faciebat ſacra,quę ſolis regibus prius paterẽt. Id ſacerdotiũ,vt autor eſt Liuius ſecũdo ab Vrbe cõdita,à Iunio Bruto primo cõſule inſtitutũ, pontifici ſubiectum eſt, ne nomini additus honos

Interrex.

Interregem nõ eſſe ſolius regni.

Cãcellariatus interregnum.

Sacrificul⁹ rex

libertati officeret. ¶Apicem Dialem) inſigne flaminis Dialis. ¶Altera lege ſol.) Agraria ſcilicet lege. ¶Altera fidem) Fœnebri ſcilicet, quæ id volebat, vt deducto de ſorte ære quod ipſa pareret, qđ ſupereſſet modo, diſſolueretur. Nam fidem tollere videtur, qui quũ fide bona creditã pecuniã primo quoq; tempore, ſiue ſtato die ſe receperit redditurũ, aliquã inde partem deducit. Sed ſecus eſt, quod ad rẽ præſentem attinet. Nã quia vſura ipſa peccatũ eſt, ſi præter leges pariatur: non continuo qui quod ſpopondit cum vſura ſe redditurum, non reſtituit, fidem tollit: quum præſertim iuſiurandum eũ non teneat, quinimò peccaturus ſit ſi reddat. Nunc ad legem fœnebrem venio. Ita ſenſus eruetur. Vt deducto eo de capite. i. ſubtracto (verbũ eſt enim deduco arithmeticorum, contrarium ei, quo in cõtrariã ſignificationem vtunt, duco: ſignificátq; id quod vulgo dicimus rebatare) eo ære, ſcilicet de ſorte, ſiue prima pecunia quæ datur vt aliam pariat: quod vſuris pernumeratum eſt, id eſt, quod æs in ſingulos annos ſolutũ eſt in vſuram: quod reliquum eſt, quod reſtat ex prima ſumma credita', ſiue ex ſorte, triennio &c. ſunt per ſe facilia.

Deduco verbũ arithmeticorum. Duco.

EX SEPTIMO AB VRBE CONDITA SVMPTAE SEQVENTES.

¶Argumentum in LVI.

¶C. Sulpitius dictator, & M. Valeri⁹ magiſter equitum, aduerſus Gallos, qui iam ad Pedum conſederant, exercitus duos duxerant. Dictator non auſus primo aduentu ſe belli fortunæ cõmittere, trahebat

bellum, vetando ne quis iniuſſu ſuo extra ordinem in hoſtem pugnaret. Milites ægrè illud paſſi, multa iactabant in dictatorem, criminabanturq; patres, qꝑ per dictatorem, nō per conſules rem geri placuiſſet. Tandem Seruio Tullio ſeptimo primipilo dant negotiū, vt ab imperatore pugnandi copiam impetraret. Is apud dictatorem hac oratione rem peragit.

¶Seruij Tullij ad dictatorem oratio, vt militibus pugnandi faceret poteſtatem. LVI.

Scilicet, dictator, condemnatum ſe vniuerſus exercitus à te ignauiæ ratus, & propè ignominiæ cauſa deſtitutum ſine armis, orauit me, vt ſuam cauſam apud te agerem. Equidem ſicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœde amiſſa obijci nobis poſſent: tamen hoc à te impetrari æquum cēſerem, vt nos virtute culpam noſtram corrigere, & abolere flagitij memoriā noua gloria patereris. Etiam ad Alliam fuſæ legiones, eādem, quam per pauorem amiſerant patriam, profectæ poſtea ab Veijs virtute recuperauere. Nobis Deū benignitate, felicitate tua, populiq; Rom. & res & gloria eſt integra: quā q̄ de gloria vix dicere auſim, ſi nos & hoſtes haud ſecus q̄ fœminas abditos intra vallum omnibus contumelijs eludunt: & tu imperator noſter (quod ægrius patimur) exercitum tuum ſine armis, ſine animis, ſine manibus iu-

dicas eſſe: & prius q̃ expertus nos eſſes, de nobis ita deſperaſti, vt te mancorum ac debilium ducem iudicares eſſe. Quid enim aliud eſſe cauſæ credamus, cur veteranus dux, fortiſſimus bello, cõpreſſis (quod aiunt) manibus ſedes? Vtcunq; enim res ſe habeat, te de noſtra virtute dubitaſſe videri, q̃ nos de tua, verius eſt. Sin autẽ non tuũ iſtud, ſed publicum eſt cõſilium, & conſenſus aliquis patrũ, non Gallicũ bellum nos ab vrbe, à penatibus noſtris ablegatos tenet: quæſo, vt quæ dicã, non a militib⁹ imperatori dicta cẽſeas, ſed à plebe patribus: quæ, ſicut vos veſtra habetis cõſilia, ſic ſe ſua habiturã dicit. Quis tandẽ ſuccẽſeat milites nos eſſe, nõ ſeruos veſtros? ad bellũ, nõ ad exiliũ miſſos? ſi quis det ſignũ, in aciẽ educat, vt viris ac Romanis dignum ſit, pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, otium Romæ potius, quàm in caſtris acturos. Hæc dicta ſint patribus. Te, imperator, milites tui oramus, vt nobis pugnandi copiam facias. cũ vincere cupimus, tum duce te vincere, tibi lauream inſignem deferre, tecũ triumphãtes vrbẽ inire, tuũ ſequẽtes currũ Iouis optimi maximi tẽplũ gratulãtes ouanteſq; adire.

¶Anno t. Scilicet, dictator) Ratio eſt impetrandi quod denegari videatur, & maxime ꝑ altero. ¶Gloria eſt integra) ſtat adhuc tota, nihil diminuta, & qđ vulgo dicimus, nihil eſt adhuc vaſtatum. ¶Quãquã

de gloria)Correctio videtur.¶Cōpreſſis(quod aiūt) manibus ſedes)Prouerbium eſt in deſides torquēdū, eoſq; qui totos dies non ſecus ceſſant,q̄ ſi nihil ipſis agendū ſupereſſet. ¶Ablegatos)miſſos, & tanq̄ expulſos.¶Lauream inſignē)Laurea corona erat triūphantium,vt alio loco dicemus.

Cōpreſſis manibus ſedere, ꝓuerbiū.

¶Argumentum in L VII.

¶Scipione Conſule morbo implicito, M. Popilio collegę ex plebe bellum permiſſum erat aduerſus Gallos,qui iam in agro Latino caſtra fixerant. Victoria belli eius iam ad Romanos inclinata erat,quū conſulis læuus humerus machæra propè traijcitur. Eo vulnere permoti,languidiq; milites facti,iā ꝓpemodū certā victoriā amiſerunt, quū conſul alligato vulnere ad prima ſigna progreſſus,in hæc verba militem adhortabatur.

¶M. Popilij conſulis ad ſuos adhortatio. L V I I.

Quid ſtas,miles?Non cum Latino Sabinóq; hoſte res eſt, quē victū armis ſociū ex hoſte facias. In belluas ſtrinximus ferrū.Hauriēdus,aut dandus eſt ſanguis. Propuliſtis à caſtris: ſupina valle præcipites egiſtis: ſtratis corporibus hoſtium ſuperſtatis.Complete eadem ſtrage campos,qua mōtes repleſtis. Nolite ſpectare dum ſtātes non fugiant: inferenda ſunt ſigna, & vadendum in hoſtem.

¶A N N O T A T.¶Hauriēdus) eliciendus, extrahendus ab hoſtib9.¶Præcipites egiſtis)deieciſtis.¶Stratis corporibus)proſtratis humi,iacentibus. ¶Dum ſtantes)donec.

¶Argumentum in LVIII.

¶Samnites ſocietate atq; amicitia cum Romanis iuncti, Sidicinis iniuſtum bellum inferebant: quibus quum Sidicini ſe impares viderent, Campanos ſocios belli aſciuerant. Campani fluentes luxu, quũ viribus non dimicarent, in agrum Sidicinum pelluntur. Quam rem cũ Samnites animaduerterẽt, omiſſis Sidicinis, in Cãpanorum oppida, vnde plus prædæ atq; gloriæ eſſet, bellum conuertunt. Iamq; cæſa erat multitudo magna iuuenum: qui ſuperfuerãt, intra mœnia vrbis Capuæ pulſi: quum Romam oratores queſtum iniurias mittere coguntur, qui hunc in modum cauſam Campanorum egerunt.

¶Oratio legatorum Campanorum in ſenatu qua auxiliũ aduerſus Sãnites petunt. LVIII.

Populus nos Campanus legatos ad vos P. C. miſit, amicitiam in perpetuũ, auxilium præſens à vobis petitum. quã ſi ſecũdis noſtris rebus petiſſemus: ſicut cœpta celerius, ita infirmiore vinculo contracta eſſet. Tunc enim, vt qui ex æquo nos veniſſe in amicitiã meminiſſemus, amici forſitan pariter, ac nunc ſubiecti atq; obnoxij vobis minus eſſemus. Nunc miſericordia veſtra conciliati, auxilióq; in dubijs rebus defenſi, beneficium quoq; acceptum colamus oportet, ne ingrati, atq; omni ope diuina humanáq; indigni videamur. Neq; hercule, quòd Samnites priores amici ſocijq; vobis facti ſunt, ad id va

lere arbitror, ne nos in amicitiã ſuſcipiamur, ſed vt vetuſtate & gradu honoris nos præſtent. Neq; enim fœdere Samnitium, nequa noua iungeretis fœdera, cautum eſt. Fuit quidẽ apud vos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitiæ, velle eũ vobis amicũ eſſe, qui vos appeteret. Campani, etſi fortuna præſens magnificè loqui prohibet, non vrbis amplitudine, nõ agri vbertate vlli populo, præterquàm vobis, cedẽtes, haud parua, vt arbitror, acceſſio bonis rebus veſtris in amicitiam venimus veſtram. Equis Volſciſq; æternis hoſtibus huius vrbis quandocunq; ſe mouerint, ab tergo erimus: & quod vos pro ſalute noſtra priores feceritis, id nos pro imperio veſtro & gloria ſemper faciemus. Subactis ijs gẽtibus, quæ inter nos vóſq; ſunt (quod propediem futurũ ſpondet & virtus & fortuna veſtra) cõtinens imperiũ vſq; ad nos habebitis. Acerbum & miſerum eſt, quod fateri nos fortuna noſtra cogit. Eò ventum eſt, P. C. vt aut amicorum, aut inimicorum Campani ſimus. Si defenditis, veſtri: ſi deſeritis, Samnitium erimus. Capuam ergo & Campaniam omnem veſtris, an Samnitiũ viribus accedere malitis, deliberate. Omnibus quidem, Romani, veſtram miſericordiam, veſtrumq; auxilium æquum eſt petere, ijs tamen maxime, qui eam implorantibus alijs auxiliũ,

dum ſupra vires ſuas præſtant, omnes ipſi in hanc neceſſitatē venerunt. Quãquã pugnauimus verbo pro Sidicinis, re pro nobis, quum videremus finitimum populũ nefario latrocinio Samnitium peti, & vbi conflagraſſent Sidicini, ad nos traiecturum illud incendium eſſe. Nec enim nunc, quia dolent iniuriam acceptam Samnites, ſed quia gaudent ſibi oblatam eſſe cauſam, oppugnatum nos veniunt. An ſi vltio iræ hæc, & nõ occaſio cupiditatis explendæ eſſet, parum fuit quod ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cecidere? Quæ eſt iſta tam infeſta ira, quam per duas acies fuſus ſanguis explere non potuerit? Adde huc populationem agrorum, prædas hominum atq; pecudũ actas, incendia villarũ ac ruinas, omnia ferro igniq; vaſtata. Hiſcine ira expleri nõ potuit? ſed cupiditas explenda eſt: ea ad oppugnandam Capuam rapit. Aut delere vrbem pulcherrimã, aut ipſi poſſidere volunt. Sed vos potius Romani beneficio veſtro occupate eã, q̃ illos habere per maleficiũ ſinatis. Non loquor apud recuſantem iuſta bella populum: ſed tamen ſi oſtenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Vſq; ad nos contēptus Samnitium peruenit, ſupra nõ aſcendit. Itaq; vmbra veſtri auxilij, Romani, tegi poſſumus: quicquid deinde habuerimus, quicquid

ipſi fuerimus, veſtrū id omne exiſtimaturi. vobis arabit̃ ager Campanus, vobis Capua vrbs frequentabitur: conditorum, parētum, Deorum immortalium numero nobis eritis: nulla colonia veſtra erit, quæ nos obſequio erga vos fideq́ꝫ ſuperet. Annuite P.C. nutum numenq́ꝫ veſtrū inuictū Cāpanis, & iubete ſperare incolumē Capuā futurā. Qua frequentia omniū generū multitudinis ꝓſequēte creditis nos illinc ꝓfectos? q̃ omnia votorū & lachrymarū plena reliquiſſe? in qua nunc expectatiōe ſenatū populūq́ꝫ Cāpanū, cōiuges, liberóſq́ꝫ noſtros eſſe? Stare omnē multitudinē ad portas viā hinc ferētē proſpectātes, certū habeo. Quid illis nos, P. C. ſolicitis, ac pendentibus animis renunciare iubeatis: alterum reſpōſum, ſalutem, victoriam, lucem, ac libertatem: alterū ominari horreo, quæ ferat. Proinde vt aut de veſtris fururis ſocijs atq́ꝫ amicis, aut nuſquam vllis futuris nobis cōſulite.

ℭANNOTAT. Populus nos) Ratio eſt petendi auxilij longe venuſtiſſima. Siquidem ſuis omnibus partibus velut numeris abſoluta eſt: non qua ratione ſecundam concionem cōſtare dixi, ſed longe pleniore ac venuſtiore conſtat. Iam qui de petendi ratione pręceperūt, tradūt quod quis ſit petiturus, principio collocandū eſſe: tum ratione omni eius beneuolentiā à quo petit, conciliandā, veluti à perſona eius qui petit, eius à quo petit, & aduerſariorū: à re ipſa itē, & à cōmodis quæ ad eū à quo petit, ſunt reditura, ſi

Partes petitionis abſolutæ.

concedat quod petit. Hæc omnia mira quadam arte Liuius ſeruat. ¶Quam ſi ſequundis.) Præſumptio videtur. Romani nanq; cõtinuo ijs obijcere potuiſſent neglectam ſequundis rebus ſocietatem & amicitiam, aduerſis demum rebus ab ipſis peti. ¶Neq; hercule) Rurſus præſumptio. Ea duo diluerint antè neceſſe fuit, q̃ beneuolẽtiam colligere, & miſerationem mouere potuiſſent. ¶Fuit quidem) A perſona eorum à quibus petitur. ¶Campani, & ſi) A perſona eorum qui petunt, & commodis. ¶Eo ventum eſt) Aut diuiſione conſtat, aut certe complexione. Eo ventum eſt, eo res proceſſit, deducta eſt, in eo ſtatu res ſunt noſtræ, ea eſt iam Campanorum conditio. ¶Omnibus quidem) A perſona rurſus eorum à quibus petit. ¶Quanq̃ pugnauimus) Ab aduerſariorum perſona. Bellum id iuſtum eſſe oſtendit, quod aduerſus Samnites ſuſceperant. ¶Parum fuit) non ſufficit, nõ ſatis fuit, nõ fuerunt cõtenti. ¶Quicquid deinde) A commodis rurſus. ¶Vobis arabitur) Datiui adiecti verbis, debent exponi, in cõmodum veſtrũ, & vſum. ¶Quæ nos obſequio) quæ erga vos ſit magis officioſa. Pollicentur memorem animum. ¶Qua frequentia) Hic cõmouet miſerationẽ. ¶Votorum) deſideriorũ. ¶Expectatione) ſpe. ¶Ad portas) iuxta, prope portas: quod dicim⁹ in ianua. ¶Viã hinc ferentem) ducentẽ, tradentẽ. Vtrũq; ornate dicit, via hinc fert, & huc fert. Via Iacobæa fert ad ædẽ ſiue fanum Mariæ, Martini. ¶Futuris ſocijs) Socios Romani eos appellabãt, cũ quibus fœdus iũxiſſent ſine impoſitione ſtipendiorum. Eoſdem & fœderatos, & amicos vocabant, quales Heduos noſtros Cæſar quondam fuiſſe memorat. Qui ſtipendia pendebant fœdere iuncto, ij ſtipendiarij, & ſtipendiariæ ciuitates dicebantur. ¶Aut nuſquam vllis) Id dupli-

Socij populi Ro. Fœderati. Amici. Stipendiarij.

citer intelligi poteſt,aut ſtatuite de nobis, qui nullis alijs populis ſocij futuri ſumus:aut qui, ſi veſtri ami ci nõ ſumus,nulli erimus,& peribimus. Poſterior in-tellectus ideo magis placet,q̃ prius dixit, ſi non ſint amicorum,futurum eſſe,imò eo vẽtum eſſe,vt eſſent inimicorum Campani.

¶Romanorum ad Campanos reſponſum. LIX.

A Vxilio vos,Cãpãni,dignos cẽſet Senatus:ſed ita vobiſcum amicitiã inſtitui par eſt,ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.Samnites vobiſcũ fœdere iuncti ſunt.Itaq; arma Deos prius q̃ homines violatura , aduerſus Sãnites vobis negamus. Legatos,ſicut fas,iuſq; eſt,ad ſocios atque amicos precatum mittemus,ne qua vobis vis fiat.

¶Legatorũ Cãpanorum ad ea reſponſum. LX.

Q Vandoquidem noſtra tueri aduerſus vim atq; iniuriã iuſta vi non vultis, veſtra certe defendetis. Itaq; Populum Campanũ,vrbẽq; Capuã,agros , delubra Deum,humanáq; omnia in veſtram,P.C.populiq; Romani ditionem dedimus:quicquid deinde patiemur,dedititij veſtri paſſuri.

¶Argumentum in LXI.

¶Ad Samnites Campanorũ nomine Romani legati

miſſi, quum re infecta redirēt, retulerūt à Sānitibus reſponſum, id ſe bellum perfecturos: atq; quum adhuc illic eſſent, multis imperatum eſſe vt prędas ex agro Campano agerent. Senatus his concitatus, Foeciali ad res repetendas, ſimul indicendum bellū miſſo, decreuit vt Valerius & Cornelius conſules eo exercitus ducerent. Valerius contra Samnites profectus, in hunc modum milites ad pugnādum adhortabatur.

¶Adhortatio M. Valerij Coruini ad ſuos. L X I.

Facta mea, non dicta, vos milites ſequi volo: nec diſciplinam modo, ſed exemplum etiā à me petere. Non factionibus modo, nec per conciones vſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus, ſummamq; laudē peperi. Fuit, quum hoc dici poterat: Patricius enim erat, & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia iſta conſulatum, quo vrbs hæc conſulem habuit. Nūc iā nobis patribus, vobiſq; plebeijs promiſcuus conſulatus patet: nec generis, vt ante, ſed virtutis eſt præmium. Proinde ſummum quodque ſpectate, milites, decus. Non ſi mihi nouum hoc Coruini cognomen Dijs autoribus homines dediſtis, Publicolarū vetuſtum familiæ noſtræ cognomen memoria exceſſit. Semper ego plebem Romanam mi-

litiæ domiq;, priuatus, in magiſtratibus par-uis magniſq;,æque tribunus ac cõſul eodẽ te-nore per omnes deinceps conſulatus colo, atq; colui. Nunc quod inſtat, Dijs bene iuuãtibus, nouum atque integrum de Samnitibus triumphum mecum petite.

¶ANNOTAT. ¶A me petere) quod dicas a me capere exemplum. ¶Non factionibus modo) modo, paulo ante, ſiue paucis annis. ¶Promiſcuus conſulatus patet) id eſt, Plebeij & patricij ſine diſcrimine ad conſulatum perueniũt. ¶Hoc Coruini cognomẽ) Nam dictus Coruinus à coruo, qui in eius galea aduerſus Gallũ inſigni magnitudine conſederat. ¶Memoria exceſſit) obliteratum eſt, deletum, & vt loquimur, abolitum.

¶Argumentum in LXII.

¶A. Cornelius conſul exercitum in Samniũ duxerat. Ibi eo ipſo tempore quo Valerius Coruinus collega Samnites vicit, milites incaute in ſaltum quendam caua valle peruium, circáq; ab hoſte inſeſſum induxerat, vnde non prius hoſtem imminentem vidit, q̃ iam tutò recipi ſigna non poſſent. Eum neceſſitate illa territum, P. Decius tribu. militum, qua eſſet erumpendum, ita docuit.

¶Adhortatio P. Decij tribunimili. ad A. Cornelium conſulem, vbi ſpes elabendi non videbatur. LXII.

V Idéſne tu A. Corneli, cacumẽ illud ſupra hoſtem? Arx illa eſt ſpei ſalutiſque

noſtræ:ſi eam, quoniam cæci reliquere Samnites, impigre capimus, nec tu mihi plus q̃ vnius legionis principes haſtatos dederis, cũ quibus vbi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu, téq; & exercitũ ſerua. Neq; enim moueri hoſtis ſubiect⁹ nobis ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit. Nos deinde aut fortuna populi Romani, aut noſtra virtus expediet.

Arx

Legio Romæ quot milibus cõſtabat.

Principes haſtati.

Principia i bello.

¶ANNOTAT. Arx illa eſt) defenſio, ꝓpugnaculũ: ꝙ arx munimentũ ſit vrbis, qualis eſt quam Baſtilidam, quam Luparam Lutetiæ appellamus, & videmus. ¶Vnius legionis principes haſtatos) T. Liuius VIII. ab vrbe condita autor eſt legionem apud Romanos quinis milibus peditũ, & trecentis equitibus ferè ſcribi ſolitam. Principes haſtatos eos opinor intelligit, qui aut prima aut ſecunda acie pugnabant: haſtati dicti, ꝙ haſta vterentur: principes, ꝙ, puto, primi omnium pugnam inirent. Cæterum Liuius VIII. ab vrbe cõdita nec hos haſtatos, nec illos principes appellat. Vtcũq; res habeat, ex hac ipſa cõcione ſatis conſtat in pluribus legionibus principes haſtatos fuiſſe. Singuli horũ ordinum quiniſdenis manipulis conſtabãt, ſed hoc diſcrimine, quòd in prima acie puberes omnes, ſecunda iam robuſtioris ætatis ſtabant. Horum ordines principia dicebantur. Terẽtius. Inde ego poſt principia omnibus ſignum dabo. Principes dicti Budæo & antepilani in totidem manipulos tertiam aciem diſtributi. ¶Subiectus nobis) poſitus ſub nobis, collocat⁹ in valle eius collis. ¶Expediet) explicabit, liberabit.

¶Argumentum in LXIII.

¶P. Decius tribunus militum indicato loco cõſuli quo euaderet, cum pręſidio ad collis verticem peruenerat. Eo Samnites diu multúmq; progredi conati, huc atq; illuc ſigna vertebant: modo collem circũdabant, modo viam patefaciebant. Decius ſpe pugnandi deſtitutus, primum cẽturiones ad ſe vocat, quibus hoſtium inertiam exponit, deinde milites ad erumpendum adhortatur.

¶Exhortatio ad erumpẽdum ex colle occupato P. Decij eiuſdem ad ſuos. LXIII.

Qvænam illa inſcitia belli, ac pigritia eſt? aut quónam modo iſti ex Sidicinis, Campaníſq; victoriam pepererunt? Huc atq; illuc ſigna moueri, ac modo in vnum cõferri, modo educi videtis. Opus quidem incipit nemo, quum iam circũdati vallo potuerimus eſſe. Tum verò nos ſimiles iſtorum ſimus, ſi diutius hic moremur quàm cõmodum ſit. Agitedum, ite mecum: vt dum lucis aliquid ſupereſt, quibus locis præſidia ponant, quà pateant hinc exitus, exploremus. (Hæc omnia ſagulo gregali amictus, cẽturionibus item manipularium habitu militum ductis, ne ducem circũire hoſtes notarẽt, perluſtrauit. Vigilijs deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari iubet, vbi ſecũdæ vigiliæ buccina datũ ſignũ eſſet, armati cũ ſilẽtio ad ſe cõuenirent. Quò vbi, ſicut edictũ erat, taciti cõuenerunt,) Hoc ſilentiũ, milites (inquit) omiſſo militari aſſenſu, in me audiẽdo ſeruã-

dũ eſt. Vbi ſentẽtiã meã vobis ꝑegero, tũ, q̃b⁹ eadẽ placebũt, in dexterã partẽ taciti trãſibitis: q̃ pars maior erit, eo ſtabit̃ cõſilio. Nũc q̃ mẽte agitẽ, audite. Nõ fuga delatos, nec inertia relictos hic vos circũuenit hoſtis. virtute cepiſtis locũ, virtute hinc oportet euadatis. Veniendo huc, exercitũ egregiũ populi Ro. ſeruaſtis: erũpendo hinc, vosmetipſos ſeruate. Digni eſtis qui pauci pluribus opẽ tuleritis, ipſi nullius auxilio egueritis. Cũ eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiã vſus nõ ſit: hũc tam opportunũ collem imminentẽ capiti ſuo non antè viderit, q̃ captum à nobis: vos tam paucos tot ipſe milibus hominũ nec aſcẽſu arcuerit: nec tenẽtes locũ, quũ diei tantũ ſupeſſet, vallo circũdederit. Quẽ vidẽtẽ ac vigilãtẽ ſic eluſeritis, ſopitũ oportet fallatis, imò neceſſe eſt. In eo eñ loco res ſunt noſtræ, vt ego vobis magis neceſſitatis veſtrę index, q̃ cõſilij autor ſim. neq; eñ maneatis an abeatis hinc, deliberari poteſt, quũ ꝑter arma, & animos armorũ memores nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti moriendũ ſit, ſi plus q̃ viros ac Romanos decet, ferrũ timeam⁹. Ergo vna eſt ſalus, erũpere hinc, atq; abire. Id aut interdiu, aut nocte faciam⁹ oportet. Ecce aũt aliud minus dubium: quippe ſi lux expectetur: q̃ ſpes eſt, nõ vallo perpetuo foſſáq; nos

ſepturũ hoſtẽ? qui nũc corporibus ſuis ſubiectis vndiq; cinxerit, vt videtis, collẽ? Atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni, ſicut eſt: hęc ꝑfecto noctis aptiſſima hora eſt. Signo ſecũdæ vigiliæ cõueniſtis, qđ tẽpus mortales ſomno altiſſimo ꝑmit. Per corpora ſopita vadetis, vel ſilẽtio incautos fallẽtes, vel ſentiẽtib⁹ clamore ſubito pauorẽ iniecturi. Me modo ſequimini, quẽ ſecuti eſtis: ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunã. Quib⁹ hæc ſalutaria videntur, agitedũ in dextrã partẽ pedibus trãſite.

¶A N N O T. Opus quidẽ incipit) ꝙ nemo hoſtiũ foſſa, vallóve, aut qua alia munitione collẽ circũdaret, ne Romani elabi inde poſſent, aut certe ipſis neceſſitas pugnandi imponeretur. ¶Teſſeram dari iubet) Teſſerã, opinor, hic vocat ſignũ militib⁹ datũ, quod oſtendẽtes, milites agnoſcebantur. Teſſera erat & hoſpitalis, ſignũ ſcilicet quoddã, quod oſtẽdentes, hoſpites veteris hoſpitij & amicitię memores faciebant. De hac, alijſq; varij generis Budæ⁹ noſter in prioribus annotationib⁹ diffuſiſſime & diligẽtiſſime ꝑcipit. ¶Hoc ſilentiũ) adhortationis ad erũpendum eſt principiũ. Cõiunxi duas, ꝙ breui ſermone ſeparatæ erãt. ¶Vbi ſentẽtia) vbi conſiliũ meũ vobis expoſuero. ¶Taciti) ſine tumultu, nõ loquẽtes, cũ ſilẽtio: qđ vulgo dicimus, ſine ꝓferẽdo verbũ quod ſit. ¶Nõ fuga.) A factis præclaris. ¶Veniẽdo huc) Antitheton. ¶Cũ eo hoſte) a facili & poſſibili. ¶Tã opportunũ) idoneũ, aptũ, accõmodum. ¶Quẽ videtem) a neceſſario. ¶Altiſſimo) profundiſſimo.

Teſſera militaris. Teſſera hoſpitalis.

¶Argumentum in LXIIII & LXV.

¶ Deliniti milites Romani delicijs voluptatibúſque quas abunde Campania ſubminiſtrabat, inibãt conſilia adimendæ Campanis Capuæ. Claudius Martius Rutilius conſul ea re cognita, rumorem ſpargit per oppida ea Campaniæ, per quæ milites ad præſidia diſperſi erant. Idem ſuos in æſtiua milites cum eduxiſſet, alijs, alijſq; cauſis dimittendi milites cõfictis, Romam mittebat, quos ibi collega remorabatur. Iam cæteri quum neminem ex ijs qui dimittebantur, redire ad caſtra viderent, emanaſſe ſua conſilia rebantur: quum cohors vna militum in ſaltu conſedit, qui eos omnes quos conſul mittebat, ſibi adiungebant. Cui multitudini iam validę, quum nihil ad formam exercitus deeſſet pręter ducem, T. Quintium quendam Romanum, quem colere agrũ audiuerant, ſibi imperatorem deligunt, renitentẽq; imperare cogunt. Hoc duce iam ad octauũ lapidem viæ progreſſi erant, ad inferenda Romanis arma, quum M. Valerium Coruinum dictatorem cõtra ſe venientem conſpicientes, expectãdum eſſe cenſent. Ad colloquium deinde ventum eſt: ac prior Valerius in hæc verba eos à pugna dehortatus eſt: T. Quintius deinde dux eorum.

¶ Dehortatio M. Valerij Coruini dictatoris à pugna contra patriam, ad coniuratores & facinoroſos milites. LXIIII.

D Eos immortales, milites, veſtros publicos meoſq; ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniamq; ſupplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam darent. Satis fuit, eritq;, vnde belli

decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nũcupanda vota expopoſci, eius me compotem voti vos facere poteſtis, ſi meminiſſe vultis, non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe: ſi hunc exercitum, ciuium veſtrorũ: ſi me conſulem veſtrũ, cuius ductu auſpicióq; priore anno bis legiones Sãnitiũ fudiſtis, bis caſtra vi cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, milites: cuius vos nobilitatem beneficijs erga vos, non iniurijs ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius crudelis ſenatuſconſulti autor: in omnibus meis imperijs in me ſeuerior, q̃ in vos. Ac ſi cui gens, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiã maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerũt, ijs erã natus: id ſpecimẽ mei dederã: ea ætate cõſulatũ adeptꝰ erã, vt potuerim treis & viginti annos natus, cõſul patribus quoq; ferox eſſe, non ſolum plebi. Quod meum factũ dictumve conſulis grauius, quàm tribuni audiſtis? Eodem tenore duos inſequentes cõſulatus geſſi: eodem hæc imperioſa dictatura geretur, vt neq; in hos meos & patriæ meæ milites mitior, quàm in vos (horreo dicere) hoſtes. Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrum, quàm in vos ego: iſtinc ſigna canẽt, iſtinc clamor prius incipiet,

atq; impetus, ſi dimicādū eſt. Inducite in animum, quod non induxerunt patres, auiq; veſtri, non illi qui in Sacrū montem ſeceſſerūt, non hi qui poſtea Auentinum inſederūt. Expectate dum vobis ſingulis, vt olim Coriolano, matres cōiugeſq; crinibus paſſis obuiæ ab vrbe veniant. Tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quinti, quocūq; iſtic loco ſeu volēs ſeu inuitus conſtitiſti: ſi dimicandum erit, tū tu in nouiſſimos te recipito: fugeris etiā honeſtius, tergumq; ciui dederis, quàm pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum bene atq; honeſte inter primos ſtabis, & colloquij huius ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua, & ferte: quanquam vel iniquis ſtandum potius, quàm impias inter nos conſeramus manus.

¶A N N O T. Deos immortales) Dehortatio à pugna & armis contra patriam. ¶Inter nuncupanda vota) Nuncupare verbum eſt iuris pro eo quod dicimus nominatim exprimere, ſeu verbo atq; ſermone dicere. Hinc nuncupare vota, certa lege atq; forma verborum quod quis obtinere velit exprimere. Nuncupare teſtamentum, nominatim dicere, ſeu cauere, quod teſtamēto teſtator inſtitui & curari velit. ¶Cōpotem voti) id eſt facere poteſtis, vt quod expopoſci, cōſequar & obtineam. ¶Ego ſum) Dehortatur à be-

Nuncupare. Nuncupare vota. Nuncupare teſtamētū

neficijs in eos ſuis. ¶Eodem tenore)eadem modeſtia & moderatione. ¶Tum Volſcorum) Antitheton. ¶Et ferte)accipite.

¶T.Quintij ducis facinoroſorum ad eos exhortatio ad concordiam. LXV.

m E quoque milites,ſi quis vſus mei eſt, meliorem pacis,quàm belli habetis ducem.Non enim illa modo Volſcus aut Samnis,ſed Romanus verba fecit,veſter cōſul, veſter imperator, milites: cuius auſpicia pro vobis experti,nolite aduerſus vos velle experiri.Qui pugnarent vobiſcum infeſtius, & alios duces ſenatꝰ habuit:qui maxime ſuis militibus placeret, cui plurimum vos imperatori veſtro crederetis, eum elegit. Pacem, etiam qui vincere poſſunt, volunt.Quid nos velle oportet? quin omiſſis ira & ſpe fallacibus autoribus, nos ipſos noſtraqꝫ omnia cognitæ permittimus fidei?

EX OCTAVO AB VRBE CONDITA CONCIONES

¶Argumentum in LXVI.

¶Latini coniuncti cum Campanis, alijſque populis,Samnitibus bellum inferebant. Samnites quum Latini etiam ſuperiores ex Samnio forte exceſſiſſent,tempus idoneum illud eſſe legationibus faciendis ad petendum auxilium rati,oratores Romā mit

tũt,qui ſociorum iniurias exponerent. Latinos tum Romani timebant,ne arguendo abalienarent. Itaq; primo arguere nõ auſi,deinde vbi de defectione certius cognouerunt,decem principes mandãt, quibus imperarent quæ vellent. Prætor tum Latinorũ erat L. Annius Setinus, qui delectus ad legationẽ prius quàm cum reliquis nouem proficiſceretur, ad ſenatum refert,quid Romanis reſpõderi placeret, quod attineret ad ea quæ velle eos diceret. Aliud alijs ſententibus,ſentẽtia ſua peracta,ita rurſus locutus eſt.

¶Concio Annij Setini prætoris Latinorum ad ſuos. LXVI.

Q Vanquam ipſe ego retuli quid reſpõderi placeret, tamen magis ad ſummã rerũ noſtrarũ pertinere arbitror, quid agendum nobis,q̃ quid loquendum ſit. Facile erit explicatis conſilijs accommodare rebus verba. Nam ſi nũc etiam ſub vmbra fœderis æqui ſeruitutẽ pati poſſumus:quid abeſt,quin proditis Sidicinis, non Romanorum ſolũ, ſed Samnitium quoq; dicto pareamus,reſpõdeamuſq; Romanis nos vbi inuenerint,poſituros arma? Sin autem tandem libertatis deſideriũ remordet animos:ſi fœdus eſt,ſi ſocietas æquatio iuris eſt, ſi cõſanguineos nos Romanorum eſſe,quod olim pudebat,nunc gloriari licet:ſi ſocialis vllus exercitus ijs eſt,quo adiuncto duplicẽt vires ſuas, quem ſecerne-

re cõſules ab ſe bellis ꝓprijs ſumẽdis ponẽdiſq; nolint:cur nõ omnia æquãtur?cur nõ alter ab Latinis cõſul datur? Vbi pars viriũ,ibi & imperij pars eſt. Eſt quidẽ nobis hoc per ſe haud nimis amplũ, quippe cõcedẽtibus Romã caput Latio eſſe:ſed vt amplũ videri poſſet, diuturna patiẽtia fecimus. Atqui ſiquãdo vnq̃ cõſociandi imperij, vſurpãdæ libertatis tẽpus optaſtis:en hoc tẽpus adeſt,& virtute veſtra,& deum benignitate vobis datũ. Tentaſtis patiẽtiam,negãdo militem. Quis dubitat exarſiſſe eos, cũ plus ducentorum annorum morem ſoluerimus? Pertulerunt tamen hunc dolorẽ. Bellum noſtro nomine cũ Pelignis geſſimus:qui ne noſtrorum quidem finiũ per nos tuẽdorum ius antea dabãt: nihil interceſſerũt. Sidicinos in fidẽ receptos, Cãpanos ad nos ab ſe deſciſſe,exercitus nos parare aduerſus Sãnites fœderatos ſuos audierunt,nec mouerũt ſe ab vrbe. Vnde hæc illis tanta modeſtia,niſi conſcientia virium & noſtrarũ & ſuarũ? Idoneos autores habeo,quęrentibus de nobis Samnitibus ita reſpõſum ab ſenatu Romano eſſe, vt facile appareret ne ipſos quidem iam poſtulare vt Latiũ ſub Romano imperio ſit. Vſurpate modo poſtulando & quod illi vobis taciti concedunt. Si quem hoc metus dicere prohibet,en ipſe, au-

diente non populo Rom.modo, ſenatuq́ꝫ, ſed Ioue ipſo, qui Capitoliũ incolit, profiteor me dicturũ, vt ſi nos in fœdere ac ſocietate eſſe velint, conſulem alterum ab nobis, ſenatuſq́ꝫ partem accipiant.

¶ANNOTAT. Quãquam ipſe) Exhortatio eſt ad libertatẽ ex ſeruitute Romanorũ, aut ſpecie ſeruitutis. ¶Ad ſummã rerũ) Summa nũc eſt quicquid ex multis ſingulis colligitur: nũc caput, & vt ita dicam, principale quiddã cuiuſlibet rei & incepti, quo ſingula referũtur, vt hoc loco. Pertineo pſonale, vt hoc interim moneã: nũc ſignificat prodeſſe, ac vtile eſſe, alias idẽ quod attingere, vt alio loco dixit aliquos populos eſſe, ad quos pars ei⁹ iniuriæ pertineret. ¶Sub vmbra) ſub ſpecie. ¶Ponẽdiſq́ꝫ) omittẽdis bellis. ¶Vt ſiquãdo) ab opportuno. ¶Tẽtaſtis patiẽtiã) Oſtẽdit opportunũ eſſe ab antecedẽtib⁹. ¶Nihil interceſſerũt) impedierũt. ¶In fidẽ receptos) q ſe dediderãt. ¶Tãta modeſtia) moderatio. ¶Niſi cõſciẽtia) niſi quia ſciunt vires ſuas à noſtris iam prope aut plane æquari. ¶Profiteor me) Palam declaro.

Sũma.

Pertinere.

¶Argumentum in LXIX.

¶Latini Annio permiſerãt, vt ageret ac diceret quę è Rep. Latinorum, fideq́ꝫ ſua viderentur. Is in ſenatum cum cæteris legatis admiſſus, quum T. Manliũ conſulẽ audiret ita de ea re agẽtẽ, vt ne Samnitibus fœderatis Romanorũ bellum à Latinis inferretur: confeſtim rem ipſam narrare in hãc formam ingreſſus eſt.

¶Oratio Annij eiuſdem ad P. C. Romanorum, vt alter cõſul ex Latinis fieret. LXIX.

TEmpus erat, Tite Manli, voſque P. C. tandē iam vos nobiſcum nihil pro imperio agere,quū florētiſſimū Deū benignitate nūc Latiū armis viriſq;,Samnitibus bello victis, Sidicinis Cāpaniſq; ſocijs,nūc etiā Volſcis adiūctis,videretis: colonias quoque veſtras Latinum Romano prætuliſſe imperio. Sed quoniā vos regno impotēti finē vt imponatis,nō inducitis in animū:nos quāquā armis poſſumus aſſerere Latiū in libertatē, cōſanguinitati tamē hoc dabimus,vt cōditiones pacis feramus æquas vtriſq; : quoniā vires quoq; æquari dijs immortalibus placuit. Conſulē alterū Roma,alterū ex Latio creari oportet:ſenatus partē æquam ex vtraq; gēte eſſe:vnū populū,vnam Remp.fieri. Et vt imperij eadem ſedes ſit, ideq; omnibus nomen, quoniā ab alterutra parte cōcedi neceſſe eſt: quod vtriſq; bene vertat , ſit hæc ſane patria potior, & Romani omnes vocemur.

¶Argumentum in LXX.

¶Hoc proximę orationi cohæret. Ea Annij oratione T. Manlius adeo permotus , irarūq; plenus fuit, vt diceret, ſi id ipſum illud quod petierat,approbarēt patres, ſe palam in ſenatu quencunq; Latinū vidiſſet,interfecturū. Conuerſus deinde ad ſimulacrū Iouis, ita rei atrocitatem & indignitatē referebat,

¶Verba T. Manlij conſulis ad legatos Latinorum. LXX.

Vdi Iuppiter: hæc ſcelera audire, ius,
a faſq́ȝ. Peregrinos conſules, & peregrinum ſenatum in tuo Iupiter augurato templo, captus atq́ȝ ipſe oppreſſus viſurus es? Hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis patribus veſtris, Latini? hæc L. Tarquinius vobiſcū poſtea fœdera fecit? Non venit in mentem pugna apud Regillum lacum? adeo & cladium veſtrarum veterum, & beneficiorum noſtrorum erga vos obliti eſtis?

¶Argumentum in LXXI.

¶Bello Latino, quod factum fuit quum Latini non auditi de altero conſule ex Latio creando, in Campaniam exercitum duxerunt: conſules docti hoſtes lingua eadem, inſtitutis, moribus vti, quibus Romani: milites item militibus, centuriones cēturionibus congruere: edixerant ne quis in hoſtem extra ordinem pugnaret. T. Manlius erat T. Manlij cōſulis filius, qui laceſſitus à Genutio quodā Tuſculano per contumeliam, cōgreſſus equitem à iugulo ita vt per coſtas ferrum emineret, terræ affixit. Manlius cōſul ea re cognita filium pater his verbis obiurgatum, ſecuri percuſſit.

Alij legūt Geminio.

¶T. Manlij conſulis ad T. Manlium filium, qui in hoſtem pugnauerat ipſius iniuſſu, criminatio. LXXI.

Quandoquidem tu, Tite Manli, neque imperium conſulare, neque maieſtatē patriam veritus, aduerſus edictū noſtrum extra ordinem in hoſtem pugnaſti, & quantum in te fuit, diſciplinam militarē, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſoluiſti, meque in eam neceſſitatē adduxiſti, vt aut Reip. mihi, aut mei, meorumque obliuiſcendū ſit: nos potius noſtro debito plectemur, quàm reſp. tanto ſuo damno noſtra peccata luat. Triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuentuti erimus. Me quidē quū ingenita charitas liberûm, tum ſpecimen iſtud virtutis deceptū vana imagine decoris, in te mouet. Sed quū aut morte tua ſancienda ſint conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidē, ſi quid in te ſanguinis noſtri eſt, recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam pœna reſtituas: I lictor, deliga ad palum.

¶ANNOT. Quandoquidem) quoniā. Ratio eſt vindicandi puniendique delicti publici, aduerſus publicā autoritatē admiſſi, vbi pręſertim filius reus eſt. Vide diligēter q̄ exaggeret crimen ipſum à circūſtantijs. ¶Qua ſtetit) retenta eſt, mā̄ſit in gloria, collapſa nō eſt. ¶Romana res) cōditio & ſtatus Reip. Ro. ¶Noſtro debito) merito. ¶Noſtra peccata luat) det pœnas noſtrorū peccatorū, quod dicit̄ ferat peccata noſtra, ſeu patiat̄ propter peccata. ¶Tū ſpecimen) in-

dicium,approbatio,experimentum. ¶Sancienda)cõ firmanda,corroboranda.¶Pœna reſtituas)ſupplicio repares,reſarcias.

¶Argumentum in LXXII.

¶P. Decius conſul eodem bello Latino læuo cornu præerat,Manlius collega dextro.Ab læuo cornu haſtati Romani non ſuſtinentes Latinorum impetum atq; impreſſionem,quum ſe intra ordines principũ per interualla reciperẽt,metum, terroremq; Decio iniecerant.Is vero in tanta trepidatione pro legionibus Romanis ſub hæc verba ſe deuouit.

¶Verba quibus pro legionibus Roma.P.Decius conſul ſe deuouit.

d

Eorum ope,Valeri,opus eſt. Agedũ pontifex publicus populi Ro. præi verba quibus me pro legionibus deuoueam.(Pontifex eum togam prætextã ſumere iuſſit, & velato capite,manu ſubter togam ad mentũ exerta,ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantẽ ſic dicere)Iane,Iupiter, Mars pater,Quirine,Bellona,Lares, Diui Nouẽſiles,Dij Indigetes, Diui, quorum eſt poteſtas noſtrorum,hoſtiũmq;,Dijq; Manes:vos precor,veneror,veniam peto,feróq;, vti populo Roma.Quiritiũ vim, victoriãq; proſperetis, hoſtéſq; popu.Ro. Quiritiũ terrore, formidine mortéq; afficiatis.Sicut verbis nũcupa-

Forma & habit⁹ ſe deuouẽtiũ

Verba ſe deuouentiũ.

ui,ita pro republica,Quiritiũ exercitu,legionibus,auxilijs populi Roma. Quiritiũ legiones,auxiliáq; hoſtium mecum Dijs manibus deuoueo.

¶ANNOTAT. Præi verba)præfare.¶Pro legionibus deuoueam) Deuouere ſe pro aliquo, eſt ſubire mortis diſcrimen,vt à periculo, maloq; hoc ipſo liberetur:ſed fere certis antè cõceptis,nuncupatiſq; verbis. ¶Mars pater) Mars,autore Varrone, dictus eſt,vel ꝙ maribus in bello præſit,vel ꝙ à Sabinis ibi acceptus eſt Mamers. Quirinus Romulus appellat⁹ eſt à Quiritib⁹. Bellona Dea à bello. Lares Dij ſunt priuati,quos quiſque priuatim colit. Nouẽſiles ſunt puto,quos Varro appellat Nouẽſides, à Sabinis voto Tatij regis Romã euocati. Eorum nomina Varro ſubijcit.¶Dij indigetes)ſunt autore Feſto,quorũ nomina vulgari fas nõ erat. Alijs ſunt,qui quum homines eſſent,præclara facinora geſſerũt,quorum nomine in Deorũ numerũ relati, nullius ope indigere creduntur.¶Dijq; Manes)Feſtus Põpeius ex ſententia Aurelij Manes tradit appellatos bonos:Deos Manes,Deos bonos.Idem mox autor eſt ab auguribus Deos Manes dictos,ꝙ per eos manare omnia putarent.Eos verò Deos ſuperos atq; inferos vocabant. ¶Verbis nuncupaui)expreſſi,nominatim protulſi.

Deuouere ſe pro aliquo.

Nouẽſiles Dij.

Indigetes Dij.

Dij Manes.

¶Argumentum in LXXIII.

¶L. Furius Camillus,& C.Menius conſules ad Pedum Latinorum oppidum expugnandum profecti, ita rem peregerant, vt Menius ad flumen Aſturam Aricinos, alióſque qui auxilio Pedanis venerant, præter ſpem aggreſſus fuderit: Camillus

oppidanis intra mœnia compulſis, oppidum ſcalis ceperit. Iis etiam inſignibus victorijs nõ cõtenti, lõgius progreſſi nõ prius quieuerunt, q̃ aut expugnando, aut in deditionem accipiẽdo ciuitates, totum Latium ſubegere. Camillus deinde Romam regreſſus, in ſenatu de Latinis ita retulit.

¶ Furij Camilli conſulis ad patres de Latinis relatio. LXXIII.

Patres C. quod bello, armíſq; in Latio agendum fuit, id iam Deûm benignitate, ac virtute militum ad finẽ venit. Cæſi ad Pedũ Aſturámq; ſunt exercitus hoſtium: oppida Latina omnia, & Antiũ ex Volſcis, aut vi capta, aut recepta in deditionẽ p̃ſidijs tenentur veſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniã rebellando ſæpius nos ſolicitãt, quónam modo perpetua pace quietos obtineamus. Dij immortales ita vos potentes huius conſilij fecerunt, vt, ſit Latium, deinde an nõ ſit, in manu veſtra poſuerint. Itaq; pacem vobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum vel ſæuiendo, vel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter cõſulere in deditos, victóſque? licet delere omne Latium, vaſtáſq; inde ſolitudines facere, vnde ſociali egregio exercitu p multa bella magnáq; ſępe vſi eſtis. Vultis exẽplo maiorũ augere rem Romanam, victos in ciuitatẽ accipiendo? Materia creſcendi

per ſummam gloriam ſuppeditat. Certe id fir miſſimum longe imperium eſt, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. Tot populos inter ſpem metũq; ſuſpenſos animi habetis. Et veſtrã itaq; de eis curam quãprimum abſolui, & illorũ animos, dũ expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio pͦccupari oportet. Noſtrũ enĩ fuit efficere, vt omniũ rerũ vobis ad cõſulendum poteſtas eſſet: veſtrũ eſt decernere, quid optimum vobis, reiq; publicæ ſit.

¶ANNOTA. Patres conſcripti) Relatio eſt ad ſenatum, quid de victis & deditiţijs agi placeat. ¶Præſidijs tenentur) Præſidiũ multitudo eſt atq; numerus militum ad vrbis arcísve cuſtodiã deſtinatorũ. ¶Tenentur) occupant. ¶Crudeliter conſulere.) Cõſulere in aliquem, ſeu de aliquo, eſt eum accipere ac tractare, cum eóq; agere, ſiue de eo ſtatuere. Hoc & in bonũ & in malum, illud aut in malũ dũtaxat, aut fere in malum ſumitur. ¶Suppeditat) ſuppetit. Neutrum eſt. ¶Suſpenſos animi) perplexos, & dubios.

Præſidium.

Cõſulere in aliquẽ, aut de aliquo.

¶Argumentum in LXXIIII.

¶Bellũ geri aduerſus Samnites Romanis placebat, cui Camillus conſul præficitur. Is graui morbo redire Romã coactus, dictatorẽ dicit L. Papyriũ Curſorem, hic Q. Fabium Maximũ magiſtrũ equitum. At quum in Samnium incertis auſpicijs dictator profectus, à pullario moneretur, vt Romam ad repetenda auſpicia regrederetur: edixerat ne interim magiſter equitũ pugnã occiperet. Is tamẽ nact⁹ forte occaſio-

nẽ bene gerendæ rei,acie cum hoſtibus confligit.Dictator nõ ita multo poſt victoriã rediens, his interrogationibus magiſtrum equitum increpabat,atque accuſabat.

¶L.Papyrij Dictatoris interrogationes cõtra Fabium Maximum, quòd aduerſus edictũ pugnaſſet. LXXIIII.

Qværo de te,Q.Fabi,quum ſummum imperium dictatoris ſit,pareant ei cõſules regia poteſtas,prætoréſq; iiſdẽ auſpicijs,quibus conſules, creati:æquum cenſeas,necne,magiſtrum equitum dicto audiẽtẽ eſſe?Itẽq; illud interrogo, quum me incertis auſpicijs profectũ ab domo ſcirem,vtrũ mihi turbatis religionibus Reſp.in diſcrimen cõmittenda fuerit,an auſpicia repetenda,ne q̃d Dijs dubijs agerem?Simul illud,quæ dictatori religio impedimento ad rem gerẽdam fuerit,num ea magiſter equitum ſolutus ac liber potuerit eſſe?Sed q̃d hæc ego interrogo?quũ ſi ego tacitus abijſſem, tamen tibi ad volũtatis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit? Quin tu reſpondeas,vetuerím ne quicquã rei me abſente gerere ? vetuerím ne ſigna cum hoſtibus cõferre?Quomodo tu imperio meo ſpreto,incertis auſpicijs,turbatis religionibus,aduerſus morem militarem, diſciplinam maiorum, & numẽ Deorũ, auſus es cum hoſte cõfligere?Ad hæc quæ interrogatus es,reſponde:extra ea caue vocem mit-

tas. Accede lictor, accede.

❡ANNOT. Imperium dictatoris) Nam apud Romanos ſummus erat magiſtratus dictator, à quo nõ erat prouocatio. Is magiſtratus nõ quolibet tempore dicebat, ſed vbi dũtaxat res Romana periclitabatur. Sex menſiũ ſpatio legitima dictatura finiebat. ❡Magiſtrũ equitũ) Dictus dictator continenter magiſtrum equitũ dicebat, qui magiſtratus ex nomine ipſo in equites omnes imperium & ius habuiſſe intelligitur. Itaq; & tribunus militum ei parebat. Hunc Budæus noſter cum nobis eſſe contendit, quẽ coneſtabilẽ, ſiue conſtabulariũ appellamus. ❡Incertis auſpicijs) dubijs, & irritis. ❡Turbatis religionibus) violatis, ſolutis, confuſis, peruerſis. ❡In diſcrimen cõmittenda) in periculũ offerenda, & obijcienda. ❡Solutus, ac liber) Solutus & liber religione ſic dicitur, vt ſolutus & liber legibus. Is autem ſolutus ſiue religione, ſiue legibus dicitur, qui religione ac obſeruatione quadam ſiue legibus non tenetur. Hodie appellantur diſpẽſati: & diſpenſatio, ſolutio à legibus, ſiue religiõe. ❡Quomodo tu) Exaggeratione inſtat.

Dictator.

Magiſter equitum.

Solutus ac liber legibus, & religione.

❡Argumentum in LXXV.

❡Hoc ad ſuperius ptinet. Iam Papyri⁹ dictator ſpoliari Q. Fabiũ magiſtrũ equitũ ſe purgantẽ, virgaſq; & ſecures expediri iuſſerat, quũ implorata militũ fide ad triarios recipit, q in omnẽ concionẽ tumultũ miſcebãt. Alij dictatorẽ orabãt vt parceret, alij inclementẽ increpabãt. Poſtero die Fabius adeſſe iuſſus, quũ ab alijs didiciſſet infeſtius dictatorẽ ſæuiturũ: clã ex caſtris Romã ꝓfugit. Quod vbi Papyrius cognouit, Romã cũ lictoribus & ipſe veniẽs, quũ Fabiũ cõprehendi iuberet, primores patrũ, quib⁹ iã Fabij pater atrocitatẽ rei expoſuerat, ꝓ eo depcabant.

At quum nihiloſecius dictator in incepto perſtaret: M.Fabius pater ita pro filio ad populum ſe prouocare dixit.

¶M.Fabij Maximi pro filio ad populum prouocatio à dictatore. LXXV.

Quandoquidem apud te nec autoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec virtus nobilitáſque magiſtri equitũ à teipſo nominati valet, nec pces, q̃ ſæpe hoſtẽ mitigauere, quæ Deorũ iras placant: tribunos ple. appello, & puoco ad populũ, eúmq; tibi fugienti exercitus tui, fugiẽti ſenatus iudiciũ, iudicẽ fero: qui certe vnus plus q̃ dictatura tua poteſt, polletq;. Videro, ceſſurúsne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.

¶ANNOTAT. A teipſo nominati) à te dicti. Proprie magiſter equitum dicebatur. Hic vides eum nominandi verbo creari. ¶Mitigauere) lenierunt, placauerunt. ¶Tibi fugiẽti) nolenti ſequi, aut recuſanti. ¶Iudicium) ſententiam de hac re. ¶Iudicem fero) Ferre iudicem, eſt dare, ſeu conſtituere, qui re cognita ferat ſentẽtiã. ¶Ceſſurusne) Supra oſtẽdi quid nam ſit cedere prouocationi. ¶Cui rex) Quum ſcilicet Horatius perduellionis reus iam per lictorem ab altero duũuirorum capitalium colligari iuſſus, autore ipſo Tullo rege, clemente (vt ait Liuius) legis interprete, prouoco, dixit.

Magiſter equitum dicebatur & nominabat.

¶Argumentum in LXXVI.

¶Papyrius dictator poſt longam orationem, qua

pater rei atrocitatē exaggerarat, etiā tum perſtaturum ſe in cœpto dicebat: quum populus Rom. orare cœpit, vt ſibi pœna magiſtri equitū remitteretur: tribuni item plebis, vt veniam Q. Fabij adoleſcētiæ daret: pater prouolutus ad genua iram deprecatus eſt. His atq; alijs tandem motus, damnatum iam Q. Fabium his verbis populo Romano, & tribunitiæ poteſtati ſe donare profitetur.

¶Papyrij dictatoris oratio ad populum de abſolutione Q. Fabij magiſtri equitū. LXXVI.

b Ene habet, Quirites: vicit diſciplina militaris: vicit imperij maieſtas: quæ in diſcrimine fuerūt, an vlla poſt hāc diē eſſent. Non noxæ eximitur Q. Fabius, qui cōtra edictum imperatoris pugnauit: ſed noxæ damnatus, donatur populo Romano, donatur tribunitiæ poteſtati, precarium, non iuſtū auxilium ferenti. Viue Q. Fabi, felicior hoc conſenſu ciuitatis ad tuendū te, q̄ in qua paulo ante exultabas victoria. Viue id facinus auſus, cuius tibi ne parens quidem, ſi eodem loco fuiſſet, quo fuit L. Papyrius, veniā dediſſet. Mecum vt voles, reuerteris in gratiam: populo Romano, cui vitam debes, nihil maius præſtiteris, q̄ ſi hic tibi dies ſatis documēti dederit, vt bello ac pace pati legitima imperia poſſis.

Ferre auxilium prius dixit præſtare.

¶ANNOT. Quæ in diſcrimine fuerunt) quæ in pe-

riculo fuerunt, vtrum manerent & ſtarent, & non prorſus diſſoluerētur. ¶Non noxæ eximitur) non fit ei delicti gratia. Nā noxæ eximere eſt, vt ait Budæ9, gratiā criminis facere, ſeu remiſſionē facere, aut pœnam peccato debitam remittere: quod poſterius magis ad rem pręſentem pertinet, quum pręſertim iam dictator de ipſo ſumere ſupplicium conſtitueret. Inde mox ſubiungit, ſed noxæ damnatus. Is autem noxæ damnatur, in quem pœna propter peccatum ſtatuitur. Cui ſimile eſt, & primo contrarium, noxę dedere. Noxam enim hic, & in ſuperioribus pro pœna ipſa peccato debita ſumi contendero, cum Feſto Pōpeio: aliàs pro peccato ipſo accipitur. Noxæ dictio genitiuus eſt in verbo dānat: in alijs datiuus. ¶Precarium.) Precarium dicitur, quicquid quilibet precibus victus cōcedit, atque præſtat: cuius generis multa fieri poteſt vt iniuſta ſint. Hinc hoc loco precarium auxilium tribunorū appellat, non iuſtum. ¶Id facinus auſus.) A Liuio vſurpatur verbum audendi fere in malam partem ſine infinitiuo, pro eo quod dicimus audere facere: magnāq; habet gratiā. ¶Cuius tibi) Dare veniam alicui criminis ſic dicitur, vt facere gratiam: nec minorem habet gratiam. ¶Cui vitā debes) à quo vitam accepiſti, qui te ſeruauit.

Noxę eximere

Noxę dānari.

Noxæ dedere.

Noxa.

Precarium.

Audere.

EX NONO AB VRBE CONDITA.

¶Argumentum in LXXVII.

¶Victi Samnites quum de pace Romæ per legatos agerent, annuas modo inducias impetrarant, quas autore Brutulo Papyrio ante anni finem rumpunt. Eo prælio capti multi Romani, captæ ſunt res multæ, quas nō ita multo pòſt rurſus victi cum captiuis re-

mittunt, Papyriúmque mortuum, induciarum videlicet ruptorem, cum bonis ſpe pacis faciendæ dedũt. Legati re infecta redeunt: quod vbi Claudius Pontius Samnitium imperator cognouiſſet, ſuperbiã, inhumanitatémque Romanorum ita inſectatus eſt.

¶Oratio Claudij Pontij Samnitium imperatoris, poſtquàm legatione nihil factum eſſe vidit. LXXVII.

n E nihil actum hac legatione cẽſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cæleſtium fuit. Satis ſcio, quibuſcunque Dijs cordi fuit, ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant: ijs nõ fuiſſe cordi tam ſuperbi ab Romanis fœderis expiationem ſpretam. Quid enim vltra fieri ad placãdos Deos, mitigãdóſq; homines potuit, quàm nos fecimus? Res hoſtiũ in præda captas, quæ belli iure noſtræ videbantur, remiſimus: autores belli, quia viuos nõ potuimus, perfunctos iam fato dedidimus: bona eorũ, ne quid ex cõtagione noxæ remaneret penes nos, Romam portauimus. Quid vltra tibi, Romane, quid fœderi, quid Dijs arbitris fœderis debeo? Quẽ tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum iudicem feram? neminem neq; priuatum, neque publicum fugio. Quòd ſi nihil cum potentiore iuris humani relinquitur inopi: at ego ad Deos vindices intolerandæ ſuperbiæ confugiam, & precabor, vt iras ſuas

vertant in eos, quibus non ſuæ redditæ res, non alienæ accumulatæ ſatis ſint: quorum ſæuitiã non mors noxiorum, nõ deditio exanimatorum corporum, non bona ſequentia domini deditionem exatient: placari nequeant, niſi hauriendum ſanguinem, lanianda viſcera noſtra præbuerimus. Iuſtum eſt bellum, Samnites, quibus neceſſariũ: & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes. Proinde quum rerum humanarũ maximum momentum ſit, q̃ propitijs rẽ, q̃ aduerſis agant Dijs, pro certo habete priora bella aduerſus Deos magis, quàm homines geſſiſſe: hoc quod inſtat, ducibus ipſis Dijs geſturos.

¶Argumentum in LXXVIII.

¶Inter duos ſaltus clauſus erat Roman⁹ exercitus, vnde fraude hoſtium liberè erumpere ac euadere nõ potuiſſet. Timor torpórq; inſolitus omnes ſæpe inde elabi fruſtra conatos tenebat: iamq; omniũ rerum inopia laborabatur, quum victi neceſſitate legatos ad Samnites de pace mittũt. Legati conditiones triſtes à Samnitibus latas referunt, pro quibus, nec cõtra quas velut indignas nomine Romano, quum conſules loqui non auderent, tum L. Lentulus princeps legatorum, quid cenſeat faciundum, in hanc ſententiam expoſuit.

¶L. Lentuli principis legatorum Romanorum ad exercitum & conſules ſententia de deditione. LXXVIII.

PAtrem meũ, Cõſules, ſæpe audiui memorantem ſe in Capitolio vnum fuiſſe autorem ſenatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis, quando nec foſſa vallóq; ab ignauiſſimo ad opera ac muniẽdũ hoſte clauſi eſſent, & erũpere ſi non ſine periculo magno, tamen ſine certa pernicie poſſent. Quòd ſi, illis vt decurrere ex Capitolio armatis in hoſtẽ licuit, quo ſæpe modo obſeſſi in obſidẽtes eruperunt, ita nobis æquo aut iniquo loco dimicandi tantũmodo cũ hoſte copia eſſet: non mihi paterni animi indoles in cõſilio dando deeſſet. Equidẽ mortem pro patria præclarã eſſe fateor, & me vel deuouere pro populo Rom. legionibúſq;, vel in medios me mittere hoſtes paratus ſũ. Sed hic patriã video, hic quicquid Romanarũ legionũ eſt: quæ ſi pro ſe ipſis ad mortem ruere volunt, quid habẽt quod morte ſua ſeruẽt? Tecta vrbis dicat aliquis, & mœnia, & eam turbã, à qua vrbs incolitur. Imò hercule prodũtur ea magis omnia: deleto hoc exercitu non ſeruãtur. Quis enim eam tuebitur? imbellis videlicet atq; inermis multitudo? tam hercule, q̃ à Gallorum impetu defendit. An à Veijs exercitum, Camillũq; ducem implorabũt? Hic omnis ſpes, opeſque ſunt, quas ſeruando, patriam ſeruamus: dedẽdo ad necem, patriã deſerimus, ac pro-

dimus. At fœda ac ignominioſa deditio eſt. Sed ea charitas patriæ eſt, vt tam ignominia eam, q̃ morte noſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur ergo iſta, quantacũque eſt, indignitas, & pareatur neceſſitati, quam ne Dij quidem ſuperant. Ite, cõſules, redimite armis ciuitatem, quã auro maiores noſtri redemerũt.

Pareãt neceſſitati, quã ne Dij quidem ſuperãt.

¶ANNOT. Patrem meum) conſilij dandi ratio in re trepida, afflictáque bello. ¶Quòd ſi) Exemplum à pari. ¶Imo hercule) Correctio per violationem videtur.

¶Argumentum in LXXIX.

¶Pace ad Caudium cum Samnitibus facta per ſpõſionem conſulum, pręfectorum, quæſtorum, tribunorum militum, quum tempus conſtitutum adueniret, traditi obſides in cuſtodiam abducti ſunt. Conſules deinde lictoribus per hoſtes cũ faſcibus abire iuſſis, detractiſque paludamentis, prope ſeminudi ſub iugum miſſi, quos ſequebãtur, vt quiſque gradu proximus erat, ſingulæ ſimul legiones. Circunſtabant armati hoſtes exprobrantes, eludentéſque per cõtumeliam. Ipſum illud tam fœdum ſpectaculũ in eo ipſo ſaltu exhibitum fuit, vnde erumpere non potuerãt: ex quo abire iuſſi, quum ante noctem Capuam peruenire poſſent, incerti tamen de fide ſociorum, pudoréq; prohibiti, humi haud procul Capua proſternũtur. Quod vbi Capuam allatum eſt, tum demum miſeratione victi Cãpani, magiſtratibus inſignia, ſingulis arma, equos, veſtimenta, commeatus ex publi-

eo comiter impendunt: venientibus tota ciuitas obuiam egreſſa. Poſtero die Romam contendere placuit. Nocte ingreſſi habitu vultuque captorum, in ſua ſe quiſque tecta taciti abdunt, vnde, pudore ſuffuſi, nec poſtero, nec inſequētibus aliquot diebus in publicum prodierunt. Omnia interim luctuoſa mœſtáque in vrbe erant. Ita interiectis aliquot diebus, tandem quum de pace ad Caudium facta referri placuit, tum à P. Philone conſule Sp. Poſthumius alter conſulum eorum qui ſub iugum miſſi fuerant, dicere iuſſus, ita rem expoſuit.

¶Oratio Sp. Poſthumij conſulis, qui ſub iugū miſſus erat, in ſenatu de pace ad Caudium facta. LXXIX.

Haud ſum ignarus, Conſules, ignominiæ, non honoris cauſa me primum excitatū, iuſſumque dicere, non tanquam ſenatorem, ſed tanquam reū tam infelicis belli, q̄ ignominioſæ pacis. Ego tamē, quādo neq; de noxia noſtra, neq; de pœna retuliſtis: omiſſa defenſione, quæ non difficillima eſſet apud haud ignaros fortunarum humanarum, neceſſitatumq;: ſententiam de eo de quo retuliſtis, paucis peragam: quæ ſentētia teſtis erit, mihine, an legionib⁹ veſtris pepercerim, quū me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi: qua tamē, quando iniuſſu populi facta eſt, non tenetur populus Romanus: nec quicquam ex ea præterquā corpora noſtra, debet Sānitib⁹. Dedamur ꝑ fœciales nudi vinctíq;,

exoluamus religione populũ, ſi qua obligauimus, ne quid diuini aut humani obſtet quo minus pium iuſtumq; deintegro ineatur bellum. Interea, conſules, exercitum ſcribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iuſta in deditionem noſtram perfecta erũt. Vos, Dij immortales, precor, quæſóque, ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſthumium, Titum Veturium cõſules cum Samnitibus proſperè bellum gerere: at vos ſatis habeatis vidiſſe nos ſub iugum miſſos, vidiſſe ſponſione infami obligatos, videre nudos vinctoſque hoſtibus deditos, omnem iram hoſtium noſtris capitibus excipientes: nouos conſules, legioneſque Romanas ita cũ Samnite gerere bellum velitis, vt omnia ante nos conſules bella geſta ſunt.

¶ANNOTAT. Haud ſum ignarus) Ratio eſt per agendi ſententiam de re iJs indigna, aduerſus quos contracta eſt, vbi præſertim reus loquitur. Exorditur à re incidente, perſona rei, & à re ipſa. ¶Quãdo) quoniã. ¶De noxa) peccato. ¶Retuliſtis) id eſt non propoſuiſtis agitandum & conſultandum qua pœna digni eſſemus. Nam referre de aliqua re, eſt eam agitandam decernendamq; proponere, ſenatorum, aliorumve ſententias viciſſim rogando. ſed fere addi ſolet ad ſenatum. Referre conſulibus tantum, iJſque quibus conuocare ſenatum licebat, Romæ fuit conceſſum. Hodie producere, ſiue ponere rem in medium, ſiue in deliberationem & conſultationem

Referre de aliqua re.

vulgo dicimus. ❡Spōſione obſtrinxi) Hoc loco ſpōſio ſumitur pro pacto, non pro genere actionis, quæ per ni particulam exprimi ſolet apud iuriſperitos. ❡Nō tenetur) obligatur, obſtringitur. ❡Dedamur) in hoſtium poteſtatē tradamur. ❡Per fœciales) Fœciales erant, qui antequā iuſtum bellū iniretur, mittebantur ad reddēdas res, ſi quas Romani hoſtium tenuiſſent: & repetendas, quas ſui iuris & ditionis hoſtes faciebant: quas ſi non impetraſſent, indicebāt bellū. Rationē indicendi bellū, primo ab vrbe T. Liuius tradit. Fœciales appellati Varroni, ꝙ per ipſos fœdere pax conſtitueretur. ❡Exoluamus religione) Obſtringere, ſiue obligare religione, eſt metum quēdam violandi aut contēnendi deos inijcere, ita vt ſi contrà, aut ſecus quàm concepimus, agamus, peccaturos nos putem⁹, Diuóſq; nobis iratos, & aduerſos credamus. Vt in propoſito, quia ad fidem pertinet, exoluere quod quis pollicitus ſit, iſq; qui fidē ſuſtulerit, aut violarit, quatenus peccat, Diuis infeſt⁹ eſt: Romani ita induxiſſe ſibi in animum poterant, vt ſi quod ad Caudiū conſules ſpopondiſſent, non efficerent, atq; præſtarent, Dij in ipſos iras ſuas verterēt. Hoc ideo longius ſum perſecutus, ꝙ non pauci ſunt qui hæc diſcernere atq; ſeparare nequeāt. Exoluere autem religione eſt huiuſmodi velut ſcrupulum tollere, ac facere ne quis vltra teneat cōcepta lege, quā ſi egrediat, ſit peccaturus. Vulgo dicim⁹ deobligare. Alibi plura. ❡Exercitū ſcribere) Scribebat tū exercitus, quū delectu habito, nomina dare militiæ cogebantur, qui delecti fuiſſent. ❡At vos) ſaltem. ❡Satis habeatis) Satis ſit vobis, ſufficiat, cōtenti ſitis. ❡Spōſione infami) turpi pacto.

Spōſio. Fœciales. Fœciales vnde dicti. Obſtringere, ſeu obligare religione. Exoluere religione.

❡Argumentum in LXXX.

¶Hoc cõiunctum cum priore oratione. Sp.Poſthumius placere dixerat vt autores ſponſionis paciſq; Caudinæ nudi vinctiq; dederentur. L.Liuius, & Q. Metellus tribuni ple. erãt, ad quos pars eius deditionis pertinebat. Ii itaq; intercedẽdo contẽdebant, ſua deditione populũ Ro. religione exolui nõ poſſe, niſi omnia Samnitibus, qualia apud Caudium fuiſſent, redderentur: ſe item, quũ ſacroſancti ſint, dedi hoſtibus, violariq; nec poſſe, nec debere. Quæ quum ab illis iactari Sp.Poſthumius audiret, ita rationes eorũ confutabat.

¶Eiuſdẽ Sp.Poſthumij cõtra tribunos ple. qui deditionẽ impediebãt, oratio refutatoria. LXXX.

INterea dedite profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos, quum primum magiſtratu abierint: ſed ſi me audiatis, prius q̃ dedãtur, hic in comitio virgis cæſos, hanc iam vt intercalatæ pœnæ vſurã habeãt. Nã ꝙ deditione noſtra negãt exolui religione populum: id iſtos magis ne dedãtur, quàm quia ita res habeat, dicere, ecquis adeo iuris fœcialiũ expers eſt, qui ignoret? Neq; ego inficias eo, P.C. tã ſponſores, quàm fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populũ teneat. An ſi eadẽ ſuperbia, qua ſponſionẽ iſtam expreſſerũt nobis Sãnites,

coegiſſent nos legitima verba dedētiū vrbes nuncupare? deditū populū Romanū vos tribuni diceretis? & hanc vrbem, tēpla, delubra, fines, aquas Samnitiū eſſe? Omitto deditionē quoniā de ſponſione agitur. Quid tandem ſi ſpopondiſſemus vrbem hanc relicturum populū Romanū? ſi incēſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatū, ſi leges non habiturū? ſi ſub regibus futurū? Dij meliora, inquis. Atqui nō indignitas rerū ſponſioni vinculū leuat. Si quid eſt in quo obligari populus poſſit, in omnib⁹ poteſt: & ne illud quidem, quod quoſdā forſitan moueat, refert, conſul, an dictator, an prætor ſpoponderit: & hoc ipſi etiā Samnites iudicauerunt, quibus non fuit ſatis cōſules ſpondere, ſed legatos, quæſtores, tribunos militū ſpōdere coegerūt. Nec à me nūc quiſquā q̄ſiuerit, quid ita ſpopōderim, quum id nec cōſulis ius eſſet: nec illis ſpōdere pacē, quæ mei non erat arbitrij, nec pro vobis, q nihil mandaueratis, poſſe[m]. Nihil ad Caudiū, P.C. humanis cōſilijs geſtū eſt: Dij immortales & veſtris & hoſtiū imperatoribus mentē ademerunt: nec nos in bello ſatis cauimus: & illi male partā victoriā male perdiderunt, dū vix locis quibus vicerant, credūt, dum quacūq; conditione arma viris in arma natis auferre feſtinant. An ſi ſana mens fuiſſet, difficile illis fuit, dū

Nō indignitas rerum ſpōſioni vinculū leuat.

In arma natis.

ſenes ab domo ad conſultandum accerſunt, mittere Romam legatos?cũ ſenatu, cum populo de pace ac fœdere agere? Tridui iter expeditis erat. Interea in inducijs res fuiſſet, do nec ab Roma legati aut victoriam illis certã, aut pacẽ afferrent. Ea demũ ſponſio eſſet, quã populi iuſſu ſpopõdiſſemus. Sed neq; vos tuliſſetis, nec nos ſpopondiſſemus: nec fas fuit alium rerum exitum eſſe, q̃ vt illi velut ſomnio lætiore quàm quod mentes eorum capere poſſent, nequicquam eluderẽtur: & noſtrũ exercitum eadẽ quæ impedierat fortuna, expediret: vanam victoriam vanior irritam facere pax: ſponſio interponeretur, quæ neminẽ præter ſponſorem obligaret. Quid enim vobiſcum, P.C? quid cum populo Ro. actum eſt? quis vos appellare poteſt? quis ſe à vobis dicere deceptum? Hoſtis? an ciuis? Hoſti nihil ſpopondiſtis, ciuem neminem ſpondere pro vobis iuſſiſtis. Nihil ergo vobis nec nobiſcũ eſt, quibus nihil mandaſtis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus, rei ſatis locupletes in id quod noſtrum eſt, in id quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos. In hæc ſæuiant, in hæc ferrũ, in hæc iras acuant. Quod ad tribunos ple. attinet: cõſulite vtrum præſens eorum deditio fieri poſſit, an in diẽ dif-

feratur. Nos interim, T. Veturi, voſq; cæteri, vilia hæc capita luendæ ſponſionis feramus, & noſtro ſupplicio liberemus Romana arma.

¶ANNOTA. Interea dedite) Refutatio eſt in genere deliberatiuo, argumẽtorum à tribunis pleb. iactatorum, quæ ad id valebant, ne deditione ſponſorum pactum præſtari, pactíque religione populus exolui crederet poſſe. Eludit principio cautè tribunos ple. qui eo ipſo ſe dedi poſſe negabant, quod eſſent ſacroſancti. ¶Profanos nos) Profanum nũc dicitur Feſto Pompeio, quod fani religione non tenetur, quo modo hic ſumi poteſt. nunc quod ſanctũ non eſt: qua ſignificatione hic verius ſumitur, quod mox ſubiungat, Dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos. Profani hodie ſunt, quos laicos vocam⁹. ¶Salua religione) integra, ſtante, inuiolata. ¶Et iſtos ſacroſanctos.) Sacroſanctum idem Feſtus appellat, quod iureiurando interpoſito erat inſtitutum, vt ſi quis violaſſet, morte pœnas penderet. Tribuni plebis ſacroſancti appellabantur, quod violari non poſſent. Inuiolatos autẽ eos L. Valerius & M. Horatius conſules deintegro fecerũt, vt docet Liuius tertio ab vrbe cõdita, religione & lege ſanciendo, vt qui eis nocuiſſet, eius caput Ioui eſſet ſacrum. Quo pertinent & Ciceronis verba pro Cornelio: Primûm enim, inquit, ſacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus, plébsve ſanxiſſet. Deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt aut genere ipſo, aut obteſtatione & conſecratione legis, aut pœnæ, quum caput eius qui cõtrà fecit, conſecratur. Hactenus Cicero. Hinc Budæo ſacroſancti magiſtratus ſunt, qui ſine capitali pœna violenter attingi non poterant. ¶Virgis cæſos) Hæ partes referri debẽt ad verbum dedetis, vt ſit ſenſus: dedetis iſtos, ſed virgis cæ-

Profanum.

Sacroſanctũ.

Cur tribuni pl. ſacroſancti.

Sacroſancti magiſtratus.

Intercalare. ſos.¶Hanc iam vt intercalatæ) Intercalare interpo-
nere eſt,& interſerere. Hinc Februarius intercalaris
Februarius cur intercalaris. dicitur,quòd quarto quoq; anno ei dies vnus ſuper-
addatur,& interſeratur. Intercalata vero pœna eſt,
quæ iuſtam atque legitimam antecedit:quam hodie
pendere eos videmus,de quibus capitale ſupplicium
ſtatutum eſt,dum aut virgis cæduntur vijs publicis
& cõpitis,aut abſcindũtur auriculæ, manús ve, ſiue
brachia,ante capitis ſupplicium. Alludit in vocabulo
vſurę ad fœneratorum conſuetudinem, qui ex ſorte
Vſura. credita ſummam æris quæ vſura dicitur,capiunt,dũ
caput,ſiue prima pecunia à debitore diſſoluatur. Sen
ſus ita explicabitur:vt iam habeant hanc vſurã,hoc
velut prę miũ,(de cæſione intellige)intercalatæ pœ-
næ,interpoſitæ,quia hæc pœna prior deditione. Aut
intercalata pœna referẽ ad deditionẽ ipſam: quoniã
quod intercalatur,differri quodãmodo videtur.¶Nã
quòd)quòd autem.¶Tam ſpõſores)qui pacto ſe ſta
turos ſpopõderunt.¶Quàm fœdera ſancta) Sanctũ
Sanctũ. dici putãt aut à ſanciẽdo,aut à ſagmine herba (ver-
benam dicunt)qua,vt tradit T.Liuius primo ab vr-
be condita,vtebantur fœciales in ſanciendis fœderi-
bus,quæ legitima verborum forma nũcupata pro-
pterea ſancta credebãtur,quòd ea violari nefas erat.
Cætera deinde ſancta ex eo ipſo dicta ſunt . ¶Iuxta
diuinas religiones) id eſt, æquè ac diuinę religiones.
Religio diuina. Hinc facile colligi poteſt religionem quandã diuinã
eſſe,quæ Diuis aut ſolis aut primo exhibetur,qualis
Religio hũana. eſt ſacrorum faciendorum obſeruatio: quandam hu-
manam,quæ & mortalibus ipſis exhibetur,qualis eſt
Fides diuina. ſi quod homini ſpopondiſti,ei exoluas . Item fidem
diuinam aliam,qua quod Diuis votum eſt, præſta-
tur: cuiuſmodi multa ſunt exempla apud Liuium,

quum ab imperatoribus vota eſſe fana Dijs refert. aliam humanam, qua pacta humana, & fœdera continentur. ℂSed iniuſſu populi) Hypotheſis quędam eſt. ℂQuod populum teneat) obliget. ℂAn ſi eadem) A cõiecturis. ℂLegitima verba) ſolennia, propria, quæ nuncupari ſolet. Ex hoc loco facile apparet, in dedendis vrbibus, alijſque pactis & fœderibus certa verba nuncupari atque exprimi ſolita, quibus fœdera ſanciebantur, vt violari ea religioſum eſſet. ℂNuncupare) nominatim exprimere. ℂDij meliora) dent, aut cõcedant ſcilicet. ℂIndignitas rerũ.) Dignitas exiſtimatio & opinio claris factis parta & quęſita. Hinc dignitas reipu. dignitas hominis, magiſtrat⁹. Indignitas rerũ dicit, quãdo res eueniũt quę exiſtimationẽ eã lædunt, ſiue quæ accidũt alicui eas pati indigno, ſiue qui ijs indignus eſt. ℂSi quid eſt.) Id debet intelligi, dum ſine iuſſu populi cõtrahatur. Argumentum a ſimili. ℂMentem ademerũt) quod dicitur, vſum rationis. ℂCum populo de pace.) Mittere agere, pro mittere actum, ſermo latinus abnuit. Quare verior mihi lectio videbitur, ſi duæ ſententiæ diſtinctione ſeparentur, in quarum poſteriore oratio, difficile eſt, repetatur. Eſt autem cum populo agere de pace, tractare de pace certis conditionibus latis. Supra de hoc verbo plura habes.

Fides hũana.

Dignitas, Indignitas rerũ

Cũ populo agere de pace.

ℂArgumentum in LXXXI.

ℂConſilio ac ſententia Sp. poſthumij patres adducti, per fœciales dedi hoſtibus ſponſores iubent.

Forma & habitus eorum qui hostibus deduntur.

Iam vetitum erat in cœtum Samnitium,& ad tribunal C.Pontij,quum veſte detracta, manibuſq; poſt tergum vinctis A.Cornelius Aruina fœcialis ſponſores pacis hoſtibus hac verborum forma dedere cœpit.

¶Verba A.Cornelij Aruinæ fœcialis ad Samnites in deditione ſponſorū pacis. LXXXI.

Verba nūcupari ſolita in deditione per fœcialē.

Qvandoquidē hice homines iniuſſu populi Ro. Quiritiū fœdus ictū iri ſpoponderūt, atq; ob eam rem noxam nocuerūt: ob eā rem, quò populus Ro. ſcelere impio ſit ſolutus, hoſce homines vobis dedo.

¶Argumentum in LXXXII.

¶Hoc ad proximam orationem pertinet.Sp. Poſthumius inter verba deditionis genu fœcialis fœmur quanta maxima vi potuit perculit, dicens ſe Samnitem ciuem,à ſe quum præter ius legatus Romanus violatus ſit,eo iuſtius bellum geſturos. Pontius verò quum hoc factum animaduertiſſet,deditionem ſe accepturum ita negauit.

¶Cl.Pontij Samnitium regis ad fœcialem reſponſio. LXXXII.

Nec ego iſtam deditionem accipiam, nec Samnites ratam habebūt.Quin tu,Sp.Poſthumi,ſi Deos eſſe cēſes, aut omnia irrita facis,aut pacto ſtas?Samniti

populo omnes quos in poteſtate habuit, aut pro his pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captum victori cum qua potes fide reſtituis? Populum Romanum appello, quem ſi ſponſionis ad furcas Caudinas factæ pœnitet, reſtituat legiones intra ſaltum quo ſeptæ fuerunt: nemo quẽquam deceperit: omnia pro infecto ſint: recipiāt arma, quæ per pactionẽ tradiderunt: redeant in caſtra ſua. Quicquid pridie habuerunt, q̃ in colloquium eſt ventum, habeant: tũ bellum & fortia conſilia placeant: tunc ſpõſio & pax repudietur. Ea fortuna, ijs locis, quam ante pacis mentionem habuimus, geramus bellum: nec populus Rom. cõſulum ſponſionem, nec nos fidem populi Rom. accuſemus. Nunquámne cauſa defiet, cur victi pacto non ſtetis? Obſides Porſenæ dediſtis: furto eos ſubduxiſtis. Auro ciuitatem à Gallis redemiſtis: inter accipiendum aurum cæſi ſunt. Pacem nobiſcum pepigiſtis, vt legiones vobis captas reſtitueremus: eã pacem irritam facitis: & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis. Non probat populus Roman. ignominioſa pace legiones ſeruatas? Pacem ſibi habeat, legiones captas victori reſtituat. Hoc fide, hoc fœderib⁹, hoc fœcialibus ceremonijs dignũ erat, vt quidem tu quod petiſti, per pactionẽ habeas tot ciues incolumes: ego

pacē,quam hoſti tibi remittendo pactus ſum, nō habeā?hoc tu, A. Corneli, hoc vos fœciales iuris gētibus dicitis?Ego verò iſtos, quos dedi ſimulatis,nec accipio,nec dedi arbitror: nec moror,quo minus in ciuitatem obligatam ſponſione cōmiſſa iratis omnibus Dijs, quorum eluditur numen,redeant: geratur bellū, quando Sp. Poſthumius modo legatū fœcialem genu perculit.Ita Dij credent Samnitem ciuē Poſthumiū,non ciuem Romanū eſſe,& à Samnite Romanū legatum violatum: eò vobis iuſtū in nos factum eſſe bellum. Hæc ludibria religionū non pudere in lucē proferre?& vix pueris dignas ambages, ſenes ac conſulares fallēdæ fidei exquirere?I lictor,deme vincula Romanis:moratus ſit nemo, quo minus vbi viſum fuerit abeant.

¶Anno t. Nec ego) Ratio eſt abnuendi, & repudiandi,vbi aliud, aut ſecus q̃ pactum eſt, præſtatur. ¶Ratam habebunt)firmam,certam.¶Cauſa defiet) deerit.¶Speciem iuris)imaginem modo, ſeu, quod vulgo dicitur,apparētiam,non verū ius. ¶Hoc fide) Cōmunicatio.¶Nec moror)impedio.¶Quādo Spurius)quandoquidem,quoniam. Alludit ad id factum Poſthumij,quod in argumento retulimus.

¶Argumentum in LXXXIII.

¶Gerebatur bellum Q.Fabio dictatore duce aduerſus Samnites, ad quos poſt aliquot bella in Apulia geſta,Sora oppidum defecerat. Potiti oppido colo-

nos Romanorum interficiunt. Quod vbi eſt perlatũ in caſtra, tum demum Romani ad vlciſcendam ciuium necem, recuperandámque coloniam contendũt. Ad Lautulas diu ancipiti prelio pugnatum eſt, donec incertos vtri victi, an victores eſſent, nox diremit. Dictator poſt pugnam cum ſuos intra vallum iam aliquot dies obſeſſi magis q̃ obſidentis modo cõtinuiſſet, ad eruptionem ſic adhortabatur.

¶Adhortatio ad eruptionem Q. Fabij dictatoris ad ſuos. LXXXIII.

IOcis anguſtis, milites, deprehenſi, niſi quam victoria patefecerimus, viã nullam habemus. Statiua noſtra munimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta. Nam & circà omnia defecerunt, vnde ſubuehi cõmeatus poterãt: & ſi omnes iuuare velint, iniqua loca ſunt. Itaque non fruſtrabor ego vos caſtra hic relinquendo, in quæ infecta victoria ſicut priſtino die vos recipiatis. Armis munimenta, non munimentis arma tuta eſſe debent. Caſtra habeant, repetantque, quibus operæ eſt trahere bellum: nos omniũ rerum reſpectum præterq̃ victoriæ nobis abſcindamus. Ferte ſigna in hoſtẽ: vbi extra vallum exceſſerit agmen, caſtra quibus imperatũ eſt, incendant. Damna noſtra, milites, omnium circà qui defecerunt populorum præda ſarcientur.

¶Argumentum in LXXXIIII.

¶Coniurationes principum Capuæ factę, autoribus & capitibus mortuis Romam tandem verſæ ſunt. Quæſtionibus exercendis C. Menenius dictator dictus erat: à quo quum poſtularentur ad dicendã cauſam nobiles viri, primũ tribunoſpl. appellabant: deinde quum ea via nihil proficerent, quin nomina darent: tum demum id crimen vociferantur non nobilium, ſed nouorum eſſe, nominibus indicatis dictatore, atque magiſtro equitum: quod compertum iri affirmabant, vbi magiſtratu abijſſent. Tum Menenius dictator hac oratione nihil ſe morari dixit, quo minus eo ipſo die abdicato magiſtratu cauſam inter reos diceret.

¶C. Menenij dictatoris oratio, quando in eum ambitus crimen iactum eſt à nobilibus. LXXXIIII.

Etſi omnes anteactæ vitæ vos cõſcios habeo, Quirites: & hic ipſe honos delatus ad me, teſtis eſt innocẽtiæ meæ. Neque enim, quod ſæpe aliàs, quia ita tempora poſtulabant Reip. qui bello clariſſimus eſſet, ſed qui maxime procul ab his concionibus vitam egiſſet, dictator deligẽdus exercendis quæſtionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines (qua de cauſa vos exiſtimare, q̃ me pro magiſtratu quicquã incõpertũ dicere melius eſt) primũ ipſas expugnare quæſtiones omni ope anniſi ſunt: dein-

de poſtquã ad id parum potentes erant: ne cauſam dicerent,in præſidia aduerſariorũ appellationem & tribunitium auxilium patricij confugerunt. Poſtremo repulſi inde (adeo omnia tutiora,q̃ vt innocentiam ſuam purgarent,viſa)in nos irruerũt: & priuatis dictatorem poſcere reum,verecundiæ non fuit. Vt omnes Dij,homineſque ſciant,ab illis, etiam quæ non poſſint,tentari,ne rationẽ vitæ reddãt:me obuiã ire crimini,& offerre me inimicis reum: dictatura me abdico. Vos quæſo,cõſules,ſi vobis datum ab ſenatu negotium fuerit:in me primum,& hunc M.Folliũ quæſtiones exerceatis, vt appareat innocentia noſtra nos, non maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe.

¶ANNOTAT. Vos cõſcios) ſcire vos arbitror æque ac ipſe ſcio, quam vitam hactenus egerim. ¶Et hic ipſe honos) dictatura exercendis quæſtionibus mihi oblata. ¶Exercendis quæſtionibus.) Quærere in iure eſt veritatẽ criminis ex reo vel teſtibus,vel tormentis,aut quo alio pacto explorare,& inueſtigare. Vulgo dicimus ſe informare, ſeu facere informationem. Hinc quęſtio pro iudicio publico in re præſertim criminali:quæ tum exerceri teſte Beroaldo in Suetoniũ dicitur, quum veritas criminis exploratur per tormenta:quanquam ex hoc loco facile apparet & alia ratione exerceri. Quæſtor,ſiue quęſitor is dicitur,qui exercendis quæſtionibus delectus præeſt. Eum proprie quæſtionum criminalium eſſe autor eſt Pædia-

Quęrere

Quęſtio

Exercere quæſtionẽ.

Quæſtor,ſiue q̃ſitor.

nus. Vulgo eum informatorem dicimus. ¶Expugnare quæſtiones) id eſt conati ſunt impedire quo minus haberētur quæſtiones, ſeu quęreretur de crimine. ¶Ne cauſam dicerent) Cauſam dicere nunc eſt poſtulatum eſſe reum alicuius criminis, nunc inter reos annumerari & recipi, vt ad obiecta reſpōdeat. Qua poſteriore ſignificatione quum hic ſumatur, tamen videbitur etiam in priore accipi, niſi quis diligenter quæ hanc concionem apud Liuium antecedunt, inſpexerit. Nam iam nobiles illi homines poſtulati rei nomina dederant. ¶Poſcere reum) Poſcere aliquẽm reum, eſt poſtulare, ſeu qualibet ratione facere, vt inter reos recipiatur, ac cauſam dicat. Dicitur & poſtulare reum. ¶Vt omnes Dij) Huius loci difficilis ſenſũ ita erue. Dictatura me abdico, abeo dictatura, vt omnes Dij hominéſque ſciant, ab illis, ſcilicet nobilibus, tentari etiam quæ non poſſint, ſcilicet tētari (ꝙ priuatus in magiſtratũ tali præſertim in re nihil poteſt) ne rationem vitæ reddant, per quæſtiones ſcilicet. me obuiã ire crimini (repete verbum, vt ſciant) reſiſtere velle obiecto facinori.

Dicere cauſam.

Poſcere reum.

Poſtulare reum.

¶Argumentum in LXXXV.

Lex Aemilia.

¶Appius Claudius cenſor erat, qui quum lege Aemilia circunactis x & octo menſibus abire magiſtratu deberet: nec lege, nec exemplo collegę, nec vi vlla cogi poterat vt ſe abdicaret. Cauillabatur autem neminẽ ea lege teneri, qui poſt eam latam creatus fuiſſet. Eius magiſtratus finiendi P. Sempronius tribunus pl. actionem ſuſceperat, qui ſuperbiam, inſolentiámque Appij apud populum ita criminatus eſt.

¶Actio P. Sempronij tribunipl. contra Ap. Claudium, qui ſe intra legitimum tempus cenſura abdicare nolebat. LXXXV.

N, Quirites, illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces & imperium obtinuit, nec antè continuãdo abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum male parta, male geſta, male retenta imperia. Hæc eſt eadem familia, Quirites, cuius vi atque iniurijs compulſi, extorres patria Sacrum montem cepiſtis: hæc aduerſus quam tribunitium auxilium vobis comparaſtis: hæc propter quam duo exercitus Auentinũ inſediſtis: hæc quæ fœnebres leges, hæc quæ agrarias ſemper impugnauit: hæc connubia patrum & plebis interrupit: hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit: hoc eſt nomen multo quàm Tarquiniorum infeſtius veſtræ libertati. Itáne tandem, Appi Claudi, quum centeſimus iam annus ſit ab Mamerco Aemilio dictatore, tot cenſores fuerint nobiliſſimi fortiſſimíque viri, nemo eorum duodecim tabulas legit? nemo id ius eſſe, quod poſtremo populus iuſſiſſet, ſciuit? Imò vero omnes ſciuerũt: ideo Aemiliæ potius legi paruerũt, quàm

Crimina & facinora Claudiæ gentis.

illi antiquæ,qua primũ cenſores creati erant, quia hanc poſtremũ iuſſerat populus,& quia vbi contrariæ duæ leges ſunt, ſemper antiquam abrogat noua. An hoc dicis Appi, non teneri Aemilia lege populum? an populum teneri, te vnũ extra legem eſſe? Tenuit Aemilia lex violentos illos cenſores C. Furiũ & M. Geganium:quicquid iſte magiſtratus in Rep. malefacere poſſet,indicarunt,quum ira finitæ poteſtatis Mamercũ Aemilium principem ætatis ſuæ, belli domique ærarium fecerunt. Tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorum ſpatium: tenet C. Plautium collegam tuum ijſdem auſpicijs, eodem iure creatum. An hunc nõ vt qui optimo iure cẽſor creat⁹ eſſet,populus creauit?tu vnus eximius es,in quo hoc præcipuum ac ſingulare valeat?Quem tu regem ſacrificiorum crees amplexus regium nomen? Vt qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatũ ſe dicat? quẽ ſemeſtri dictatura, quem interregno quinque diebus contentum fore putes? quẽ claui figẽdi,aut ludorũ cauſa dictatorẽ audacter crees? Quàm iſti ſtolidos ac ſocordes videri creditis eos,qui intra viceſimum diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicarunt? aut qui vitio creati magiſtratu abierunt?Quid ego antiqua repetã?Nuper intra decem annos C. Me-

Belli domique.

nenius dictator, quia cũ quæſtiones ſeuerius quàm quibuſdam potentibus tutũ erat, exerceret:cõtagio eius quod quærebat,ipſi criminis obiecta ab inimicis eſt: vt priuatus obuiã iret crimini,dictatura ſe abdicauit.Nolo ego iſtam in te modeſtiam:ne degeneraueris à familia imperioſiſſima & ſuperbiſſima:nõ die, non hora citius quàm neceſſe eſt,magiſtratu abieris,modo ne excedas finitum tempus.Satis eſt aut diem,aut menſem cenſuræ adijcere. Triennium,inquit, & ſex mẽſes vltrà quàm licet Aemilia lege, cẽſurã gerã,& ſolus gerã. Hoc quidem iam regno ſimile eſt.an collegã ſubrogabis,quem ne in demortui quidem locũ ſubrogari fas eſt?Pœnitet enim, quòd antiquiſſimum ſolẽne, & ſolũ ab ipſo cui fit,inſtitutũ Deo,ab nobiliſſimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum miniſteriũ religioſus cẽſor deduxiſti: ꝙ gẽs antiquior originibus vrbis huius,auſpicio Deorũ immortalium ſancta, propter te ac tuam cẽſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt:niſi vniuerſam Rempu.eo nefario obſtrinxeris,quod ominari etiam reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt, quo demortuo collega C. Iulio cenſore L.Papyrius Curſor ne abiret magiſtratu,M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit: & quanto modeſtior illius cupiditas fuit, q̃

Cẽſorẽ in demortui locum ſubrogari fas nõ erat.

tua, Appi? nec ſolus, nec vltra finitum lege tempus L. Papyrius cēſuram geſſit, tamē neminem inuenit, qui ſe poſtea autorem ſequeretur: omnes deinceps cēſores poſt mortem collegæ ſe magiſtratu abdicarunt. Te nec ꝙ dies exijt cenſuræ, nec ꝙ collega magiſtratu abijt, nec lex, nec pudor coërcet. Virtutem in ſuperbia, audaciam in contēptu Deorum hominúmq; ponis. Ego te, Ap. Claudi, pro iſtius magiſtratus maieſtate ac verecūdia, quē geſſiſti, nō modo manu violatū, ſed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem. Sed & hæc quæ adhuc egi, peruicacia tua & ſuperbia coegit me loqui: & niſi Aemiliæ legi parueris, in vincula duci iubebo: neq;, quū ita comparatum à maioribus ſit, vt comitijs cenſorijs niſi duos cōfecerint legitima ſuffragia, non renunciato altero, comitia differant: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis, ſolū cēſuram gerere non patiar.

Alij duo vitioſe, puto.

¶ANNOTAT. En Quirites.) Criminandi & accuſandi ratio eum qui extra legitimum tempus magiſtratum continuare velit. Aduerſarium iam inde à principio inuiſum infeſtūque reddit à gentis & familiæ Claudiæ facinoribus. ¶Quàm obruerent eū.) Nam coniectus in carcerem, ante diem cauſę dictionis ſibi mortem conſciuit. ¶Hæc, quæ fœnebres) Fœnebres leges dicuntur, quæ de fœnore promulgatæ ſunt: qualis fuit Licinia, de qua ſupra memini. ¶Quę

Fœnebres leges.

agrarias)de agrorum modo promulgatas,qualis fuit Licinia,qua caueri ſupra dixi,ne quis plus quingenta iugera agri poſſideret.¶Ad curules)Curules magiſtratus erant,qui ſella eburnea in ſenatu deferebãtur,ſeu qui ius dicendo ſella vtebãtur ad pedum ſuſtentationem: quales erant ædiles patricij, & prætores.¶Obſepſit) clauſit, impediuit. ¶Sciuit)intellexit.¶Extra legẽ eſſe)nõ obligari lege.¶Tenuit)obligauit.Sic hac tota oratione accipitur.Hactenus ferè à ſimili duxit argumẽtum. ¶Quem tu ſacrificiorum) Supra docui quis diceretur rex ſacrificiorum, ſeu ſacrificulus.Incommoda exaggerat,quæ inde cõſecutura ſunt.¶Quem ſemeſtri)Nam ſex menſium ſpatio legitima dictatura finiebatur. ¶Quem interregno.) Interregno quinq; dies dũtaxat præſcripti erant. ¶Quem claui figendi) Autor eſt ipſe Liuius ſeptimo ab vrbe cõdita,dictatorem in id modo creatum eſſe,vt clauum figeret, quòd ſicut maiorũ memoriæ proditum eſſet,clauo ab dictatore fixo peſtẽ ſedatam fuiſſe,ita morborum qui tum ingruebant, ſæuitiam comprimi poſſe,ſi figeretur.Cuius rei cauſã L.Manlius dictator creatus, clauum fixit dextro lateri ædis Iunonis.Id ſolẽne à Conſulibus ad dictatores trãſlatum eſt,vt idem autor eſt,qui ſolẽni peracto abire magiſtratu cogebantur.¶Quàm iſti)Appio.¶Quem ne in demortui) Quemadmodum mortuo vno cenſorum alter abiret magiſtratu,& qua occaſione,mox expoſitur⁹ eſt.¶Pœnitet enim)id eſt: parum tibi videtur,ſatis non eſt tibi,non es contentus.Eius generis dictionibus particula niſi ſubiungi debet:ac hoc loco ſubiungitur quidẽ, ſed interuallo eo,vt vix ſignificatio verbi pœnitet,in qua ſumitur, ſe prodat, & manifeſtet. ¶Quòd antiquiſſimum ſolenne.) Intelligit ſacrum illud quod Hercules

Curules magiſtratus.

Dictaturæ tẽpus.

Interregnum quinq; diebus finiebat.

Sacrum ſolẽne Herculis.

accepto omine quod Euander portenderat, per Potitiorum Pinariorumq; familiam ſibi fieri inſtituit. Is Appius paulo ante Potitiæ genti autor fuerat, vt eius ſacri ritum & obſeruationem ſeruos publicos, ad quos deinde tranſiret, doceret. Poſt quod factum tota familia Potitiorum intra anni ſpatium prorſus interijt. De hoc T. Liuius libro nono ab vrbe condita, & Valerius Maximus primo. ¶ Ab ipſo cui fit) Hercule ſcilicet: nã id ſacrũ inſtituit, vt primo ab vrbe Liuius docet. ¶ Antiſtitibus eius ſacri) Potitijs, & Pinarijs, qui erãt Græcæ familiæ. ¶ Ab ſtirpe) prorſus. ¶ Vrbs eo luſtro) eo quinquennio. Cenſurę quinquenniũ terminus fuit ad dictaturã Mamerci Aemilij, qui lege cauit, ne quis deinceps extra x & octo menſium ſpatium eum magiſtratũ prorogaret. Cẽſorum erat ciuium cenſum agere, luſtrum condere: ex quibus duobus tantã ſibi poteſtatem arrogarũt, vt ſenatores ſenatu mouerent. ¶ Quæ adhuc egi.) hactenus. ¶ Non renunciato altero.) Renũciare magiſtratum eſt palam nominare, declarare: quod fieri ſolet comitijs Archiſcholaſticis habitis, vbi conſtat quiſnam ſuffragijs tribuum ſiue prouinciarum electus eſt. Nam tum nomen eius inclamari ſolet.

Cẽſuræ tempus

Cẽſorũ partes.

Renunciare magiſtratum

EX DECIMO AB VRBE CONDITA.

¶ Argumentum in LXXXVI.

¶ Iam ad omnes magiſtratus & honores plebeijs quoq;, exceptis ſacerdotijs, aditus patebat, quum tribuni ple. rogationem promulgãt, vt quum ad id tẽpus quatuor tantum augures, quatuor item pontifi-

ces fuiſſent,quinq; deinceps augures,& quatuor pō-tifices,& ex plebe omnes allegerentur. Rogationem eam ægre paſſi patres,quatenus ex plebe allegeren-tur, iactabant ea ſacra violari & pollui. De ſuaden-da,diſſuadendáq; rogatione diu inter Ap.Claudium & P.Decium Murem certatum eſt. Decius multis antè de parente ſuo Decio cōſule,qui ſe pro legioni-bus deuouerat,cōmemoratis,quæ ad rē pertinebāt hoc pacto rogationem ſuaſit.

¶P.Decij Muris conſulis ad populum oratio,vt ex plebe augures & pōtifices fierēt. LXXXVI.

Quod quum ita ſe habeat, cui Deorū hominūve indignum videri poteſt, eis viris, quos vos ſellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga pi-cta,& corona triumphali,laureáq; honorari-tis,quorum domos ſpolijs hoſtium affixis in-ſignes inter alias feceritis:pontificalia, atque auguralia inſignia adijcere? Qui Iouis optimi maximi ornatu decoratus, curru aurato per vrbem vectus in Capitolium aſcenderit,ſi cō ſpiciatur cū capide ac lituo, capite velato vi-ctimam cædet,auguriúmve ex arce capiet:cu-ius imaginis titulo conſulatus,cenſuráque & triumphus æquo animo legetur, ſi auguratū aut pontificatum adieceritis,non ſuſtinebunt legentiū oculi? Equidē (pace dixerim Deûm) eos nos iam populi Ro.beneficio eſſe ſpero,

qui ſacerdotijs non minus reddamus digna-
tione noſtra honores,quàm acceperimus, &
Deorum magis q̃ noſtra cauſa expetamus,vt
quos priuatim colim⁹,publicè colam⁹. Quid
autẽ ego ſic adhuc egi,tãquam integra ſit cau
ſa patriciorum de ſacerdotijs,& non nos iam
in poſſeſſione vnius ampliſſimi ſimus ſacerdo
tij? Decemuiros ſacris faciundis,carminũ Si-
byllæ, ac fatorum populi huius interpretes,
antiſtites eoſdem Apollinaris ſacri, ceremo-
niarũq; aliarũ, plebeios videmus:nec vt tum
patricijs vlla iniuria facta eſt,quum duũuiris
ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios
numerus,& nunc tribunus vir fortis ac ſtre-
nuus quinq; augurum loca,quatuor pontificũ
adiecit,in quæ plebeij nominent,non vt vos,
Appi,veſtro loco pellant,ſed vt adiuuẽt vos
homines plebeij diuinis quoq; rebus procu-
randis,ſicut in cæteris humanis pro parte vi-
rili adiuuant. Noli erubeſcere,Appi,collegã
in ſacerdotio habere,quem in cenſura, quem
in conſulatu collegam habere potuiſti: cuius
tam dictatoris magiſter equitum,quàm magi-
ſtri equitum dictator eſſe potes.Sabinum ad-
uenam principem nobilitatis veſtræ,ſeu Ap-
piũ Clauſium,ſeu Appium Claudium mauul-
tis:illi antiqui patricij in ſuum numerum ac-
ceperunt:ne faſtidieris nos in ſacerdotũ nu-

Alij fa-
ſtorum.

merũ accipere. Multa nobiſcum decora affe-rimus, imò omnia eadem, quæ vos ſuperbos fecerũt. L. Sextius primus de plebe cõſul eſt factus, Claudius Licinius Stolo primus magiſter equitũ, C. Martius Rutilius primus & dictator & cẽſor, Q. Publius Philo primus prætor. Semper iſta audita ſunt eadẽ, penes vos auſpicia eſſe, vos ſolos gentes habere, vos ſolos iuſtũ imperiũ, & auſpiciũ domi militiæq́ꝫ: æque adhuc proſperũ plebeium, vt & patriciũ fuit, porróq́ꝫ erit. An vnquam fando audiſtis, patricios primo eſſe factos, non de cælo demiſſos? ſed qui patrem ciere auumq́ꝫ poſſent? id eſt, nihil vltra, q̃ ingenuos? Conſulem iam patrem ciere poſſum, auũq́ꝫ iam poterit filius meus. Nihil eſt aliud in re, Quirites, niſi vt omnia negata adipiſcamur. Certamen tãtum patricij petunt, neq́ꝫ curant quem euentum certaminũ habeant. Ego hanc legẽ (quod bonum, fauſtum, felíxq́ꝫ ſit vobis ac Reipu.) vti rogaſtis, ſubeundam cenſeo.

Qui primi ex plebe ad patricios magiſtrat⁹ aſſumpti ſunt

Patricij olim ij, dẽ qui ĩgenui.

¶ANNOT. Quod quũ ita ſit.) Hoc principiũ ſatis indicat & multa alia ante à Decio iactata eſſe. Cæterũ hoc, tantũ loco Liuius ei ſermonẽ tribuit, cætera narrauit. Suadẽtur hac, vt ex plebe augures & põtifices fiant. ¶Sellis curulibus) Nam p̃tor iã ex plebe factus erat, & ædilis curulis, qui magiſtratus ſella in ſenatũ vehebant. ¶Toga p̃texta) Magiſtratuum erat prætexta, ita appellata, quòd per orã & circuitum purpura ei prætexeretur. Nam prætexere id ſi-

Toga p̃texta

Prætexere.

Tunica ſiue toga palmata. Trabea Toga picta.

ſignificat, quod vulgo dicimus bordare. Veſtis prætexta, bordata. Tunica palmata, ſiue toga, veſtis erat triumphantium, ſic appellata, à palma in ea intexta. Lazarus Bayſius autor eſt palmatam & trabeam dictam, qua conſules in pace, & duces in victoria vtebantur. Togam pictam Feſtus Pompeius refert ante ſuã ætatẽ purpureã fuiſſe vocatã, cui nulla intexebatᷓ pictura. Erat, vt Budæus oſtendit, publica, ſummiq; magiſtratus. Fuiſſe & triumphãtium, ex Liuio docet Lazarus Bayſius.

Corona triũphalis.

¶Et corona triũphali) Corona triumphalis, autore A. Gellio, erat quæ imperatoribus ob honorem triũphi mittebatur. Eam olim ex lauro fieri ſolitam tradit: poſt ex auro fieri cœptam, quod coronarium dicebatur. Hic, puto, eandẽ vocat coronã triumphalẽ, & laureã. certe laureã triũphantium fuiſſe Liuius ipſe ſupra in quadam oratione ex ſeptimo petita in hæc verba oſtendit: Quum vincere cupimus, tum duce te vincere, tibi laureã inſignẽ deferre.

Laureã fuiſſe triũphãtium.

¶Qui Iouis optimi) A minore argumẽtum ducitur. Hic totus locus difficilis eſt. Duobus membris conſtat, quorum prius referri debet ad patriciũ virum, qui augur & põtifex eſſe poterat, etiamſi nullum magiſtratum antea geſſiſſet. Quiſnam ſit ornatus Iouis, plane ignoro, niſi forte veſtis triumphalis, quam Plinius docet auro purpuráq; diſtingui ſolitã. Ita verò accipi debere, quod mox ſubiungitᷓ indicat, nẽpe curru aurato. Nã ijs modo quib⁹ decretus triũphus, vehi per vrbẽ curru aurato licebat.

Tunica triũphalis qualis.

¶Cũ capide) Magis, puto, legendũ eſt, lapide, ꝗ cuius auguriũ eſſet, in lapide ſederet. Cæterũ capis, autore Feſto, genus eſt poculi. Lituus verò, vt tradit Liuius 1. ab Vrbe cõdi. baculus erat adũcus ſine nodo quo augur vtebatur. ¶Deceũiros ſacris.) Autor eſt Feneſtella, duũuiros à Tarquinio Superbo ſacris faciẽdis, inſpi-

Duũuiri, & deceũiri ſacrorũ.

ciendiſque Sibyllinis libris inſtitutos eſſe, quibus inſtante plebe octo adiecti ſunt, ex quibus vt Liuius VI. ab vrbe refert, quiq; ex plebe allecti. Iis itē cura fuit inſpiciendorū & corrigendorū faſtorū. Quo fit, vt in quibuſdā libris legatur pro fatorū faſtorū. Erāt autē faſtorū libri, autore Feſto, in quibus totius anni fiebat deſcriptio: Faſtos enim dies feſtos appellatos. Faſtorū libri. ¶ Cuius tā dictatoris) Nam & dictator iam ex plebe & magiſter equitum dicti erant, vt mox nominatim citaturus eſt. Faſti. ¶ Sed qui patrē ciere) Hinc colligi poteſt, eos principio rei Romanę patricios dictos eſſe, qui patrē auúmq; manumiſſos habuiſſent. Qui patritij pri pio vrbis Romæ. Ingenuos hic vocat, qui ꝓcreati ſunt ex ijs qui manumiſſi ſūt: aliàs ex liberis parentibus nati, ingenui intelligūtur. Ingenui Ita patricius non erat, qui patrē tantum, non etiam auum manumiſſum habuiſſet. Libertinos eos, qui vtrūq; aut alterum habuiſſent manumiſſum, etiā appellari docet Budæus. Libertini. Iuſtinianus tradit eū libertinū eſſe, qui manumiſſus eſt, id eſt ex ſeruitute in libertatem aſſertus.

¶ Argumentum in LXXXVII.

¶ Illuſtres fortéſq; viri cōſulatū petebāt, quū omniū cēturiarū conſenſu ad Q. Fabiū primo nō petētem, deinde etiā recuſantem imperiū deferūt. Is cauſatus ætatē, multóſq; nominans præclaros ac fortes duces perſtabat in recuſando: ad poſtremū legem recitari iuſſit, qua cauebatur, ne quis conſul reficeretur intra decem annos. Lex de modo magiſtratuū. Abduci nihilominus vbi centurias vidit non poſſe, quin cōſul declararetur: victus perſeuerantia, ita omnes rogabat, vt ſibi liceret quem vellet collegam ſubrogare.

¶ Verba Q. Fabij Maximi conſulis deſignati ad populum.

Ii approbent quod agitis, acturíque d eſtis, Quirites. Cæterũ quoniã in me quod vos vultis, facturi eſtis, in collega ſit meæ apud vos gratiæ locus. Publium Decium expertũ mihi concordi collegio virum, vobis dignum, dignum parẽte ſuo, quæſo, mecum conſulem faciatis.

¶Argumentum in LXXXVIII.

¶Senatus in biduum propter viſa prodigia ſupplicationes decreuerat. Quum forte in ſacellum Pudicitię ſupplicatũ iretur, certamine orto inter matronas, Virginia A. patricij quidem filia, cæterũ L. Volumnio cõſuli plebeio nupta, ijs ſacris arcebatur, ꝙ quũ à patribus ad plebem tranſiſſet, nefas patriciæ matronæ ducerent, ſi in fanum ingreſſa eſſet, quod ſolis (vt iactabant) patricijs patebat. Ea ibi gloriata, ꝙ & patricia & pudica in patriciæ Pudicitiæ templũ ingreſſa eſſet, matrona vni viro nupta, quum eſſet virgo: quũ non ita multo poſt in eo vico vbi habitabat, ex parte ædiũ quod ſatis loci eſſet paruo ſacello, excluſiſſet: aram ibi poſitã, vocatis plebeijs matronis, in hæc verba Pudicitiæ plebeiæ dedicauit.

¶Verba Virginiæ in dedicatione aræ Pudicitiæ plebeiæ. LXXXVIII.

Anc ego arã Pudicitiæ plebeiæ de- h dico, vóſq; hortor, vt quod certamẽ virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas ſit: detíſq; operam, vt hæc ara, quàm illa, ſi quid poteſt, à ſanctioribus & caſtioribus coli dicatur.

¶FINIS ORATIONVM I. DECADOS.

¶SEQVENTES EX TERTIA SVMPTAE: ET PRIMVM EX PRIMO, QVI XXI.

¶Argumentum in LXXXIX.

¶Factiones erant duæ inter Carthaginenſes ortæ: altera Barchinorum, qui ad Annibalem imperium deferendum cenſebant. altera aliorũ, cuius princeps Hanno erat. Is Annibali rerum ſummam tradendam non putabat, ſed potius continendum eum domi ſub legibus, docendúmq; viuere cũ cæteris æquo iure ſub magiſtratibus, ne is velut paruus ignis incẽdium ingens quandoq; exuſcitaret. Ac iam cum Aſdrubale populus Romanus fœdus renouauerat, vt amnis Iberus imperij Romani & Carthaginenſium terminus eſſet, Saguntiniſq; medijs libertas ſeruaretur. Maior iam tum pars vicerat vt Annibal pręficeretur bello: iámque ipſe Saguntum ſumma ope oppugnabat, quum à Saguntinis legati de auxilio Romam mittuntur. Romani oratores eo ipſo nomine miſſi, nec admiſſi ab Annibale, nec auditi ſunt. Ac quum Carthaginem conqueſtum de fœdere rupto ituros acciperet, literas, nunciósq; ad principes Barchinæ factionis præmiſit, quibus eos monebat, vt ſuorum animos præpararent, ne quid factio altera pro Romanis gratificaretur. Porro iam Carthaginẽ legati Romanorum peruenerãt, quum Hanno ipſe alterius factionis princeps in ſenatu de re quæ contigerat, ita ſententiam peregit.

¶Hannonis ad Carthaginenſes pro fœdere rupto contra Annibalem concio. LXXXIX.

IVuenem flagrantem cupidine regni, viamque vnam ad id cernẽtem, ſi ex bellis bella ſerendo, ſuccinctus armis legionibúſq; viuat, velut materiam igni præbẽtes ad exercitus miſiſtis. Aluiſtis ergo hoc incendium, quo nunc ardetis. Saguntũ veſtri circunſedent exercitus, vnde arcentur fœdere: mox Carthaginem circunſedebunt legiones Romanæ ducibus Dijs ijſdem, per quos priore bello rupta fœdera ſunt vlti. Vtrum hoſtem, an vos, an fortunam vtriuſque populi ignoratis? Legatos à ſocijs & pro ſocijs veniẽtes bon⁹ imperator veſter in caſtra nõ admiſit: ius gentiũ ſuſtulit. Hi tamẽ, vnde ne hoſtiũ quidẽ legati arcent̃, pulſi ad vos veniunt: res ex fœdere repetũtur: publica fraus abſit: autorẽ culpæ & reũ criminis depoſcunt. Quo leni⁹ agũt, ſegni⁹ incipiũt: eò, quũ cœperint, vereor ne perſeuerãtius ſæuiãt. Aegades inſulã, Erycemq; ante oculos proponite, quæ terra: marique per quatuor & viginti annos paſſi ſitis: nec puer hic dux erat, ſed pater ipſe Amilcar Mars alter, vt iſti volunt. Sed Tarento tum in Italia non abſtinueramus ex fœdere, ſicut nunc Sagũto non abſtinemus. Vicerunt

Alij Egades, alij Aegates inſulas.

ergo dij,homineſq; : & id de quo verbis ambigebatur,vter populus fœdus rupiſſet: euẽtus belli,velut æquus iudex, vnde ius ſtabat, ei victoriam dedit.Carthagini nunc Annibal vineas turreſque admouit, Carthaginis mœnia quatit ariete. Sagunti ruinæ (falſus vtinã vates ſim) noſtris capitibus incident, ſuſceptumque cum Saguntinis bellum, habendum cũ Romanis eſt. Dedemus ergo Annibalem? dicet aliquis. Scio meam leuem eſſe in eo autoritatẽ, propter paternas inimicitias: ſed & Amilcarẽ eo perijſſe lætatus ſum, q; ſi ille viueret, bellum iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanquam furiam, facemque huius belli,odi,ac deteſtor:nec dedendum ſolum ad piaculũ rupti fœderis,ſed ſi nemo depoſcat, deuehendum in vltimas maris, terrarúmque oras: ablegandúmq; eo, vnde nec ad nos nomen famáque eius accedere,neque ſolicitare quietæ ciuitatis ſtatum poſſit.Ego autem ita cenſeo,legatos extẽplo Romam mittendos,qui ſenatui ſatiſfaciant:alios, qui Annibali nuncient, vt exercitum ab Sagunto abducat, ipſúmque Annibalem ex fœdere Romanis dedant.Tertiam legationem ad res Saguntinis reddendas decerno.

¶A N N O T. Iuuenem flagrãtem)Hoc non eſt principium concionis ab Hannone habitæ. Liuius alia

refert. Hinc petamus licebit rationē criminandi eos quorum autoritate vnus quilibet ad rem gerendam delectus, rem ipſam non ex commodo & vtilitate Reip. adminiſtrauerit, vbi præſertim ita fore prædictum eſt. Verſatur in deliberatione. ¶Flagrantem cupidine regni) inflammatum, incenſum, impulſum regnandi libidine & deſyderio. ¶Viámque vnam ad id) qui modo diſpicit & videt quo modo imperare poſſit. Nondum enim Annibali ſumma rerum delata erat. ¶Si ex bellis) Bella ex bellis ſerere, prouerbium eſt in eos competens, qui malum, aut quā aliam rem tollere conati, verius exuſcitant & augent, quàm reſtinguant. ¶Velut materiā igni.) Materiam igni prębere, parœmia eſt huic ſimilis, oleū flammæ, ſeu igni, aut ignem igni addere. In eos vtraque torquebitur, qui homini ſuapte natura ſatis ad facinus impulſo, ceu feneſtram quandam ad illud ipſum aperiunt. Vulgo dicimus pergere pingere hominem, ſeu perficere picturam. ¶Aluiſtis ergo) Rurſus prouerbium eſt nō multum huic diſſimile, Faber quas fecit compedes, ipſe geſtat. Commode ipſo vtemur in eū qui quum malum aliquod ad perniciem aliorum cōpararit, tandem illo ipſo potius perit, quàm alij aduerſus quos comparatum erat. ¶Saguntum veſtri) Antitheton. ¶Priore bello) Punico ſcilicet. ¶Bonus imperator) non abeſt ironia. ¶In caſtra nō admiſit) accepit, recepit. ¶Aegades) Exemplū à maiore. ¶Non abſtinueramus) nō tēperaueramus. ¶Euētus belli) exitus, terminus, finis. ¶Vnde ius ſtabat) qui iure bellum mouebat, cui ius erat repetendi, & vindicādi. ¶Vineas) Vineę in re militari ſtructurę quædam ſunt, & opera, quæ obſidentes ad ictus hoſtium tuentur, vt tuto ac libere per ea inābulantes, quæ ad

Bella ex bellis ſerere, prouerbiū.

Materiā igni pbere, prouerbiū.

Alere ſeu aluiſſe incendiū, quo ardeas: prouerbium.

Vineæ.

obſidionem reliquam pertineāt, comparare & ſtruere poſſint. ❡Ariete) machina eſt maior quatiendis diruendiſque mœnibus comparata. ❡Dedemus ergo) Præſumptio. ❡Scio meā leuem) exilē, parui momenti. ❡Tanquam furiam, facémque) Similitudo. ❡Id piaculum rupti) Annibalem hyperbolicōs intelligit. ❡Ablegatumq;) deportādū, mittendū. ❡Quietæ ciuitatis) tranquillæ, & vt loquimur, pacificę. Aries.

Argumentum in XC.

❡In ſumma Saguntinorum deſperatione Alcon Saguntinus inconſcijs cæteris ad Annibalem tranſijt ſpe atque conſilio agendi de pace. Quæ res in cauſa fuit, vt quum triſtes conditiones deferret Annibal, quas certo ſciebat ille cæteros non accepturos: non auſus redire, apud hoſtem maneret. Tum forte Alorcus Hiſpanus ſub Annibale quidem militabat, cæterum Saguntinis veteri amicitia, atque hoſpitio iunctus. Is pro Alcone interpres Saguntum ingreſſus, veteribus amicis in hanc ſententiam conditiones expoſuit.

❡Alorci Hiſpani ad Saguntinos de pacis legibus oratio.

XC.

SI ciuis veſter Alcon ſicuti ad pacem petendam ad Annibalē venit, ita pacis conditiones ab Annibale ad vos retuliſſet: ſuperuacaneum hoc

mihi fuiſſet iter, quo nec orator Annibalis, nec tranſfuga ad vos veniſſem. Quum vero ille aut veſtra, aut ſua culpa manſerit apud hoſtem, ſi metū ſimulauit, ſua: veſtra, ſi periculū eſt apud vos vera referentibus: ego, ne ignoraretis eſſe aliquas & ſalutis & pacis vobis cō ditiones, pro vetuſto hoſpitio, quod mihi vobiſcum eſt, ad vos veni. Veſtra autem cauſa me, nec vllius alterius, loqui quæ loquor apud vos, vel ea fides ſit, quòd neque dum veſtris viribus reſtitiſtis, neq; dum auxilia à Romanis ſperaſtis, pacis vnquam apud vos mentionem feci. Poſteaquàm nec à Romanis vobis vlla ſpes eſt, nec veſtra iam aut arma vos, aut mœnia ſatis defendunt: pacem affero ad vos magis neceſſariam quàm æquam: cuius ita aliqua ſpes eſt, ſi eam quēadmodum victor fert Annibal, ſic vos vt victi audiatis. Si non, id quod amittitur, in damno, quū omnia victoris ſint: ſed quicquid relinquitur, pro munere habituri eſtis. Vrbē vobis, quā magna iam ex parte dirutā, captam fere totā habet, adimit: agros relinquit, locū aſſignaturus in quo nouum oppidum ædificetis. Aurū argentúmq; omne publicum & priuatum ad ſe iubet deferri: coniugū, veſtráque corpora, ac liberorū veſtrorū ſeruat inuiolata, ſi inermes cū binis veſtimentis à Sagunto velitis exire. Hæc vi-

ctor hoſtis imperat. Hæc, quanquam ſint grauia atq; acerba, fortuna veſtra vobis ſuadet. Equidem haud deſpero, quum omnium poteſtas ei à vobis facta ſit, aliqd ex his vobis remiſſurum. Sed hæc patienda cenſeo potius, q̃ trucidari corpora veſtra, rapi trahíque ante ora veſtra coniuges ac liberos belli iure ſinatis.

¶ANNOTA. *Si ciuis ipſe.*) Ratio referendi pacis cõditiones ad victos, vbi præſertim amicus eſt victorum is qui refert. Exorditur à re incidente primo, deinde ab adiũctis perſonis eorum ad quos pertinet cauſa. ¶Nec orator.) Feſtus Põpeius autor eſt, orare antiquos dixiſſe pro agere: vnde oratores dicti actores cauſarum. oratores item legati dicti, quòd Reip. mandata peragerent. ¶Nec tranſfuga.) Trãſfuga dicitur, qui à ſuis ad hoſtes tranſit, & deficit. ¶Si periculũ) id eſt, ſi periculũ à vobis ijs immineat, qui verum quidem, ſed quod minime ſit gratum, ad vos referãt. ¶Nec vllius alterius) cauſa ſcilicet. ¶Vel ea fides ſit) etiam hoc doceat, & perſuadeat. ¶Neq; dum auxilia) Auxilia milites dicuntur, qui ſocijs & amicis populis aduerſus hoſtes adiumento mittuntur. Hinc auxiliares milites nonnũquam appellãtur. Ita eos ab auctu, q̃ augerent vires, appellatos eſſe Varro putat. ¶Locum aſſignaturus) attributurus.

Orare. Oratores acto res cauſarũ, & legati, cur dicti.

Auxilia

¶Argumentum in XCI.

¶Legati Romani Romã Carthagine redeũtes, quũ quæ reſponſa à Carthaginenſibus, quæque Sagunti

agerentur,referrent:vno omnes conſenſu copias in Africam & Hiſpaniam ducendas eſſe cenſebant. Vt tamen omnia iuſta ante bellum fierent, legatos rurſus Carthaginem mitti placuit, qui percontarentur, publicó ne, an priuato conſilio Saguntum Annibal oppugnaſſet:ſi faterentur,ac defenderẽt publico, tũ demum iuſtum indicerent bellum. Iam dato ſenatu Q. Fabius princeps legatorum percontatus erat,quũ ex Carthaginenſibus vnus ita reſpondit.

¶Vnius Carthaginenſium ad legatos Roma. reſponſum de conſilio oppugnationis Sagunti. XCI.

Alij veſtra legunt.

Vana, Romani, & prior legatio fuit, quum Annibalem tanquã ſuo conſilio Saguntum oppugnãtem depoſcebatis. Cæterum hæc legatio verbis adhuc lenior eſt,re aſperior. Tunc enim Annibal & inſimulabatur,& depoſcebatur:nunc a vobis & confeſſio culpæ exprimitur,& vt à confeſſis res extemplo repetuntur. Ego autem nõ, publico,priuatóne conſilio Saguntum oppugnatum ſit,quærendum cenſeam:ſed vtrũ iure,an iniuria Noſtra enim hæc quæſtio,atque animaduerſio in ciuem noſtrum eſt,noſtro,an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcũ vna diſceptatio eſt,licueritne per fœdus fieri. Itaq; quoniam diſcerni placet,quid publico cõſilio, quid ſua ſponte imperatores faciant:nobis vobiſcum fœdus eſt à Luctatio conſule ictũ, in quo ca-

uetur de vtrorũq; ſocijs: nihil de Saguntinis (necdum enim erant ſocij veſtri) cautum eſt. Atenim fœdere quod cum Aſdrubale ictum eſt, Saguntini excipiuntur: aduerſus quod nihil ego dictur⁹ ſum, niſi quod à vobis didici. Vos enim, quod C. Luctatius cõſul primo nobiſcum fœdus inijt: quia neq; autoritate patrum, nec populi iuſſu ictũ erat, negaſtis vos eo teneri. Itaq; aliud deintegro fœdus publico cõſilio ictũ eſt. Si vos non tenẽt veſtra fœdera, niſi ex autoritate, aut iuſſu veſtro icta: nec nos quidem Aſdrubalis fœdus, quod nobis inſcijs icit, obligare potuit. Proinde omittite Sagunti atque Iberi mentionẽ facere, & quod diu parturit animus veſter, aliquando pariat.

Romani ſua ipſorũ arte eluduntur.

¶ANNOTAT. Cæterũ) ſed. ¶Quærendũ cenſeã) nõ in hoc verti cauſam noſtrã puto. Quærere enim hoc loco pro cõſtituere id in quo ſumma cauſæ cõſiſtat, ſumitur. Hinc quæſtio Quintiliano nũc ſumma illa dicit̃ in qua cauſa vertit̃ & cõſiſtit, vnde naſcit̃ ſtatus: nũc latius ſumit̃, quicqd cadit in cauſam, qđ in cõtrouerſiã venit. ¶Noſtra eñ hæc q̃ſtio) videtur hic q̃ſtio pro publico quodã iudicio ſumi, quo maxime in cauſa criminali legib⁹ crimen vindicat̃: de qua ſignificatione ſupra nõnihil attigi. ¶Vna diſceptatio eſt) id eſt, hoc venit in cõtrouerſiã. Ita hui⁹ cauſæ ſtat⁹ eſt qualitatis. ¶Licueritne p fœd⁹ fieri) id eſt, vtrũ fœd⁹ ĩpedire nõ debuerit quo min⁹ oppugnaremus Saguntũ. ¶Diſcerni) ſep. ſar, diuidi, diſtingui.

Quærere.

Quæſtio.

❡Cauetur)prouidet.❡Atenim) ſed certe.Præſumptio.❡Eo teneri)obligari.❡Si vos non tenent) obligant.Ducitur argumentum à ſimili,quod eſt potentiſſimum,quum præſertim ab aduerſariorũ ducatur ſimili facto.❡Et quod diu parturit.) Metaphora eſt inſignis à prægnante & grauida muliere. Ita hic locus explicabitur:quod diu concepiſtis irarum aduerſum nos,vbi voletis oſtendite.

❡Argumentum in xcii.

❡Hoc ad ſuperius pertinet.Legatis mandatũ erat, vt Carthagine in Hiſpaniam tranſirent ad auertendos à Pœnis animos ſociorum,retinendóſque in fide & ſocietate Romanorum. Iis à Barguſianis ad Volcianos tranſeuntibus hoc datum eſt reſponſum.

❡Volcianorum ad legatos Romanorum reſponſum. xcii.

Væ verecundia eſt, vos, Romani, poſtulare, vt veſtram,Carthaginenſiũ præponamus amicitiæ?quum qui id fecerunt,Saguntinos,crudelius,quàm Pœnus hoſtis perdidit,vos ſocijs prodideritis. Ibi quæratis ſocios cenſeo,vbi Saguntina clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicut lugubre, ita inſigne documentum Sagunti ruinæ erunt,ne quis fidei Romanæ aut ſocietati cõfidat.

❡Argumentum in xciii.

¶ Annibal Sagũto capto Carthaginem nouã in hyberna conceſſerat. Ibi quum audiſſet quæ de ſe Carthagini ac Romæ dicta decretaꝗ forẽt, ſe videlicet non ducẽ belli modo, ſed cauſam: partitis, ac diuenditis reliquijs prædæ, ad ſe Hiſpanos milites conuocauit, quibus conſilium ſuum de transferendo bello ita exponeret.

¶ Annibalis ad Hiſpanos milites concio. XCIII.

Credo ego vos, ſocij, & ipſos cernere, pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finiendam vobis militiam, exercituſꝗ dimittẽdos eſſe, aut in alias terras trãſferendum bellum. Ita enim hæ gentes nõ pacis ſolum, ſed etiam victoriæ bonis florebũt, ſi ex alijs gentibus prædam & gloriã quæremus. Itaꝗ quum longinqua à domo inſtet militia, incertumꝗ ſit quando domos veſtras, & quæ cuiꝗ ibi ſunt chara, viſuri ſitis: ſi quis veſtrũ ſuos inuiſere vult, cõmeatũ do: primo vere edico adſitis, vt Dijs bene iuuantibus bellum ingentis gloriæ prædæque futurum incipiamus.

¶ ANNOTAT. Et ipſos) Pœnos ſcilicet. ¶ Exercitúſꝗ dimittẽdos.) Dimittere verbũ ſignificationem habet non cuilibet expoſitã vulgo, & tamẽ quę magnã habet gratiã. Contrariũ autem eſt verbo conuoco. Nã qui in vnũ cõuenerũt, quãdo abire iubenť, dimitti proprie & ornate dicũtur. dimittere diciť, qui iubet abire. Hinc diſcipuli à ſcholis per pręceptores Dimittere.

dimittuntur,quādo tēpus admonet vt abeāt:ſenat⁹ item dimittit̄,quū patres cauſis fine impoſito,quas tū agitari placet,abeunt.Vulgo dicimus facere abire ſeu diſcedere.¶Et gloriam)nominis exiſtimationem,& famam.¶Cōmeatum do)Cōmeatus quartæ inflexionis ſingulari numero quidē dicitur poteſtas a duce militibus facta à militia abeundi: pluratiuo autem ſumitur pro ijs quæ ad victum præſertim militum comparantur.

¶Argumentum in XCIII.

¶P.Scipio ad oſtium Rhodani cōgreſſus cum hoſte, cæſis fere vtrinq; paribus,ſubito Numidarum pauore atq; fuga victoriam obtinuerat.Exercitus eius victoris maximam partem Cn.Scipioni fratri tradidit ducendam in Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalē. Profectus non multo poſt nauibus Piſas exercitū tyronem adhuc & trepidū à Manlio Attilioq; accipit, ſpe atq; cōſilio cum hoſte ad Padū cōfligendi. Itaq; vbi in conſpectum hoſtiū Pœnorū ventū eſt,hac cōcione militū animos ad egregie pugnādum adhortabatur.

¶P.Scipionis ad ſuos adhortatio. XCIII.

SI eum exercitum,milites,educerē in aciem,quem in Gallia mecum habui; ſuperſediſſem loqui apud vos.Quid enim adhortari referret aut eos equites, qui equitatum hoſtiū ad Rhodanum flumē viciſſent egregie?aut has legiones,cū quib⁹ fugiētē hunc ipſum hoſtem ſecutus,confeſſionē cedētis,ac detrectātis certamē pro victoria habui?Nūc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouin

ciæ ſcriptus,ibi cum fratre Cn.Scipione meis auſpicijs rem gerit,vbi eũ gerere ſenatus populúſq; Romanus voluit:ego,vt conſulẽ ducẽ aduerſus Annibalem ac Pœnos haberetis, ipſe me huic volũtario certamini obtuli.Nouo imperatori apud nouos milites pauca verba faciẽda ſunt.Ne genus belli,néve hoſtem ignoretis:cum ijs eſt vobis,milites,pugnãdũ, quos terra maríq; priore bello viciſtis:à quibus ſtipendium per viginti annos exegiſtis:à quibus capta belli præmia Siciliã ac Sardiniã habetis.Erit igitur in hoc certamine is vobis illíſq; animus,qui victoribus & victis eſſe ſolet.Nec nunc illi,quia audent,ſed quia neceſſe eſt,pugnaturi ſunt:niſi creditis,qui exercitu incolumi pugnã detrectauere,eos duabus partibus peditũ equitũq; in tranſitu Alpium amiſſis,q plures penè perierint,q̃ ſuperſint, plus ſpei nactos eſſe . Atenim pauci quidem ſunt,ſed ingentes animis corporibúſq;,quorũ robora ac vires ſuſtinere vis vlla vix poſſit. Effigies,imò vmbræ hominũ,fame,frigore,illuuie,ſqualore enecti,cõtuſi ac debilitati inter ſaxa rupéſq;:ad hæc peruſti artus,niue rigentes nerui,mẽbra torrida gelu,quaſſata fractáq; arma,claudi ac debiles equi . Cũ hoc equite,cũ hoc pedite pugnaturi eſtis:reliqas extremas hoſtiũ,nõ hoſtes habebitis. Ac nihil ma-

gis vereor, ne antè q̃ vos cum hoſte pugnaueritis, Annibalẽ Alpes viciſſe videãtur. Sed ita forſitan decuit cum fœderum ruptore duce ac populo Deos ipſos ſine vlla humana ope committere, ac profligare bellũ: nos autem, qui ſecundum Deos violati ſumus, commiſſum ac profligatum conficere. Nõ vereor ne quis me hoc veſtri adhortãdi cauſa magnificè loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectum eſſe. Licuit in Hiſpaniã prouinciã meã ire, quo iã profecturus erã cũ exercitu meo, vbi & fratrem conſilij participem, ac periculi ſocium haberẽ, & Aſdrubalẽ potius q̃ Annibalem, hoſtẽ, & minorem haud dubie molẽ belli. Tamen quũ præteruehérer nauibus Galliæ oram, ad famã huius hoſtis in terrã egreſſus, præmiſſo equitatu ad Rhodanũ moui caſtra: Equeſtri prælio, qua parte copiarum conſerendi manum fortuna data eſt, hoſtem fudi: peditum agmen, quod in modum fugientium raptim agebatur, quia aſſequi terra non poteram, neq; regreſſus ad naues erat, quanta maxima celeritate potui, tanto maris terrarũq; circuitu in radicibus Alpiũ obuius fui. Huic timẽdo hoſti vtrum quum declinarẽ certamẽ, improuiſus videor incidiſſe? an occurrere in veſtigijs eius? laceſſere, ac trahere ad decernendũ? Experiri iuuat, vtrũ alios certe repẽ-

te Carthaginenſes per viginti annos terra ediderit:an ijdem ſint,qui ad Aegades pugnauere inſulam,& quos ab Eryce duodeuigenis denarijs æſtimatos emiſtis: & vtrũ Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis;vt ipſe fert: an vectigalis, ſtipendiariuſque & ſeruus populi Rom. à patre relictus: quẽ niſi Saguntinum ſcelus agitaret, reſpiceret profecto ſi nõ patriã victã,domũ certe,patremq́;,& fœdera Amilcaris ſcripta manu, qui iuſſus à conſule noſtro præſidiũ deduxit ab Eryce,qui graues impoſitas victis Carthaginenſibus leges fremens mœrénſq́; accepit,qui decedere Sicilia, qui ſtipendiũ populo Roma.dare pactus eſt. Itaq; vos ego,milites,non eo ſolũ animo,quo aduerſus alios hoſtes ſoletis, pugnare velim, ſed cum indignatione quadam atq; ira, velut ſi ſeruos videatis veſtros arma repente contra vos ferẽtes.Licuit,ſi voluiſſemus,ad Erycem clauſos vltimo ſupplicio humanorum fame interficere: licuit claſſem victricẽ in Africam traijcere, atq; intra paucos dies ſine vllo certamine Carthaginẽ delere.Veniã dedimus precantibus, emiſimus ex obſidione, pacem cum victis fecimus, tutelæ noſtræ deinde duximus quum Africo bello vrgerẽtur. Pro his impertitis furioſum iuuenẽ ſequentes,oppugnatum patriã noſtram veniunt.Atq; vtinam

Alij Aegates inſulas.

Pactus dare.

BIBLIOTECA NAZ. CENTRALE VITTORIO EMANUELE

pro decore hoc nobis tantũ,& non pro ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſſione Siciliæ ac Sardiniæ,de quibus quondá agebatur,ſed pro Italia vobis eſt pugnandũ:Nec eſt alius a tergo exercitus,qui niſi nos vincimus,hoſti obſiſtat:nec Alpes aliæ ſunt,quas dum ſuperant, comparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtandũ,milites, velut ſi ante Romana mœnia pugnemus. Vnuſquiſque ſe, nõ corpus ſuum, ſed coniugem ac liberos paruos armis protegere putet:nec domeſticas ſolũ agitet curas, ſed idẽtidem hoc animo reputet, noſtras nũc tueri manus ſenatum,populumque Romanũ: qualis noſtra vis,virtuſque fuerit,talem deinde fortunam illius Vrbis ac Romani imperij fore.

¶A N N O T. *Si eum exercitũ*) Exhortatio ad bellum ſatis ſe ipſa prodit. Exorditur à re adiuncta cauſæ, veluti ab exercitu quo eundẽ hoſtem vicerat. ¶Ac detrectãtis)vitãtis,fugientis,recuſantis. ¶Ne genus belli)Diuiſio eſt,& quædam propoſitio eorũ de quibus deliberaturus eſt. ¶Cum ijs eſt vobis)A facili & poſſibili. ¶Niſi creditis)Ironia. ¶Atenim.) Pręſumptio,ſiue occupatio. ¶Effigies,imò vmbræ.) Metaphora ab inanimi ad animatũ. ¶Squalore.) Squalor, autore Gellio,alta eſt congeries ſordiũ,quæ in corporibus incultis viſuntur. Verẽꝗ ſqualore obſiti ſunt, qui ex vinculis & carcere liberant. ¶Enecti.)Enecari fame,ſiti,alijſꝗ eiuſdẽ generis venuſte ponũtur ꝑ fame ſitive cõfici. ¶Cõtuſi)fracti. ¶Niue rigẽtes nerui)cõpreſſi. ¶Sed ita forſitan)A iuſto & pio. ¶Deos

Squalor

ipſos) Referri debent hi accuſatiui ad verbũ decuit. ¶Qui ſecũdũ deos) poſt deos. ¶Ac profligatũ.) Profligatũ id dicitur, quod non ad ſuũ finẽ quidẽ pductũ eſt, ſed proximum eſt vt perducatur. Nam profligo hac oratione nõ id quod pdigo & perdo ſignificat, ſed magis deducere rem quãlibet prope ad finẽ: etiãſi Gellio in hac ſignificatione non videatur ſatis latinum vocabulũ. Ita hoc loco ſumi ſubiecta dictio fidem facit, nempe conficere. Nam profligatum bellũ conficere, perficere eſt bellum, quod parum abeſt ab eo vt finiatur. ¶Non vereor.) Occulta quadam arte opinionem quam de ipſo induiſſe videri poterãt milites, cõuellit, atque dimouet. Egreſſio eſt. ¶Experiri iuuat) placet. A poſſibili. ¶Pro his.) A pio & iuſto. ¶Atque vtinam) A periculis & incõmodis, & quodammodo à neceſſario. Profligatum. Profligo

¶Argumentum in XCIIII.

¶Annibal in tranſitu Alpium barbaros multos bellum inferre volẽtes ceperat, quos in vinculis habuit. Adhortaturus milites ad pugnam, eorum barbarorũ multa paria congredi, detractis vinculis, armata more Gallico, in conſpectu militum ex induſtria iubet: quibus aliquanto poſt dimiſſis, in hæc verba ſuos adhortatus eſt.

¶Annibalis ad ſuos adhortatio. XCIIII.

SI quem animum in alienæ ſortis exemplo paulò antè habuiſtis, eundem mox in æſtimãda fortuna veſtra habueritis: vicimus, milites. Neq; enim ſpectaculũ modo illud, ſed quædã veluti imago veſtræ cõditio-

nis erat. Ac neſcio, an maiora vincula, maioréſque neceſſitates vobis, quàm captiuis veſtris fortuna circundederit (dextra læuáque duo maria claudunt) nullam ne ad effugiũ quidem nauẽ habentibus: circà Padus amnis maior ac violẽtior Rhodano. à tergo Alpes vrgent, vix integris vobis ac vigẽtibus tranſitæ.

Trãſit⁹ ꝑticipiũ

Hic vobis vincẽdũ, aut moriẽdũ, milites, eſt, vbi primum hoſti occurriſtis: & eadem fortuna quæ neceſſitatẽ pugnãdi impoſuit, præmia vobis ea victoribus proponit, quib⁹ ampliora homines ne à Dijs quidem immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantũ ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas, noſtra virtute recuperaturi eſſemus: ſatis tamen ampla pretia eſſent. Quicquid Romani tot triũphis partum cõgeſtumque poſſident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedem agite cum Dijs bene iuuantibus arma capite. Satis adhuc in vaſtis Luſitaniæ Celtiberiæq; mõtibus pecora conſectando, nullum emolumentum tot laborum periculorumque veſtrorum vidiſtis: tempus eſt iã opulẽta vos ac ditia ſtipẽdia facere, & magna operæ pretia mereri. Tãtũ itineris per tot mõtes fluminaque, & tot armatas gentes emenſis, hic vobis terminum laborum fortuna dedit, hic dignam mercedem emeri.

tis ſtipēdijs dabit. Nec quàm magni nominis bellū eſt,tam difficilem exiſtimaueritis victoriam fore.Sæpe & contemptus hoſtis cruentum certamen edidit:& inclyti populi regeſq; perleui momento victi ſunt. Nam adempto hoc vno fulgore nominis Romani, quid eſt ꝙ illi vobis comparandi ſint? Vt viginti annorum militiam veſtram cum illa virtute,cum illa fortuna taceam:ab Herculis columnis, ab Oceano, terminiſq; vltimis terrarum,per tot ferociſſimos Hiſpaniæ & Galliæ populos vincentes huc perueniſtis.Pugnabitis cum exercitu tyrone,hac ipſa æſtate cæſo, victo,circūſeſſo à Gallis,ignoto adhuc duci ſuo,ignorantéq; ducem. An me in prætorio patris clariſſimi imperatoris propè natum, certe educatum,domitorem Hiſpaniæ,Galliæque, victorem eundē nō Alpinarū modo gentiū,ſed ipſarū(quod multo maius eſt)Alpiū,cum ſemeſtri hoc conferā duce,deſertore exercitus ſui? Cui ſi quis dēptis ſignis Pœnos Romanóſq; hodie oſtēdat, ignoraturū certū habeo,vtrius exercit9 ſit cōſul.Nō ergo illud parui æſtimo, milites, ꝙ nemo veſtrum eſt, cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus:cui non idem ego virtutis ſpectator ac teſtis notata temporibus lociſque referre ſua poſſim decora.Tum laudaſtis me milites,do-

Sētētia.

naſtis. Alũnus prius omniũ veſtrũ,quàm imperator,procedã acie aduerſus ignotos inter ſe,ignorantéſque.Quocunq; circũtuli oculos, plena omnia video animorum ac roboris,veteranũ peditem,generoſiſſimarũ gentiũ equites frenatos,& infrenatos : vos ſocios fideliſſimos fortiſſimóſque,vos Carthaginẽſes,quũ ob patriam, tum ob iram iuſtiſſimã pugnaturos.Inferimus bellum,infeſtiſque ſignis deſcẽdimus in Italiam, tanto audacius,fortiúſq; pugnaturi, quãto maior ſpes, maiorque animus inferẽtis eſt vim,quàm arcẽtis. Accẽdit præterea animos & ſtimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad ſupplicium depopoſcére me ducẽ primum:deinde vos omnes,qui Saguntũ oppugnaſſetis, deditos vltimis cruciatibus affecturi fuere.Crudeliſſima gẽs, ac ſuperbiſſima, ſua omnia, ſuique arbitrij facit:cum quibus bellum,cum quibus pacem habeamus, ſe modum imponere æquũ cenſet:circũſcribit,includitque nos terminis montium fluminũmque, quos ne excedamus:neque eos quos ſtatuit, obſeruat.Ne tranſieris Iberũ:ne quid rei tibi ſit cum Saguntinis.ad Iberum eſt Saguntum, nuſquam te veſtigio moueris.Parum eſt,quòd veterrimas prouincias noſtras Siciliã ac Sardiniam ademit, niſi adimat & Hiſpaniam : ſi inde ceſſero,in Africã tranſcẽdet. Trãſcẽdiſ-

Maior ẽ ſpes & animus inferẽtis vim, q̃ arcẽtis.

ſe autem dico duos cōſules huius anni: vnum in Africā, alterū in Hiſpaniam miſere. Nihil vſquā nobis relictū eſt, niſi quod armis vindicauerimus. Illis timidis & ignauis licet eſſe, qui receptū habent, quos ager ſuus, quos ſua terra per tuta ac pacata itinera fugiētes, accipiēt: vobis neceſſe eſt fortibus viris eſſe, & omnibus inter victoriam mortémve certa deſperatione abruptis, aut vincere, aut ſi fortuna dubitabit, in prælio potius, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatúmque in animo eſt: iterum dicam, viciſtis: nullum incitamentum ad vincendū homini à Dijs immortalibus acrius datum eſt.

¶ANNOTAT. *Siquem animū.)* Exhortatio item ad bellum, in qua exorditur Annibal à ſpectaculo quod paulò antè, vt ex argumento conſtat, dedita opera militum oculis proponi iuſſerat. ¶*Alienæ ſortis)* aliorum conditionis, & fortunæ. ¶*Vicimus)* præteritum pro futuro ad exhortandum mire valet, perinde quaſi iam victoria eſſet in manu. ¶*Neque enim ſpectat)* id eſt illud ipſum, quod vobis propoſitum eſt, non tantum erat ſpectaculum, ſed quoddam etiā ſimulacrum, & vt ita dicam, repræſentatio veſtri ſtatus. ¶*Ac neſcio.)* Ab neceſſario. ¶*Quàm captiuis veſtris.)* Montanos barbaros intelligit, quorum patria aliquot cōgreſſa erāt. ¶*Et eadem fortuna.)* A ſpe, & præmijs. ¶*Satis adhuc)* hactenus. Satis hic tempus ſignificat, pertinétque ad vocem conſectando.

Luſitania. ¶Luſitaniæ)pars ea eſt Hiſpaniæ,quam hodie Portugalliã appellamus.¶Stipendia)Stipendiũ pecunia ea eſt,quæ ceu pręmium laborũ militib⁹ elargitur,ſiue quæ ſtipulatione interpoſita ſtatis tẽporibus quotannis penditur.Hinc ſtipendiariæ ciuitates,de quibus ſupra locuti ſumus. Tranſfertur & ad alia: vereq; ſtipendia faciunt, quicunque in aula epiſcopi, abbatiſve,aut cuius alius principis pręmijs ducti cõſeneſcunt.Facere ſtipendia, ſeu mereri,eſt quod vulgo dicimus habere gagas. Opulenta & ditia ſtipẽdia facere,interim nota id ſignificare, quod vulgo dicimus habere groſſas gagas.A ſtipe ſtipendium deducitur,quod nomen ſignatum nũmum ſignificare Feſtus autor eſt. ¶Magna operæ pretia)præmia laboris.¶Emenſis)qui confeciſtis,peragraſtis.Lego enim emenſis, vt ad vocem vobis pertineat. In pleriſque exemplaribus deprauate legitur emẽſos. ¶Emeritis ſtipendijs) Emerita ſtipendia dicũtur,quorum tempus præſtitutum expletum eſt, atque perfectum,vt iam labor exhauſtus ſuum tacite præmiũ expoſcat. Emeriti milites dicebantur qui vltrã vel ætate, vel viribus,ſiue alia cauſa militare prohibebantur,ex publico tamen ſtipendia capiebant. Id intelligi poſtremum debet, poſtquam ex publico ſtipendia conſtituta ſunt militibus: de qua re ſupra memini. ¶Nec quàm magni)A facili.¶An me)Amplificatio per cõparationem. ¶In prætorio) Aſconius Pædianus in actiones Verrinas,quis prætor diceretur, quid eſſet prætoriũ,quod ad hũc locum pertinet,his verbis exponit.Veteres omnem magiſtratum cui pareret exercitus,prætorem appellauerunt. Vnde & prætoriũ tabernaculum eius,& in caſtris porta pætoria,& hodie quoque præfectus prætorio. Hactenus ille. Feſtus Pompeius portam prætoriam appellat, qua ex

Stipendium. Facere & mereri ſtipendia. Stips. Emerita ſtipẽdia Emeriti milites. Prętor i re militari. Prætorium.

caſtris in prælijũ milites educebãtur. Hic igitur Annibal in caſtris ſe educatum fuiſſe oſtendit. ¶Cũ ſemeſtri) ſex menſium. Iam vide quàm libens occaſionem arripiat exhortandi ab ijs quæ Scipioni acciderant. ¶Non ergo illud) A contrario. ¶Quocũq; circũtuli) Mitigatio exhortationis. ¶Inferimus bellũ.) A genere & conditione belli. ¶Accendit) A iuſto & æquo exhortatur propè ad finẽ. ¶Illis timidis) Antitheton. ¶Si hoc bene fixum) ratum, & firmum ac certum.

EX II TERTIAE DECADOS, QVI XXII.

¶Argumentum in XCV.

¶Q. Fabius Maximus dictator miſſus cum legionibus aduerſus Annibalẽ, per loca alta agmen ducebat modico ab hoſte interuallo, vt nec omitteret eũ, neque congrederetur. M. Ruffus Minutius magiſter equitum erat, ferox, rapiduſq; in conſilijs, ac lingua immodicus. Is primum inter paucos, deinde palam conſilium prudentiámq; dictatoris eludebat, atque reprehendebat, pro cunctatore ſegnem eũ, pro cauto timidum appellãs. Forte per id tempus Maharbalẽ in agrũ Falernũ Annibal prædatũ miſerat, quẽ quũ i caſtra perlatũ eſſet populari vſq; ad Sinueſſas aquas, tum demum Fabius per iuga montis Maſſici exercitum ducens, haud procul hoſte caſtra ponit. Hinc verò quum facile tecta colonorum Romanorum, & domus ab hoſtibus incendi peruríque viderentur, nec tum quidem vlla pugnæ mentio eſſet: idem Ruffus magiſter equitũ in dictatorem hæc iactare cœpit.

Vitia virtutibus vicina.

¶Ruffi Minutij magiſtri equitum in Q. Fabiū Maximum cunctatorem dictatorémque acris concio. X.C V.

Pectatúmne huc ad rē fruendam oculis, ſociorum cædes & incendia venimus? Nec ſi nullius alterius nos, ne ciuiū quidē horum pudet, quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt, vt ab Sānite hoſte tuta hæc ora eſſet, quā nūc non vicinus Samnis vrit, ſed Pœnus aduena ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cūctatione & ſocordia iam huc progreſſus? Tantū proh dolor degeneramus à patribus noſtris, vt præterquàm ꝙ per oram illi ſuam Punicas vagari claſſes, dedecus eſſe imperij ſui duxerint: eā nos nūc plenam Numidarū hoſtium, ac Maurorum iam factam videamus? Qui modo Saguntū oppugnari indignando, non homines tantū, ſed fœdera, & Deos ciebamus: tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalē lēti ſpectamus. Fumus ex incendijs villarum agrorúmq; in oculos atq; ora venit: ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos, quàm Deorum inuocantium opem. Nos hic pecorū more per æſtiuos ſaltus, deuióſq; colles exercitum ducimus, cōditi nubibus ſyluíſq;. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltúſq; Furius recipere vrbem à Gallis

Dege-nerare.

voluiſſet, quo hic nouus Camillus nobis dictator vnicus in rebus afflictis quæſitus, Italiam ab Annibale recuperare parat, Galloru̅ Roma eſſet: quam vereor ne ſic cunctantibus nobis, Annibali ac Pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed vir ac verè Romanus, quo die dictatorem eum ex autoritate patrum, iuſſúque populi dictum, Veios allatus eſt nuncius: quum eſſet ſatis altum Ianiculum, vbi ſedens proſpectaret hoſtem, deſce̅dit in æquum, atque illo ipſo die media in vrbe, qua nunc buſta Gallorum ſunt, & poſtero die citra Gabios cecídit Gallorum legiones. Quid poſt multos annos quum ad furcas Caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſſi ſumus? vtrum tandem L. Papyrius Curſor iuga Samnij perluſtrando, an Luceriam premendo, obſidendóque, & laceſſendo victorem hoſtem, depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Sa̅niti impoſuit? Modo conſuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas victoria̅ dedit? quòd poſtero die, quàm hoſtem vicit, claſſem grauem commeatibus, impeditam ſuo & ipſam inſtrumento atque apparatu oppreſſit. Stultitia eſt, ſedendo, aut votis debellari credere poſſe. Armari copias oportet, & deducendas in æqu(u̅), vt vir cum viro congrediatur.

Nu̅cius pro re ipſa.

Alij deducī legunt.

Audendo, agendóq; res Romana creuit, non his ſenſibus conſilijſve, quæ timidi cauta vocant.

¶ANNOTAT. Spectatúmne huc) Ratio eſt criminandi eum per cuius cunctationem ſocij in periculo ſunt ne diripiantur. Verſatur in deliberatione, cuius principiū abruptum à re ipſa petitur. ¶Vt præterquam q) Hic ſumi videtur pro quāuis, ſeu quū. ¶Qui modo) paulo ante. A minore. ¶Deuioſque.) Deuij colles dicuntur, qui ſunt extra viam publicā, quam regiā hodie & magnum iter appellam⁹. Hinc deuia vrbs, quæ non eſt, vt vulgo loquimur, in magno itinere. Publicum iter, ſiue viam publicā appello, quod omnes in nobile oppidum venientes ceu ducem ſequūtur: cuiuſmodi eſt Bleſianum, & Aurelianum, q qui Lutetiam ex Pyctonibus, Turonibus, alijſq; finitimis regionibus proficiſcuntur, eas ipſas vias conſectari ſolent. ¶Si hoc modo) A pari. ¶Quo hic nouus) Ironia cum metaphora. ¶Modo conſuli Luctatio) paulo ante, nēpe primo Punico bello. ¶Et deducendas.) Nouate dixit, pro eo quod dici ſolet, aut deductas, aut deduci oportet.

Deuij colles. Deuia vrbs. Publicū iter, ſeu publica via.

¶Argumentum in XCVI.

¶Obſides Annibal cunctis ciuitatibus imperabat, quos vt quēq; accipiebat, Sagunti cuſtodię tradebat. Id modo Hiſpanorum in populum Romanum animos remorari ratus Acedux Hiſpanus quidem, cæterum Romanis ſocius, init conſilium de remittendis in ſuas ciuitates obſidibus. Boſtar præfectus Saguntinus forte caſtra extra Saguntum in ipſo litore habebat, quo Acedux ipſe quum veniſſet, eum mo-

nebat, quum ad eam diem metus Hiſpanorum animos continuiſſet, quia procul Romani abfuiſſent, q tũ cis Iberũ erant: gratia deuinciendos eos eſſe ac beneficio. Boſtari verò quærenti quonam tandẽ beneficio deuinciendi eſſent, in hanc ſententiam ipſe reſpondit.

ℭAceducis Hiſpani ad Boſtarem pro obſidibus verba. XCVI.

O Bſides in ciuitates remittite. Id priuatim parentibus, quorum maximũ nomen in ciuitatibus eſt, ſuis, & publicè populis gratum erit. Vult ſibi quiſq; credi: & habita fides, ipſam plerũq; obligat fidẽ. Miniſterium reſtituendorum domos obſidũ mihimet depoſco ipſe, vt opera quoq; impẽſa cõſilium adiuuẽ meum, & rei ſuapte natura gratæ, quantam inſuper gratiam poſſim, adijciam. Habita fides ipſam plerũq; obligat fidem.

ℭArgumentum in XCVII.

ℭAequatum erat plebiſcito Minutij magiſtri equitũ imperiũ dictaturæ Fabij Maximi. Quod poſtquã in caſtra Roma eſt allatum literis & ſermone multorũ, Minutius immodicè gloriatus, cũ Fabio de imperãdi ratione agebat, an per vices alter imperaret, an vterq; partitis copijs. Partiri tandem copias placuit vix Fabio cõſentiente. Ita partem copiarum Minutius aduerſus Annibalẽ ducens, paulopoſt in eum locũ peruenit, vnde per inſidias hoſtiũ fugere ac elabi

ſine magna cæde ſuorum non poſſet. Fabius eis tēpore ipſo auxilio veniens, ita de Minutij temeritate locutus eſt.

¶Fabij dictatoris de temeritate Minutij verba. XCVII.

ITa eſt: non celerius q̄ timui, deprehendit fortuna temeritatē. Fabio æquatus imperio, Annibalē & virtute & fortuna ſuperiorē videt. Sed aliud iurgandi ſuccenſendiq; tempus erit. Nunc ſigna extra vallū proferte: victoriā hoſti extorqueamus, confeſſionem erroris ciuibus.

¶ANNOT. Deprehendit fortuna) Verbū deprehēdo, occultum quiddam & latēs innuit, ſed in malum. Deprehēditur in facto, qui tū cōperitur, quū nec inficiari, nec celare factū pſertim turpe poteſt. Ita fortuna ſiue caſus temeritatem deprehēdit, quū temeritatem quiſpiam ſuā nec inficiari, nec occultare poteſt. ¶Fabio æquatus) Minuti⁹ ſcilicet, qui magiſter equitum dictatori fuit æquatus quod ad imperiū attinet, vt ſupra quoq; in argumento dixi. ¶Proferte) extrahite.

Depre- hendi.

Magiſter equitū dictatori æquatus iperio.

¶Argumentum in XCVIII.

¶Minutius magiſter equitum cum exercitu periclitatus, quum ſe ſuoſq; Fabij virtute ac diligentia ſeruatos eſſe intelligeret, temeritatem ſuam agnoſcēs, de coniungēdis caſtris cum Fabio ita cū ſuis agebat.

¶Minutij magiſtri equitum ad ſuos de cōiungendis cum Fabio caſtris concio XCVIII.

Aepe ego audiui, milites, eũ primũ eſſe virũ, qui ipſe cõſulit qd in re ſit: ſecundũ eum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniã prima animi ingenijq; negata ſors eſt, ſecundam ac mediam teneamus: & dum imperare diſcimus, parere prudẽti, in animum inducamus: Caſtra cũ Fabio iungamus. Ad prætoriũ eius ſigna quum tulerimus: vbi ego eum parẽtẽ appellauero (quod beneficio eius erga nos, ac maieſtate eius dignũ eſt) vos milites, eos quorum vos modo arma dextræq; texerunt, patronos ſalutabitis: & ſi nihil aliud, gratorũ certe animorum nobis gloriam dies hæc dederit.

¶ANNOTAT. *Sæpe ego*.) Exhortatio ſiue monitio, in qua exordium ducitur à ſententia Heſiodi. Verſus ex libris Gæorgicõn Heſiodi & Ariſtoteles primo Ethicorum allegat, quos Nicolaus Valléſis in hæc verba tranſtulit.

Optimus is, ſeſe qui nouit cuncta magiſtro,
Proſpiciens rerum fines, meliora ſecutus.
Dignum laude virum parentem recta monenti
Credimus. Ille tamen, ſibi qui nõ conſulit, & qui
Alterius præcepta fugit: vir inutilis ille eſt.

¶Ad prætorium.) Iam planè vides verum eſſe quod ſupra de prætorio ex Aſconio Pędiano adduximus: prætorium videlicet apellatum olim eius cui exercitus pareret, tabernaculum.

¶Argumentum in xcix.

¶Coniunctum hoc eſt cum priore. Iam milites ad dictatoris caſtra proficiſcentes, omnium animos in admirationem conuerterãt, quum Minutius prior Fabium patrem appellat, milites deinde patronos eos qui dictatoris imperio parebant. Minutius inde ita cum Fabio verba fecit.

¶Minutij verba ad Fabium dictatorem. xcix.

P Arentibus meis, dictator, quibus te modo nomine, quo fando poſſum, æquaui, vitam tantum debeo: tibi quũ meam ſalutem, tum omnium horum. Itaq; plebiſcitum, quo oneratus magis quàm honoratus ſum, primus antiquo, abrogoq;: & (quod tibi mihiq;, quod meo, exercituiq; tuo, cõſeruato ac conſeruatori ſit felix) ſub imperium auſpiciúmq; tuum redeo, & ſigna hæc, legionéſq; reſtituo. Tu quæſo placatus me magiſtrum equitum, hos ordinibus ſuis quemque teneri iubeas.

¶Argumentum in c.

¶C. Terẽtius Varro, & L. Paulus Aemilius cõſules creati, quum contra Annibalem copias ducere pararent, Varro concionem forte habuerat, qua bellũ in Italiam à nobilibus accerſitũ eſſe iactabat, quod nũq̃ reſtinguendum eſſet, ſi Reſp. plures Fabios impera-

tores haberet: ſe vero ipſum illud profligaturum, ſeu ad finem prope deducturum, quo primum die hoſtē videret. Quod quū Fabi⁹ cognouiſſet, Paulū Aemilium ad ſe vocat, quem in hanc ſententiā de collegæ temeritate, rationéque hoſtem aggrediendi allocutus eſt.

¶Fabij Maximi ad Aemiliū de Varrone, & ratione pugnandi cum hoſte, cōcio c.

SI aut collegam, id quod mallem, tui ſimilē, Luci Aemili, haberes, aut tu collegæ tui ſimilis eſſes: ſupuacanea eſſet oratio mea. Nā & duo boni cōſules etiā me tacēte omnia è Rep. fide veſtra faceretis: & mali nec mea verba auribus veſtris, nec cōſilia animis reciperetis. Nunc & collegā tuū, & te talem virum intuenti mihi, tecum omnis oratio eſt, quem video nequicquam & virum bonum & ciuem fore. Si altera parte claudicet Reſp. malis cōſilijs idem ac bonis iuris & poteſtatis erit. Erras enim, L. Paule, ſi tibi min⁹ certaminis cum C. Terentio, quàm cum Annibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat: & cū illo in acie tantū, cum hoc omnibus locis ac tēporibus certaturus es: & aduerſus Annibalē legioneſque eius tuis equitibus ac peditibus pugnādum tibi eſt: Varro dux tuis militibus te eſt oppugnaturus. Omni etiam tibi cauſa

adſit C.Flaminij memoria, tamē ille cōſul demum, & in prouincia, & ad exercitum cœpit furere : hic prius quàm peteret conſulatum, deinde in petendo cōſulatu, nunc quoque cōſul priuſquàm caſtra videat, aut hoſtem, inſanit. Et qui tātas iā nūc procellas, prælia, atq; acies iactādo inter togatos ciet, quid inter armatam iuuentutem cenſes facturū, & vbi extemplo verba res ſequitur? Atqui ſi hic (quod facturū ſe denunciat) extemplo pugnauerit: aut ego rem militarem, belli hoc genus, hoſtē hūc ignoro: aut nobilior alius Thraſimeno locus noſtris cladibus erit. Nec gloriādi tēpus aduerſus vnū eſt, vt ego cōtemnendo potius quàm appetēdo gloriam, modum excellerim: ſed ita res habet: Vna ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt, qua ego geſſi: nec euētus modo hoc docet (ſtultorum iſte magiſter eſt) ſed eadem ratio quæ fuit, futuráque, donec res eædem manebunt, immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus, in ſede, ac ſolo noſtro: omnia circà plena ciuiū ac ſociorū ſunt: armis, viris, equis, commeatibus iuuant, iuuabuntque. Id iam fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. Meliores, prudentiores, cōſtantiores nos tempus, dieſq; facit. Annibal contrà in aliena, in hoſtili eſt terra, inter omnia inimica, infeſtáque, procul à do-

Euētus ſtultorū magiſter.

Meliores, prudentiores, conſtātio-

mo, procul à patria: neque illi terra, neq; mari eſt pax: nullæ eum vrbes accipiunt, nulla mœnia: nihil vſquam ſui videt: in diem rapto viuit: partem vix tertiam eius exercitus habet, quẽ Iberum amnem traiecit: plures fames, quàm ferrũ abſumpſit, nec ijs paucis iã victũ ſuppeditat. Dubitas ergo, quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus, qui ſeneſcat in dies, non commeatus, non ſupplemẽtum, non pecuniam habeat? Quãdiu pro Geryonis caſtelli Apuliæ inopis, tanquam pro Carthaginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidẽ ego gloriabor. P. Seruilius atque Attilius proximi conſules vide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc vna ſalutis eſt via, L. Paule, quã difficilem infeſtamq; ciues magis quàm hoſtes facient. Idem enim tui, quod hoſtium milites, volent: idem Varro conſul Romanus, quod Annibal Pœnus imperator, cupiet. Duobus ducibus vnus reſiſtat oportet: reſiſtes autem aduerſus famam rumoreſque hominum, ſi ſatis firmus ſteteris, ſi te neque collegæ vana gloria, neque tua falſa infamia mouerit. A veritate laborare nimis ius ſæpe aiunt, extingui nunquam. Gloriã qui ſpreuerit, veram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro conſyderato, imbellem pro perito belli vocent: malo,

res nos tempus diéſque facit.

Saluberrima pꝛæcepta.

Ius veritate laborat, nunquã extinguitur.

te ſapiẽs hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Annibal, nihil temere agentem metuet. Nec ego vt nihil agatur, ſed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. Tuæ poteſtatis ſemp, tuáque omnia ſint. Armatus intẽtúſque ſis: neque occaſioni tuæ deſis, neque ſuam occaſionem hoſti des. Omnia non properanti clara certáque erunt: feſtinatio improuida eſt, & cæca.

Videt deeſſe verbum moneo.

Feſtinatio improuida & cæca.

¶CANNOTAT. Si aut collegam.) Monitionis magis vim ac ſpeciem habet, quàm exhortationis. Monet quemadmodum Paulus Aemilius ſe gerere debeat erga collegam temerarium, atque hoſtes. Exorditur ab adiunctis cauſæ, nempe moribus conſulum diſparibus. ¶Tui ſimilem.) Similis cum genitiuo ferè ad mores refert: cũ datiuo ad alia. ¶Omnia è rep.) pro dignitate, ac vt omnia Reip. vtilia eſſent. ¶Nequicquam) fruſtra. Id intelligi debet quod ad rẽ præſentẽ attinet. ¶Si altera parte) id eſt ſi in repub. aut viri boni non ſint, aut ciues. ¶Idem ac.) Nouate dixit idem iuris malis conſilijs ac bonis, pro quod bonis. ¶Erras enim) Totus hic locus cõſtat regreſſione per contrapoſitum, & comparatiuum. ¶Omni etiam.) Similis eſt ſuperiori & hic locus, niſi quis velit à minori duci: quòd non impediet quo minus ei ſit proximum. Nam & illic erat comparatio. ¶Tum ille conſul.) Hic C. Flaminius deſignatus conſul Arimini ſine patrũ autoritate populique iuſſu iniuit magiſtratum. Deinde quum à Pœnis ex Ethruriæ agris prædas agi videret, extemplo, vt erat ferox ꝓpter priorem conſulatum, & ſucceſſum proſperum, pugnæ ſi-

gnum dari iuſſit, etiamſi à militibus ſalutaria conſilia antè propoſita eſſent. Ita quum ocyus ſigna conuelli iuberet, ipſe in equum inſilit, qui corruens eum lapſum ſuper caput effudit. Idē mox ad Thraſimenū gladio trāſfixus occubuit. ¶Cœpit furere) ꝙ nec hominis, vt ait Liuius, nec Deorum conſilio, ſed ferociter ac præpropere omnia ageret. ¶In Italia.) Ab opportuno, & diſſimili. Contrapoſito conſtat hic loc⁹, aut ſi mauis, amplificatione per comparationē. ¶In diem rapto viuit.) In diem is viuere dicitur, qui rationem eorum quibus poſtero die victurus eſt, nec habet, nec quicquam proſpicit. Viuit rapto, ijs quæ rapit, prædis ſcilicet. ¶Iam victū ſuppeditat) ſubminiſtrat, ſuggerit. ¶Reſiſtes.) Ab hoc loco poſtea quàm ſatis diu monuit quāto plus periculi à Varrone ipſi, quàm ab Annibale eſſet: nūc remediū affert, atque docet. Ita rationem monendi ex hac concione comparabimus. ¶Neque occaſioni.) Deeſſe occaſioni, eſt occaſionem oblatam aut prætermittere, aut omittere.

In diem viuere.

Deeſſe occaſioni.

¶Argumentum in c i & c ii.

¶L. Paulus Aemilius iā inde ab initio pugnæ funda grauiter ictus, quū nihilo ſegnius occurreret inter cōfertos Annibali, reſtitueréetque multis locis prælium: deficientibus tandem viribus ex equo deſiliens, inter pedites & ipſe pedes pugnam ſuſtinebat. Deinde excedere coactum quum Cn. Lentulus tribunuſmilitū in ſaxo ſedere animaduertiſſet, ad eum conuerſus ꝓxima concione ad quærendam fuga ſalutem hortabatur. Ad ea verò conſul, vt ſequitur, reſpondit.

¶Cn. Lentuli ad L. Paulum Aemilium conſulem verba. c i.

L Vci Aemili, quem vnum inſontẽ culpæ cladis hodiernæ Dij reſpicere debent, cape hunc equum, dum & tibi virium aliquid ſupereſt. Comes ego te tollere poſſum, ac protegere. Ne funeſtam hanc pugnam morte conſulis feceris : etiam ſine hoc, lachrymarum ſatis luctúſque eſt.

¶L. Aemilij conſulis ad ea reſponſum. CII.

t V quidem, Cn. Lentule, macte virtute eſto : ſed caue fruſtra miſerando, exiguum tempus è manibus hoſtiũ euadendi abſumas. Abi: nuncia publice patribus, vrbem Romam muniant, ac prius quàm hoſtis victor adueniat, præſidijs firment: priuatimque Q. Fabio Aemilium præceptorum eius memorem extitiſſe, & vixiſſe, & adhuc mori : & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare, ne vt reus interream, cauſáque conſulatus accuſator collegæ exiſtam, vt alieno crimine innocentiam meam protegam.

¶Argumentum in CIII.

¶Cannenſi clade, quum mortuo Paulo Aemilio cõ-

ſule, Varro collega Venuſinam cum quinquaginta equitibus profugiſſet: binis in caſtris inermis multitudo, quæ ſuperfuerat pugnæ, ſine ducibus erat. Itaque eos qui in minoribus erant caſtris, alij monent, vt nocte dum hoſtis graui ſomno detinetur, ad ſe tranſirent, Canuſium inde tacite, ac ſine mora vno agmine abituros. Forte P. Sempronius Tuditanus tribunuſmil. in minoribus caſtris erat, qui quũ de tranſitu ab alijs aliter ſentiri videret, ita ſuos ad erumpendum adhortabatur.

¶P. Sempronij Tuditani trib. militum ad ſuos adhortatio, vt erumperent. CIII.

Api ergo mauultis ab auariſſimo & c crudeliſſimo hoſte, æſtimaríque capita veſtra, & exquiri pretio ab interrogantibus, Romanus ciuis ſis, an Latinus ſocius: vt ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur, non tibi? Non vos quidem Lucij Aemilij, qui ſe bene mori, quàm turpiter viuere maluit: & tot fortiſſimorum virorum, qui circa eum cumulati iacent, ſimiles eſtis. Sed antè quàm opprimat lux, maioraque hoſtium agmina obſepiant iter: per hos, quòd inordinati & incompoſiti obſtrepũt, porta erumpamus, ferróque atque audacia iter fiat: quamuis per confertos hoſtes

cuneo quidē hoc laſſum atque ſolutū agmen, vt nihil obſtet, tranſibimus. Itaque ite mecū, qui & vos ipſos & Remp. ſaluam vultis.

¶Argumentum in C I I I I.

¶Poſt inſignem illam cladem quam ad Cannas à Pœnis Romani acceperunt, quum victori Annibali multi gratularentur, ſuaderéntque diei reliquum noctémque inſequentem ad quietem poſt tot labores impigrè exhauſtos ſibi ac militibus ſumeret: Maharbal vnus contrà ſuadebat, Romam ſine mora cōtendendum eſſe, ad quam inde breue iter eſſet, idq́ in hanc ſententiam.

¶Maharbalis præfecti militum ad Annibalem victorem verba, cum Annibalis reſponſo. C I I I I.

Mò vt quid hac pugna ſit actū, ſcias: die quinto victor in Capitolio epulaberis. Sequere cum equite, vt prius te veniſſe, quàm venturum ſciant. Præcedant (Annibal inquit) inimici. læta res eſt, ſed via maior, quàm vt eā ſtatim capere animo poſſim. (Itaque voluntatem ſe laudare Maharbalis ait: ad cōſilium prenſandum tempus opus eſſe.) Tum Maharbal: Non omnia nimirū eidem Dij dedere. Vincere ſcis, Annibal, victoria vti neſcis.

Nō oia eidem Dij dedére.

¶Argumentum in C V.

¶Imperij ſumma omnium conſenſu ad P. Scipionem admodum adoleſcentem, & ad Ap. Claudium delata erat. Ii verò de rerum ſumma inter paucos cõſultabant, quum vnus aliquis iactat ipſum illud ab ipſis fruſtra tẽtari: eſſe enim nobiles iuuenes, qui de Italia deſerenda conſiliũ inirent. Doctus ab eo vbinam hæc ipſa agitarentur P. Scipio, domum extem plo Cæcilij Metelli cum paucis proficiſcitur: vbi quũ iuuenes adhuc conſultantes inueniſſet, pauca præfatus, ſtricto gladio, ita in patriæ conſeruationem primo ipſe iurauit, deinde iuuenes omnes coegit.

¶P. Cornelij Scipionis verba in patriæ conſeruationem iurata. CV.

EX mei animi ſententia iuro, vt ego Remp. non deſeram, neq; alium ciuem deſerere patiar. Si ſciens fallo, tum me, Iupiter optime maxime, domum, familiam, rẽq; meam peſſimus leo afficiat. In hæc verba, L. Cæcili, iures expoſtulo, cæteríque qui adeſtis. Qui non iurauerit, in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat.

¶Argumentum in CVI.

¶Hoc cum tertio ſuperiore coniunctum eſt. Milites Romani qui ex minoribus caſtris cõſilio eorum qui erant in minoribus, exhortatione inſuper P. Sẽpronij Tuditani, cum ipſo erumpere noluerant: in poteſtatem hoſtium ſimul cum caſtris venerunt. Ex ijs decem paulopoſt iureiurãdo adigit Annibal, ſi miſſi

Romam non redimerentur, ad hoſtemredituros. Ita Romam adactos eos mittit, vt aurũ in redẽptionem ſuam impetrarent. Propoſitũ autẽ fuit pretium in capita, equiti quingeni quadrigati nummi, pediti triceni, ſeruo centum. Profecti, ita cauſam ſuã apud patres egerunt.

Quanti æſtimati capti ui Romani ab Anniba le.

¶Captiuorum Cãnenſi clàde Romanorum ad patres oratio. CVI.

Patres cõſcripti, nemo veſtrũ ignorat, nulli vnquã ciuitati viliores fuiſſe captiuos, quàm noſtræ. Cæterum, niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa, non alij vnquã minus negligendi vobis, q̃ nos, in hoſtium poteſtatẽ venerunt. Non enim in acie per timorem arma tradidimus, ſed quũ propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum corporũ, prælium extraxiſſemus, in caſtra recepimus nos: diei reliquum ac noctem inſequentem feſſi labore ac vulneribus vallum ſumus tutati. Poſtero die quũ circũſeſſi ab exercitu victore, aqua arceremur, nec vlla alia iam per cõfertos hoſtes erũpendi ſpes eſſet, nec eſſe nefas duceremus quinquaginta milibus hominũ ex acie noſtra trucidatis, aliquem ex Cãnenſi pugna Romanũ militẽ reſtare: tũc demũ pacti p̃tiũ, quo redẽpti dimitteremur, arma in quibus nihil iã auxilij erat, hoſti tradidimus. Maiores noſtros quoq; acceperam⁹

Reſtare ex pugna.

ſe à Gallis auro redemiſſe, & patres noſtros aſperrimos illos ad conditionẽ pacis, legatos tamẽ captiuorũ redimẽdorũ gratia Tarẽtum miſiſſe. Atqui in Italia cũ Gallis, & ad Heracleã cũ Pyrrho, vtraꝗ; nõ tã clade infamis, ꝙ pauore & fuga pugna fuit. Cãnenſes cãpos acerui Romanorũ corporũ tegũt: nec ſuperſumus pugnæ, niſi in qb⁹ trucidãdis & ferrũ & vires hoſtẽ defecerũt. Sũt etiã de noſtris qdã qui nec in acie quidẽ refugerũt, ſed pſidio caſtris relicti, quũ caſtra traderent, in poteſtatẽ hoſtiũ venerũt. Haud eqdẽ vllius ciuis aut cõmilitonis fortunæ aut cõditioni inuideo. Nec premẽdo aliũ, me extuliſſe velim videri, ne illis quidẽ (niſi pnicitatis pedũ & curſus aliqđ pmiũ eſt) qui pleriꝗ; inermes ex acie fugientes, nõ prius, ꝙ Venuſiæ aut Canuſij conſtiterũt, ſe nobis merito ptulerũt, gloriatiꝗ; ſunt in ſe plus ꝙ in nobis pſidij Reip. eſſe. Sed illis vt bonis & fortib⁹ viris militibuſꝗ; vtemini, & nobis iam prõptioribus p patria, ꝙ beneficio veſtro redẽpti, atꝗ; in patriã reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortutuna habetis: octo milia ſeruorum armari audio: non minor numerus noſter eſt, nec maiori pretio redimi poſſumus, quàm hi emuntur. Nam ſi conferam nos cum illis, iniuriã Romano nomini faciam. Illud etiam in tali

Supeſſe pugnæ.

conſilio vobis animaduertendũ,P.C.cenſeã: ſi tã duri oris eſſe velitis, quod nullo noſtro merito faciatis, cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho videlicet,qui nos hoſpitum numero habuit captiuos?an barbaro ac Pœno, q̃ vtrũ auarior an crudelior ſit, vix æſtimari poteſt? Si videatis catenas,ſqualorem,deformitatẽq; ciuium veſtrorum: non minus profecto vos ea ſpecies moueat,q̃ ſi ex altera parte cernatis ſtratas Cãnenſibus campis legiones veſtras. Intueri poteſtis ſolicitudinem & lachrymas in veſtibulo curiæ ſtantium cognatorum noſtrorũ,expectantiũmq; reſponſum veſtrũ? Quum ij pro nobis, próq; ijs qui abſunt,ita ſuſpenſi,ac ſoliciti ſint:quem cenſetis animũ ipſorum eſſe,quorũ in diſcrimine vita libertaſque eſt? Si mediuſſidius ipſe in nos mitis Annibal cõtra naturam ſuã eſſe velit,nihil tamen nobis vita opus eſſe cẽſeamus,quũ indigni vt à vobis redimeremur,viſi ſumus. Rediere Romam quondã remiſſi à Pyrrho ſine p̃tio,capti,ſed rediere cũ legatis primoribus ciuitatis ad redimẽdos ſeſe miſſis: redeã ego in patriã trecentis nũmis nunc æſtimatus ciuis? Suũ quiſq; habet animũ,P.C.ſcio in diſcrimine eſſe vitam corpúſq; meũ: magis me famæ periculum mouet,ne à vobis damnati ac repulſi abeamus. Neque enim vos homi-

nes pretio pepercisse credent.

¶ANNOTAT. Patres Conſcripti) Ratio eſt petendi auxilij in redemptionem ab hoſtibus. Exordium ſumit a re ipſa. ¶Viliores) Vilius ęſtimatos. ¶Niſi nobis) quod dici ſolet: niſi nimium affecti ſumus materiæ, & negotio. ¶Non enim in acie) Narrare hinc ingreditur. ¶Per confertos) denſos. ¶Reſtare) ſupereſſe. ¶Maiores noſtros) Suum factum a ſimili defendunt. ¶Nec premendo) deprimendo, eleuãdo. ¶Ne illis quidem) Ita in dandi caſu illis legã, vt referatur ad verbũ videri. Alij codices habent illi, quæ dictio non video qui ſtare poſſit. ¶Delectum) Ab opportuno. ¶Si videatis) Hypotypoſis eſt ad mouẽdos affectus potẽtiſſima. ¶Stãtium cognatorum) Romanorum. ſ. qui ſuos redimi optabant. ¶Quum ij) A minore. ¶Si mediuſſidius) A conſequentibus videri poteſt duci argumentum. ¶Rediere Romam) Exemplum ab impari in re ſimili. ¶Redeam ego.) Ita legendũ puto, non ergo: vt perſonæ ex aduerſo pugnent. Nam ſe confert cum ijs qui capti ſunt a Pyrrho priore bello Punico. Infra ſuo loco qui dicantur æſtimati, qui redempti, pręcipiemus. ¶Suum quiſq;) Pertinet hoc ad ipſum illud, de quo ſententiã ſuã pegit, ſcilicet nõ rediturũ Romã, etiã ſi Annibal ſine ptio remiſſurus eſſet, vbi redijſſet. Perindéque id valet ac ſi dicat: Cęteri qd hac de re fieri placeat, viderint: ego ſic in animum induxi. ¶Repulſi abeamus) Alij libri habent habeamur: mihi magis ad rẽ pertinere videtur, abeamus.

¶Argumentum in CVII.

¶Hoc cum priore oratione cõiunctum eſt. Poſteaquam captiui dicẽdi finẽ fecerunt, extemplo ab ea turba quę in veſtibulo curiæ ſtabat, clamor flebilis ſublatus eſt, orabãtq;, vt ſibi liberos, fratres, cogna-

tos redderēt patres. Tū ſenatus ea de re haberi cœptus, quo quū alijs captiuos redimendos de publico, alijs de priuato, alijs ex ærario dādam pecuniā mutuo referentibus, variaretur ſententijs: tum demum T. Manlius Torquatus rogatus ſententiā, vnus nullo pacto redimendos eſſe ita ſuaſit.

¶T. Manlij Torquati, ne captiui redimerentur, oratio. CVII.

SI tātummodo poſtulaſſent legati pro ijs qui in hoſtiū poteſtate ſunt, vt redimerentur: ſine vllius inſectatione eorū breui ſentētiam peregiſſem. Quid enim aliud, q̄ admonendi eſſetis, vt morē traditū à patribus, neceſſario ad rem militarē exēplo ſeruaretis? Nunc autem quum propè gloriati ſint ꝙ ſe hoſtibus dediderint, ꝓferríq; nō captis modo in acie ab hoſtib⁹, ſed etiā ijs q Venuſiā Canuſiūq; peruenerunt, atq; ipſi C. Terentio conſuli, æquū cēſuerint: nihil vos eorū P. C. quæ illic acta ſunt, ignorare patiar. Atq; vtinam hæc, quæ apud vos acturus ſum, Canuſij apud ipſum exercitum agerē, optimū teſtē ignauiæ cuiuſq;, & virtutis: aut vnus hic ſaltē adeſſet P. Sempronius, quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent, milites hodie in caſtris Romanis, nō captiui in hoſtium poteſtate eſſent: & quū feſſis pugnando hoſtibus, tum victoria lætis, & ipſis pleriſq; regreſſis in caſtra ſua noctem ad erumpendum liberā habuiſſent, & ſeptena

armatorum hominum milia erumpere etiam inter confertos hoſtes potuiſſent. Neq; enim per ſe ipſi hoc facere conati ſunt, neque aliū ſequi voluerunt. Nocte propè tota P. Sēpronius Tuditanus nō deſtitit admonere, adhortaríque eos, dum paucitas hoſtiū circa caſtra, dum quies ac ſilentium eſſet, dum nox inceptum tegeret, ſe ducem ſequerētur: ante lucē peruenire in tuta loca, in ſociorum vrbes poſſe. Sicut auorum memoria P. Decius tribunus militum in Samnio, ſicut nobis adoleſcentibus priori Punico bello Calpurnius Flamma, trecentis voluntarijs, quum ad tumulum eos capiēdum, ſitum inter medios hoſtes, duceret, dixit: Moriamur milites, & morte noſtra eripiamus ex obſidione circunuentas legiones. Si hoc nec P. Sēpronius diceret, nec viros quidem, nec Romanos vos duceret, ſi nemo tantæ virtutis exiſteret comes: viā nō ad gloriam magis, q̄ ad ſalutē ferētē demōſtrat, ducem ſe in patriam, ad parentes, ad coniuges, ac liberos facit: vt ſeruemini, deeſt vobis animus. Quid ſi moriēdum pro patria eſſet? faceretis? quinquaginta milia ciuiū ſociorūq; circa vos eo ipſō die cæſa iacent: ſi tot exempla virtutis non mouent, nihil vnquam mouebit. ſi tanta clades vobis vilem vitā nō fecit, nulla faciet. Et liberi atq; incolumes deſi-

derate patriam, imò deſiderate dũ patria eſt, dum ciues eius eſtis: ſero nunc deſideratis, diminuti capite, abalienati iure ciuium, ſerui Carthaginenſiũ facti. Pretio redituri eſtis eo, vnde ignauia ac nequitia abiſtis? P. Sempronium ciuem veſtrum non audiſtis arma capere, ac ſe iubẽtem ſequi: Annibalem paulopoſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quam ego ignauiam iſtorum accuſo, quum ſcelus poſſim accuſare? Nõ enim modo ſequi recuſarunt bene monentẽ, ſed obſiſtere ac retinere conati ſunt, ni ſtrictis gladijs viri fortiſſimi inerteis ſummouiſſent. Prius inquam P. Sempronio per ciuium agmẽ, q̃ per hoſtiũ fuit erumpendum. Hos ciues patria deſideret, quorum ſi cæteri ſimiles fuiſſent, neminẽ hodie ex ijs qui ad Cannas pugnauerunt, ciuem haberet? Ex milibus ſeptem armatorum ſexcenti extiterunt, qui erumpere auderent, qui in patriam liberi atq; armati redirẽt: neq; ijs. xl. milia hoſtiũ obſtitere. Quàm tutũ iter duarum propè legionũ agmini futurum cenſetis fuiſſe? Haberetis hodie viginti milia armatorum Canuſij, fortia, fidelia, P. C. Nũc autem quemadmodum boni fideleſq; (nam fortes ne ipſi quidẽ dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe, qui erũpẽtibus quin erũperẽt, obſiſtere conati ſint: aut non

inuidere cum incolumitati, tũ gloriæ illorum per virtutem partæ, quum ſibi timorem ignauiamque ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentorijs latentes ſimul lucem hoſtẽque expectare, quum ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. Atenim ad erũpendum è caſtris defuit animus: ad tutãda fortiter caſtra animum habuerũt: dies ac noctes aliquot obſeſſi, armati ſe ipſi tutati vallo ſunt. Tandem vltima auſi, paſſique, quũ omnia ſubſidia vitæ deeſſent, affectiſque fame viribus, arma iam ſuſtinere nequirent: neceſſitatibus magis humanis quàm armis victi ſunt. Orto ſole hoſtis ad vallũ acceſſit: ante ſecũdam horam nullam fortunã certaminis experti, tradiderunt arma, ac ſeipſos. Hæc vobis ipſorum per biduum militia fuit. Quũ acie ſtare, ac pugnare decuerat, tum in caſtra refugerũt: quum pro vallo pugnandum erat, caſtra tradiderũt, neque in acie neque in caſtris vtiles. Vos redimam? quum erumpere caſtris oportet, cunctamini, ac manetis: quũ manere, & caſtra tutari armis neceſſe eſt, & caſtra & arma & vosipſos traditis hoſti. Ego nõ magis iſtos redimendos, P.C. cenſeo, quàm illos dedẽdos Annibali, qui per medios hoſtes è caſtris erupẽrũt, ac per ſummam virtutem ſe patriæ reſtituerunt.

¶ANNOTAT. *Si tantummodo*) Diſſuaſio in id quæſita, ne captiui redimerentur. Exorditur à ſentẽtia aduerſariorum captiuorũ. ¶Sine vllius inſectatione) reprehenſione, vituperatione. ¶Sicut auorũ.) Iam vide quemadmodum auos appellet, qui ſecunda ante ipſum ætate vixerunt. Ornate dicitur patrum, auorũq́ꝫ, atq́ꝫ maiorũ memoria, pro ætate, temporéve ſiue ſeculo ſuperiore, atq́ꝫ deinceps eo prioribꝰ. ¶P. Decius.) Extat VII. ab vrbe condita huius Decij tribuni mil. ad milites exhortatio, qua eos ad erumpendum nocte per medios hoſtes adhortatur. ¶Si hoc nec P. Sempronius) Ab hoc tantẽ loco videtur refutare. Ab inutili totus hic locus ducit. ¶Diminuti capite) id eſt, qui in hoſtiũ poteſtatẽ veniſtis. Diminutus capite quis, autore Feſto, non vna ratione dicitur. Nã & qui ciuitate mutatꝰ eſt, & qui ex alia familia in aliam adoptatus eſt, & qui alteri mancipio datus eſt, & qui in hoſtiũ poteſtatẽ venit, & cui aqua igniq́ꝫ interdictũ eſt: diminutus capite appellatur. Eſt autẽ capitis diminutio, vt docet Iuſtinianus, prioris ſtatus cõmutatio: quam tribus modis accidere poſſe ait, in quos ea ipſa quæ ex Feſto adduximꝰ, cadũt. ¶Abalienati iure ciuium) qui ceſſiſtis iure ciuiũ. Abalienari ea dicũtur quæ à noſtro dominio ad alienũ tranſeunt. Id fieri dupliciter Cicero in Topicis tradit, aut nexu, aut iuris ceſſione. Ita qui ſerui fiunt, & in hoſtiũ poteſtatẽ veniũt, abalienãtur iure ciuiũ, ꝙ iure ciuiũ cedant, deſinantq́ꝫ priuilegijs, vt vulgo loquimur, ciuiũ gaudere. Hæc tria, quæ ſe cõſequũtur, priorũ trium cõtraria ſunt. Nam & qui diminutus eſt capite, incolumis non eſt: & qui iure ciuiũ abalienatus, ciuis non eſt: & qui ſeruus Carthaginẽſiũ factus, liber eſſe deſijt. ¶P. Sẽproniũ) Antithetõ. ¶Quid enim.) Ab illicito. ¶Ex milibus) A fa-

Diminutus capite.

Abalienari.

Abalienari iure ciuiũ

cili & minore probat eis liberam fuiſſe erũpẽdi poteſtatẽ. ¶Nunc autẽ) Ab impoſſibili argumentum multis orationibus ducitur. Quemadmodum hic ſumitur interrogatiue pro quo modo. ¶Niſi quis) Ironia. ¶Atenim) Præſumptio. ¶Affectiſq; fame) exhauſtis, propè abſumptis. ¶Vos redimã?) Ita vos libentius legam, q̃ quos, vt captiuos rogare videatur: quibus ſtatim continuando auerſionem reſpondet. ¶Quum erumpere) Contrapoſito conſtat per turbationem officiorum.

¶EX III SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXIII.

¶Argumentum in CVIII.

¶Pacuuius Calauius Capuæ in ſummo magiſtratu erat, quum res Romana male ad Thraſimenũ geſta eſt. Is populũ Campanũ ſenatui iamdiu infeſtũ ratus id agitare, vt ſenatoribus trucidatis, ſi venirẽt hoſtes Romanorum, Annibali Capuam traderet: hoc populi conſilium ſenatui declarat, omneſq; tandem eò duxit, vt ſi ſe in ipſius poteſtatem permitterent, facile ab inſidijs ſe poſſe liberari arbitrarentur. Permiſſos in curiam claudit. Conuocat populum, cui rẽ ita expoſuit.

¶Pacuuij Calauij Campani ad populũ Campanũ concio. CVIII.

Qvod ſæpe optaſtis, Cãpani, vt ſupplicij ſumẽdi vobis ex improbo ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet, eã nunc nõ per

tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium ſeruorũque tuentur, cum ſummo veſtro periculo, ſed tutã habetis, ac liberam. Clauſos omnes in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicquã raptim aut forte temere egeritis. De ſingulorum capite vobis ius ſententiæ dicendæ faciam, vt quas quiſque emeritus eſt pœnas pẽdat. Sed ante omnia ita vos iræ indulgere oportet, vt potiorem ira ſalutem atque vtilitatem veſtrã habeatis. Etenim hos, vt opinor, odiſtis ſenatores: nam ſenatum omnino non habere non vultis: quippe aut rex (quod abominandum) aut (quod vnum liberæ ciuitatis cõſilium eſt) ſenatus habẽdus eſt. Itaque duæ res ſimul agẽdæ ſunt vobis, vt & veterẽ ſenatum tollatis, & nouum cooptetis. Citari ſingulos ſenatores iubebo, de quorum capite vos conſulam: quod de quoque cenſueritis, fiet. Sed prius in eius locum, virum fortem ac ſtrenuum nouũ ſenatorem cooptabitis, quàm de noxio ſupplicium ſumatur.

¶ANNOT. Quod ſæpe optaſtis) Nũciatoria eſt admixta ſuaſioni. Exorditur à votis eorum apud quos agit. Vnum illud notãdum, quòd cõtrà omnino Calauius ſentiebat, quàm loquebatur. Verſuta enim arte ipſum illud agebat, vt ſimul & populi & ſenatus gratiam iniret, atque emereretur, non vt ſenatum euerteret, quem ſeruare cõnſtituerat, ſicuti ſeruauit.

¶Vt ſupplicij)Sumere ſuppliciũ ex ſiue de aliquo, eſt eum punire,atque pœnis afficere.¶Tuentur)cuſtodiunt,& defendunt.¶Raptim)prępropere. Tollatis)antiquetis,aboleatis. ¶De quorum capite vos cõſulã).i.de quorum vita quæram quid ſtatuere velitis. ¶Cenſueritis)ſtatueritis.¶Cooptabitis) eligetis in ſenatorẽ,ſubſtituetis.

¶Argumentum in c i x.

¶Poſt Cannenſem cladem Romani à Cãpanis ſperni contemniq; cœpti ſunt, vt illud oſtẽſuri fuerint, niſi prohibiti fuiſſent eorũ præſertim memoria,qui à Romanis miſſi erant per Siculas vrbes in præſidia, in quibus Campani erant nobiliſſimi.Horum igitur parentes ægre impetrant vt legati ad Varronem cõſulem Canuſium, quò ipſe ex fuga ſeſe receperat, mitterẽtur. Profecti Venuſiæ conſulem cum paucis inueniunt, vbi ſenatum populumq; Campanũ ægre ferre nũciãt ꝙ ita iſeliciter ad Cãnas res geſta eſſet: ita placere,vt quicquid bello vſui eſſet, benignè ac comiter ſubminiſtrẽtur.Varro poſt in hanc ſententiam legatis reſpondit.

¶Varronis conſulis ad legatos Cãpanorum reſponſum. c i x.

Morem magis loquendi cum ſocijs ſeruaſtis,Campani,iubentes quæ ad bellum eſſent opus,imperare,ꝗ cõueniẽter ad præſentem fortunæ noſtræ ſtatum locuti eſtis. Quid enim nobis ad Cannas relictum eſt,vt,quaſi aliquid habeamus, id quod

deeſt,expleri à ſocijs velimus? pedites vobis imperemus,tanquam equites habeamus? pecuniam deeſſe dicamus, tanquam ea tantum deſit? Nihil ne quod ſuppleremus quidem,nobis reliquit fortuna:legiones, equitatus, arma,ſigna,equi,virique,pecunia,cõmeatus aut in acie,aut in ruinis poſtero die amiſſis caſtris perierunt:itaque non iuuetis nos in bello oportet,Cãpani,ſed cũ Pœnis bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mẽtẽ,vt trepidos quondam maiores veſtros intra mœnia compulſos,nec Sãnitem modo hoſtẽ,ſed etiã Sidicinum pauentes, receptos in fidem apud Satriculam defenderimus: cœptũq; ꝓpter vos cum Samnitibus bellum, per centum propè annos,variante fortuna euentum, tulerimus. Adijcite ad hæc, ꝙ fœdus æquum dedimus, ꝙ leges noſtras,ꝙ ad extremũ(id quod ante Cannẽſem certe cladem maximum fuit) ciuitatem noſtram magnæ parti veſtrũ dedimus, communicauimuſque vobiſcum. Itaque communem vos hanc cladem,quæ accepta eſt,credere, Cãpani, oportet, cõmunẽ patriã tuẽdã arbitrari eſſe. Non cũ Samnite aut Ethruſco res eſt, vt quum a nobis ablatum ſit,in Italia tamẽ imperiũ maneat: Pœnus hoſtis ne Africæ quidem indigena ab vltimis terrarũ oris freto Oceani,Herculiſq; columnis,expertem

omnis iuris & cõditionis & linguæ propè humanæ militem trahit. Hunc natura immitem, moribuſque ferum, inſuper dux ipſe efferauit pontibus ac molibus ex humanorum corporum ſtrue faciendis: & (quod proloqui etiam piget) veſci humanis corporibus docendo. Hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiam nefas ſit, videre atque habere dominos, & ex Africa & a Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum & Maurorum pati ꝓuinciam eſſe, cui nõ genito modo in Italia deteſtabile ſit? Pulchrum erit, Campani, prolapſum clade Romanum imperium, veſtra fide, veſtris viribus retentum ac recuperatum eſſe. Triginta milia peditum, quatuor equitum arbitror ex Campania vos ſcripſiſſe, iam pecuniæ affatim eſſe, frumentiq;: qui ſi parem fortunæ veſtræ fidem habetis, nec Annibal ſe viciſſe ſentiet, nec Romani ſe victos eſſe.

¶ANNOTAT. Morem magis) Ratio eſt implorandi auxilij in rebus afflictis aduerſus hoſtes. A ſententia legatorum, & miſerabili conditione exorditur. Intra genus deliberatiuum conſiſtit. ¶Itaque non iuuetis) Propoſitio eſt eorum de quibus deliberaturus eſt, ex narratiuncula collecta. ¶Veniat in mentem) Hinc confirmare ingreditur. Ab æquo argumentum ducitur. ¶Non cum Samnite) Ab impio, indigno, & quodammodo a difficili. ¶Pulchrum erit) a ſpe & commodis. ¶Triginta milia) Ab opportuno.

¶Argumentum in cx.cxi.& cxii.

¶Annibal autoritate atq; diligẽtia Pacuuij Calauij, de quo paulo ante diximus, Capuam in fidem acceperat. Is vrbem ingreſſus, ſe apud Calauium cœnare velle ꝓnũciat: cui cõuiuio tres modo Cãpanos adhibuit, in quibus Perolla filius Pacuuij, qui aliquãto antè patris deprecatione ac precibus Annibali placatus erat. Hic Perolla hilariter cęteris epulantibus, vnus triſtis nec dominorum inuitatione vinci potuit, nec ipſius Annibalis, vt curis amotis & ſecluſis lætus cõuiuaretur. Ac quum forte ante noctem Pacuuius ex conuiuio egreſſus, in hortum, qui poſticis ædium partibus ſubiect9 erat, ſecederet: patrem filius Perolla ſecutus, ita vt ſequitur, conſilium ſuum de interficiendo Annibale declarauit. Pater ex filio quum ea audiuiſſet, velut ſi iam intereſſet indigno atq; deteſtabili facinori, filium vt deinde ſequitur, ab indignitate & atrocitate facinoris flebiliter deterrebat. Filius inde precib9 atq; lachrymis patris vict9, facinus conceptum ſe non editurum promiſit.

¶Verba Perollæ ad Pacuuium Calauium patrẽ de interficiendo Annibale. cx.

Conſilium affero, pater, quo non veniã ſolũ peccati quo defecimus ad Annibalem, impetrare ab Romanis, ſed in multo maiore dignitate & gratia ſimus Campani, quàm fuimus vnquam. (Quum mirabũdus pater, quidnã id eſſet cõſilij quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat) Iam ego (inquit) ſanguine Annibalis

ſanciam Romanum fœdus. Te id primũ ſcire volui, ſi forte adeſſe dũ facinus patratur, malles.

ℭPacuuij Calauij dehortatio à facinore ad filium. CXI.

PEr ego te, fili, quæcũq; iura liberos iungũt parentibus, precor, quæſóq; ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ ſunt, intra quas iurantes per quicq̃d Deorũ eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus, vt ſacratis de mẽſis eſſemus. Digreſſi à colloquio extemplò in eum armamur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Annibale, eam ipſam menſam cruẽtare vis hoſpitis ſanguine? Annibalẽ pater filio meo potui placare: filiũ Annibali nõ poſſum? Sed ſi nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas, audeãtur infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum ſeruorũq;? quid in vnũ intẽti omniũ oculi? quid tot dextræ? torpeſcéntne in amẽtia illa? Vultum ipſius Annibalis, quẽ armati exercitus tremũt, quẽ horret populus Ro. tu ſuſtinebis? Et ſi alia auxilia deſunt, meipſum ferire, corpus meũ opponẽtem pro corpore Eſſem⁹ ab edo.

Annibalis, ſuſtinebis? Atqui per meũ pectus petẽdus ille tibi,atq; tranſfigẽdus eſt. Sed deterreri hic ſine te potius,quàm illic vinci:valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt.

¶ANNOTAT. Per ego te) Ratio eſt dehortãdi,atq; deterrendi à concepto facinore,mire elegãs & facũda. Iam inde à principio abrupto dehortatur à pio, tum ab æquo & iuſto. ¶Per ego te) Hyperbaton eſt, vbi verbũ longius contrahitur. Ipſa in votis præſertim magnã habet gratiam. ¶Cruentare vis) reſpergere. ¶Annibalẽ pater) A maiore ducitur: aut certe auxeſis eſt. Hîc vide q̃ facinus augeat, vocum quæ indignitatem augeant,exaggeratione. Hoc multum & ad permouendos affectus valet. ¶Vnus aggreſſurus) A difficili & impoſſibili. Vnus, ſolus: ¶Intenti omniũ oculi) cõiecti,ſolicite ac diligenter te intuentes. Nam intendere ſignificat nonnunquam, autore Marcello,ſolicite ac diligenter intueri,animaduertere,atq; obſeruare. ¶Opponentem) obijciẽtem, &,vt ita dicam,ante ipſum ponẽtem. ¶Sine te) patere, & permitte. ¶Valeant preces) efficaces ſint,poſſint & impetrent quod peto:faciant te exorabilem.

Intẽdere.

¶Perollæ ad Pacuuium patrem reſponſum. CXII.

EGo quidẽ quam patriæ debeo pietatem,exoluã patri. Tuã doleo vicem, cui ter proditæ patriæ ſuſtinendũ crimen eſt: ſemel,quum defectionẽ iniſti ab Romanis : iterum, quum pacis cum Annibale fuiſti autor: tertiùm hodie, quum reſtituẽdæ

Romanis Capuæ mora atq; impedimentũ tu es. O patria, ferrum quo pro te armatus hãc arcem defendere volebam, hoſti minime parcens: quando parens extorquet, recipe.

¶Argumentum in c x i i i.

¶Magius Decius Capuæ inter alios cenſebat præſidium Annibalis Capuã recipiendum nõ eſſe, aut receptum eijciendum, aut certe interficiendum, vt ita nobili facinore Romanis Campani ſe reſtituerent. Perlatum id erat in caſtra ad Annibalem, & iam eũ in caſtra acciri iuſſerat, quum negãtem eũ cõprehendi, & ad ſe adduci iubet. At repente mutato conſilio, prius quàm adduci poſſet, alium præmittit, qui prætori nũciaret, & moneret ne Deciũ duceret: ſe enim poſtero die Capuæ affuturum. Eo ipſo die Annibali ingreſſuro Capuam, vnus Decius cum ſuis obuiã non eſt egreſſus. Poſtero die ſenatu dato Deciũ inter alia ad ſe adduci iubet. Comprehenſus, quum dicere cauſam iuſſus, negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum iniectis catenis ante lictorem duci iuſſus eſt. Ipſe quoad capite aperto fuit, dũ ducitur, ita ad circũfuſam multitudinem vociferabatur.

¶Verba Magij Decij ad circũfuſam multitudinem. c x i i i.

h Abetis libertatem, Campani, quam petiſtis. Foro medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum ſecundus, vinctus ad mortẽ rapior. Quid violentius Capua capta fieret?

Ite obuiam Annibali, exornate vrbem, diēq; aduentus eius conſecrate, vt hunc triumphū de ciue veſtro ſpectetis.

¶Argumentum in CXIIII & CXV.

¶Mago Amilcaris filius Carthaginem profectus, ſenatu dato, quæ ad Cānas geſta erant, expoſitis, ob victoriam Dijs ſacrū autoritate Annibalis haberi iuſſerat. Himilco ex hoc tam læto nuncio nactus occaſionem Hannonis alterius factionis principis eludēdi, & reprehendendi: ita eum aggreſſus eſt. Hanno deinde reſpondet.

¶Himilconis Barchinæ factionis viri in Hannonem verba. CXIIII.

Quid eſt? Hāno: etiam nunc pœnitet belli ſuſcepti aduerſus Romanos? Iube dedi Annibalē: veta in tā proſperis rebus gratias Dijs immortalibus agi: audiamus Romanum ſenatorē in Carthaginenſium curia.

¶ANNOT. Etiam nunc pœnitet) Quicquid velut criminum in Hannonē congerit, ab eo iactata ſunt quadam cōcione, quæ prima eſt huius decados. ¶Iube dedi) Ironia eſt, qua ſimiles imperantibus ſumus. Alludit ad id quod cenſuerat Hāno, Annibalem ſcilicet autorem belli contra fœdus dedendum eſſe.

¶Hannonis ad ea reſponſum. CXV.

Acuiſſem hodie,P.C. ne quid in cō-
t muni omniū gaudio, minus lætū qđ
eſſet vobis,loq̃rer. Nūc interrogāti
ſenatori, pœniteátne me adhuc ſuſcepti ad-
uerſus Romanos belli?ſi reticeā,aut ſupbus,
aut obnoxius videar:quorum alterum eſt ho
minis alienæ libertatis obliti,alterū ſuæ.Re-
ſpondeam Himilconi,non deſijſſe pœnitere
me belli, neqꝫ deſiturum antè inuictum no-
ſtrum imperatorem incuſare, quàm finitum
aliqua tolerabili conditione bellum videro.
Nec mihi pacis antiquæ deſiderium vlla alia
res,quàm pax noua finiet.Itaqꝫ iſta quæ Ma-
go modo iactauit:Himilconi,cæteriſqꝫ Anni-
balis ſatellitibus iam læta ſunt: mihi poſſunt
læta eſſe,quia res bello bene geſtæ,ſi volumꝰ
fortuna vti,pacem nobis æquiorem dabunt.
Nam ſi prætermittimus hoc tēpus, quo ma-
gis dare,quàm accipere poſſumus videri pa-
cem:vereor ne hæc quoqꝫ lætitia luxuriet̃ no
bis,ac vana euadat.Quæ tamen nunc quoqꝫ
qualis eſt?Occidi exercitus hoſtium : mittite
milites mihi.qd aliud rogares ſi eſſes victus?
Hoſtiū cepi bina caſtra,prædæ videlicet ple-
na, & commeatuum:frumentum & pecuniam
date.Quid aliud inquam, ſi ſpoliatus, ſi exu-
tus caſtris eſſes,peteres?Et ne omnia ipſe mi
rer,(mihi quoque,quoniam reſpondi Himil-

coni,interrogare ius fáſque eſt)velim ſeu Himilco,ſeu Mago reſpondeat, quum ad internecionem Romani imperij pugnatum ad Cãnas ſit, cõſtetque in defectionem totam Italiam iſſe:primum,ecquis Latini nominis populus defecerit ad nos? deinde,ecquis homo ex quinque & triginta tribubus ad Annibalem tranſfugerit?(Quum vtrũque Mago negaſſet) Hoſtiũ quidẽ ergo Romæ adhuc multũ ſupereſt:ſed multitudo ea quid animorũ, quidve ſpei habeat,ſcire velim. (Quũ id neſcire ſe Mago diceret)Nihil facilius ſcitu eſt. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace?ecquam denique mentionem pacis Romæ factam eſſe,allatum ad vos eſt? (Quum id quoque negaſſet) Bellum igitur tam integrum habemus,quàm habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus . Quàm varia victoria priore Punico bello fuerit,pleriꝗ qui meminerimus,ſuperſumus . Nunquã terra marique magis proſperæ res noſtræ viſæ ſunt,quàm ante conſules C.Luctatium, & A. Poſthumium, fuerunt : Luctatio & Poſthumio conſulibus deuicti ad Aegadis inſulã ſumus . Quòd ſi (id quod Dij omen auertant)nunc quoque fortuna aliquid variauerit:tum pacem ſperatis quũ vincimur:quam nunc quum vincimus , dat nemo? Ego ſi quis

de pace conſulet ſeu deferenda hoſtibus,ſeu accipienda :habeo quid ſententiæ dicam. Si de ijs quæ Mago poſtulat,refertis: nec victoribus mitti attinere puto,& fruſtrātibus nos falſa atque inani victoria, multo minus cenſeo mittenda eſſe.

¶ANNOTAT. Tacuiſſem.) Ratio hinc peti poteſt auertendæ atque reijciendæ victoriæ vanæ, ob quam plerique ceu integram,ingentem lætitiā concipiant. A re incidente, nempe lætitia publica, & aduerſarij ſentētia exorditur.¶Aut obnoxius) Obnoxius hic eum ſignificat,cui ab eo qui ipſius crimi nis conſcius eſt, incommodari poteſt. Eum ſubiectum vulgo dicimus. Ita fit, vt obnoxius nihil fere proloqui audeat, quod eius cui obnoxius eſt,ſiue facti conſcij ſtomachum mouere poſſit.¶Quorum alterum) ſuperbia.¶Alienæ)aliorum, quòd alij præſertim liberi quod velint,libere dicāt.¶Alterū ſuæ) eſſe obnoxiū ſcilicet. Nam qui obnoxij ſunt alicui, quodammodo ſerui ſunt eius cui obnoxij ſunt,quū liberè quod velint,loqui non audeant.¶Quid aliud) A ſigno conſequentium oſtendit victoriam & lætitiam vanam. ¶Primum,ecquis.) Interrogationibus velut inductione quadam bellum integrum, id eſt, nec affectum,nec confectū eſſe mōſtrat.¶Quàm varia.) A ſimili.¶Seu deferenda)offerenda,proponenda,ferenda,danda.Deferenda magis vna vox videt. ¶Refertis)in deliberationem ponitis. Obnoxius.

¶Argumentum in CXVI.

¶Marcellus Nolam vrbem quum teneret præſidijs,

in agrum Hirpinum & Sānitium Caudinorum excurſiones faciendo,ferro & igni omnia vaſtabat. Iis cladibus vterqꝫ populus adductꝰ legatos ad Annibalem conqueſtum iniurias mittit. Priores Sānites ita iniurias expoſuerunt.

¶Samnitium legatorum ad Annibalem, vt ferret opē aduerſus Romanos, querelæ. CXVI.

h Oſtes populi Romani, Annibal, fuimus, primū per nos ipſi, quoad noſtra arma, noſtræ vires nos tutari poterant. Poſtea quàm ijs parū fidebamus, Pyrrho regi nos adiunximus: à quo relicti, pacem neceſſariā accepimus: fuimúſqꝫ in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus, quo in Italiam veniſti. Tua nos nō magis virtus, fortunáqꝫ, quàm vnica comitas ac benignitas erga ciues noſtros, quós captos ad nos remiſiſti, ita conciliauit tibi, vt te ſaluo atqꝫ incolumi amico, nō modo populum Romanum, ſed ne Deos quidē iratos (ſi dici fas eſt) timeremus. At hercule non ſolum incolumi atqꝫ victore, ſed præſente te, quum ploratum propè coniugum ac liberorum noſtrorū exaudire, & flagrantia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati, vt M. Marcellus non Annibal viciſſe ad Cānas videatur, glorientúrqꝫ Romani, te ad vnum modo ictum

vigentem, veluti iaculo emiſſo torpere. Per centum prope annos cum populo Romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu, niſi ꝙ per biēnium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit vires, q̃ virib⁹ ſuis nos defendit. Nō ego ſequūdis noſtris rebus gloriabor, duos conſules ac duos cōſulares exercitus à nobis ſub iugum miſſos, & ſi qua alia aut læta aut glorioſa nobis euenerūt: quæ aſpera aduerſaq; tunc acciderunt, minore indignatiōe referre poſſumus, q̃ q̃ hodie eueniūt. Magni dictatores cū magiſtris equitū, bini Coſs. cū binis cōſularib⁹ exercitib⁹ ingrediebāť fines noſtros. antè exploratò, & ſubſidijs poſitis, & ſub ſignis ad populādū ducebāt: nūc ꝓpe vni⁹, & parui ad tuēdā Nolā p̄ſidij præda ſumus. Iā ne manipulatim quidem, ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris, negligētius, quàm ſi in Romano agro vagarentur. Cauſa autem hæc eſt, ꝙ neque tu defendis: & noſtra iuuētus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur, omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim, niſi à quo tot Romanas acies fuſas ſtratáſque ſciam, ei facile eſſe ducam opprimere populatores noſtros, vagos, ſine ſignis, palantes quo quemque trahit quamuis vana prædæ ſpes. Numidarum paucorum illi quidem præda erunt

præſidiumq; miſſum nobis erit, & Nolæ ademeris: ſi modo quos vt ſocios haberes dignos duxiſti, haud indignos iudicas quos in fidem receptos tuearis.

¶ANNOTAT. Hoſtes populi) Petitio eſt auxilij in aduerſis rebus. Exordium ſumitur à perſona eorum qui petunt. ¶Tua nos) A benignitate, ſpes concipitur. ¶At hercule) Ab indigno. ¶Magni dictatores) Antitheton. ¶Nec te, nec exer.) A facili.

¶EX IIII SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXIIII.

¶Argumentum in CXVII.

¶Fabius ſub finem anni Romam rediens, comitia conſularia edixerat, quibus prærogatiuæ iuniorum T. Octacilium, qui eius Fabij ſororis filiam habebat vxorem, & M. Aemilium conſules dixerunt. Quod vbi Fabius intellexit, hac concione ſuadebat, nec Octacilio rerum & imperij ſummam deferendam eſſe, nec conſulem eum habendum: videndum autem, cui bellum mandari poſſet aduerſus Annibalem.

¶Fabij Maximi ad populum concio de deligendo imperatore. CXVII.

I aut pacem in Italia,aut bellum cum eo hoſte haberemus, in quo negligē- tiæ aut errori locus eſſet:qui veſtris ſtudijs,quæin campum ad mandandos quibus velitis,honores affertis, moram vllam offerret: is mihi parū meminiſſe videretur veſtræ libertatis .Sed quū in hoc bello,cū hoc hoſte nunquam ab vllo duce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit,eadem vos cura, qua armati in aciem deſcenditis, inire ſuffragium ad creandos conſules decet, & ſibi ſic quemq; dicere, Annibali imperatori parem cōſulem nomiuo.Hoc anno ad Capuā Iubellio Taureæ Cāpano ſummo equiti prouocanti ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus:aduerſus Gallum quondam prouocantem in pōte Anienis,Manliū fidētē & animo & viribus miſere maiores noſtri.Ob eādē cauſam haud multis annis pòſt fuiſſe non negauerim cur M.Valerio nō diffideretur aduerſus ſimiliter prouocantē arma capiēti Gallū ad certamē. Quēadmodū pedites equiteſq; optam⁹,vt validiores:ſi minus,vt pares hoſti habeam⁹: ita duci hoſtiū parē imperatorē quæramus.Quū qui eſt ſummus in ciuitate dux,eū legerimus, tum repente lectus,in annum creatus,aduerſus veterem ac perpetuum imperatorem cōparabitur, nullis neq; temporis neque iuris

incluſum anguſtijs, quo minus ita omnia gerat,adminiſtretq;,vt tẽpora poſtulabunt belli: nobis autem in apparatu ipſo,ac tantũ inchoantibus res , annus circunagitur. Quoniam quales viros creare vos cõſules deceat, ſatis eſt dictũ : reſtat vt pauca de eis in quos prærogatiuæ fauor inclinauit,dicã.M. Aemilius Regulus flamẽ eſt Quirinalis,quem neq; mittere à ſacris, neque retinere poſſumus,vt non Deûm aut belli deſeramus curam. Octacilius,ſororis meæ filiam vxorem,atq; ex ea liberos habet.Cæterum non ea veſtra in me maioréſq; meos merita ſunt, vt nõ potiorem priuatis neceſſitudinibus Rempub. habeam. Quilibet nautarum vectorũq; tranquillo mari gubernare poteſt: vbi ſæua orta tempeſtas eſt,ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus eſt. Non tranquillo nauigamus, ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus.Itaq; quis ad gubernacula ſedeat,ſumma cura prouidendum , ac præcauendum nobis eſt . In minore re experti T. Octacili operam tuam ſumus : haud ſanè,cur ad maiora tibi fidamus,documenti quicquam dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu pͣfuiſti,triũ rerum cauſa parauimus:vt Africæ oram popularetur:vt tuta nobis Italiæ litora eſſent: ante omnia ne ſupplementum cum ſtipendio

Accommoda ſimilitudo.

commeatúq; ab Carthagine Annibali tranſportaretur. Create conſulem T. Octaciliũ, nõ dico, ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum Reip. pſtitit. Sin autẽ te claſſem obtinente, etiã velut placato mari, quælibet Annibali tuta atq; integra ab domo venerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, quàm Africæ fuit: quid dicere potes, cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si conſul eſſes, dictatorẽ dicendum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus: neq; tu id indignari poſſes, aliquem in ciuitate Romana meliorẽ bello haberi, quàm te. Magis nullius intereſt, quàm tua, T. Octacili, nõ imponi ceruicibus tuis onus, ſub quo cõcidas. Ego magnopere ſuadeo, eodem animo, quo ſi ſtantibus vobis in aciem armatis, repẽte deligẽdi duo imperatores eſſent, quorum ductu atque auſpicio dimicaretis: hodie quoq; conſules creetis, quibus ſacramẽta liberi noſtri dicant, ad quorum edictum conueniant, ſub quorum tutela atq; cura militẽt. Lacus Traſimenus, & Cannæ, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauẽdum ſimile vtiles, documento ſunt.

¶ANNOTAT. *Si aut pacem)* Intra deliberationẽ conſiſtit. Deliberatur qualis dux præfici debeat bello quod cum Annibale gerebatur. Exorditur à belli ducisq; hoſtium genere. ¶*Qui veſtris ſtudijs)* vocat hic ſtudia, ſuffragia ipſa, ſiue fauores quibus crean- Studia.

tur magiſtratus. ¶Ad mãdandos) committẽdos, deferendos. ¶Moram vllã offerret) moraretur, atq; impediret, ſiue traheret. ¶Annibali imperatori) Propoſitio eſt quædã ei⁹ rei de qua deliberatur. ¶Hoc anno ad Capuã) Hinc cõfirmare incipit à pari. ¶Eum legerimus) delegerimus. ¶Inchoãtibus) Inchoo verbum, informe quiddã, rude, impolitũ, & imperfectũ denotat. Hinc opus inchoatum appellamus rude & indigeſtum. ¶Quoniam quales) Trãſitio per ſe ſatis cognita. ¶Prærogatiuæ fauor) Docui ſupra Romanum populũ in claſſes quinq; à Seruio Tullio diſtributũ eſſe, quarũ quælibet plures cẽturias cõtinebat. Quo tempore, vt autor eſt Liuius primo ab vrbe cõdita, inſtitutum eſt ab eodem Seruio rege, vt quum ad eam diem inſtituto Romuli omnes eadem vi eodemq; iure promiſcue ſuffragia ferrent atq; inirent, deinceps gradus ita fierent, vt equites omnium primi vocarentur ad ſuffragium, inde primæ claſſis centuriæ peditũ. Ibi ſi variaretur ſentẽtijs, tum ad ſecũdæ claſſis centurias deſcenderetur, ab eaq; nunq̃ infrą ferè iretur, vt ad infimos perueniretur. Deinde duplicato tribuum numero, factum eſt vt iuniorũ centuriæ ferrent ſuffragia. Ac illud conſtat, eum ordinẽ poſtea ſeruatũ eſſe, vt quũ ſorte cẽturiæ omnes in ſuffragia educerentur, vt cuiuſlibet claſſis cẽturiæ ſorte ad ſuffragiũ educebantur, ita primæ rogari ſententiam ſolerent. Quæ ſorte primo eductæ rogabantur ſententiã, quẽ magiſtratũ dicere vellent: eæ prærogatiuæ dicebantur, quòd primæ rogarentur, habẽrentq; ius dicendi quem vellet. T. Liuius quarto ſecundi belli Punici: Eo die (inquit) quum ſors prerogatiuæ ante iuniorum exiſſet, eáq; Octacilium & M. Aemilium Regulum conſules diceret. Ita hoc loco

Inchoo. Inchoatũ opus

Ratio ineundi & ferendi ſuffragia apud Romanos.

Prærogatiuæ centuriæ.

prærogatiua ſumetur pro iure illo primo rogandi, aut pro ijs qui ius ſiue priuilegium illud ſorte habent. A qua appellatione factum eſt, vt exceſſus in aliquo cuiuſlibet rei præ alijs, prærogatiua dicatur. Prærogatiua.
¶In minore re) A geſtis rebus ſuadet Octacilium ei bello non eſſe præficiēdum. ¶Ego magnopere) Peroratio. ¶Quibus ſacramenta) Fortaſſis non ſacramenta, ſed ſacramēto legēdū eſt, ſicut alibi IIII. ab vrbe condita: hoc, inquit, decreto cōſul armatus, quū paucis appellantibus tribunum collū torſiſſet: metu cæteri ſacramento dixere. Eſt autem dicere ſacramēto, dicare ac deſtinare militiæ iuriſiurandi ſacratione interpoſita. Dicere ſacramēto. Nam ſacramētum ſupra ex Feſto Pōpeio ſignificare docui, quicquid iuriſiurandi ſacratione interpoſita geritur. Sacramētum. Dicere vero pro dicare aliquādo ſumi, Nonius ex hac Virgiliana ſentētia docet. Iunoni infernæ dictus ſacer. Dicere, dicare. & Budæus ſic accipi poſſe apud Liuium, teſtis eſt. Hæc mihi magis placet lectio, & ita reſtituendum hūc locū puto. Si cui altera placebit, dicere ſacramēta erit promittere è rep. & fide ſua iuriſiurādi ſacratione interpoſita ſe militaturum. Dicere ſacramēta. Nam Nonius ex multorū ſentētia oſtendit dicere ſignificare promittere. Dicere, promittere.

¶Argumentum in CXVIII.

¶Ad Beneuentum T. Gracchus in caſtris legiones magna ex parte Volonum ſeruorum habebat, inter quos quum forte quæri audiret, quando libertate donarētur: miſſis ad ſenatū hac de re literis, quibus eorum fortitudinem laudabat, impetraui tvt quod è repu. videretur, faceret. Quod quum ab ipſo referente audirent, liberos item ſe facturum, qui

egregie pugnaſſent, dicẽtem:nihil malebant, id eſt, q̃ in hoſtẽ pugnare, adeo libertatis dulcedo eos mordebat. Quum verò eorum quatuor milia ſegnius cũ hoſte congreſſa, metu pœnæ, collem, qui non procul à caſtris aberat, cepiſſent, poſtero tamẽ die inde accitos cum cæteris libertate donauit. Concione inde aduocata, ita eos qui ſeceſſiſſent, ſe mulctaturum pronunciauit.

T. Gracchi ad milites concio. CXVIII.

PRiuſquã omnes iure libertatis æquaſſem, neminem nota ſtrenui aut ignaui militis notaſſe volui. Nunc exſoluta iam fide publica, ne diſcrimen omne virtutis ignauiæq; pereat, nomina eorũ qui detrectatæ pugnæ memores ſeceſſionem paulo antè fecerũt, referri ad me iubebo, citatoſq; ſingulos iureiurãdo adigam, niſi quibus morbus cauſa erit, non aliter q̃ ſtãtes cibum potumq;, quoad ſtipendia facient, capturos eſſe. Hãc mulctam ita æquo animo feretis, ſi reputabitis nulla ignauiæ nota leuiore vos deſignari potuiſſe.

ANNOTAT. Nota ſtrenui) Ex hoc loco facile apparet notare nota, verbum eſſe communis ſignificationis. Ne diſcrimen) ſeparatio, diuiſio, differentia nulla ſit inter virtutem & ignauiam. Detrectatæ pugnæ) vitatæ, neglectæ. Iureiurãdo) Iureiurando adigere ſic dicitur, vt ſacramẽto adigere, id eſt iuriſ

Iureiurando adigere.

iurandi formulã cõcipere, quæ iuraturo dictetur, ita vt in ea verba iurare cogatur. ¶Hãc mulctam) Feſtus Pompeius autor eſt mulctam oſcè, latinè pœnã dici. Pœnã autem proprie appellari pecuniam eam quæ ob delictum ſoluitur. Hinc eodem autore propriè ij pendere pœnas dicũtur, qui pecuniam ob delictum diſſoluunt, ꝙ Romæ prius quàm ſignatum eſſet æs, eo penſo vterentur. Hoc loco mulcta & ad alia transfertur. Vulgo emendam dicimus. Mulcta Pœna. Pẽdere pœnas.

¶Argumentum in cxix.

¶L. Pinarius Aennæ præſidij Romanorum præfectus, præſidium Murgannæ ab incolis proditum, oppreſſúmq; audiens, diligenter videbat ne Aennẽſes quoq; præſidium cuius erat præfectus, prodere atq; opprimere poſſent. Iãq; nonnihil de proditione cũ Himilcone pacta audiebat, quũ repoſcentibus Aennenſibus claues portarum ciuitatis, pertinaciter negat ſe daturum. Ii quum nulla ratione peruincere ſe poſſe viderent vt redderẽtur, vindictam aliquam ſuæ libertatis ſe quæſituros denũciant. Tum Pinarius ſibi cõciliũ dari populi poſtulat, vt ſciret vtrum paucorum, an vniuerſæ ciuitatis ea denunciata forent. Conſenſu itaq; omnium cõcio in poſterum diẽ edicitur. Ipſe ex eo colloquio in arcem receptus, ita ſuorum animos in diem poſterum comparat. Alij Aetnæ, alij Aẽnnæ.

¶L. Pinarij præfecti præſidij Romanorum Aennæ ad ſuos exhortatio. cxix.

Credo ego vos audiſſe, milites, quẽadmodum præſidia Romana ab Siculis circũuenta & oppreſſa ſint per

hos dies. Eã vos fraudem Deûm primo benignitate, dein veſtra ipſi virtute dies noctesque perſtando ac peruigilãdo in armis, vitaſtis: vtinam reliquũ tempus nec patiendo infanda, nec faciendo, traduci poſſit. Hæc occulta fraude cautio eſt, qua quia adhuc min⁹ cuiquam ſucceſſit, apertè ac propalã claues portarũ repoſcunt. Quas ſimul vt tradiderimus, Carthaginenſiũ extemplo Aenna erit, fœdiúſque hic trucidabimur, quã Murgantiæ præſidiũ interfectum eſt. Noctem vnam ægre ad cõſultãdum ſumpſi, qua vos certiores periculi inſtantis facerem. Orta luce cõcionem habituri ſunt ad criminãdum me, concitandũque in vos populũ. Itaque craſtino die aut veſtro, aut Aennenſium ſanguine Aenna inundabitur: nec præoccupati peculij, nec occupantis periculi quicquã habebitis: qui prior ſtrinxerit ferrũ, eius victoria erit. Intẽti ergo omnes armatique ſignum expectabitis: ego in concione ero, & tempus, quoad omnia inſtructa ſint, loquendo altercandóque traham. Quum toga ſignum dedero, tũ vndique clamore ſublato, turbã inuadite, ac ſternite omnia ferro, & cauete ne quiſquam ex ijs ſuperſit, à quibus aut vis aut fraus timeri poſſit. Vos, Ceres mater, ac Proſerpina, precor, cæteríque ſuperi inferique Dij, qui hãc vrbẽ, hos ſacratos lacus lucóſque coli-

Tẽpus traduci

Certiores periculi facerem.

Toga ſignũ dedero: vulgo facere ſignũ de veſte, dicimus. Hoc ſupra admonui.

tis,vt ita nobis volentes propitij adſitis,ſi vitãdæ,non ferendæ fraudis cauſa hoc cõſilij ca pimus. Pluribus vos,milites,hortarer,ſi cum armatis dimicatio futura eſſet:inermes,incau tos ad ſatietatem trucidabitis. Et conſulis ca ſtra in propinquo ſunt,ne quid ab Himilco- ne & Carthaginenſibus timeri poſſit. In ꝓpinquo ſũt vulgo dicim⁹, ſunt ꝓpè hic.

¶ANNOTAT. Credo ego vos)Ratio eſt adhortandi ad vitandam proditionem inſtantem. Principium comparatur à ſimili re incidente. ¶Præſidia)milites ad cuſtodiam & defenſionem deſtinatos. ¶Circũuenta)decepta,fraude capta. ¶Traduci)tranſigi, confiſci,conſumi. ¶Aegre)difficulter, vix licuit ſumere. ¶Concitandúmq;)commouẽdum. ¶Signum dedero)pro quo dicim⁹ barbare,toga ſignũ fecero. ¶Sternite omnia)pro demittite,deijcite.

EX V SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXV.

¶Argumentum in . cxx.

¶Milites eos qui Cãnenſi cladi ſuperfuerãt, ſenatus in Siciliam ad militandum, quoad Punicum bellum finitum eſſet nonredituros Romam,relegauerat. Ii dum cũ P. Lentulo militant,ab eo impetrant, vt pri mores equitum cẽturionúmque in hyberna ad M. Marcellum mitterentur,qui de conditione atq; for tuna conquererentur. Ex ijs vnus poteſtate dicendi facta,in hæc verba cauſam ſuã egit.

¶Relegatorum militum ad M.Marcellum de mutatione conditionis oratio. c x x.

Conſulem te, M.Marcelle, in Italiam adiſſemus, quum primum de nobis, etſi nō iniquum, certè triſte ſenatuſconſultum factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus, in prouinciam nos morte regum turbatā ad graue bellum aduerſus Siculos ſimul Pœnóſque mitti, & ſanguine noſtro vulneribúſq; magiſtratibus ſatiſfacturos eſſe: ſicut patrū memoria, qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatiſfecerunt. quāquam quod ob meritū noſtrū ſuccenſuiſtis P.C. nobis, aut ſuccēſetis? Ambos mihi cōſules & vniuerſum ſenatum intueri videor, quum te, M.Marcelle, intueor: quē ſi ad Cānas cōſulem habuiſſemus, melior & Reſp. & noſtra fortuna eſſet. Sine, quæſo, prius q̄ de conditione noſtra queror, noxā cuius arguimur, nos purgare. Si non Deûm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarū ordo ſeritur, ſed culpa periímus ad Cānas: cuius tandem ea culpa fuit? militū? an imperatorū? Equidem miles nihil vnquam dicam de imperatore eo, cui præſertim ſciam gratias à ſenatu actas, quòd non deſperauerit de Repu. cui poſt fugā actam ſit per annos omnes pro-

Fati vis, & proprietas.

rogatum imperium.Cæteros itẽ ex reliquijs cladis eius,quos tribunos militũ habuimus, honores petere & gerere,& prouincias obtinere audiuimus.An vobis veſtriſque liberis ignoſcitis facile P.C.in hæc vilia capita ſæuitis?& conſuli primoribúſq; alijs ciuitatis fugere,quũ ſpes alia nulla eſſet,turpe non fuit? milites vtiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliã propè omnis exercitus fugit:ad furcas Caudinas ne expertus quidem certamen,arma tradidit hoſti(vt alias pudẽdas clades exercituum taceam)tamẽ tantum abfuit ab eo, vt vlla ignominia ijs exercitibus inureretur, vt ea vrbs Roma per eum exercitum qui ab Allia Veios tranſfugerat,recuperaretur. Et Caudinæ legiones, quæ ſine armis redierant Romam,armatæ remiſſæ in Samnium,eundẽ illum hoſtem ſub iugum miſerunt,qui hac ſua ignominia lætatus fuerat.Cãnẽſem verò quiſ q̃ exercitum fugæ aut pauoris inſimulare poteſt, vbi plus quinquaginta milia hominũ ceciderũt? vnde conſul cum equitibus quinquaginta fugit?vnde nemo ſupereſt, niſi quẽ hoſtis cædendo feſſus reliquit? Quum captiuis redẽptio negabatur, nos vulgo homines laudabant,quòd Reip.nos ſeruaſſemus,quòd ad conſulem Venuſiam rediſſemus,& ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus.Nunc deteriore con-

Tãtum abfuit ab eo, vt

ditione ſumus,q̃ apud patres noſtros fuerãt captiui:quippe illis arma tantũ atq; ordo militandi,locuſq; in quo tẽderent, in caſtris eſt mutatus,quẽ tamen ſemel nauata Reip.opera,& vno felici prælio recuperarunt. Nemo eorum relegatus in exilium eſt : nemini ſpes emerendi ſtipendia eſt adempta:hoſtis deniq; eſt datus,cum quo dimicantes, aut vitã ſemel aut ignominiam finirent. Nos,(quibus, niſi quòd commiſimus vt quiſquam ex Cãnenſi acie miles Romanus ſupereſſet, nihil obijci poteſt) non ſolum à patria procul,Italiáque, ſed ab hoſte etiã relegati ſumus, vbi ſeneſcamus in exilio:nequa ſpes,nequa occaſio abolendæ ignominiæ,nequa placãdæ ciuium iræ, nequa deniq; bene moriendi ſit. Neq; ignominiæ finem, nec virtutis præmiũ petimus, modo experiri animum, & virtutẽ exercere liceat.Laborem & periculũ petimus,vt virorum,vt militũ officio fungamur. Bellũ in Siciliam iam alterum annũ ingenti dimicatione geriť:vrbes alias Pœnus,alias Romanus expugnat:peditũ & equitũ acies cõcurrunt: ad Syracuſas terra mariq; res geritur: clamores pugnantiũ,crepitũq; armorũ exaudimus reſides ipſi & ſegnes,tanquam nec arma,nec manus habeamus.Seruorũ legionibus T.Sẽpronius cõſul toties iam cũ hoſte ſignis collatis

Nauata Reip. opera.

Ex pugna ſupereſſet Supra dixit, pugnæ ſuperſumus.

pugnauit:operæpretiũ habent libertatẽ,ciuitatẽq;.Pro ſeruis ſaltẽ ad hoc bellum emptis nobis ſimul cõgredi cũ hoſte liceat,& pugnãdo quærere libertatẽ. Vis tu mari, vis terra, vis acie, vis vrbib⁹ oppugnãdis experiri virtutẽ? Aſperrima quæq; ad laborẽ periculũque depoſcimus: vt quod ad Cãnas faciundũ fuit, q̃ primũ fiat: quoniam quicquid poſtea viximus,id omne deſtinatum ignominiæ eſt. Deſtina tũ igno miniæ.

¶ANNOT.Cõſulem te)Petitio eſt in id cõparata, vt miſera cõditio ea indignorũ in tolerabiliorẽ mutet.Exordit à re ipſa,& perſona eorũ q petũt. ¶Sine,quæſo)patere,permitte.Diuiſio.¶Si non deûm) Syllogiſmo hypothetico nec conſulum nec militũ qui ex pugna exceſſerant,culpa,Cannenſem cladem contigiſſe lõga oratione colligit.¶Equidẽ miles)Iam à cõſequẽtibus vitio magiſtratuum nõ eueniſſe probat.¶De imperatore)Terẽtio Varrone. ¶Prorogatũ)diffuſum,protractũ.¶Honores petere)magiſtratus ambire, pro quo dicimus brigare.¶Et prouincias)Prouinciæ,regiones appellabantur iuris Romanorum,ſic dictæ,q; populus,inquit Feſtus, Ro. eas prouicit,id eſt ante vicit.Magiſtratibus primo ſorte obueniebãt,deinde decretæ ſuæ cuiq; à ſenatu.Quibus aut obueniſſent,aut fuiſſent decretæ(his ẽm vocabulis à Liuio cæteriſq; hæc ipſa tradita cõperies) ij obtinere,quòd imperium in eas,opinor,haberent, dicebant.¶An vobis)Ab iniquo & iniuſto.¶Ad Alliam.) Exemplis oſtendit,ita crudeliter de ſe conſulendum non fuiſſe. ¶Cannenſem verò.) Alteram diſiuncti partem hic probare videtur. ¶Quum captiuis)Totus hic locus amplificatione cõſtat per cõ- Prouinciæ.

Aeſtimare. Aeſtimari. Aeſtimatus Redimere. Redēptio.

parationem.❡Redēptio negabatur.)Hoc loco illud notandum,quòd & olim ſi qui bello caperentur,hoſtes vt volebant,certa pecunia æſtimabant captiuorum capita,qua perſoluta in patriam liberi reſtituebantur.Vulgo dicimus rāſonare pro æſtimare:rāſonari pro æſtimari:ranſonatus pro æſtimatus.T.Liuius ſupra in concione captiuorum· Redeam ego in patriam trecentis nummis nunc æſtimatus ciuis? id eſt ranſonatus.Ita æſtimati, ſi æs perſoluerēt, dicebantur ſe redimere:hoc eſt vt vulgo dicimus ſoluere rāſonum,ſiue ranſonā.Hinc redemptio,vel pecunia illa qua redimebātur (dicitur vulgo ranſonū, ſiue rāſona) vel manumiſſio, ſiue vindicatio à ſeruitute. Hinc facile eſt comperire, æris ſummam in redemptionem vel datam vel negatam eſſe.❡Modo) dum modo.❡Seruorum legio)Ab opportuno. ❡T.Sempronius)Gracchus erat Sempronius. Hoc facile intelligi poteſt,ſi cui cōcionē CXVIII.legere placeat cū argumento.❡Vis tu mari)A virtute, & diligentia.❡Deſtinatum)aſſcriptum,imputatum.

❡Argumentum in CXXI.

❡Syracuſaui Hippocrate interfecto,Epicide ab Syracuſis intercluſo,occiſis item præfectis Eucidis: tēpus veniſſe rati Romanis ſe reconciliandi, legatos de deditione ad Marcellum mittunt.Legati rem ita apud Marcellum egerunt.

❡Syracuſanorum ad Marcellum de deditione oratio. CXXI.

n Eꝗ primo Syracuſani à vobis defecimus,ſed Hieronymus,nequaquam tā in vos impius,q̄ in nos:nec poſt-

ea pacē tyrāni cæde compoſitā, Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regij Hippocrates atque Epicides oppreſſis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerunt: nec quiſquam dicere poteſt, aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe, quod pacis vobiſcum non fuerit. Nunc certe cæde eorū qui oppreſſas tenebāt Syracuſas, quum primum arbitrij noſtri eſſe cœpimus, extemplo venimus ad tradēda arma, dedendos nos, vrbem, mœnia: nullā recuſandam fortunam, quæ impoſita à vobis fuerit. Gloriā captæ nobiliſſimæ pulcherrimæq; vrbis Græcarū Dij tibi dederūt, Marcelle: quicquid vnquā terra mariq; memorandū geſſimus, id tui triūphi titulo accedit. Famæ ne credi malis quāta vrbs abs te capta ſit, q̃ poſteris quoq; eā ſpectaculo eſſe. Quò, quiſquis terra, quiſq; mari venerit, nūc noſtra de Atheniēſibus Carthaginēſibuſq; trophæa, nunc tua de nobis oſtēdat, incolumeſq; Syracuſas familiæ veſtræ ſub cliētela nominis Marcellorum tutelaq; habēdas tradas, p̃cor: ne plus apud vos Hieronymi, quàm Hieronis memoria momenti faciat. diutius ille multo amicus fuit, q̃ hic hoſtis: & illius etiam benefacta præſenſiſtis, huius amentia ad perniciē ipſius tantum valuit.

¶ANNOTAT. Neq; primo) Ratio ſe dedēdi peri-

culo inſtante, vbi præſertim qui ſe dedunt, defeciſſe ab ijs quibus ſe permittunt, creduntur. Suſpicio defectionis inde à principio diluitur. ¶Defecim⁹) deſciuimus, tranſiuimus ad hoſtes, mutauimus fidem. ¶Tyranni cæde) quæ hac lege pacta erat, ſi tyrannus Hieronymus cæſus fuiſſet. ¶Arbitrij noſtri) noſtri iuris, compotes noſtri. ¶Famæ ne credi) Ne particula enclitica non eſt, ſed prohibendi vim ſubit.

¶Argumentum in CXXII.

¶L Martius eques Romanus erat, ſub Cn. Scipionis diſciplina multis annis edoctus, ad quem cęſis duobus Scipionibus milites ſine duce imperij ſummam detulerant. Is Aſdrubalē venire ad delendas exercitus Romani reliquias quū audiret, milites alios alia voce Scipionum mortē deplorantes increpans, quòd non aliter quàm mulierum ritu flerent, ita inflāmauit, vt armis ſumptis in hoſtem incompoſite præ fiducia venientem velut rabie accenſi incurrerent. Ac eo ipſo concurſu iam eorū impreſſiones atque impetus hoſtis nō ſuſtinens, fuga elabebatur, quum Martius ſuos inſequētes remoratur dato ſigno receptui. Hoſtes hac fuga nihilo diligentiores, intentioreſque, reliquias tantum duorum exercituum deletorum rati, nec ſtationes in caſtris habebant, nec vigiliarum ordines. Quæ vbi Martio explorata fuerunt, tum demum init conſilium noctu in caſtra hoſtium irrumpendi: vocataque concione, ita militum animos præparauit.

¶L. Martij ad ſuos exhortatio. CXXII.

V El mea erga imperatores noſtros viuos mortuoſque pietas, vel præſens omnium veſtrū, milites, fortuna fidem

cuiuis facere poteſt,mihi hoc imperiũ vt amplũ iudicio veſtro,ita re ipſa graue ac ſolicitũ eſſe. Quo enim tẽpore,niſi metus mœrorem obſtupefaceret,vix ita compos mei eſſem, vt aliqua ſolatia inuenire ægro animo poſſem: cogor veſtrã omniũ vicem (quod difficillimũ in luctu eſt) vnus conſolari: & ne tum quidẽ vbi quonã modo has reliquias duorũ exercituum patriæ conſeruare poſſim, cogitandũ eſt,auertere animũ ab aſſiduo mœrore libet. Præſto eſt eñ acerba memoria, & Scipiones me ambo dies noctesq́; curis inſomnijsq́; agitãt,& excitant ſæpe ſõno,neu ſe,neu inuictos per octo annos in his terris milites ſuos,cõmilitones veſtros,neu Rẽp.patiar inultã: & ſuã diſciplinã,ſuaq́; inſtituta ſequi iubẽt: & vt imperijs viuorũ obedientior nemo me vno fuerit,ita poſt mortẽ ſuã qđ quaq́; in re facturos illos fuiſſe maxime cenſeã,id optimũ ducere vos quoque velim milites : non lamentis lachrymisq́; tanq̃ extinctos ꝓſequi. Viuũt eñ, vigẽtq́; fama rerum geſtarũ. Sed quotieſcũq́; occurret memoria illorũ , velut ſi adhortãtes ſignũq́; dãtes videatis eos,ita prælia inite:nec alia ꝓfecto ſpecies heſterno die oculis animiſque veſtris oblata , memorabile illud edidit præliũ, quo documẽtũ dediſtis hoſtibus,non cũ Scipionibus extinctum eſſe nomẽ Roma-

num: & cuius populi vis atq; virtus non obruta ſit Cannenſi clade, ex omni profecto ſæuitia fortunæ emerſuram eſſe. Nunc qui tantū auſi eſtis ſponte veſtra, experiri libet quātum audeatis duce veſtro autore. Non enim heſterno die quum ſignū receptui dedi ſequētibus effuſe vobis turbatum hoſtem, frangere audaciam veſtram, ſed differre in maiorē gloriam atq; opportunitatē volui: vt poſtmodū præparati incautos, armati inermes atq; etiā ſopitos per occaſionem aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem, milites, forte temere, ſed ex re ipſa cōceptā habeo. A vobis quoq; profecto ſi quis q̃rat, quonā modo pauci à multis, victi à victorib⁹ caſtra tutati ſitis: nihil aliud reſpōdeatis, q̃ idipſum, timentes vos omnia & operibus firmata habuiſſe, & ipſos paratos inſtructoſque fuiſſe. Et ita ſe res habet: ad id, qđ ne timeatur fortuna facit, minime tuti ſunt homines: quia quod neglexeris, incautū atq; apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes, q̃ ne obſeſſi modo ipſi atq; oppugnati, caſtra ſua vltro oppugnemus. Audeamus quod credi non poteſt auſuros nos: eo ipſo ꝙ difficillimū videtur, facillimum erit. Tertia vigilia noctis ſilenti agmine ducam vos: exploratum habeo, non vigiliarum ordinem, nō ſtationes iuſtas eſſe.

Sententia inſignis.

clamor in portis auditus,primus impetus caſtra ceperit.tũ inter tot torpidos ſomno, pauenteſq; ad nec opinatũ tumultũ, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur, à qua vos heſterno die reuocatos ægre ferebatis.Scio audax videri conſilium : Sed in rebus aſperis & tenuibus fortiſſima quæq; conſilia tutiſſima ſunt : quia ſi in occaſionis momento,cuius præteruolat opportunitas,cunctatus paulum fueris, nequicquam mox omiſſam quæratis . Vnus exercitus in propinquo eſt:duo haud procul abſunt : nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt,& iam ten taſtis veſtras atq; illorum vires.Si diem proferimus, & heſternæ eruptionis fama contẽti deſierimus, periculũ eſt ne omnes duces omneſq; copiæ cõueniãt.Tres deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtiũ, quos Cn. Scipio incolumi exercitu nõ ſuſtinuit.Vt diui dẽdo copias piere duces noſtri,ita ſeparati ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes . Alia belli ge rẽdi via nulla eſt:proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus. Ite, Dijs bene iuuantibus corpora curate, vt inte gri vegeteſq; eodem animo in caſtra hoſtium irrumpatis,quo veſtra tutati eſtis.

Sententia inſignis.

Paulũ, parumper.

In propinquo eſt : qđ dicimus propè hic eſt.

Iam ſupra monui in eam rẽ e Liuio vſurpari ſolere.

¶ANNOTAT. Exhortatio ad irruptionem in ho-

ſtes incautos, admixta cõſolationi. Exorditur à difficultate imperij quod ſibi delatum erat. ¶Fidẽ cuiuis facere) perſuadere,&, quod vulgo dicimus, facere ad intelligendum, ſeu facere ad credendum. ¶Compos mei) haberẽ ius in me, quod vulgo dicitur, vix mei dominus eſſem. ¶Vnus) ſolus. ¶Auertere animum) reuocare, abducere, retrahere. ¶Nec alia) A laude militũ. ¶Documentũ dediſtis) oſtendiſtis, docuiſtis hoſtes,& quod vulgo dicimus, mõſtraſtis. ¶Extinctum eſſe) deletum, periiſſe. ¶Non enim) Diluit præſumptione, quod militum animos frangere & debilitare poterat. ¶Signum receptui dedi) Quemadmodum inituris prælium, ſignum dari pugnæ ſolet, ita quum excedendum eſſe videt imperator, ſigno quodam dato excedere milites iubet. Hoc eſt quod ſignũ receptui dare hic dicit, qđ dici ſolet ſonare ad retractũ. ¶Conceptam) prǽuiſam, & in animo deſtinatam. ¶Et ita res habet) Paradoxum videtur. ¶Exploratum habeo) A facili. ¶Scio audax) Anthypophora, cui ſententia eſt admixta. Argumentum autem ab opportuno multis orationibus continuatur. ¶Quia ſi in occaſionis) Hoc pertinet ad primum aphoriſmum Hippocratis, quo occaſionem præcipitem eſſe tradit. ¶Si diem proferimus) extrahimus, differim9. A neceſſario & difficili. ¶Incolumi) integro, ſaluo. ¶Vt integri) recẽtes, recreati, refecti.

Signum receptui dare.

¶EX VI. SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXVI.

¶Argumentum in CXXIII.

¶Annibal quum nec Capuã propter obſidionẽ Romanorũ venire poſſet, nec hoſtes congredi vellent:

conſilium Romæ obſidẽdæ,quod iamdiu animo cõceperat,perficere placuit. Interim lõga obſidione defatigati Campani, maxime tranſfugarum ſupplicio, cõſilium inibant dedendæ Romanis Capuæ. Ac quũ hac de re ſententiam omnes rogarentur, Vibius Virius,qui autor fuerat defectionis ab Romanis,rogatus ſẽtẽtiam, ita Campanorũ animos à deditione auertere conabatur.

¶Vibij Virij Campani ad Campanos,ne ſe dederent Romanis,concio. CXXIII.

Qvid vos eam deditionẽ fore cenſetis, qua quondam vt aduerſus Samnites auxilium impetaremus, nos noſtraq; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria exceſſit,quo tempore, & in qua fortuna à populo Romano defecerimus? Iã queãdmodũ in defectione præſidiũ quod poterat emitti, per cruciatũ & ad cõtumeliam necauerimus? quoties in obſidenteis q̃ inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem vocauerimus ad opprimendos eos? hoc,quod recentiſſimũ eſt, ad oppugnandã Romam hinc eũ miſerimus? Age cõtrà, quæ illi infeſte in nos fecerint, repetite: vt ex eo, quid ſperetis, habeatis. Quum hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cuncta bello arderent: omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos conſules, & duos conſulares exercitus ad Capuam oppugnandam miſerunt.

E memoria exceſſit: ab excedo.

Alterũ annum, ſecundũ

Alterum annum circũuallatos,incluſoſq; nos fame macerant, & ipſi nobiſcum vltima pericula, grauiſſimos labores perpeſſi, circa vallum ac foſſas ſæpe trucidati,& ꝓpè ad extremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. Vetus atque vſitata res eſt,in oppugnanda hoſtiũ vrbe labores ac pericula pati:illud iræ atq; odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum equitumq; caſtra oppugnauit,& ex parte cepit:tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. Profectus trãs Vulturnũ peruſſit Calenum agrum: nihil tanta ſociorum clade auocati ſunt. Ad ipſam vrbem Romam infeſta ſigna ferri iuſſit: eam quoq; tempeſtatẽ imminentem ſpreuerunt. Trangreſſus Anienem,tria milia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa & ad portas acceſſit:Romam ſe ademptutũ eis, niſi omitterẽt Capuam, oſtẽdit:& non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas, ad opem ſuis ferendam auertas:Romanos Roma circunſeſſa,coniuges,liberi quorum ploratus hic quoq; propè exaudiebantur:aræ,foci,Deorũ delubra,ſepulchra maiorum vulſa, temerata, atq; violata,à Capua non auerterunt: tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. Nec iniuria forſitan:

Ire pergas:ſic ſæpe loquitur, vel pro perſeuerare, vel pro ire.

nos quoq; idē feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaq; quādo aliter Dijs immortalibus viſum eſt: quum mortem ne recuſare quidē debeam, cruciatus, cōtumeliaſq; quas ſperat hoſtis, dum liber, dum mei potens ſum, effugere morte præterquàm honeſta, etiam leui poſſum: non videbor apud Claudium & Q. Fuluium victoria inſolēti ſubnixos: neq; vinctus per vrbem Romam triumphi ſpectaculū trahar, vt deinde in carcerem, aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo, ceruicē ſecuri Romanæ ſubijciam: nec dirui incēdíq; patriam videbo, nec rapi ad ſtuprum matronas Cāpanas, virginéſq;, & ingenuos pueros. Albā, vnde ipſi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credā, cui infeſtiores, quàm Carthagini ſunt. Itaque quibus veſtrum antè fato cedere, quàm hæc tot & tam acerba videant, in animo eſt: ijs apud me hodie epulę inſtructæ paratæq; ſunt: ſatiatis vino cibóq;, poculum idem quod mihi datū fuerit, circūferetur. Ea potio corpus à cruciatu, animum à contumelijs, oculos, aures à videndis audiendíſq; omnibus acerbis indigniſque, quæ manent victos, vindicabit. Poſtea parati erunt, qui magno rogo in propatulo ædium accenſo corpora exanima inij-

Protuo cū accuſatiuo.

ciãt. Hæc vna via & honeſta & libera ad mortem: & ipſi virtutem mirabuntur hoſtes, & Annibal fortes ſocios ſciet à ſe deſertos ac proditos eſſe.

❡ANNOTAT. Quid vos) Diſſuaſio eſt deditionis faciendæ, vbi ab ijs qui ſe dedere volunt, mala in ijs fuerunt, quibus deditio eſt facienda. Ante principiũ & alia iactata à Liuio referuntur. ❡Iam è memoria exceſſit) obliti eſtis, non recordamini. Ab antecedentibus. ❡Age cõtrà.) A malis diſſuadet, quæ Campanis à Romanis extiterunt. ❡Illud iræ.) A conſequẽtibus iram infeſtiſſimam Romanorũ in Campanos demonſtrat. ❡Feras beſtias.) Exemplum à minore, ſiue amplificatio per comparationem. ❡Deorũ delubra.) Delubra hic, opinor, vocat fuſtes delibratos, id eſt decorticatos, quos, inquit Feſtus, pro Deo antiqui venerabanť. ❡Itaq; quando.) Nunc à malis quæ ex deditione ſecutura erant, dehortatur. ❡Effugere) vitare. ❡Præterquàm honeſta.) Puto legẽdum præterquàm ꝙ. Id enim particula etiam indicare videť. ❡Etiam leui) tolerabili, facili, quæ ſine magno malo irrepit. ❡Subnixos) fretos, confiſos. ❡Matronas) Matronam Gellius appellat, quæ quum in matrimoniũ cum viro cõuenerit, in eo matrimonio manet, etiã ſi nõdum nati ſint liberi. Plura forte infra eo loco quo de matrefamiliâs, & de matrona, dicẽtur. ❡Albam, vnde) A maiore probat non fore vt Capuæ Romani parcant. ❡Itaque quibus) Peroratio, qua conſiliũ ſuũ, quod attinet ad illa ipſa mala vitanda, exponit. ❡Fato cedere) oppetere mortem. ❡Quæ manent) futura ſunt, expectant.

Delubrum.

Matrona.

¶Argumentum in cxxiiii.

¶Miſſi erãt Romam à Syracuſanis oratores, qui de iniurijs illatis à Marcello quum Syracuſas cepit, cõquererentur. Intromiſſi in ſenatum, inter alia etiam illud obijciebant, quòd Syracuſas vi & armis, quàm deditione capere maluiſſet: principes ea cauſa ad ſe miſſos ſæpe auerſatus, re infecta remiſiſſet: captã vrbẽ ſpoliaſſet: mœnia domóſq; diruiſſet: fana Deũ diripuiſſet: bona ſingulis ademiſſet. De his queſti Marcello præſente, quum iuſſi abirent, à Marcello reuocati ſunt, quibus præſentibus, ita vt ſequitur, ſe defendit.

¶M. Marcelli ad P. C. defenſio, ſeu recriminatio. cxxiiii.

Non adeo maieſtatis populi Romani imperijque huius oblitus ſum, P.C. vt ſi de meo crimine ambigeretur, conſul dicturus cauſam accuſantibus Græcis fuerim. Sed non quid ego fecerim, in diſquiſitionẽ venit: ſed quid iſti pati debuerint, qui ſi non fuerunt hoſtes, nihil intereſt nunc, an viuo Hierone Syracuſas violauerim. Sin autem deſciuerunt, legatos noſtros ferro atq; armis petierunt, vrbem ac mœnia clauſerũt, exercitúmque Carthaginẽſium aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia, quum fecerint, indignatur? Tradentes vrbem principes Syracuſanórum auerſatus ſum? So-

ſin & Mericum Hiſpanum , quibus tantam rem crederem,potiores habui? Non eſtis extremi Syracuſanorum,quippe qui alijs humilitatem obijciatis.Quis eſt veſtrũ,qui ſe mihi portas aperturũ ,qui armatos milites meos in vrbem accepturum promiſerit?Odiſtis & execramini eos qui fecerũt,& ne hic quidem contumelijs in eos dicendis parcitis:tantum abeſt vt & ipſi tale quicquã facturi fueritis. Ipſa humilitas eorũ,P.C.quam iſti obijciũt, maximo argumento eſt,me neminem qui nauatam operam Reip.noſtræ velit, auerſatum eſſe:& antè quàm obſiderem Syracuſas,nunc legatis mittendis,nunc ad colloquium eũdo, tentaui pacẽ:& poſtea q̃ neq; legatos violandi verecundia erat,nec mihi ipſi congreſſo ad portas cũ principibus reſponſum dabat̃:multis terra mariq; exhauſtis laboribus,tandẽ vi atque armis Syracuſas cepi.Quæ captis acciderint,apud Annibalẽ & Carthaginenſes victóſq; iuſtius q̃ apud victoris populi Ro. ſenatum quererentur. Ego,P.C.Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem,nunquã ſpolijs earũ vrbem Romam exornarem.Quæ autem ſingulis victor aut ademi,aut dedi:cum belli iure,tum ex cuiuſq; merito ſatis ſcio me feciſſe. Ea vos rata habeatis, P. C.necne, magis Reip.intereſt q̃ mea.Mea quippe fides exo-

luta eſt:ad Remp.pertinet,ne acta mea reſcindendo,alios in poſterum ſegniores duces faciatis.Et quoniã coràm & Siculorum & mea verba audiſtis, P. C.ſimul tẽplo excedemus, vt me abſente liberius cõſuli ſenatus poſſit.

ℭANNOTAT.Non adeo)Defenſio eſt,ſiue recriminatio,in qua exordium petitur à rei perſona, & forma accuſationis. ℭDicturus cauſam.)Quid eſſet cauſam dicere,ſupra demonſtraui:qua eadẽ in ſignificatione etiamſi & hoc loco ſumi poſſit, vide tamẽ ne accipi poſſit pro iudiciũ ſubire,culpã'q; & fraudes actorũ in magiſtratu præſtare.ℭSed non)Quid eo iudicio veniat,in controuerſiam,exponit. Status huius cauſæ eſt qualitatis,vtrum iure illa ipſa paſſi ſint Syracuſani. Nã cõiecturalis videri poſſet,niſi factũ confeſſum eſſet.ℭIn diſquiſitionẽ venit)Diſquiſitio vel Budæo interprete hic dicitur iudicium per opiniones,vt nunc loquimur,quum ſinguli de facto ſententiã rogantur,id eſt quęritur opinio ſingulorũ. ℭQui ſi hoſtes) Ab antecedentibus oſtendit ea Syracuſanis patienda fuiſſe, de quibus querebantur. ℭOdiſtis.)A cõſequẽtibus diluit crimen obiectum. ℭParcitis) abſtinetis,tẽperatis,omittitis contumelijs impetere.ℭEt antè q̃) Oſtendit Syracuſas ita capi æquũ fuiſſe,ab impio & indigno.ℭCongreſſo ad portas)collocuto,vt vulgo dicit,in portis, ſiue iuxta portas.ℭApud Annibalẽ)quod vulgo dicit, ad Annibalẽ,ſiue Annibali quererẽtur. Quod & de verbis accuſandi ſupra admonui.ℭEgo P.C.)A cõſequẽtibus demonſtrat ſe nunquã putaſſe fore vt violatio Syracuſarum ſibi vitio verteretur.ℭTum ex cuiuſque merito)Quod vulgo dicimus,ſecundũ vniuſcu-

Cauſam dicere.

Diſquiſitio.

iuſque meritum, aut demeritum. Aliâs omittit præ-
Meritū poſitionē. Meriti autem vocabulū (vt id interim mo
neam) apud Liuium & cæteros probatos autores id
quoq; continet, quod nos demeritum vulgo dicimus:
Mereor atq; mereor, quod barbare dicunt demereor, id eſt fa
cinus admittere & audere cui pœna debeat. ¶Ea
Fidem vos rata) fixa, firma, certa. ¶Fides exoluta) Fidē ex-
exolue- oluere nunc ſignificat præſtare & efficere quod pro-
re. miſſum eſt, nunc quod dicimus deonerare conſcien-
Fides cō tiam: qua ſignificatione hic, opinor, ſumitur. Nam fi-
ſciētia. dem ſumi poſſe pro conſcientia, illud documentum
dare poteſt, quòd ſæpe legitur apud Liuium. Quę è
Rep. fide veſtra videbuntur, facite. ¶Reſcindendo)
antiquando, abolendo, & quod vulgo dicimus annul
lando & condēnando quæ egi: ſed referant in faſtos
& commentarios. ¶Corām) aduerbium eſt: itaq; no-
ta grauis accentus ſignaui: ſignificátque in conſpe-
ctu, in præſentia, ſiue quod vulgo dicimus præſen-
tialiter.

¶Argumentum in CXXV.

¶P. Scipio is, cuius pater atque patruus in Hiſpania interfecti fuerant, omnium cēturiarum tribuúmve conſenſu ante quartum & vigeſimum annum ad bellum Hiſpanicum imperator delectus erat. Iam verò ad id tempus vetus exercitus patris atque patrui in Hiſpania mā ſerat, ad quem Tarracone primo vere veniens, quum Iberum traiecturus eſſet, ita eius exercitus animos ad bellum præparauit.

¶P. Scipionis ad veteres milites
concio. CXXV.

N Emo ante me nouus imperator militibus ſuis prius quàm eorum opera vſus eſſet, gratias agere iure ac merito potuit: me vobis prius quàm prouinciam aut caſtra viderem, obligauit fortuna: primũ, quòd ea pietate erga patrem patruúmq; meũ viuos mortuóſque fuiſtis: deinde, quod amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſſionem, integrã & populo Ro. & ſucceſſori mihi virtute veſtra obtinuiſtis. Sed quũ iã benignitate Deũ id paremus, atq; agamus, non vt ipſi maneamus in Hiſpania, ſed ne Pœni maneant, nec vt pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitum hoſtis, ſed vt vltro tranſeamus, trãſferamúſque bellum: vereor ne cui veſtrum maius id audaciúſq; conſilium, quàm aut pro memoria cladiũ nuper acceptarũ, aut pro ætate mea videaẽ. Aduerſæ pugnæ in Hiſpania, nulli[9] in animo quàm meo minus obliterari poſſunt: quippe cui pater & patruus intra xxx dierũ ſpatium, vt aliud ſuper aliud cumulareẽ familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt. Sed vt familiaris penè orbitas ac ſolitudo frãgit animũ, ita publica cũ fortuna tũ virtus deſperare de ſumma rerum prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, vt magnis omnib[9] bellis victi vicerim[9]. Veterã omitto, Porſenam, Gallos, Sãnites: à Punicis bellis incipiam. Quot claſſes, quot duces,

Pro ripa.

quot exercitus priore bello amiſſi ſunt? Iam quid hoc bello memorem? omnibus aut ipſe abfui cladibus, aut quib⁹ abfui, maxime vnus omnium eas ſenſi. Trebia, Traſimenus, Cannæ, quid aliud ſunt, quàm monumenta occiſorum exercituum, conſulūq; Romanorum? Adde defectionem Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde vltimum terrorē ac pauorem, caſtra Punica inter Aniene & mœnia Romana poſita, & viſum propè in portis victorem Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit vna integra atq; immobilis virtus populi Romani, hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos omniū primi, milites, poſt Cannēſem Cladem vadenti Aſdrubali ad Alpes Italiāq; (qui ſi ſe cum fratre cōiunxiſſet, nullum iam nomen eſſet populi Roma.) ductu auſpicióq; patris mei obſtitiſtis: & hæ ſecūdæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate Deū omnia ſequūda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in Italia Siciliáq; geruntur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigentū captū, pulſi tota inſula hoſtes, receptaq; prouincia in ditionē populi Ro. eſt. In Italia Arpi recepti, Capua capta, iter omne ab vrbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri Brutij compulſus, nihil iam magis precatur Deos, quàm vt incolumi cedere atque

abire ex hoſtium terra liceat. Quid igitur minus cõueniat, milites, quàm quum aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac Dij propè ipſi cum Annibale ſtarent, vos hic cum parẽtibus meis (æquentur enim ipſi etiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantem fortunam populi Romani: nũc eoſdem, quia illic omnia ſequũda lætaq; ſunt, animis deficere? Nuper quoq; quæ acciderunt, vtinam tam ſine meo luctu, q̃ veſtro tranſiſſent. Nunc Dij immortales imperij Rom. præſides, qui centurijs omnibus vt mihi imperium iuberent dari, fuere autores: ijdem augurijs, auſpicijs, & per nocturnos etiam viſus omnia læta & proſpera portendunt. Animus quoq; meus, maximus mihi ad hoc tempus vates, præſagit noſtram Hiſpaniã eſſe breui tempore: hinc omne Punicum nomen maria terraſq; fœda fuga impleturũ. Quod mens ſua ſpõte diuinat, idẽ ſubijcit ratio haud fallax. Vexati ab ijs ſocij, noſtrã fidem per legatos implorant. Tres duces diſcrepãtes, propè vt defecerint alij ab alijs, trifariam exercitus in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. Eadem in viros ingruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. Nam & deſeruntur a ſocijs, vt prius ab Celtiberis nos: & deduxerunt exercitus, quæ patri patruoq; meo cauſa exitij fuit: nec diſcordia inteſtina coire eos

Præſagit eſſe, de futuro.

in vnum ſinet,neq; ſinguli nobis reſiſtere poterũt. Vos modo,milites, fauete nomini Scipionũ, ſoboli imperatorũ veſtrorũ,velut acciſis recreſcenti ſtirpibus. Agite, veteres milites, nouum exercitũ, nouumq; ducem traducite Iberũ,traducite in terras cũ multis for tibus factis ſæpe à vobis peragratas: breui faciam,vt queadmodum nũc noſcitatis in me patris patruiq; ſimilitudinem oris vultuſq;, & lineamẽta corporis:ita ingenij,fidei,virtutiſq; exemplum ac effigiẽ vobis reddã,vt reuixiſſe, aut renatum ſibi quiſq; Scipionẽ imperatorem dicat.

❡ANNOTAT. Nemo ante me) Exhortatio eſt ad bellum tranſferendum. Exordium ſumitur à perſona eius qui dicit, & ab incidente re. ❡Sed quum iam) Propoſitio eſt eius rei, ad quam exhortari velit militũ animos. ❡Id paremus,atq; agamus) inſtruamus,conemur,efficiamus,& curemus. ❡Pro ripa) in ripa,vel iuxta ripam. ❡Arceamus) prohibeamus ne tranſire poſſint. ❡Vereor ne cui) Occulta quadam arte id occupat,quod à re qua ſuadebatur,militũ animos auertere potuiſſet. Lõga poſtea ſerie illũ ipſum ita diluit,vt hoc ipſo magis accẽdi debere videãtur. ❡Aliud ſuper aliud) Id Liuio eſt peculiare,vt quum res duas pluréſve eiuſdem præſertim generis continenter, aut breui interuallo eueniſſe dicturus eſt, aliam ſuper aliam contigiſſe ſcribat. Alibi fortaſſis plura de hoc genere admonebimus. ❡Sed vt familiaris) Ex hoc loco multis exemplis oſtẽſurus eſt iã tum rem Romanã à cladibus omniũ maximis ſem-

per erectam eſſe. ¶Vos omnium primi) A laude militum. ¶Nũc benignitate) A ſequũdis rebus. ¶Quid igitur) A minore. ¶Nunc Dij) A Deorũ reſponſis & augurijs. ¶Vexati ab ijs) A ſpe, facili, & opportuno. ¶Noſtrã fidẽ) auxiliũ petũt. ¶Ingruit) ſæuit. ¶Deduxerũt) diuiſerunt, ſeparauerunt. ¶Quæ patri) P. & Cn. Scipiones bifariam copias diuiſerant, ita rati fore, vt totius Hiſpaniæ bellũ amplecterentur. Quæ fuit cauſa, vt hoſtes militũ paucitate adducti, eos vltro aggrederentur: quibus prælijs triginta dierum ſpatio interfecti ſunt. ¶Vos modo) tantum. Peroratio. ¶Lineamenta corporis) figuram, protractiones. ¶Vobis reddam) exprimam, referam, repręſentem.

¶Argumentum in CXXVI.

¶Traiecto Ibero P. Scipio Carthaginem nouã oppugnare ſtatuerat: iamq; ab ea nõ ita longũ iter aberat, quum inſcijs omnibus præter vnum Lælium quo proficiſci pararet: concione aduocata ad oppugnationem vrbis ita milites exhortatus eſt.

¶P. Scipionis ad milites concio. CXXVI.

D vrbem vnam oppugnandam ſi quis vos adductos credit, is magis operis veſtri, quàm emolumenti rationem exactam, milites, habet. Oppugnabitis enim verè mœnia vnius vrbis: ſed in vna vrbe vniuerſam ceperitis Hiſpaniam. Hic ſunt obſides omnium nobilium Regum, Populorumque: qui ſimul in poteſtate veſtra erunt, extemplo omnia quæ nunc ſub Carthaginenſibus ſunt, in ditionem noſtram tradent.

Hic pecunia omnis hoſtium, ſine qua neque illi gerere bellum poſſunt, quippe qui mercenarios exercitus alant: & quæ nobis maximo vſui ad conciliandos animos barbarorũ erit. Hic tormẽta, arma, omnis apparatus belli eſt, qui ſimul vos inſtruet, & hoſtes nudabit. Potiemur præterea cum pulcherrima opulentiſſimaq; vrbe, tum opportuniſſima portu egregio, vnde terra marique quæ belli vſus poſcunt, ſuppeditẽtur: quæ quum magna ipſi habebimus, tũ dempſerimus hoſtibus multo maiora. Hæc illis arx, hæc horreũ, ærariũ, armamẽtarium, hæc omnium rerum receptaculum eſt: hinc rectus ex Africa curſus eſt: hæc vna inter Pyrenæum & Gades ſtatio: hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniã vos inſtructos & ordinatos cognoſco, ad Carthaginem nouam oppugnandam totis viribus & bono animo trãſeamus.

¶ANNOTAT. Ad vrbem vnã) Exhortatio ad oppugnationem vrbis nobiliſſimæ. Exorditur à re ipſa. A ſpe modo adhortatur. ¶Mercenarios) mercede cõductos. ¶Omnis apparatus) quæcunq; ab bellũ ſunt opus, bello ſunt neceſſaria. ¶Potiemur præterea) Ab vſu & opportunitate vrbis: vbi Carthago ſcite deſcribitur. ¶Aerarium) Aerarium à fiſco hac re differt, q; ærarium pecuniam publicã & imperij ſignificat, fiſcus autem imperatoris. Autor Budæus. Aerarium etiam repoſitorium & receptaculum eius pecuniæ dicitur: vulgo ærarium appellamus nunc the-

Aerariũ
Fiſcus

ſaurum,nunc truncum. ¶Armamentarium) locus eſt armis nauticiſq; inſtrumentis reponendis deſtinatus. ¶Hinc rectus) Huc potius legendum eſt, quàm aut hinc,aut huic:vt dicatur curſus eſſe rectus ex Africa Carthaginem. ¶Inſtructos)paratos. Armamētarium.

¶Argumentum in c x x v i i.

¶Hoc ad priorem orationem pertinet. Capta Carthagine noua,quum inter recenſendos obſides nomina ciuitatum acciperet Scipio, miſſis nuncijs admonebat obſidum parentes, vt ad ſuos quiſq; recipiendos Carthaginem venirēt. Adducta ad eum tum fuit adulta virgo eximiæ atque ſpectatæ formæ, ex qua percontatus ipſe patriam & parentes, quum acciperet eam deſponſatam Luceio adoleſcenti Celtiberorum principi:extemplo parentes, ſponſumq; acciri iubet. Vbi primum ſponſus venit, hoc eum ſermone alloquitur.

¶P. Scipionis verba ad Luceiū Celtiberorum principē, quando ei ſponſam reddidit. c x x v i i.

Iuuenis iuuenē appello:minor ſit inter nos huius ſermonis verecundia. Ego, quū ſpōſa tua vocata à militib⁹ noſtris ad me deducta eſſet,audirēq; eā tibi cordi eſſe & forma faceret fidē: quia ipſe, ſi frui liceret, ludo ætatis præſertim illecto, & læto,legitimoq; amore,& nō Reſp.animū noſtrū occupaſſet,veniam mihi dari ſponſam impenſius amanti vellem:tuo,cuius ſponſa eſt,amori fa- Continentia Scipionis.

ueo.Fuit ſponſa tua apud me,eadē, qua apud ſoceros tuos,parētesq; ſuos,verecūdia.ſeruata eſt tibi,vt inuiolatū,& dignum me teq; dari tibi donum poſſet.Hāc mercedem vnā pro eo munere paciſcor,amicus populi Rom.ſis: & ſi me virū bonū credis eſſe,qualem patrem patruumq; meū iam antè hæ gētes norāt, ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe, nec vllū in terris populū hodie dici poſſe, quē minus tibi hoſtem tuiſq; eſſe velis, aut amicum malis.

¶EX VII SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXVII.

¶Argumentum in CXXVIII.

¶ Canuſinos Annibal ad defectionem ſolicitans, quum Marcellum aduerſus ſe contendere audiret, tum caſtra inde mouere cœpit.Marcellus eum breui interuallo conſecutus, tandem nihil magis q̃ iuſtum prælium detrectantem, ad id quod vitabat certamen traxit.Veſperi congreſſos, æquo Marte nox diremit.Poſtero die vtrinq; concurſum eſt:fuſi Romani primū, deinde fugati,cæſis milibus duobus & ſeptingentis.Ex ea pugna qui reſtiterāt, in caſtra receptos Marcellus ita obiurgauit.

¶M.Marcelli ad ſuos concio. CXXVIII.

d Iis immortalibus,vt in tali re,laudes grateſque ago,q; victor hoſtis,cum tāto pauore incidentibus vobis in val-

lũ portáſq̃,nõ ipſa caſtra eſt aggreſſus. Deſeruiſſetis ꝓfecto eodẽ terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnã. Qui pauor hic? q terror?q̃ repẽte, qui,& cũ q̃bus pugnaretis,obliuio animos cepit?Nẽpe ijdẽ ſunt ij hoſtes,quos vincẽdo, & victos ſequẽdo,priore æſtate abſumpſiſtis: q̃bus dies noctéſq̃ fugiẽtibus, ꝑ hos dies inſtitiſtis:quos leuibus prælijs fugaſtis:quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis.Omitto ea quibus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere ac pœnitere vos oportet,referam.Nempe æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnã. Quid hæc nox, q̃d hæc dies abſtulit ? Veſtræ his copiæ imminutæ ſunt?an illorũ auctæ?Nõ eq̃dẽ mihi cũ exercitu meo loq videor,nec cũ Romanis militib⁹: corpora tãtũ atq̃ arma eadem ſunt.An ſi eoſdem animos habuiſſetis, terga veſtra vidiſſet hoſtis?ſigna alicui manipulo aut cohorti abſtuliſſet? Non adhuc cæſis Romanis legionibus gloriabatur:vos illi hodierno die primũ fugati exercitus dediſtis decus.

¶ANNOTAT.Dijs ĩmortalib⁹)Increpat Marcell⁹ milites,ꝙ fugiẽdo hoſti ceſſiſſent. A gratiarũ actione pro periculo,quod quũ ex fuga illa ſecuturũ videretur, non ceciderat, exorditur. ¶Qui pauor hic) A circunſtantijs neglectis obiurgat.¶Priore æſtate) ſuperiore, proxima,quod barbari dicunt, vltimate præterita. ¶Inſtitiſtis) Inſtare, modó imminere, Inſtare.

vt alibi dixit,periculo inſtanti: nunc vrgere, premere, impellere ſignificat,vt hoc loco.Vulgo in hac ſignificatione dicim⁹ ducere de ꝑpe aliquem,pro quo dicēdū, inſtare alicui.Præcipit Fabius, ne p̄ceptor à principijs puero inſtet.Sunt & argumenta quibus accerrime inſtatur, cuiuſmodi ſunt demōſtrationes, & ſi qua ſunt alia quæ refelli non poſſunt. ¶Leuibus prælijs)Leuia prælia dicūtur, quibus non totus toti exercitus,ſed pars per occaſionem parti ſine legitima forma opponitur. Dicuntur & certamina leuia,& pugnę leues. ¶Aequis manibus) æquo Marte, quum eſſetis hoſtibus pares.¶Diremiſtis)abſtuliſtis,ſubtraxiſtis pugnandi copiam, turbaſtis legitimam pugnandi rationem,aut omiſiſtis.

Leuia prælia. Leuia certamina. Leues pugnæ.

¶Argumentum in cxxix.

¶Hoc cum proximo coniunctum eſt.Milites quum iure ſe à Marcello obiurgatos intelligerent,clamore ſublato precabantur atq; orabant, vt eius modò pugnæ gratiam faceret:ita vbi vellet,militum ſuorum animos experturum.tum Marcellus in aciem eos ſeducturum poſtero die dicit, vbi victores potius q̄ victi veniam impetrarent.Poſtero die,vt iuſſi erāt, armati conueniunt. Quod vbi ad Annibalem allatū eſt,tum in hæc verba ſuos præparauit.

¶Annibalis ad ſuos verba.cxxix.

C Vm eo nimirum hoſte res eſt,qui nec bonā, nec malā ferre fortunā poteſt. Seu vicit,ferociter inſtat victis: ſeu victus eſt,inſtaurat cum victoribus certamen.

EX VIII SECVNDI BEL-
LI PVNICI, QVI
XXVIII.

❡Argumentum in cxxx.

❡Sucrone ad præſidium octo milia militum relicta
erant. Ii nimia primum licentia ex diutino otio col-
lecta, deinde audita morte (incertis autorib⁹) Scipio-
nis imperatoris, ſeditionem mouent. Ac primum tri
bunos quum viderent non modo in ſentētiā ſuā nō
deſcendere velle, ſed ijs quæ conabātur, obuiam ire:
ex caſtris fugant. Tum ad principes ſeditionis gre-
garios milites C. Albium Calenum, & C. Actiū Vm-
brium, cōmuni cōſenſu imperij ſummam deferunt:
qui tribunitijs ornamētis non contenti, ſummi etiā
magiſtratus inſignia, vt faſces, vt ſecures aſſumunt.
Non ita multo pòſt nuncij certi & viuere Scipionē,
& valere afferunt: quæ res ita omniū animos diſcru
ciabat, vt iam imperatores ipſi ſua inſignia exhorre-
rent: vulgus tantum iactaret id factū eſſe, quòd non
ad diem ipſum ſtipendia data & impēſa eſſent. Car-
thaginem deinde interiectis aliquot diebus ſeditioſi
omnes ingreſſi, poſtero die vocati ad concionē à Sci-
pione, hac cōcione reprehenſi ſunt, duces & autores
capitali ſupplicio dānati.

❡P. Scipionis ad milites concio cxxx.

Vnquam mihi defuturam orationē,
n qua exercitum meū alloquerer, cre-
didi: non ꝙ verba vnquam potius, ꝗ

res exercuerim,ſed quia propè a pueritia in caſtris habitus,aſſueueram militaribus ingenijs. Apud vos quemadmodũ loquar,nec con ſiliũ,nec oratio ſuppeditat : quos ne quo nomine quidem appellare debeã,ſcio:Ciues?qui à patria veſtra deſciuiſtis?An milites?qui imperiũ auſpiciũq; abnuiſtis,ſacramenti religionem rupiſtis?Hoſtes?corpora,ora,veſtitũ,habitum ciuiũ agnoſco:facta,dicta,conſilia, animos hoſtium video.Quid enim vos,niſi quod Illergetes & Lacetani, aut optaſtis aliud, aut ſperaſtis?Et illi tamẽ Mãdoniũ atq; Indibilẽ regiæ nobilitatis viros duces furoris ſecuti ſunt:vos auſpiciũ & impiũ ad Vmbriũ Actiũ & Calenum Albium detuliſtis.Negate vos id omnes feciſſe,aut factũ voluiſſe,milites: paucorum eum furorem atq; amentiã eſſe libenter credam negantibus.Nec enim ea ſunt cõmiſſa,quæ vulgata in omnẽ exercitũ ſine piaculis ingẽtibus expiari poſſint. Inuitus ea tãquam vulnera attingo:ſed niſi tacta tractatáque ſanari non poſſunt.Equidẽ pulſis Hiſpania Carthaginẽſibus,nullũ locũ tota ꝓuincia, nullos homines credebã eſſe,vbi vita inuiſa eſſet mea:ſic me nõ ſolũ aduerſus ſocios geſſerã,ſed etiam aduerſus hoſtes . In caſtris meis (heu quantũ me opinio fefellit) fama mortis meę nõ accepta ſolũ,ſed etiã expectata eſt:nõ

ꝙ ego vulgari facinus pomnes velim: (Eqdē ſi totū exercitum meum mortē mihi optaſſe crederem, hic ſtatim ante oculos veſtros mo rerer, nec me vita iuuaret inuiſa ciuibus & mi litibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natu ra maris, per ſe immobilis eſt: vt venti & au ræ cient, ita aut tranquillum, aut procellæ in vobis ſunt: & cauſa atque origo omnis furo ris penes autores eſt: vos contagione inſani ſtis. Quin mihi ne hodie quidē ſcire videmi ni, quò amētiæ progreſſi ſitis: qd facinoris in me, qd in patriā, parēteſq́ ac liberos vr̄os, qd in Deos ſacramēti teſtes, qd aduerſus auſpi cia, ſub quibus militatis, quid aduerſus morē militiæ, diſciplinámq́ maiorū, quid aduerſus ſummi imperij maieſtatē auſi ſitis. De meipſo taceo: temerè potius, q̄ auide credideritis: is denique ego ſim, cuius imperij tædere exerci tū minime mirandū ſit. Patria quid de vobis meruerat? quā cum Mandonio & Indibili cō ſociando conſilia, prodebatis? Quid populus Romanus? cuius imperium ablatum ab tribu nis ſuffragio populi creatis, ad homines pri uatos detuliſtis? quum eo ipſo non conten ti, ſi pro tribunis illos haberetis, faſces im peratoris veſtri ad eos quibus ſeruus cui imperarent, nunquam fuerat, Romanus exercitus detuliſtis. In prætorio tetende

Multitudinis natura.

runt Albius & Actius:claſſicũ apud eos cecinit:ſignũ ab ijs petitũ eſt:ſederũt in tribunali procōſulis P.Scipionis:lictor apparuit, ſummouēte eo inceſſerũt, faſces cũ ſecurib⁹ prælati ſunt.Lapides pluere, & fulmina iaci de cælo, & inſuetos fœtus animalia edere, vos portēta eſſe putatis?Hoc eſt portentũ,quod nullis hoſtijs,nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum qui tãtum facinus auſi ſunt, expiari poſſit. Atq; ego,quanquã nullum ſcelus rationem habet,tamen vt in re nefaria, quæ mens, quod cōſiliũ veſtrũ fuerit,ſcire velim. Rhegium quondã in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis, vrbem opulentam per decem annos tenuit: propter quod facinus tota legio,milia hominũ quatuor,in foro Romano ſecuri percuſſi ſunt.Sed illi tamen non Actium Vmbriũ,ſemilixam,nominis etiam abominandi ducem, ſed Deciũ Iubellium tribunum militũ ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec cum Samnitibus aut Lucanis hoſtibus populi Roma.ſe coniũxerant:vos cum Mãdonio & Indibili conſilia cōmunicaſtis,& arma conſociaturi fuiſtis. Illi ſicut Cãpani Capuã Tuſcis veteribus cultoribus adēptã,Mamertini in Sicilia Meſſanã: ſic tũ Rhegium habituri perpetuam ſedem erãt, nec populũ Roma.nec ſocios populi Roma.

Nullũ ſcel⁹ rationem habet.

vltro laceſſituri bello. Sucronémne vos domicilium habituri eratis?vbi ſi vos decedens confecta prouincia imperator relinquerem, Deûm hominúmq; fidē implorare debebatis,q̄ non rediretis ad coniuges,liberóſq; veſtros.Sed horum quoq; memoriam,ſicut patriæ,meíq;,eieceratis ex animis veſtris. Viā conſilij ſcelerati, ſed non ad vltimū demētis, exequi volo.Méne viuo, & cætero incolumi exercitu, cū quo ego die vno Carthaginē cepi,cū quo quatuor imperatores,quatuor exercitus Carthaginenſium fudi,fugaui, Hiſpania expuli: vos octo milia hominum,maioris certè omnes pretij, quàm Albius & Vmbri9 ſunt,quibus vos ſubieciſtis, Hiſpaniam prouinciam populo Rom.erepturi eratis?Amolior & amoueo nomen meum:nihil vltra facilè creditam mortem meam à vobis violatus ſim:quid ſi ego morerer?mecum expiratura Reſp ? mecū caſurum imperium populi Roma.erat? Ne iſtud Iupiter optimus maximus ſinat, vrbē auſpicatò Dijs autoribus in æternum cōditam,huic fragili & mortali corpori æqualem eſſe.Flaminio, Paulo Aemilio, Graccho, Poſthumio Albino, M.Marcello, T.Q. Criſpino, C.Fuluio, Scipionibus meis tot tam præclaris imperatoribus vno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Ro.erítque

mille alijs nūc ferro, nūc morbo morietibus: meo vnius funere elata Reſp. eſſet? Voſipſi hic in Hiſpania patre & patruo meo duobus imperatoribus interfectis, Septimiū Martiū ducem vobis aduerſus exultantes recenti victoria Pœnos delegiſtis:&(ſic loquor tanquā ſine duce Hiſpanię futuræ fuerint)M.Syllanus eodē iure,eodem imperio mecum in prouinciam miſſus,L.Scipio frater meus,& C. Lælius legati, vindices maieſtatis imperij deeſſent?Vtrum exercitus exercitui,an duces ducibus,an dignitas, an cauſa comparari poterat?quibus ſi omnibus ſuperiores eſſetis arma contra patriam, contra ciues veſtros ferretis?Africam Italiæ,Carthaginem vrbi Romæ imperare velletis? Quam ob noxam patriæ?Coriolanū quōdam dānatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, vt iret ad oppugnādam patriā,impulit:reuocauit tamē à publico parricidio priuata pietas. Vos q dolor, q̄ ira incitauit?ſtipēdiūne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratū, ſatis digna cauſa fuit, cur patriæ indiceretis bellū?cur ad Illergetes deſciſceretis à populo Ro? cur nihil diuinarū humanarūve rerū inuiolatū vobis eſſet?Inſaniſtis profecto,milites:nec maior in corpus meū vis morbi,q̄ in veſtras mētes inuaſit. Horret animus referre qd crediderint

homines,quid ſperauerint, quid optauerint: auferat omnia irrita obliuio, ſi poteſt: ſi nõ, vtcũq; ſilẽtium tegat. Nõ negauerim triſtem atrocẽq; vobis viſam orationẽ meã. Quanto creditis facta veſtra atrociora eſſe,quàm dicta mea? & me,quæ feciſtis,pati æquũ cẽſetis:vos ne dici quidẽ omnia æquo animo feretis? Sed ne ea quidem ipſa vltrà exprobrabuntur:vtinã tam facile vos obliuiſcamini eorum,q̃ ego obliuiſcar.Itaq; quod ad vos vniuerſos attinet,ſi erroris pœnitet,ſatis ſupérq; pœnarũ habeo. Albius Calenus,& Actius Vmbri9, & cæteri nefariæ ſeditionis autores ſanguine luent quod admiſerũt.Vobis ſupplicij eorũ ſpectaculum nõ modo nõ acerbum,ſed lætũ etiã, ſi ſana mens redijt,debet eſſe.De nullis enim q̃ de vobis infeſti9 aut inimicius cõſuluerũt.

¶ANNOTAT. Nũquã mihi) Obiurgatio eſt acris & vehemens,vnde licebit petere rationem eos increpãdi & accuſandi,qui aduerſus Remp. & magiſtratum etiam ſummũ auſi fuerint facinus. Ab indignitate atq; atrocitate rei exorditur. ¶Exercuerim) coluerim,verſatus ſim magis in verborũ ratione, q̃ rerũ. ¶Ciues? qui) Totus hic locus à diuiſione ducitur. Interrogatio eſt per indignationem,qua diſſimilitudo perſonarũ oſtẽditur,atque eo ipſo,Fabio autore, in antitheton cadit. ¶Sacramẽti religionem.) Quod eſſet ſacramentum, ſacramentíque religio militantibus,Liuius ſecũdo & vigeſimo libro in hæc verba oſtendit·Milites tunc,quod nũquã antea factũ erat, Sacramẽtũ & ſacramẽti religio.

iureiurando à tribunis militum adacti iuſſu conſulũ cõuenturos,neq; iniuſſu abituros.Nam ad eam diem nihil præter ſacramentum fuerat:& vbi ad decuriatum & centuriatum conueniſſent,ſua voluntate ipſi inter ſe equites decuriati,centuriati pedites coniurabãt,ſeſe fugæ aut formidinis cauſa nõ abituros,neq; ex ordine receſſuros, niſi teli ſumendi, aut petendi, aut hoſtis feriendi,aut ciuis ſeruandi cauſa.Id ex voluntario inter ipſos fœdere à tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactionem trãſlatum.Hæc Liuius.Milites autem Scipionis hoc ipſo religionem ſacramẽti ruperunt,atq; ſoluerunt,q; ab tribunis ad milites gregarios imperium tranſtuliſſent, nec imperio tribunorum parere,& ſub ductu eorum militare voluiſſent.¶Quid enim)A maiore exemplum.¶Mandonium atq;.) Ii erant Hiſpani, qui quũ animis deſtinaſſent regnũ ſibi Hiſpaniæ deberi, ſi modo Carthaginenſes inde expellerẽtur,eáq; res parum procederet: Lacetanis,Celtiberiæq; iuuenibus concitatis,ſociorum populi Rom. agros incurſionibus peruaſtabant.¶Inuitus ea)Anthypophora. Similitudo à vulneribus.¶Aduerſus ſocios geſſerã) eum me ſocijs præbueram,præſtiteram,exhibueram. Hîc aduerſus in bonum accipitur pro erga. ¶Expectata) optata,cupita.¶Vulgari)ſerpere,ſpargi:non omnes eius facinoris conſcios dicere velim. ¶Nec me vita
Iuuo. iuuaret)iucunda vita non eſſet,non iucundum eſſet viuere. Iuuo hîc perſonale eſt, ſignificátq; iucũditatem afferre,ſeu voluptate afficere:vnde iucundũ naſcitur.Sæpius in voce imperſonali vſurpatur.¶Sed multitudo.)Hic ſcite pĩgit & deſcribit ingeniũ multitudinis.¶Penes autores)in autores,& vt loqmur, inuentores facinoris cõpetit:ijs à quibus huius mali origo venit,aſcribitur,imputat̃:aut certe in ijs ſub-

ſiſtit & manet. ❡Vos cõtagione) Contagio morbus eſt, aut vitiũ, quod conſuetudine ac cõuerſatione cõ trahiť. ❡Quin mihi) Metabole eſt, qua cõgerũť crimina omnia caput ipſum cõſecuta, quò atrocior res & indignior appareat. Deinde ſingula perſequitur. ❡Quo amẽtiæ progreſſi) in quam amentiam, ſiue, vt loquimur, beſtialitatem & ſtoliditatẽ proceſſeritis, veneritis. ❡Sacramenti teſtes) quod ceu conceptis verbis iuraſſent: quo iureiurando, vt cæteris quoq;, ſentẽtia Theologorum, & iuriſperitorum, Dij teſtes eorum quæ ſe facturos iurarant, conuocati eſſent. Nam iuſiurandum affirmatio eſt religioſa aut negatio, ſacrę rei atteſtatione interpoſita, facta. Nam iuramentum nuſquam apud autorem probatum inueniri poſſe puto. ❡De me ipſo) Hic locus maiuſcula litera notari debet, vnde vniuerſa ſigillatim exaggerare incipit. ❡Is deniq; ego ſim) fingar ego is eſſe. ❡Quid de vobis meruerat) Hic ſumitur in malum: quod vulgo dicimus, quid erga vos demeruerat? Totus hic locus exaggeratione conſtat. ❡Detuliſtis) trãſtuliſtis, obtuliſtis. ❡Romanus exercitus) vos ſcilicet, qui eſtis Romanus exercitus. Euocatio eſt. ❡In prætorio) in tabernaculo prætoris, id eſt imperatoris. Is enim cui exercitus parebat, & imperator & p̃tor dicebatur. ❡In tribunali) Tribunal, autore Pædiano, ſedes erat quæ propriè ad iudices referebatur, ſed eos duntaxat, qui iudicijs maioribus præerant, modo in ſellis curulibus non ſederent. Subſellia vero ad iudices minorum iudiciorum referebantur. Hoc loco tribunal ſumitur pro ſede ea ex qua imperator concionem ad milites habebat. ❡Proconſulis) Procõſul erat, qui in prouincia cõſulis vice fungebatur. Ac tempus fuit, ſicut quartam Decada Liuij legẽti conſtare poteſt, quũ qui annum conſulatũ

Contagio. Iuſiurandum. Imperator. Tribunal. Subſellia. Proconſul.

geſſiſſent,inſequẽti procõſules in prouincijs mane-rent.Plura, qui volet,Feneſtella ſuppeditabit. ¶Inſuetos fœtus) inſolitos, qui præter communem naturam eduntur. ¶Lapides)A minore. ¶Nullis hoſtijs)victimis.Hoſtia enim dicitur,quicquid poſtquã mortuum occiſumq; erat,immolabatur: ab hoſtiendo,id eſt feriendo dicta,quod feriri ſoleret ſaxo,aut qua alia re. ¶Nullis ſupplicationibus) proceſſionibus, quas vocant.Decernebãtur autẽ in duos vſus, & lætitiæ publicæ gratia,quum imperatores de hoſtibus triumphum inſperatũ tuliſſent:& expiandi facinoris aut mali ominis, aliorumque eius generis gratia. ¶Expiari)purgari,deleri. ¶Rationem habet)à ratione ꝓficiſcitur,aut cauſam habet qua defẽdi poſſit.Nã ratio nunc dicitur portio illa nobis à Deo data,qua quid ſequendũ,quidve fugiẽdum ſit,diſcernimus:quæ mẽs aliàs,aliàs intellect⁹ ab Ariſtotele appellatur.nunc pro iudicio mentis ſanæ ſumitur:nũc ratio eſt,vt Quintilianus exponit,qua quod factum eſſe conſtat,defenditur: quomodo hic ſumi videtur. ¶Rhegiũ quondam)Amplificatio per comparationem. Id factum eſſe ante primũ bellũ Punicum,ex epitome L. Flori in xv. ab vrbe condita facile intelligi poteſt.¶Semilixam)gregarium militem. Lixa,autore Feſto,dicebatur, qui exercitum ſequebatur quæſtus gratia,ita dictus,quod extra ordinẽ ſit militiæ,vel à Lica, qui Herculem ſecutus eſt .vel à liguriendo quęſtũ.Semilixã hic per cõtẽptũ appellat. ¶Méne viuo)Amplificatione per cõparationẽ tot⁹ hic locus cõſtat.¶Aequalẽ eſſe)quæ non diutius ſtet atq; maneat, q̃ hoc corpus. ¶Vno bello) ſecundo Punico. ¶Coriolanum)Ab impari,& maiore.

(Margin notes: Hoſtia. — Ratio. — Lixa.)

¶Argumentum in cxxxi.

¶Secundum bellum Punicum ſuſceptum erat nomine Saguntinorum,quorum oppidum quum Annibal ſumma vi oppugnaret,miſſis Romam oratoribus auxilium ſocij aduerſus Pœnos petiuerũt.Annibali vero, quũ legationibus factis eo nomine multis,nihilo minus in oppugnãdo perſtaret,autoritate ſenatus bellum fuit indictum. Ita quicquid geſtum, quãtũcunq; cladiũ & incõmodorũ acceptũ erat,nomine ac cauſa ipſorũ acceptũ. Itaq; ne ingrati merito ac iure videri diciq; poſſent:in ſequũdis reb9 ſuis & Romanorũ legatos Romã mittunt, qui pro tot beneficijs gratias agerẽt, gratularẽturq; bellũ illud feliciter tandem ſucceſſiſſe.Ii in ſenatum introducti ſic locuti ſunt.

¶Saguntinorum ad P.C.in ſenatu oratio. CXXXI.

Etſi nihil vltrà malorũ eſt,P.C.q̃ quod paſſi ſumus, vt ad vltimum fidẽ vobis præſtaremus:tamẽ ea veſtra merita imperatorumq; veſtrorum erga nos fuerunt,vt nos cladiũ noſtrarũ nõ pœniteat.Bellũ ꝓpter nos ſuſcepiſtis,ſuſceptumq; quartũdecimum annũ tam pertinaciter geritis,vt ſæpe ad vltimum diſcrimen & ipſi veneritis,& populum Carthaginenſem adduxeritis. Quum in Italia tã atrox bellũ,& Annibalem hoſtẽ haberetis:conſules cũ exercitu in Hiſpaniã velut ad colligẽdas reliquias naufragij noſtri miſiſtis P.& Cn.Cornelij ex quo in ꝓuinciã venerũt, nullo tẽpore deſtiterũt,quæ nobis ſequunda, quæq; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent,facere.

Iam omnium primum oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniā ciues noſtros venūdatos, dimiſſis qui cōquirerēt, ex ſeruitute in libertatem reſtituerūt. Cum iam propè eſſet, vt optabilem eam ex miſerrima fortunam haberemus, P. & Cn. Cornelij imperatores veſtri luctuoſius nobis propè, quàm vobis perierūt. Tum vero ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedem antiquam videbamur, vt iterum periremus, & alterum excidiū patriæ videremus: neç ad perniciem noſtrā Carthaginenſi vtique aut duce aut exercitu opus eſſe: ab Turdetanis veterrimis hoſtibus, qui prioris quoq; excidij nobis cauſa fuerant, extingui poſſe: quū ex inſperato repēte nobis miſiſtis hunc P. Scipionē: quē, fortunatiſſimi omnium Sagūtinorum videmur, quia conſulem declaratum videmus: ac vidiſſe nos ciuibus noſtris renunciaturi ſumus, ſpē, opē, ſalutēq; noſtram: qui quum plurimas hoſtiū veſtrorum in Hiſpania cepiſſet vrbes, vbiq; ex captorum numero excerptos Saguntinos in patriam remiſit. Poſtremo Turdetaniam adeo infeſtam nobis, vt illa gente incolumi ſtare Saguntum nō poſſet, ita bello afflixit, vt non modo nobis (abſit verbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. Deletam vrbem cernimus eorum, quorū in gra-

tiam Saguntum deleuerat Annibal. Vectigal ex agro eorum capimus:quod nobis nō tam fructu iucūdius eſt,q̄ vltione.Ob hæc,quibus maiora nec ſperare nec optare ab Dijs immortalibus poteramus, gratias actū nos decē legatos Saguntinus Senatus populuſq; ad vos miſit:ſimul gratulatum,q̄ ita res per hos annos in Hiſpania atq; in Italia geſſiſtis, vt Hiſpaniam non Ibero amne tenus, ſed quà terrarum vltimas finit Oceanus,domitam armis habeatis:Italiæ,niſi quatenus vallum caſtrorum cingit, nihil reliqueritis Pœno. Ioui optimo maximo præſidi Capitolinæ arcis nō grates tantum ob hæc agere iuſſi ſumus,ſed donum hoc etiam,ſi vos permitteretis,coronā aureā in Capitoliū victoriæ ergò ferre.Id vti permittatis, quæſumus:vtíq;, ſi vobis ita videretur, quæ nobis imperatores veſtri cōmoda tribuerunt, ea rata atq; perpetua autoritate veſtra faciatis.

¶ANNOTAT. Etſi nihil)Ratio agēdi gratias pro beneficijs collatis,& gratulādi ob res ꝓſpere geſtas. Exordium ſumitur a miſera conditione à qua liberati erant .Duplici ratione agere gratias poſſumus: vel à principio ſtatim verbū gratiarū actionis ſubijcientes, tum beneficia enumeraturi,quæ modis omnibus amplificare licebit, velut à circunſtantijs: vel contrà,meritis eorum in nos exaggeratis,ad poſtremum gratias ob ea agere poterimus . Hanc poſteriorē hic Liuius ſeruat. ¶Ad vltimum fidem vo-

Ratio agendi gratias duplex.

bis) vſque ac vltimum periculum, in extremo etiam diſcrimine, ſiue ad poſtremum & tandem exoluere-mus q̃ cõuenerãt inter nos. ¶Bellũ ꝓpter nos) Enumeratio meritorũ populi Rom. erga Sagũtinos. Exaggerat beneficia a circũſtãtijs temporis, modi, agẽtis, vt imperatorũ fortiſſimorũ: obiecti, vt aduerſus acerrimos hoſtes. ¶Cõſulẽ declaratũ) qui iã omniũ cõſenſu conſul nominabať. ¶Stare Sagũtũ) manere. ¶Quorũ gratiã) propter quos. ¶Victoriæ ergò.) Feſtus Põpeius autor eſt vocẽ ergo quũ producte legiť, id ſignificare, q̃d gratia: vt gratia ꝓ cauſa ſumať. Itaq; diſcriminis gratia nota grauis accẽtus notaui.

Ergo.

¶Argumentũ in CXXXII, & CXXXIII.

¶Quum in ſenatu de prouincijs referretur, cõmunis omniũ fama erat Africani nouã prouinciam etiã extra ſortẽ P. Scipioni deſtinatã eſſe. Ac Scipio ipſe iam conſulem ſe declaratum nõ ad gerendũ modo, ſed ad perficiẽdum quoq; bellũ iactabat, quũ Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam, in hæc verba Scipioni decernendã nõ eſſe Africam ſuadere cœpit.

¶Q. Fabij Maximi oratio, ne Scipioni Africa prouincia decerneretur. CXXXII.

Scio multis veſtrum videri, P. C. rem actã hodierna die agi, & fruſtra habiturũ orationem, qui tanquam de integra re, de Africa prouincia ſentẽtiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro, quemadmodum certa iam prouincia Africa conſulis viri fortis ac ſtrenui ſit, quam nec ſenatus cenſuit in hunc anuum prouinciam eſſe, nec populus iuſſit: deinde, ſi eſt, cõſulem peccare arbitror, qui de re tranſacta ſimulando ſe refer-

re, ſenatum ludibrio habet, non ſenatorem modo, qui de quo conſulitur, ſuo loco dicit ſententiam. Atq; ego certum habeo, diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traijciendi, duarum rerum ſubeundam opinionē eſſe: vnius, inſitæ ingenio meo cunctationis, quam metum, pigritiamq; homines adoleſcētes ſanè appellent, dū me non pœniteat adhuc aliorū ſpecioſiora primo aſpectu conſilia ſemper viſa, mea vſu meliora. alterius obtrectationis atq; inuidiæ aduerſum creſcentē in dies gloriam fortiſſimi conſulis. A qua ſuſpicione ſi me neq; vita acta, & mores mei, neq; dictatura cum quinq; conſulatibus, tantumq; gloriæ belli domiq; partum vindicat, vt propius faſtidiū eius ſim, quàm deſideriū: ætas ſaltem liberet. Quæ enim mihi æmulatio cum eo eſſe poteſt, qui ne filio quidē meo æqualis ſit? Me dictatorē, quum vigerem adhuc viribus, & in curſu maximarū rerū eſſem, recuſantē nemo aut in ſenatu aut apud populū audiuit quo min⁹ inſectanti me magiſtro eq̄tū (qđ fando nūq̄ ante auditū erat) imperiū æquaret meū: rebus, q̄ verbis aſſequi malui, vt qui aliorum iudicio mihi comparatus erat, ſua mox confeſſione me ſibi præferret: nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi atque æmulationem cum adoleſcente florentiſſimo

Feſſus viuēdo. Ita in cę teris, vt legēdo, audiendo, pro quibus vulgo di cimus, feſſus viuere.

proponã: videlicet vt mihi iam viuendo, non ſolum rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fue rit, Africa prouincia decernatur: cum ea gloria quæ parta eſt, viuendum atq; moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalem, vt à vobis, quorum nunc vigent vires, etiam vinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere, P. Corneli, æquum erit, ſi, quum in meipſo nũquã pluris famam hominum, quàm Remp. fecerim, ne tuam quidem gloriam bono publico præponã: quanquam ſi aut bellum nullũ in Italia, aut is hoſtis eſſet, ex quo victo nihil gloriæ quærerẽt: qui te in Italia retineret, etſi id bono publico faceret, ſimul cum bello materiam gloriæ tuæ ire ereptum videri poſſet. Quum verò Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimum annum Italiam obſideat, pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ, ſi hoſtem eũ, qui tot funerum, tot cladiũ nobis cauſa fuit, tu conſul Italia expuleris? & ſicut penes C. Luctatiũ prioris Punici perpertrati belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferẽdus, aut illud bellũ huic, aut victoria illa maior clariorque quàm hæc (modo contingat vt te conſule vincamus) futura eſt. Ab Drepano atque Eryce detraxiſſe Amilcarem, q̃ Italia expuliſſe Pœnos atq; Annibalẽ malis? Ne tu qui-

dem (etſi magis partã, q̃ ſperatã galoriã am-
plecteris) Hiſpania potius q̃ Italia bello li-
berata gloriatus fueris. Nondum is eſt Anni-
bal, quẽ non magis timuiſſe videatur, quàm
contẽpſiſſe, qui aliud bellum maluerit. Quin
igitur ad hoc accingeris? nec per iſtos circui-
tus, vt quum in Africã traieceris, ſecuturum
te illuc Annibalem ſperes potius, quàm re-
cto hinc itinere, vbi Annibal eſt, eò bellũ in-
tendis? Egregiam iſtam palmam belli Punici
peracti petis? Hoc & natura prius eſt, tua quũ
defenderis, aliena ire oppugnatũ. Pax antè
in Italia, quàm bellum in Africa ſit: & nobis
prius decedat timor, quàm vltro alijs infera-
tur. Si vtrũq; tuo ductu auſpicióque id fieri
poteſt: Annibale hic victo, illic Carthaginẽ
expugna. Si alterutra victoria vobis cõſulib⁹
relinquenda eſt: prior cum maior, clariórq;,
tum cauſa etiam inſequentis fuerit. Nam nũc
quidem præterquam ꝙ & in Italia & in Afri-
ca duos diuerſos exercit⁹ alere ærariũ nõ po-
teſt: præterq̃ꝙ vnde claſſes tueamur, vnde cõ-
meatibus ſufficiamus præbendis, nihil reliqui
eſt: periculi tandem quantum adeatur, quẽ fal
lit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in
Africa geret. Quid, ſi (quod omnes Dij omen
auertant, & dicere etiã reformidat animus,
ſed quæ acciderũt, accidere poſſunt) & victor

Annibal ire ad vrbem pergat? tum demum te conſulem ex Africa, ſicut Q. Fuluiū à Capua, accerſemus? Quid ꝙ in Africa quoque Mars cōmunis belli erit? Domus tibi tua, pater patruúſqꝫ intra x x x dies cum exercitibus cæſi documento ſint, vbi per aliquot annos maximis rebus terra maríqꝫ gerēdis ampliſſimum nomen apud exteras gentes populi Roma. veſtræqꝫ familiæ fecerant. Dies me deficiet, ſi reges imperatoréſqꝫ temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus ſuis exercituúmqꝫ ſuorū, enumerare velim. Athenienſes, prudentiſſima ciuitas, bello domi relicto, autore æque impigro atqꝫ nobili iuuene, magna claſſe in Siciliam trāſmiſſo, vna nauali pugna florentem Remp. ſuam in perpetuum afflixerunt. Externa & nimis antiqua repeto. Africa eadem iſta, & M. Attilius, inſigne vtriuſqꝫ fortunæ exemplum, nobis documento ſint. Næ tibi, P. Corneli, quum ex alto Africā conſpexeris, ludus & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ videbuntur. Quid enim ſimile? Pacato mari præter oram Italiæ Galliæqꝫ vectus, Emporias in vrbē ſociorum claſſem appuliſti: & expoſitos milites per tutiſſima omnia ad ſocios & amicos populi Roma. Tarraconem duxiſti. Ab Tarracone deinde inter præſidia Romana circa Iberum exerci-

tus patris patruíque tui poſt amiſſos imperatores ferociores ipſa calamitate facti: dux tumultuarius quidem ille L. Martius, & militari ſuffragio ad tempus lectus, cæterum ſi nobilitas ac iuſti honores adornarent, claris imperatoribus qualibet arte belli par: oppugnata per ſummum otium Carthago, nullo trium Punicorum exercituum ſocios defendente. Cætera, neque ea eleuo, nullo tamen modo Africo bello comparanda, vbi non portus vllus claſſi noſtræ apertus, non ager pacatus, non ciuitas ſocia, non rex amicus, non conſiſtendi vſquam locus, non procedendi: quacunque circunſpexeris, hoſtilia omnia, atque infeſta. An Syphaci, Numidiſque credis? Satis ſit ſemel creditum. Nõ ſemper temeritas eſt felix: & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, vt quum operæpretium ſit, cum mercede magna fallat. Non hoſtes patrem patruumque tuum armis prius, quàm Celtiberi ſocij fraude circunuenerunt: nec tantum tibi ipſi à Magone & Aſdrubale hoſtium ducibus, quantum ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis periculi fuit. Numidis tu credere potes, defectionem militum tuorum expertus? Et Syphax & Maſiniſſa ſe, quàm Carthaginenſes, ma- Sẽtẽtia.

ſunt potentes in Africa eſſe: Carthaginēſes, quàm quēq̃ alium. Nūc illos æmulatio inter ſeſe,& omnes cauſæ certaminum acuūt,quòd metus externus procul eſt. Oſtēde Romana arma,exercitum alienigenam:iam velut ad cō mune reſtinguendum incendium concurrēt. Aliter ijdem illi Carthaginenſes Hiſpaniam defenderūt:aliter mœnia patriæ, tēpla Deū, aras,& focos defendent,quum eūtes in prælium pauida proſequetur coniunx, & parui liberi occurſabunt.Quid porrò ſi ſatis confiſi Carthaginenſes cōſenſu Africæ, fide ſociorū regum,mœnibus ſuis, cū tuo exercitú ſq; tui præſidio nudatam Italiam viderint,vltro ipſi nouum exercitū in Italiam aut ex Africa miſerint, aut Magonem,quē à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam præter oram Ligurum Alpinorum vectari conſtat, Annibali ſe cōiungere iuſſerint? Nēpe in eodem terrore erimus, in quo nuper fuimus quum Aſdrubal in Italiam trāſcendit: quem tu,qui non ſolum Carthaginem,ſed omnem Africam exercitu tuo es clauſurus,è manibus tuis in Italiam emiſiſti. Victū à te dices? Eo quidem minus vellē, & id tua,non Reip.ſolum cauſa,iter datū victo in Italiā eſſe.Patere nos omnia quæ proſpera tibi & populi Roma.imperio euenere, tuo cōſilio aſſignare:aduerſa caſibus incertis

belli & fortunæ legare: quo melior & fortior es, eo magis talem præſidem ſibi patria atq; vniuerſa Italia retinet. Nō potes ne ipſe quidem diſſimulare, vbi Annibal ſit, ibi caput atque arcem huius belli eſſe: quippe qui præ te feras eam tibi cauſam eſſe traijciendi in Africam, vt Annibalem eò trahas. Siue igitur hic, ſiue illic, cū Annibale eſt tibi futura res. Vtrū ergo tandem firmior eris in Africa ſolus, an iſtic, tuo collegæq; tui exercitu cōiuncto? Ne Claudius quidem & Liuius conſules tam recenti exemplo, quantum id interſit, documēto ſunt? Quid? Annibalem vtrum tandē extremus angulus Brutij agri fruſtra iamdiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago, & tota ſocia Africa potētiorem armis viriſq; faciet? Quod iſtud conſiliū eſt, ibi malle decernere, vbi tuæ dimidio minores copiæ ſint, hoſtiū multo maiores, q̃ vbi duobus exercitibus aduerſus vnum tot prælijs & tā diuturna & graui militia feſſum, pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. Ille conſul profectus in Hiſpaniā, vt Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in Italiam ex prouincia redijt: tu, quum Annibal in Italia ſit, relinquere Italiam paras, non quia Reip. id vtile, ſed quia tibi amplum & glorioſum cenſes eſſe: ſicut quū

prouincia & exercitu relicto,ſine lege,ſine ſenatuſconſulto,duabus nauibus populi Rom. imperator fortunam publicam & maieſtatem imperij, quæ tũ in tuo capite periclitabãtur, commiſiſti. Ego P. Cornelium, P.C. Reip. nobiſq;,non ſibiipſi priuatim creatũ conſulem exiſtimo,exercitúſq; ad cuſtodiã vrbis atque Italiæ ſcriptos eſſe,non quos regio more per ſuperbiam conſules quò terrarum velint,traijciant.

¶ANNOTA. Scio multis.)Diſſuaſio in id adhibita & comparata,ne P. Scipioni Africa prouincia decernatur. Exorditur ab opinione,qua iam certa prouincia Scipionis ferebatur. ¶De integra re)nondũ definita,agitata,tranſacta. ¶In hunc annũ)pro hoc anno,vt loquimur. ¶De re tranſacta)ſimulãdo ſe rem definitam proponere agitandam. ¶Atq; ego.)Iã occupat & diluit quæ ſuſpicionem mouere potuiſſent. ¶Dum me)dummodo. ¶Vt propius faſtidium.)Cõparatiuo propius accuſatiuum iunxit,quemadmodũ ſuperlatiuo proximè Saluſtius in bello Iugurthino: Proximè Hiſpaniã Mauri ſunt. Vt particula ad tantum pertinet. ¶Aequaretur.)Supra de hac ipſa re dictum eſt. Magiſter equitum fuit Minutius. ¶Quãquam ſi aut bellum.)Corrigit Scipionis cõſilium: ac ſyllogiſmo hypothetico colligit gloriam à Scipione bello Italico parari poſſe, quam peteret. Ac eo tandem progreditur, vt rerum eum peruertere ordinem doceat. ¶Alterutra) vtralibet. ¶Nam nunc) A difficili & metu. ¶Atheniẽſes.)A pari. ¶Næ tibi) certe, Africanum bellum longe difficilius & pericu-

loſius Hiſpanico eſſe oſtendit à circũſtantijs. ¶Sibi præſtruit) id eſt:qui fraude rem agere volũt, in paruis præſtare ſolent quod promiſerunt,vt quũ in maioribus quoq; rebus ſibi fides facilius habebitur,tum demum fallant. ¶Qui non ſolum)Ironijs & riſu hic totus locus conſtat. ¶Patere nos)permitte,ſine. Ironia rurſus,qua ſimiles imperantibus ſumus. ¶Quod iſtud)Conſilium Scipionis tanquam temerariũ eludit. ¶Quàm compar.) ¶Exẽplũ à diſſimili. ¶Ego, P.C.)concluſio.

¶P.Cornelij Scipionis conſulis refutatoria oratio.

CXXXIII.

Q Vintus Fabius principio orationis P. C.commemorauit in ſententia ſua poſſe obtrectationem ſuſpectam eſſe: cuius ego rei non tam ipſe auſim tantum virum inſimulare,q̃ ea ſuſpicio(vitio orationis, an rei)haud ſatis purgata eſt.Sic enim honores ſuos & famã rerũ geſtarũ extulit verbis ad extinguendũ inuidiæ crimen,tanquã mihi ab infimo quoq; periculum ſit,ne mecũ æmuletur:& non ab eo,qui quia ſuper cæteros excellat,quò me quoq; niti nõ diſſimulo,me ſibi æquari nolit.Sic ſenem ſe perfunctum, & me infra ætatẽ filij ſui poſuit, tanq̃ non longius quàm quantum vitæ humanæ ſpatiũ eſt,cupiditas gloriæ extendatur,maximáq; pars eius

in memoriã ac poſteritatẽ promineat. Maximo cuiq; id accidere animo certum habeo,vt ſe non cum præſentibus modo,ſed cũ omnis æui claris viris comparet. Equidem haud diſſimulo,me tuas Q. Fabi laudes nõ aſſequi ſolum velle,ſed (bona venia tua dixerim) ſi poſſim,etiam exuperare.Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi ſit, vt nolimus quẽquam noſtri ſimilem euadere ciuem. Id enim nõ eorũ modo quibus inuiderimus, ſed Reip.& penè omnis generis humani detrimentum ſit.Cõmemorauit quantum eſſem periculũ aditurus,ſi in Africam traijcere velim:vt meam quoq;,non ſolũ & Reip.& exercitus vicẽ videret valde ſolicitus. Vnde hæc repẽte de me cura exorta? Quũ pater patruuſq; meus interfecti,qũum duo exercitus eorum propè occidione occiſi eſſent, quũ amiſſæ Hiſpaniæ,quum quatuor exercitus Pœnorum,quatuórq; duces omnia metu armiſq; tenerent:quum quæſitus ad id bellũ imperator, nemo ſe oſtẽderet præter me,nemo profiteri nomen auſus eſſet, quum mihi quatuor & viginti annos nato detuliſſet imperium populus Romanus:quid ita tum nemo ætatẽ meã, vim hoſtiũ,difficultatẽ belli, patris patruíq; recentem cladem cõmemorabat? Vtrum maior aliqua nũc in Africa calamitas accepta eſt,

q̃ tunc in Hiſpania erat? an maiores nūc ſunt exercitus in Africa,& duces plures melioreſque,q̃ tunc in Hiſpania fuerunt?an ætas mea tunc maturior bello gerendo fuit,q̃ nunc eſt? ancū Carthaginenſi hoſte in Hiſpania, quàm in Africa, bellum geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatoſq; quatuor exercitus Punicos, poſt tot vrbes vi captas, aut metu ſubactas in deditionem, poſt perdomita omnia vſq; ad Oceanum, tot regulos, tot ſæuas gētes,poſt receptam totam Hiſpaniā,ita vt veſtigium belli nullum ſit reliquū:eleuare meas res geſtas, tam Hercule,q̃,ſi victor ex Africa redierim,ea ipſa eleuare, quæ nunc retinendi mei cauſa,vt terribilia eadem videantur, verbis extolluntur. Negat aditum eſſe in Africā, negat vllos patere portus, M. Attiliū captū in Africa commemorat:tanquam M. Attilius primo acceſſu ad Africam offenderit: neque recordatur illi ipſi tā infelici imperatori patuiſſe tamen portus Africæ, & res egregias primo anno geſſiſſe, & quantum ad Carthaginēſes duces attinet, inuictum ad vltimū permāſiſſe. Nihil igitᷣ me iſto exēplo terrueris,ſi hoc bello,nō priore:ſi nuper, & nō annis antè x l iſta clades accepta foret,quin ego minus in Africam Regulo capto, q̃ Scipionibus occiſis in Hiſpaniā traijcerem. Nec feli-

Eleuare, & verbis extollere: contraria.

Quantum attinet

cius Xāthippum Lacedæmoniū Carthagini,q̄ me patriæ meæ ſinerē natū eſſe: creſceretq; mihi ex eo ipſo fiducia, q̄ poſſit in hominis vni⁹ virtute tātū momēti eſſe. At etiā Atheniēſes audiendi ſunt, temere in Siciliam omiſſo domi bello tranſgreſſi. Cur ergo (quoniā Græcas fabulas enarrare vacat) nō Agathoclem potius Syracuſanum regē, quū diu Sicilia Punico bello vreretur, tranſgreſſum in hāc eandem Africā, auertiſſe eò bellū vnde venerat, refers? Sed quid? vltro metū inferre hoſti, & ab ſe remoto periculo, aliū in diſcrimē adducere, quale ſit, veteribus externiſq; exēplis admonere op⁹ eſt? Maius præſentiusve vllū exemplū eſſe q̄ Annibal poteſt? Multū intereſt, alienos populari fines, an vri tuos excindiq; videas. Plus animi eſt inferēti periculū, q̄ propulſanti. ad hoc, maior ignotarū rerū eſt terror. Bona malaq; hoſtiū ex ꝓpinquo ingreſſus fines aſpicias. Nō ſperauerat Annibal fore, vt tot in Italia populi ad ſe deficerēt, quot defecerūt poſt Cannēſem cladē: quanto minus in Africa quicquam Carthaginenſibus firmum ac ſtabile ſit, infidis ſocijs, grauibus ac ſuperbis dominis? Ad hæc, nos etiā deſerti ab ſocijs, viribus noſtris Romano milite ſtetimus: Carthaginenſi nihil ciuilis roboris eſt: mercede paratos milites habent, Afros

Plus animi eſt inferēti periculum, q̄ ꝓpulſanti. Cōſimilis eſt ſentētia cōcione XCIIII

Numidaſque, leuiſſima mutandæ fidei ingenia. Hic modo nihil moræ ſit, vnà & traieciſſe me audietis, & ardere bello Africam, & molientem hinc Annibalem, & obſideri Carthaginem. Lætiores & frequẽtiores ex Africa expectate nuncios, quàm ex Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubijcit fortuna populi Romani, Dij fœderis ab hoſte violati teſtes, Syphax & Maſiniſſa reges, quorum ego fidei ita innitar, vt bene tutus à perfidia ſim. Multa quæ nunc ex interuallo non apparent, bellum aperiet: & id eſt viri, & ducis, non deeſſe fortunæ præbenti ſe, & oblata caſu, flectere ad conſilium. Habebo, Quinte Fabi, parem quidem Annibalem: ſed illum potius ego traham, quàm ille me retineat. In ſua terra cogam pugnare eum, & Carthago potius præmium victoriæ erit, quàm ſemiruta Brutiorum caſtella. Ne quid interim, dum traijcio, dum expono exercitum in Africam, dum caſtra ad Carthaginem promoueo, Reſpublica hic detrimẽti capiat. Quod tu Quin. Fabi, quum victor tota Italia volitaret Annibal, potuiſti præſtare, hoc vide ne contumelioſum ſit, con cuſſo iã & penè fracto Annibale negare poſſe P. Licinium conſulem virũ fortiſſimum præſtare, qui ne à ſacris abſit pontifex maxi

mus, ideo in ſortem tam longinquæ prouinciæ nõ venit. Si Hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo perficeretur bellum, tamen ad dignitatem populi Rom. famamq; apud reges genteſq; externas pertinebat, non ad defendendam modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri nobis animum eſſe: non hoc credi, vulgariq;, quod Annibal auſus ſit, neminem ducem Romanorũ audere: & priore Punico bello, tum quum de Sicilia certaretur, toties Africã à noſtris exercitibus & claſſibus oppugnatam: nunc autem quum de Italia certetur, Africam pacatã eſſe. Requieſcat aliquando tandiu vexata Italia: vratur euaſteturq; inuicem Africa. Caſtra Romana potius Carthaginis portis immineant, q̃ nos iterũ vallũ hoſtiũ ex mœnibus noſtris videamus. Africa ſit reliqui belli ſedes: illuc terror, fugaq;, populatio agrorũ, defectio ſociorum, cæteræ belli clades, quæ in nos per XIIII annos ingruerunt, vertantur. Quæ ad Remp. pertinent, & bellum quod inſtat, & prouincias de quibus agitur, dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad vos pertinens ſit, ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania, eleuauit, ſic & ego contrà gloriam eius eludere, & meã verbis extollere velim. Neutrum faciam, P.C. &, ſi nulla alia re, mo-

Inuicẽ, viciſſim

deſtia certe, & temperamento linguæ adoleſcens ſenem vicero:ita & vixi,& res geſſi, vt tacitus ea opinione quā veſtra ſpōte conceptā animis haberetis, facile contentus eſſem.

¶ANNOTAT. Quintus Fabius) Refutatio ſeipſa proditatq; indicat, in qua exordium ab aduerſarij ſententia petitur.¶Tanquam mihi) id eſt, tanquā ab infimis modo æmulatio mihi impendeat.¶Commemorauit quantum) Hinc tantum legitima confutatione obiecta diluere incipit.¶Periculum aditurus) Adire periculum, vocari in periculum, adduci in periculum,ſe offerre in periculum, & ſe obijcere periculo,pro eodem propè ſumuntur,quod vulgo dicimus ſe ponere in periculū. ¶Quū pater)Ab antecedente re eiuſdem quidem generis, cæterum longe periculoſiore per amplificationē. ¶Eleuare res) verbis extenuare,parua reddere.eius cōtrarium eſt verbis extollere,quo ī hac quoq; vtit̄.¶Quàm ſi victor) Senſus eſt:tā facile eſt eas res meas in Hiſpania geſtas extenuare,q̄ facile eſt parua ea efficere,q̄ nūc augētur vt ꝓhibear in Africā traijcere, ſi iā victorex Africa rediſſem, queādmodū ex Hiſpania redij. Significat his, q̄ verbis extolli dicit, ea ipſa q̄ ſupra à Fabio adducta ſunt ad exponendā lōge maiorem difficultatē belli Africani,q̄ Hiſpanici,quod ipſe Scipio confecerat. ¶Quin ego) Quin particula pertinet ad verbū terrueris. Quo fit,vt corrigēdi ſint omnes fere libri,in quibus interrogatiuus hic locus legitur. Ita hic locus explicabitur: Non me terrueris,deterrueris:hoc exemplo,ſcilicet Attilij Reguli, quin minus traijcerē, claſſe veherer,mortuo Attilio: id eſt, exemplum Attilij non magis me prohibiturū eſſet

in Africam eo capto traijcere, q̃ in Hiſpaniam occiſis Scipionibus prohibitus ſum traijcere. ¶Cur ergo) Vide quàm aſtutè exemplũ a Fabio contra ſe adductũ, alio contrario & eludat,& refutet. ¶Sed quid vltro) Hoc referri debet ad exemplum Athenienſiũ & Attilij. ¶In diſcrimen) in periculũ vocare. ¶Ad hæc,nos) Antithetõ. ¶Hic modo)tantum. ¶Non deeſſe fortunæ) nõ prætermittere aut omittere occaſionem quę ſe offerat. ¶Trahã)in Africam. ¶Quàm me retineat)In Italia remoretur. ¶Dum expono)explico,educo. ¶Quod Annibal)transferre ſ.bellum in regiones à patria longinquas. ¶Illa longa)Inuiſum reddit Fabium a parte orationis inſolentiore. ¶Cõtrà)ecõtrario. Nõ eſt aduerbiũ,nec ad ipſũ particula gloriã pertinet. Itaq; diſcriminis gratia graui accentu notaui, vt notandũ ſemper cẽſeo.

¶EX NONO SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXIX.

¶Argumentum in CXXXIIII.

¶Q. Pleminius legatus erat, quem P. Scipio Meſſanam traijciens militibus ad præſidium Locrorum præfecerat. Is ſtatim,atq; milites,nulla ſeruata diſciplina militari,nullo more maiorum, voluptates modo, voluptatumque illectamenta conſectari cœpe runt,ita vt iam nullum adeo fœdum atq; infandum facinus reperiri poſſet,quod nõ auderent. Vt virgines,coniuges,adoleſcentes inuitis etiam parentibus ad fœdam libidinem explẽdam raptos pręteream, non tẽplis Deũ abſtinebant. Theſauri erant Proſerpinæ,ad eã diẽ,niſi à Pyrrho qui violatæ religionis pœnas acerrimas dederat,intacti:eos diripuerũt,to

tũq; fanũ ſpoliarunt. Locrẽſes itaq; quũ ſe à Romanis plura pati viderẽt, q̃ a Carthaginenſibus vnq̃ voluiſſent: mittunt Romã legatos decem, qui in ſenatum introducti ita iniurias expoſuerunt.

¶Locrenſium in ſenatu querelæ. CXXXIIII.

Scio quanti æſtimentur noſtræ apud vos querelæ, P. C. plurimum in eo momenti eſſe, ſi probè ſciatis & quomodo ꝓditi Locri Annibali ſint, & quomodo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in veſtram ditionem. Quippe ſi & culpa defectionis procul à publico conſilio abſit, & reditum in veſtram ditionem appareat non voluntate ſolum, ſed etiam ope ac virtute noſtra, magis indignemini, bonis ac fidelibus ſocijs tam atroces atque indignas iniurias ab legato veſtro, militibuſque fieri. Sed ego cauſam vtriuſque defectionis noſtræ in aliud tempus differendam arbitror eſſe, duarum rerum gratia: vnius, vt coram Pub. Scipione, qui Locros recepit, quique omnium nobis recte perperamq; factorum eſt teſtis, agatur: alterius, quòd qualeſcunque ſumus, tamen hæc quæ paſſi ſumus, pati non debuimus. Nõ poſſumus diſſimulare P. C. nos quũ præſidiũ Punicũ in arce noſtra haberemus, multa fœda & indigna à ꝑfecto ꝑſidij Amilcare, & ab Numidis Afriſque paſſos eſſe: ſed

quid illa ſunt, collata cum ijs quæ hodie patimur? Cum bona venia quæſo audiatis P.C. qđ inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nũc humanum genus, vtrum vos, an Carthaginẽſes principes orbis terrarũ videantᷓ. Sed ſi ex ijs quæ Locrenſes aut ab illis paſſi ſumus, aut à veſtro præſidio nunc q̃ maxime patimur, æſtimandũ Romanum ac Punicum imperiũ ſit: nemo non illos ſibi, q̃ vos, dominos præoptet. Et tamen videte quemadmodum Locrenſes in vos animati ſint: quum a Carthaginenſibus iniurias multo minores acciperemus, ad veſtrum imperatorem confugimus: quum à veſtro præſidio plus q̃ hoſtilia patimur, nuſq̃ aliò q̃ ad vos querelas detulimus. Aut vos reſpicietis perditas res noſtras, P. C. aut ne ab Dijs quidem immortalibus quod precemur quicquam ſupereſt. Q. Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginẽſibus Locros, & cum eodẽ ibi relictus eſt præſidio. In hoc legato veſtro (dant enim animum ad loquendũ liberè vltimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt, P.C. præter figurã, & ſpeciẽ: neq; Romani ciuis p̃ter habitum veſtitumq;, & ſonum latinæ linguæ, peſtis, ac bellua immanis, qualem fretum quondam quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciem nauigantium circũſediſſe fabulæ ferunt.

Ac ſi ſcelus libidinemq; & auaritiã ſolus ipſe exercere in ſocios veſtros ſatis haberet: vnã profundam quidem voraginem tamẽ patiẽtia noſtra expleremus. Nũc omnes centuriones militéſq; veſtros (adeo in promiſcuo licẽtiam atq; improbitatẽ eſſe voluit) Pleminios fecit: omnes rapiunt, ſpoliant, verberant, vulnerant, occidunt, conſtuprant matronas: fiũt in virgines ingenuas raptus ex cõplexu parentũ, pueroſq;: quotidie capitur vrbs noſtra, quotidie diripit̃: dies noctéſq; paſſim omnia mulierum puerorumq; qui rapiuntur atque aſportantur, ploratibus ſonant. Miretur, qui ſciat, quomodo aut nos ad patiẽdum ſufficiamus: aut illos qui faciunt, nondum tantarum iniuriarum ſatietas ceperit. Neque ego exequi poſſum, nec vobis opus eſt audire ſingula quæ paſſi ſumus: communiter omnia amplectar. Nego domum vllã Locris, nego quẽquam hominem expertem iniuriæ eſſe: nego vllum genus ſceleris, libidinis ac auaritiæ ſupereſſe, quod in eorũ vllo qui pati potuerit, ꝑtermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt, vter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior, quum hoſtes bello vrbem cepere, an quũ exitialis tyrãnus vi atq; armis opꝑſſit. Omnia q̃ captæ vrbes patiũtur, paſſi ſumus, & nũc quàm maxime patimur, P.C. omnia quæ crudeliſſimi atq; im-

portuniſſimi tyrãni ſcelera in oppreſſos ciues edunt,Pleminius in nos liberoſq; noſtros cõiugéſq; edidit.Vnũ eſt de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat,& vos audire,& exoluere Rẽp.veſtram religione(ſi ita vobis videbitᷣ)velimus, P.C.Vidimus eñ cum quanta ceremonia non veſtros ſolum colatis Deos,ſed etiam externos accipiatis.Fanũ eſt apud nos Proſerpinæ, de cuius ſanctitate tẽpli credo aliquã famam ad vos perueniſſe Pyrrhi bello,qui quũ ex Sicilia rediens Locros claſſe præteruehereᷣ,inter alia fœda, quæ propter fidẽ noſtram erga vos,in ciuitatem noſtrã facinora edidit,theſauros quoque Proſerpinæ intactos ad eã diẽ, ſpoliauit,atq; ita pecunia in naues impoſita,ipſe terra eſt ꝓfect⁹.Quid ergo euenit? P.C.Claſſis poſtero die fœdiſſima tẽpeſtate lacerata,omnéſq; naues q̃ ſacrã pecuniã habebãt,in littora nr̃a eiectæ ſunt.qua tãta clade edoct⁹ tãdẽ Deos eſſe ſupbiſſim⁹ agnouit rex,pecuniãq; omnẽ cõquiſitã in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit: nec tamẽ illi vnq̃ poſtea ꝓſperè quicq̃ euenit, pulſuſq; Italia,ignobili atq; inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit.Hæc quũ audiſſet legat⁹ veſter,tribuniq; militũ,& mille alia q̃ nõ augẽdæ religionis cauſa,ſed ꝑſentis Deæ numine ſæpe cõpta nobis maioribúſq; noſtris referebãᷣ, auſi ſunt nihilomin⁹

ſacrilegas admouere man⁹ intactis illis theſau ris,& nefanda ſeipſos p̄da ac domos cōtami-nare ſuas,& milites veſtros:qb⁹ p vos fidēq; veſtrā,P.C.prius q̄ eorū ſcel⁹ expietis, neq; in Italia neq; in Africa quicq̄ rei geſſeritis,ne qđ piaculi cōmiſerūt,non ſolū ſuo ſanguine, ſed etiā publica clade luāt. Quāq̄ ne nūc qdē P.C.aut in ducib⁹,aut in militib⁹ veſtris ceſ-ſat ira Deæ.aliquoties iā inter ſe ſignis colla-tis cōcurrerūt.Dux alterius partis Plemini⁹, alterius duo tribuni militū erāt. Nō acri⁹ cū Carthaginēſibus,q̄ ipſi inter ſe ferro dimica-uerūt,præbuiſſentq; occaſionē furore ſuo Lo cros recipiēdi Annibali,ni accit⁹ à nobis Sci-pio interueniſſet.At hercule milites cōtactos ſacrilegio furor agitat,in ducibus ipſis puniē-dis nullū Deæ numē apparuit, imò ibi p̄ſens maxime fuit:virgis cæſi tribuni ab legato ſūt: legat⁹ deinde inſidijs tribunorū interceptus, p̄terq̄ ꝙ toto corpore laceratus,naſo quoq; auribúſq; deciſis,exanguis eſt relict⁹.Recrea-tus deinde legat⁹ ex vulnerib⁹,tribunos mili-tū in vincula cōiectos,dein verberib⁹ affectos ſeruilibuſque omnibus ſupplicijs trucidatos cruciādo occidit,mortuos deinde ꝓhibuit ſe-peliri. Has Dea pœnas à tēpli ſui ſpoliatori-bus habet,nec an̄ deſinet omnib⁹ eos agitare furijs, q̄ repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quōdā nr̄i graui Crotonēſiū

bello,quia extra vrbem templum eſt,trāſferre in vrbem eam pecuniam voluerunt: nocte audita ex delubro vox eſt,abſtinerēt manus, Deam templa ſua defenſuram.quia mouendi inde theſauros incuſſa erat religio , muro circūdare templum voluerunt . Ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia, quum ſubito collapſa ruina ſunt.Sed & nunc & tūc & ſæpe aliàs Dea ſuā ſedem ſuumq; templū aut tutata eſt,aut à violatoribus grauia piacula exegit.Noſtras iniurias nec poteſt nec poſſit ali⁹ vlciſci,quàm vos P.C.Ad vos veſtrāque fidem ſupplices cōfugimus . Nihil noſtra intereſt,vtrum ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis,an irato Annibali & Pœnis ad ſuppliciū dedatis.Non poſtulamus vt extemplo nobis de abſente indicta cauſa credatis:veniat,corā ipſe audiat,ipſe diluat: ſi quicquam ſceleris quod homo in homines edere poteſt,in nos prætermiſit, non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum ſi pati poſſumus patiamur,& ille omni diuino humanóq; liberetur ſcelere.

¶ANNOTAT. *Scio quanti)* Expoſitio iniuriarum & cladiū apud eos qui ius habēt in eos à qb⁹ ſunt illatę,cum petitione vindicādi.Exorditur à re ipſa, & perſona eorum qui clades acceperunt . ¶*Reſtituti in ditionem)* recepti in poteſtatem,ius,fidē.¶*Nō poſſumus)*A minore.Iam vide quàm verba perſo-

nis atq; fortunæ cõueniant. ¶A præfecto præſidij.) Præfecti appellatio latè patet, adeóq; referri cõmode poteſt ad eũ qui quauis in re atq; ordine primus eſt, & velut magiſter. Hinc præfectus vigilum dicit, qui & magiſter vigilum, is videlicet qui princeps eorum eſt qui nocte vigilãt, etiam Pariſijs, ne quid detrimenti capiat vrbs ipſa. Hinc præfectus annonæ q curam habet prouidendi ne frumentum deficiat in vrbe, aut ſerius deuehatur in vrbẽ: & mille alia, quæ ſibi quiſq; fingere poteſt, de quibuſq; alio loco dicturi ſum⁹. Ita præfectus præſidij dicetur, qui princeps eorum eſt, qui ad vrbis, arcíſve cuſtodiam deſtinati ſunt. ¶Animati ſint) affecti. ¶Q. Pleminius) Ab hoc loco rem narrat. ¶Vix ratio iniri poteſt) vix ratione reperiri atq; ꝑpẽdi poteſt. ¶Exoluere religione) Quid ſit exoluere religione, ſupra expoſui: nẽpe metũ quẽdã ceu ſcrupulũ de Diuorũ cultu mẽte conceptũ adimere. Deonerare cõſcientiã dicim⁹. ¶Habebãt) cõtinebãt. ¶Indicta cauſa credatis.) Indicta cauſa credere eadẽ ratione dicit, qua indicta cauſa dãnare aut dãnari. Dãnare indicta cauſa eſt, pœnæ ac ſupplicio dedere atq; adiudicare eũ q nec auditus eſt in iudicio, nec ſe ipſe, nec p aliũ defendit. Ita credere indicta cauſa, eſt criminibus ab aduerſario delatis & obiectis fidẽ adhibere, vbi reus nec ijs reſpondit, nec ea refutauit. Vulgo dicimus credere ſine audita parte. Hoc prius eſt, illud poſterius.

Præfectus. Præfectus vigilum. Præfectus annonæ. Præfectus pſidij. Dãnarẽ indicta cauſa. Indicta cauſa credere

¶EX X SECVNDI BELLI PVNICI, QVI XXX.

¶Argumentum in CXXXV.

¶Capto Syphace, Maſiniſſa Cirtham caput regni

Syphacis, quò ex fuga magna vis hominum ſe receperat, ire deſtinabat. Ac vocatis ad colloquium primoribus ciuitatis, non impetrare antè potuit vt vrbem dederent, q̃ Syphacem regem vinctum in cõſpectum dari iuſſit. Ingreſſus deinde Cirtham, præſidijs ad portas dimiſſis, ne cui pateret egreſſus, ipſe citato equo ad regiam ire pergebat, quũ Sophroniſba Syphacis vxor in regię veſtibulo occurrens, ita cũ ipſo locuta eſt.

¶Verba Sophroniſbæ vxoris Syphacis ad Maſiniſſam. CXXXV.

OMnia quidẽ vt poſſes in nos, Dij tibi dederũt, virtuſq; & felicitas tua: ſed ſi captiuæ apud dominũ vitæ neciſq; ſuæ vocẽ ſupplicẽ mittere licet: ſi genua, ſi victricẽ attingere dextrã, precor, quæſóq; per maieſtatẽ regiam, in qua paulo antè nos quoque fuimus, perq; gentis Numidarum nomẽ, quod tibi cum Syphace cõmune fuit, per huiuſce regiæ Deos, qui te melioribus ominib⁹ accipiant, q̃ Syphacem hinc miſerunt: hãc veniam ſupplici des, vt ipſe quodcũq; feret animus, de captiua ſtatuas, neq; me in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitriũ venire ſinas. Si nihil aliud q̃ Syphacis vxor fuiſſem, tamen Numidæ, atq; in eadẽ mecũ Africa geniti, q̃ alienigenæ & externi fidẽ experiri mallẽ. Quid Carthaginenſi ab Romano, qd filiæ

Aſdrubalis timendum ſit, vides. Si nulla alia re potes, me morte vt vindices ab Romanorum arbitrio, oro, obteſtórq;.

¶ANNOTAT. Hanc veniam ſupplici des) hoc condones & permittas mihi obnixe pcãti. ¶Quodcũq; feret) quicqd dictabit, & ſuadebit, de captiua conſtituas: vt voles de captiua vel crudeliter vel benigne conſulas. ¶Vt vindices) liberes, eripias.

¶Argumentum in CXXXVI.

¶Introductus ad Scipionẽ Syphax, quũ interrogaret quid ita ſe mouiſſet ad ſumenda arma cõtra Romanos, reſponderat, vxoris meæ perfidia. Quæ vox in cauſa fuit, vt P. Scipio plura de hac ipſa re cognoſcere cuperet. Itaq; factis vltro citróq; multis quæ ad eã rem pertinerẽt, eo tandem ventum eſt, vt Syphax ipſe vxorẽ ſuã prædicaret à Maſiniſſa ſic amari, vt iam inter eos de matrimonio conuẽtũ eſſet. Aegre tulit ipſum illud Scipio, ac per occaſionẽ in hæc verba à fœda libidine Maſiniſſam deterrebat.

¶P. Scipionis ad Maſiniſſam monitio. CXXXVI.

Liqua te exiſtimo, Maſiniſſa, intuentẽ in me bona, & principio in Hiſpaniam ad iungẽdam mecũ amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa teipſum ſpeſque omnes tuas in fidẽ meã cõmiſiſſe. Atqui nulla earũ virtus eſt ꝑpter quã appetẽdus tibi viſus ſim, in qua ego æque atq; tẽperãtia & cõtinẽtia libidinũ gloriatus fuerim. Hãc te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Maſi-

niſſa, adieciſſe velim. Nam non eſt (mihi cre-
Sētētia. de) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum, quantum ab circūfuſis vndiq; voluptatibus. Qui eas ſua temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus maiorémq; victoriam ſibi peperit, quàm nos Syphace victo habemus. Quæ me abſente ſtrenuè ac fortiter feciſti, libēter & cōmemoraui, & memini. Cætera teipſum reputare tecum, q̄ me dicente erubeſcere, malo. Syphax populi Romani auſpicijs victus captúſq; eſt. Itaq; ipſe, cōiūx, regnum, agri, oppida, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, præda populi Romani eſt. Et regem, & coniugem, etiāſi nō ciuis Carthaginenſis eſſet, etiamſi nō patrem eius imperatorem hoſtiū videremus: Romā oporteret mitti, ac ſenatus populíq; Ro. de ea iudicium atq; arbitrium eſſe, quæ regem nobis ſocium alienaſſe, atq; in arma coēgiſſe p̄cipitē dicatur. Vince animū: caue ne deformes multa bona vno vitio, & tot meritorum gratiā maiore culpa, q̄ cauſa culpæ eſt, corrūpas.

¶A N N O. Aliqua te.) Monitio eſt, qua P. Scipio Maſiniſſam ſuo exēplo à fœda libidine atq; intēperātia conatur auertere. Exorditur a bonis quibus ductus Maſiniſſa ſecum amicitiam iunxerat. ¶In me bona) ſiue animi, ſiue corporis, ſiue naturæ. Vulgo dona naturæ & gratiæ pro bonis naturæ appellari ſolēt. ¶Atque temperantia) M. Cicero ſecundo & tertio

de officijs circa voluptatum moderationem & ſedationem, temperantiam atq; cõtinentiam verſari tradit, ſed ita, vt ijs pturbationes omnes animi, & rerũ omniũ modum ſubijcere videatur: Ariſtoteles vero tertio & VII. Ethicorũ perturbationes non animi quidem, ſed corporis tantum ijſdem ſubijcit, ſed quæ ſolo guſtu tactuq; percipiantur. Continentem autem à temperãte ita ſeparat, vt continens prauas habeat cupiditates, quibus delectetur præter rationem quidem, ſed à recto per affectionem non abducat: tẽperans verò nec voluptate præter rationẽ afficiatur, nec prauos habeat appetitus. Continens. Temperans. ¶Vndiq; voluptatibus.) Voluptatẽ hic appellat, quicquid à recto nos deflectere, & auertere ad malũ poteſt. Fere accipi ſolet ꝓ perturbatione ac motu quodã qui corporibus primũ noſtris, deinde animis à rebus extrinſecus inferuntur & imprimũtur: πάθη græce dicũtur. Affectiones autem bonæ ἤθη appellantur. Voluptas. ¶Cõmemoraui) retuli, & vt vulgo dicimus, recitaui. ¶Alienaſſe) abalienaſſe, diſiunxiſſe, ſeparaſſe. ¶Vince animũ) animi appetitũ. Eſt autem animus portio animæ quæ rationi ſemp aduerſatur. Nõnunquã ſumitur pro ea parte cui ratio præeſt, quam Theologi volũtatẽ appellãt, quæ quod a ratione ſubiectũ eſt, aut appetit, aut fugit. Aliter accipi ſupra oſtendi. Animus

¶Argumentum in CXXXVII.

¶Digreſſus ex Italia Annibal, quũ Africã repetens, Zamã, quæ quinq; tantũ dierũ iter Carthagine abeſt, perueniſſet, præmiſit exploratores, qui cognoſcerent quonã in ſtatu res illic Romanorum eſſent. Speculatores à cuſtodibus in caſtra deducti, omiſſo metu viſere omnia & cõtemplari iuſſi. Regreſſi quũ læta omnia non ſecus q̃ in certa victoria nũciarent, tum demũ de pace Annibal cogitare cœpit. Ac per

ſuos Scipioni accito ad colloquium, conditiones pa-cis ferendas eſſe ita ſuaſit.

¶Annibalis ad P. Scipionem de pace oratio. CXXXVII.

SI hoc ita fato datũ erat, vt qui primus bellũ intuli populo Rom. quiq; toties propè inmanibus victoriã habui, is vltro ad pacẽ petendã venirem: lætor te mihi ſorte potiſſimũ datũ, à quo pacẽ peterem. Tibi quoq; inter multa egregia non in vltimis laudum hoc fuerit, Annibalẽ, cui tot de Romanis ducib⁹ victoriã Dij dediſſent, tibi ceſſiſſe: teq; huic bello veſtris plusq̃ noſtris cladibus inſigni finẽ impoſuiſſe. Hoc quoq; ludibriũ fortuna, an caſus ediderit, vt cum patre tuo conſule ceperim arma, cũ eodem primum Romano imperatore ſigna contulerim: ad filium eius inermis ad pacem petendam veniã. Optimum quidem fuerat eam patribus noſtris mentem datã ab Dijs eſſe, vt & vos Italiæ, & nos Africæ imperio contenti eſſemus. Neq; enim ne nobis quidẽ Sicilia atq; Sardinia ſatis digna pretia ſunt pro tot claſſibus, tot exercitibus, tot tãq; egregij; amiſſis ducibus. Sed præterita magis reprehendi poſſunt, q̃ corrigi. Italiena appetiuimus, vt de noſtris dimicaremus: nec in Italiena ſolũ vobis bellum, nobiſq; in Africa eſt, ſed & vos in portis veſtris propè ac mœnibus ſigna armaq; hoſtium vidiſtis, & nos ab Carthagine fre-

Præterita magis rep̃hendi poſſunt, q̃ corrigi.

mitum caſtrorum Romanorum exaudiuim9. Quodigitur nos maxime abominaremur, vos autem ante omnia optaretis : in meliore veſtra fortuna de pace agitur, agimuſq; ij, quorũ & maxime intereſt pacẽ eſſe, & qui quodcunq; egerimus, ratũ ciuitates noſtræ habituræ ſint. Animo tantum nobis opus eſt nõ abhorrente à quietis conſilijs. Quod ad me attinet: iã ætas ſenẽ in patriã reuertentẽ, vnde puer profectus ſum, iam ſequundæ, iã aduerſæ res ita erudierunt, vt rationẽ ſequi, quàm fortunã malim. Tuã & adoleſcentiã & perpetuã felicitatẽ, ferociora vtraq; q̃ quietis opus eſt cõſilijs, metuo. Nõ temere incerta caſuum reputat, quẽ fortuna nunq̃ decepit. Qđ ego fui ad Traſimenũ, ad Cãnas, id tu hodie es vix dũ militari ætate imperio accepto. Omnia audaciſſime incipiẽtã nuſquã fefellit fortuna. Patris & patrui pſecutus mortẽ, ex calamitate veſtræ dom9 decus inſigne virtutis pietatiſq; eximiæ cepiſti, amiſſas Hiſpanias recuperaſti, quatuor inde punicis exercitib9 pulſis. Cõſul creatus, quũ cæteris ad tutãdã Italiã parũ animi eſſet, trãſgreſſus in Africã, duob9 hic exercitibus cæſis, binis eadẽ hora captis ſimul incẽſiſq; caſtris Syphace potẽtiſſimo rege capto, tot vrbib9 regni eius, tot noſtri imperij ereptis, me ſextũdecimũ iã annũ hærẽtẽ in poſſeſſione Italiæ detraxiſti. Poteſt victoriã, inq̃,

malle, q̃ pacẽ animus? Noui vobis ſpiritus magis magnos, q̃ vtiles: & mihi talis aliquando fortuna affulſit. Quòd ſi in ſequũdis rebus bonam quoque mentem donarent Dij: non ea ſolum quæ eueniſſent, ſed etiã ea quæ euenire poſſent, reputaremus. Vt omniũ obliuiſcaris aliorum, ſatis ego documenti in omnes caſus ſum: quem modo caſtris inter Aniẽnẽ & vrbem Romam poſitis, ſigna inferẽtem ad mœnia Romana videras, hic cernas duobus fortiſſimis viris fratribus clariſſimis imperatoribus orbatum ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus terrui veſtram vrbem, ea pro mea deprecantem. Maximæ cuique fortunæ minime credendum eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubijs, tibi ampla ac ſpecioſa dãti eſt pax: nobis petẽtibus magis neceſſaria, quàm honeſta. Melior tutiorq; eſt certa pax, q̃ ſperata victoria: hæc in tua, illa in Deorum manu eſt. Ne tot annorum felicitatem in vnius horæ dederis diſcrimen: quum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemq; belli communẽ propone animo: vtrinq; ferrum, corpora humana erunt: nuſq̃ minus q̃ in bello euentus reſpondent. Non tantum ad id, quod data pace iam habere potes, ſi prælio vincas, gloriæ adieceris, quantum ademeris ſi quid aduerſi eueniat: ſimul parta ac ſperata decora, vnius ho-

Sententia.

Dare in diſcrimẽ

ræ fortuna euertere poteſt. Omnia in pace iũgẽda tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli: tũc ea habẽda fortuna erit, quã Dij dederint. Inter pauca felicitatis virtutiſq; exempla, M. Attilius quõdam in hac eadem terra fuiſſe fertur, qui ſic victor pacem petentibus patribus noſtris abnuit: ſed non ſtatuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferẽtem ſe fortunam, quanto altius elatus erat, eo fœdius corruit. Eſt quidẽ eius qui dat, nõ qui petit, cõditiones dicere pacis: ſed forſitã non indigni ſimus, qui nobiſmetipſis mulctã irrogemus, qui non recuſamus quin omnia propter quæ bellũ initum eſt, veſtra ſint, Sicilia, Sardinia, Hiſpania, quicquid inſularũ toto inter Africam Italiamq; continetur mari, Carthaginenſes incluſi Africæ littoribus: vos (quando ita Dijs placuit) externa etiam terra marique videamus regentes imperia. Haud negauerim, propter non nimis ſyncerè petitam aut exſpectatã nuper pacem, ſuſpectam vobis eſſe Punicam fidem. Multum per quos petita ſit, ad fidem tuendæ pacis pertinet, Scipio. veſtri quoque (vt audio) patres nonnihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat, negauerunt pacem. Annibal peto pacem, qui neq; peterem, niſi vtilẽ crederem: & propter eandem vtilitatem tuebor eam, propter quã

petij. Et quemadmodum, quia à me bellum cœptum eſt, ne quem eius pœniteret quoad ipſi non inuidere Dei, præſtiti: ita annitar, ne quem pacis per me partæ pœniteat.

¶ANNOTAT. Si hoc ita fato) Deliberatio de pace certis legibus cõponēda. A re ipſa, & perſona ſua exorditur. Fatum veteres dixerunt ordinem quendam rerum ſeriēque quæ ita connexæ erant, vt quælibet alteram neceſſario ſequeretur. Ii neceſſitate omnia fieri dicebant: quorum ſententiā & Cicero vno libro, cui a re ipſa nomen dedit, & Ariſtoteles in Logicis, Phyſicis & Metaphyſicis refutat. ¶Optimum quidem) Narrare hinc incipit. ¶Mentem datā) eum rationis vſum, eū intellectum conceſſum. ¶Contenti eſſemus) ſufficeret & ſatis eſſet nobis imperium. ¶Quod igitur nobis) Propoſitio eſt eius rei de qua deliberatur, ex narratione collecta. ¶De pace agitur) tractatur. ¶Animo tantum) Hactenus propoſuit: nūc confirmat. ¶Vt rationē ſequi) propoſitum, conſilium, quod dictat & præſcribit, re ipſa approbare. Eam ipſam rationē hoc ipſo malle ſequi debemus, quòd quæ ab ipſa fiunt, aut ſemper, aut fere eodem ordine ſuccedant. At quæ à fortuna, vt eſt cauſa indefinita & varia, nūc hoc, nunc illo ductu ſine lege perſeuerāt. ¶Non temere) ferè, fermè vnquam. Nunquam inuenias ſine negatione. Fabius ei adiecit vnquam in primo: Illud velut præcox ingeniorum genus haud temere vnquam peruenit ad frugem. A fortunæ temeritate ſuadet tota prope oratione, vnde partes ſuadendi facile colligi poſſunt, vt vtile, neceſſarium, æquum, iuſtum, facile. ¶Euentus reſpondent) exitus ſatiſfaciunt votis. ¶Inter tam pauca)

Fatum.

Exemplũ à pari.❨Non ſtatuendo)non imponendo. ❨Eſt quidem eius)Hic ſuadet ab æquo. Nã æquum cenſeri debet,cum eo facere pacem, qui conditiones nõ ſolum non recuſat, ſed etiam vltro ſibi imponit. ❨Mulctã irrogemus)Vide ſupra quid mulcta voce- tur. Longe refert, mulctã quis dicat,an irroget.Nã mulctam dicit, qui eam imponit diſceptandam. Li- uius v. huius. L. & Sp. Caruilij quum rem inui- ſam infamemque cernerent, ducentûm milium æris mulctam M. Poſthumio dixerunt. Irrogat au- tem, qui eam imponit etiamſi diſceptationis ratio non habeatur. Nam ſi is mulctam imponat, à quo nõ eſt prouocatio,fieri nõ poteſt vt dixiſſe videatur. vulgo dicitur ponere in emenda. Quẽadmodũ quis dicitur irrogare mulctam, ita abrogare, quando mulctam conſtitutam ſoluit: item remittere,quum diminuit ſummam æris. ❨Haud negauerim)Hoc loco diluit ſuſpicionem quam de Carthaginenſi- bus concipere potuerat Scipio, quòd paulò antè legati Carthaginenſes Romæ ſuſpecti habiti re in- fecta dimiſſi eſſent.Nam quum pacem iiſdem pror- ſus conditionibus peterent, quæ cum C. Luctatio conſule priore bello Punico actæ erant,nullam no- minatim exprimendo,à ſenioribuſque ſenatoribus rogarentur quęnã eę forent,nec per ætatem ſe poſſe nominare profiterentur:omnes id fraude Punica agi cõclamarunt. Ita omniũ conſenſu,ſenatus autorita- te re infecta dimiſſi. ❨Multum, per quos) Senſus eſt·Multum pertinet, conducit, ad fidem tuendæ pacis,id eſt vt fiat fides tuendæ & cuſtodiendæ pa- cis, per quos petatur, qui qualéſve legati pacem petant.Hoc ſubiecit, quòd Carthaginenſes vſi fuiſ- ſent in legatione hominibus admodum iuuenibus,

Dicere mulctã.

Irroga- re mul- ctam.

Abroga- re mul- ctam.

Remit- tere mul- ctam.

cuius generis nõ temere ineſt dignitas & autoritas. ¶Et quemadmodum quod à me) Alij libri corrigendi ſunt, in quibus qui pro quod legitur. ¶Præſtiti) effeci, exolui.

¶Scipionis ad Annibalem reſponſum. CXXXVIII.

Non me fallebat, Annibal, aduentus tui ſpe Carthaginenſes & præſentem induciarũ fidem, & ſpem pacis turbaſſe. Neq; tu id ſanè diſſimulas, qui de conditionibus ſuperioribus pacis omnia ſubtrahas præter ea quæ iam pridẽ in noſtra poteſtate ſunt. Cæterum ſicut tibi curæ eſt, ſentire ciues tuos quanto per te onere leuẽtur: ſic mihi laborãdum eſt, ne quæ tunc pepigerũt, hodie ſubtracta ex conditionibus pacis, præmia perfidiæ habeantur. Indigni quibus eadem pateat cõditio, vt etiã proſit vobis fraus petitis. Neque patres noſtri priores de Sicilia, neq; nos de Hiſpania fecimus bellum: & tum Mamertinorum ſociorum periculum, & nunc Sagunti excidium nobis pia ac iuſta induerunt arma. Vos laceſſiſſe & tu ipſe fateris, & Dij teſtes ſunt, qui & illius belli exitum ſecundũ ius faſque dederunt, & huius dant, & dabunt. Quod ad me attinet: & humanæ infirmitatis memini, & vim fortunæ reputo, & omnia quæcunq; agimus, ſubiecta eſſe mille caſibus

ſcio. Cæterum quemadmodũ ſuperbè & violenter me facere faterer, ſi prius q̃ in Africã traieciſſem, te tua voluntate cedentẽ Italia, & impoſito in naues exercitu, ipſum venientem ad pacem petendam aſpernarer: ſic nunc, quũ propè manu cõſerta, reſtitantem ac tergiuerſantem in Africam attraxerim, nulla ſum tibi verecũdia obſtrictus. Proinde ſi quid ad ea in quæ tum pax conuẽtura videbatur (quæ ſunt noſti) mulctæ nauium cum cõmeatu per inducias expugnatarum, legatorumq; violatorum adijcitur: eſt quod referam ad concilium. Sin illa quoq; grauia videntur, bellũ parate, quoniam pacem pati non potuiſtis.

¶Argumentum in cxxxix.

¶Inter alias pacis conditiones Carthaginẽſibus petẽtibus pacem à Scipione autoritate ſenatus datas, id etiam propoſitum erat, vt in annos quinquaginta, decem milia talentũ argenti penſionibus æquis ſoluerent. Prima collatio pecuniæ lõgo bello exhauſtis difficilis videbatur. Itaq; quum ob eã ipſam cauſam cæteris in curia Carthaginenſi mœrentibus atq; flẽtibus vnus Annibal rideret, tũ Aſdrubal Hœdus ridentem in publico fletu atq; luctu increpauit, quũ pręſertim earum lachrymarum ipſe cauſa eſſet. Tũ Annibal in hanc ſententiam reſpondit obiurganti, atq; cæteris.

¶Annibalis ad Carthaginenſes, qui reprehenderãt q̃ riſiſſet in cõmuni fletu, oratio. cxxxix.

S I quemadmodum oris habitus cerni-tur oculis,ſic & anim9 intus cerni potuiſſet,facile vobis appareret non læti,ſed propè amentis malis cordis hũc quem increpatis riſum eſſe : qui tñ nequaq̃ adeo eſt intempeſtiuus,q̃ veſtræ iſtæ abſurdæ atq; abhorrentes lachrymæ ſunt. Tunc fleſſe decuit, quũ adẽpta nobis arma,incẽſæ naues,interdictũ externis bellis.illo enim vulnere concidimus.Nec eſſe in vos odio veſtro conſultũ ab Romanis credatis.Nulla magna ciuitas qeſcere poteſt:ſi foris hoſtẽ nõ habet, domi inuenit: vt prævalida corpora ab externis cauſis tuta videntur,ſed ſuis ipſa viribus onerãtur. Tantũ nimirum ex publicis malis ſentimus, quantum ad priuatas res pertinet : nec in eis quicquam acrius,q̃ pecuniæ damnũ ſtimulat. Itaq; quum ſpolia victoriæ Carthagini detrahebantur,quum inermẽ iam ac nudam deſtitui inter tot armatas gentes Africæ cerneretis,nemo ingemuit:nunc quia tributũ ex priuato conferendum eſt,tanquã in publico funere cõploratis. Quàm vereor ne propediẽ ſentiatis leuiſſimo in malo vos hodie lachrymaſſe.

Adeo, q̃

Similitudo inſignis.

Lachrymaſſe.

ℭFINIS CONCIONVM EX TERTIA DECADE SVMPTARVM.

¶SEQVENTES EX QVARTA SVMPTAE, ET PRIMVM EX PRIMO, QVI XXXI.

¶Argumentum in CXL.

¶Peruaſtabant Athenienſiū agros Macedones: quæ fuit cauſa, vt quum per ſe reſiſtere Atheniēſes non poſſent, Romam de auxilio legatos mitterent. Interim decretæ ſunt prouinciæ: Macedonia P. Sulpitio conſuli decreta. Iā rogatio de bello Macedonico promulgata erat, quum centuriæ omnes eam abrogant ſuaſu præſertim Q. Bebij tribuni plebis, qui incuſando patres, bellum ex bello ſeri & oriri dicebat. Patrum tandem valuit autoritas, quorum precibus victus P. Sulpitius cēturijs deintegro ad comitia ferendæ rogationis cauſa vocatis, priuſquam in ſuffragia miſiſſet, in hæc verba bellum Macedonicum ſuaſit.

¶P. *Sulpitij* conſulis ad populum de bello in Macedoniam transferendo concio. CXL.

Ignorare videmini mihi, Quirites, nō vtrum bellū an pacem habeatis, vos conſuli (neq; enim liberum id vobis permittet Philippus, qui terra mariq; ingens bellum molitur) ſed vtrum in Macedoniam legiones tranſportetis, an hoſtem in Italiam accipiatis. Hoc quantum interſit, ſi vnquā antè aliàs, Punico certè proximo bello experti

eſtis. Quis enim dubitat, quin ſi Saguntinis obſeſſis,fidéq; noſtram implorantibus impigrè tuliſſemus opem,ſicut patres noſtri Mamertinis tulerant: totum in Hiſpaniã auerſuri bellũ fuerimus,quod cunctando cũ ſumma clade noſtra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium eſt,quin hunc ipſum Philippum pactum iam per legatos literáſq; cum Annibale in Italiam traijcere,miſſo cum claſſe Leuino,qui vltro ei bellũ inferret, in Macedonia cõtinuerimus.& quod tunc fecimus, quum hoſtem Annibalem in Italia haberemus, id nunc pulſo Italia Annibale, deuictis Carthaginenſibus, cunctamur facere? Patiamur expugnandis Athenis,ſicut Sagũto expugnando Annibalem paſſi ſumus,ſegnitiam noſtram experiri regẽ:non quinto inde menſe,quemadmodum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde die, q̃ ab Corintho ſoluerit naues, in Italiã pueniet.Ne æquaueritis Annibali Philippũ,ne Carthaginenſibus Macedonas:Pyrrho certè æquabitis,dico quantũ vel vir viro,vel gens gẽti præſtat.Minima acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit,& hodie eſt:Pelopõneſum totã in ditione Philippus habet,Argóſq; ipſos,non vetere fama magis q̃ morte Pyrrhi nobilitatos. Noſtra nunc cõpara:quãto magis florẽtẽ Italiã, quã-

to magis integras res ſaluis ducibus,ſaluis tot exercitibus,quos Punicum poſtea bellũ abſumpſit,aggreſſus Pyrrhus?tamen cõcuſſit,& victor propè ad ipſam vrbẽ Romã venit:nec Tarentini modo, oraq; illa Italiæ quam maiorem Græciam vocant,vt linguam,vt nomẽ ſecutos crederes, ſed Lucanus & Brutius & Samnis à nobis defecerunt.Hæc vos, ſi Philippus in Italiã tranſmiſerit,quietura,aut mã ſura in fide creditis?Manſerunt enim Punico poſtea bello.Nunquam iſti populi,niſi quum deerit ad quem deſciſcant,ab nobis non deficient.Si piguiſſet vos in Africam traijcere,hodie in Italia Annibalem & Carthaginẽſes hoſtes haberetis.Macedonia potius q̃ Italia bellum habeat:hoſtium vrbes agríq; ferro atque igni vaſtentur.Experti iã ſumus,foris nobis, q̃ domi,feliciora potẽtioráq; arma eſſe.Ite in ſuffragium,bene iuuantibus Dijs, & quæ patres cenſuerunt,vos iubete.Huius vobis ſentẽtiæ non conſul modo autor,ſed Dij immortales,qui mihi ſacrificãti p̃cantíq; vt hoc bellum mihi,ſenatui,vobiſq; & ſocijs ac nomini Latino, claſſibus exercitibúſq; noſtris bene ac feliciter eueniret, læta omnia proſperáq; portendêre.

¶ANNOTA.Ignorare videmini)Suaſio in id quæſita,vt bellũ in Macedoniã trãſferatur, non in Italiã

accipiatur.Exordiũ petitur à re ipſa:eſtq; ceu pro-
poſitio quædam rei eius de qua deliberandum erat.
❡Hoc quantum)Confirmationis principiũ. ❡Quis
Cũctari enim)Exẽplum à pari.❡Ne illud)A maiore. ❡Cũ-
ctamur facere)dubitamus,ceſſamus.Cunctant pro-
priẽ,qui rationibus in vtrãq; partẽ adductis,etiamſi
melior altera pars videatur,tamen pigritia, aut quo
alio tarditatis vitio prohibiti,eam ſequi aut præter-
mittũt aut omittunt.Sumitur & in bonũ, ſicut antẽ
de Fabij cunctatione cõſtare poſſit.❡Patiamur)per-
mittamus. A metu inſtanti ſuadet. ❡Sed quinto
inde)Venuſta & elegans formula· Quinto die quàm
Quinto ſoluerit,in Italiã perueniet: pro quo vulgo dicimus,
die,q̃. quinq; diebus,aut quinto die poſtq̃ digreſſus fuerit,
in Italiam appellet. Nam in nominibus ordinem nu
meri ſignificantibus,vt tertio,quarto, quinto, & ita
de cęteris generis eiuſdem,item pridie,& poſtridie,
vbi ſignificatio vocis poſtq̃ deprehẽditur,ornatè di-
ctionis parte altera detracta,q̃ dũtaxat exprimitur.
❡Næ æquaueritis) A difficili. ❡Q̃ morte Pyrrhi.)
Pyrrhus enĩ nocte temerè Argos ingreſſus,inter cõ-
fertiſſimos pugnãs ſaxo è muris deuoluto occubuit.
Saluum ❡Saluis ducibus)incolumibus,ſuperſtitibus. Liuius
ſæpe hoc ipſo vocabulo vti ſolet,nunc pro incolumi,
atq; ſtante,nunc pro integro atq; inuiolato,vt ſaluis
auſpicijs, ſalua religione quicquam fieri non poſſe.
Inte- Solet item vti vocabulo integri in eandem propè ſi-
grum. gnificationem.Nam integrum vocat,quod nulla ex
parte corruit:aliàs quod nondum eſt definitũ & agi-
tatum,vt alio loco ſupra dixit: Agite cũ collega vt
rem integram in aduẽtum cõſulis differat. Hæc par-
ua quidem ſunt,cæterum quæ non ſunt negligenda.
Eſſe in ❡Manſura in fide.)Eſſe in fide,& manere in fide,nõ
fide. late diſcrepant. Is eſt in fide alicuius, qui ſe tradidit

in eius cuſtodiam,tutelã,& auxilium,quod vulgo dicimus,vt Budæus noſter docet,eſſe in feudo, vel tenere feudum.Manet autem in fide, qui perſtat atq; perſeuerat in tutela & defenſione alterius,nec ad hoſtes ab ipſo deficit.Fides enim nonnũquam auxiliũ & tutelã ſignificat.Hinc implorare fidem dicimus, pro requirere auxilium,ſed inſtantia quadam & affectu. ¶Et quæ patres.) Hic planè vides,quod ſupra quoq; admonuimus,patres ſolitos cẽſere & decernere,populũ iubere.¶Qui mihi ſacrificãti)Hinc collige veteres Romanos in dubijs rebus aut malis, quò ea res ſibi bene verteret, Dijs ſolitos ſacra facere: quod hodie nos quoq; facimus. Manere in fide. Fides. Implorare fidem.

¶Argumentum in CXLI.

¶Philippus rex Macedonũ cum Aetolis fœdus inierat:quos à Romanis contra ſe quũ ſolicitari audiret, miſit legatos tum quum breui eorum concilium futurum eſſet,qui ſuaderent vt in Macedonum potius fide manerent,quàm Romanis, à quibus tot cauſæ odiorum in ipſis eſſet,ſe iungerent. Legati eo in concilio ante Romanos dicere iuſſi, ita rẽ expoſuerũt.

¶Legati Macedonum in concilio Aetolorum in Romanos actio. CXLI.

a N imitari Romanorum licẽtiam, an leuitatẽ dicã,mauultis? q quũ legatis veſtris Romæ reſpõderi ita iuſſiſſent: qd ad nos venitis Aetoli, ſine quorũ autoritate pacẽ cũ Philippo feciſtis?ijdẽ nũc vt bel

lũ ſecũ aduerſus Philippum geratis, poſtulãt: & antea ꝑpter vos, & pro vobis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant, nunc vos in pace eſſe cũ Philippo ꝓhibent. Meſſanæ vt auxilio eſſent, primo in Siciliam conſcẽderũt: iterum, vt Syracuſas oppreſſas ab Carthaginẽſibus in libertatem eximerent: & Meſſanam, & Syracuſas, & totã Siciliam ipſi habent, vectigaléq; prouinciam ſecuribus & faſcibus ſubiecerũt. Scilicet ſicut vos Naupacti legibus veſtris per magiſtratus à vobis creatos cõciliũ habetis, ſocium, hoſtéq; liberè quem velitis lecturi, pacem ac bellũ arbitrio habituri veſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas aut Meſſanam aut Lilybæum indicitur cõcilium populi Romani: Romanus conuẽtus agitur: eò imperio euocati cõueniũt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentẽ ſtipatum lictoribus vidẽt: virgæ tergo, ſecures ceruicibus imminẽt: & quotannis aliũ atq; alium dominũ ſortiuntur. Nec id mirari debent aut poſſunt, quum Italiæ vrbes, Rhegium, Tarentum, Capuámq;, finitimas, quarum ruinis creuit res Romana, eiuſdem ſubiectas videãt imperio. Capua quidem ſepulchrum & monumentum Campano populo data, extorri & eiecto ipſo populo, ſupereſt vrbs trũca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus: prodigium, relicta cru-

Prohibẽt eſſe

Sic ſemper infinitũ iũgit.

delius habitanda,q̃ ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ homines,plus lingua & moribus & legibus,q̃ maris terrarumq; ſpatio diſcreti,hæc tenuerint, ſperare quicquam eodẽ ſtatu manſurum:Philippi regnum officere aliquid videri libertati veſtræ : qui quum merito veſtro vobis infeſtus eſſet,& nihil à vobis vltrà q̃ pacem petijt, fideq; hodie pacis pactæ deſiderat.Aſſuefacite his terris legiones externas,& iugum accipite : ſero ac nequicq̃ quum dominũ Romanum habebitis, ſocium Philippũ quæretis.Aetolos,Acarnanas, Macedones, eiuſdem linguæ homines, leues ad tempus ortæ cauſæ diſiungunt,coniunguntq; : cum alienigenis, cũ barbaris æternum omnibus Græcis bellum eſt, eritq;. Natura enim, quæ perpetua eſt,non mutabilibus in diẽ cauſis hoſtes ſunt. Sed vnde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodem loco ijdem homines de eiuſdẽ Philippi pace triennio antè decreuiſtis, ijſdẽ improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & cõpoſitam turbare volunt.In qua conſultatione nihil fortuna mutauit:cur vos mutetis,non video.

¶ANNOTAT.An imitari) Hoc nõ eſt principium totius ſermonis,ſed tãtum vnde tributus à Liuio eſt ſermo.Actio & diſſuaſio in id cõparata, ne pro Romanis aduerſus Philippum ſtarẽt Aetoli, ſed potius in fide & ſocietate manerẽt.¶Iidem nũc)Propoſitio

eius rei videtur, quam velint aduerſarij, Macedones autem diſſuadent. ¶Meſſanæ) Atrocia facta Romanorũ in pleroſq; populos enumerat, vt eorũ indignitate deterritos Aetolos in fide retineat. Si quis propi⁹ inſpiciat, maxime ptinere ad cauſam putabunt. Nã eò exẽpla proponit, vt Aetoli credãt eadẽ ſibi ab Romanis, ſi iungant cum ijs amicitiam, impendêre. ¶Vectigalemq;) ſtipendiariã, & vt vulgo dicimus, tributariam. ¶Indicitur) denunciatur, & vt vulgo loquimur, ſignificatur. Hic nota, locum eum in quo habetur concilium, accuſandi caſu ſignificari debere, ſi vtaris verbo aut edico, aut indico. Biennio antè Cameracũ indictũ eſt concilium. ¶Conueniũt) congregantur, ſiue, vt loquimur, illic ſe inueniunt. ¶Officere aliquid videri) Repeti debet, furor eſt: vt ſit ordo: furor eſt Philippum videri aliquid officere.

¶Argumentum in CXLII.

¶Ex priore huius cognitio pendet. Eodẽ ad eundem diẽ, ad quẽ Macedones, & Romani oratores à P. Sulpitio conſule miſſi, vt cũm Aetolis agerent de ſocietate per occaſionem cum Romanis iungenda. Ii poſtremo loco poſt Macedonas & Athenienſes iuſſi mandata peragere atq; exponere, ita locuti ſunt.

¶Legati Romanorum in concilio Aetolorum oratio. CXLII.

Otã orationis meæ formã Macedonẽs primum, deinde Atheniẽſes mutarũt. Nam & Macedones, quum ad cõquerẽdas Philippi iniurias in tot ſocias nobis vrbes veniſſem, vltro accuſando Romanos, defenſionẽ vt accuſatione potiorẽ haberẽ effe-

cerunt:& Athenienſes in Deos ſuperos infe-roſq; nefanda atq; inhumana ſcelera eius refe-rẽdo,quid mihi aut cuiq̃ reliquerũt quod ob-ijcere vltrà poſſimus? Eadẽ Chios, Abyde-nos, Aeneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Sa-mios, Lariſſenſes, Meſſenios, hinc ex Achaia exiſtimate queri grauiora etiam acerbioraq; eos, quibus nocendi maiorẽ facultatẽ habuit. Nam quod ad ea attinet quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fateor ea defendi non poſſe. Rhegiũ,& Capuã, & Syracuſas nobis obiecit. Rhegium Pyrrhi bello legio à nobis Rheginis ipſis vt mitteretur orãtib9, in præ-ſidiũ miſſa, vrbẽ ad quã defendẽdã miſſa erat, per ſcelus poſſedit. Cõprobauimus igitur id facinus? an bello perſecuti ſceleratã legionẽ in poteſtatẽ noſtrã redactã, tergo & ceruici-bus pœnas ſocijs pẽdere quum coegiſſemus, vrbẽ, agros, ſuáq; omnia cũ libertate legibuſq; Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſ-ſis ab externis tyrannis, quo indignius eſ-ſet, quum tuliſſemus opem, & fatigati pro-pè per triennium terra mariq; vrbe munitiſ-ſima oppugnãda eſſemus, quũ iam ipſi Syra-cuſani ſeruire tyrãnis, quàm capi a nobis mal lent: captam iiſdem armis, & liberatam vr-bem reddidimus. Neque inficias imus Siciliã prouinciam noſtram eſſe: & ciuitates quæ-

cunq; in parte Carthaginenſium fuerunt, & vno animo cum illis aduerſus nos bellũ geſſerunt, ſtipendiarias nobis ac vectigales eſſe. Quin contrà, hoc & vos & omnes gentes ſcire volumus, pro merito cuiq; erga nos fortunam eſſe. An Cãpanorũ pœnæ, de qua neq; ipſi quidẽ queri poſſunt, nos pœniteat? Hi homines, quum pro ijs bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta cũ magnis noſtris cladib⁹ geſſiſſemus, ipſos fœdere primum, deinde connubio, atq; inde cognationibus, poſtremo ciuitate nobis coniunxiſſemus: tempore noſtro aduerſo primi omnium Italiæ populorum præſidio noſtro fœdè interfecto, ad Annibalem defecerunt. Deinde indignati ſe obſideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miſerunt. Horum ſi neq; vrbs ipſa, neq; homo quiſquam ſupereſſet: quis id durius q̃ pro merito ipſorum ſtatutum indignari poſſet? Plures ſibimet ipſi cõſcientia ſcelerum mortem conſciuerũt, quàm à nobis ſupplicio affecti ſunt. Cæteris ita oppidum, ita agros ademimus, vt agrum locũq; ad habitandum daremus, vrbem innoxiã ſtare incolumẽ pateremur: vt qui hodie videat eam, nullũ ibi oppugnatæ captæve vrbis veſtigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico? quum Carthagini victæ pacem ac libertatem

Attẽdæ ordinẽ partiũ.

dederimus? Magis illud eſt periculum, ne nimis facile victis ignoſcẽdo, plures ob idipſum ad experiendam aduerſus nos fortunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta ſint. Hæc aduerſus Philippum: cuius domeſtica parricidia, & cognatorum amicorumque cædes, & libidinem inhumaniorẽ propè q̃ crudelitatẽ, vos quo propiores Macedoniæ eſtis, melius noſtis. Quod ad vos attinet, Aetoli: nos pro vobis bellũ ſuſcepimus aduerſus Philippũ, vos ſine nobis cum eo pacem feciſtis. & forſitan dicatis, bello Punico occupatis nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tũ plus poterat, accepiſſe: & nos, quũ alia maiora vrgerẽt, depoſitũ à vobis bellũ & ipſi omiſimus. Nũc & nos Deûm benignitate Punico perfecto bello, totis viribus noſtris in Macedoniã incubuimus: & vobis reſtituẽdi vos in amicitiam ſocietatemque noſtrã fortuna oblata eſt: niſi perire cum Philippo, q̃ vincere cum Romanis mauultis.

¶ANNOTAT. Totam orationis) Defenſio eſt tota, niſi ſub finem, vbi primũ criminatur, deinde ſuadet. Exorditur ab incidente re, quod Macedones atque Athenienſes primi iuſſi dicere fuerant. ¶Philippi iniurias) quas Philippus ſocijs ciuitatibus Romanorũ intulerat. Iniuria enim alicuius dicitur, non quam accipit, ſed quam infert. ¶Rhegium Pyrrhi bello) De hac re ſupra nonnihil memini. ¶Plures ſibimet

ipſi) T. Liuius idem ſexto II. belli Punici ſeptẽ & viginti ſenatores tradit, qui Vibium Virium autorẽ defectionis ſecuti, cibo potuque oppleti, veneno ex induſtria hauſto abſumpti ſunt. Eius Vibij Virij eo libro ſuo loco de hac ipſa re cõcio ſubiecta eſt. ¶Cõ
Cõſcius ſciẽtia ſcelerum) Conſcius vulgo in malũ ferè ſumitur, pro eo qui ſcelus auſus eſt cũ altero, aut particeps eſt conſiliorum facinoris perpetrati. Verũ & in bonũ, & in mediũ ab autoribus probatiſſimis vſurpatur, pro eo qui rem quamlibet cognoſcit, ſed ferè cum alio. Liuius concione LXXXIIII. Etſi omnes
Conſcientia. antè actæ vitæ vos conſcios habeo. Hinc conſcientia ſumitur pro cognitione ac ſcientia ea rerũ qua nobiſcum, aut cum alijs eas res reputamus: vt ſi quis me inuaſurus ſit, tamen longe me ipſo valídior, ſi mecum reputãdo q̃ is firmus ſit, q̃ ego contrà imbecillis & ignauus, non auſim cõgredi: cõſciẽtia viriũ & mearũ & ipſi⁹ dicar detrectare certamẽ. Hoc eò prolixius monui, ꝙ certũ habeo in lõge alienã rẽ à multis vſurpari, in hanc haud ſcio an à paucis. ¶Nos ꝓ vobis) Tot⁹ hic loc⁹ cadit in antithetõ.

¶EX SECVNDO BELLI MACEDONICI, QVI. XXXII.

¶Argumentum in CLIII.

¶T. Quintius in obſidione Elatiæ ratus Cycliade principe factionis aduerſæ expulſo, Achęorũ animos à Philippo auerti poſſe, legatos ad Achæos hac de re miſit. Ariſthenus erat prętor Achæorum, qui ea in cauſa Romanis fauebat. Is itaq; quo die legati mandata expoſuerãt, quũ propter imminentem noctẽ nihil tranſigi ac definiri poſſe videret, ius ferendi

ſententiam dimiſſo ſenatu, in poſterum diem differt. Poſtero die poteſtate facta à magiſtratibus ſi quis vellet ſuadendi, nemo prodibat, quum Ariſthenus ne tacitum ſenatū rurſus dimitteret, ita Achæos ipſe increpare cœpit.

¶Ariſtheni prætoris Achæorum in eos obiurgatio. CXLIII.

Vbi illa certamina animorum, Achæi, ſunt, quibus in conuiuijs & circulis, quum de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperabatis? Nunc in concilio ad eam rem vnam indicto, quum legatorum vtrinq; verba audieritis, quum referant magiſtratus, quum præco ad ſuadendum vocet, obmutuiſtis. Si non cura communis ſalutis: ne ſtudia quidē, quæ in hāc aut in illam partē animos veſtros inclinarunt, vocem cuiq̄ poſſunt exprimere? quū præſertim nemo tam hebes ſit, qui ignorare poſſit, dicendi ac ſuadēdi quod quiſq; aut velit, aut optimū putet, nūc occaſionē eſſe prius q̄ quicq̄ decernamus: vbi ſemel decretū erit, omnibus id, etiā quibus antè diſplicuerit, pro bono atq; vtili fœdere defendendum. De Philippo mentio incidit.

¶ANNOT. Vbi illa) Ratio eſt eos increpādi, qui de re qualibet extra locum atq; tēpus nihil aliud quàm vociferantur, loco ipſo & tēpore omnino tacēt & obmuteſcunt. Exorditur à facto eorum & cōſuetudine.

¶Quibus)certaminibus. ¶Circulis)in multitudine circumfuſa:in turba hominum in circuli & coronæ modum circũfuſorum. ¶Temperabatis)abſtinebatis,reprimebatis & cohibebatis manus. Vix vos cõtinebatis,quin manus in eos qui contrà ſentiebant, inijceretis.¶Quum referant)quum eam proponant agitandam. ¶Quum præco)Hinc collige præconi ius fuiſſe vocandi ad ſuadendum quod quiſq; vellet. Quod ius obtinere videntur lictores ij quos Bidellos vocamus,in comitijs procuratorijs & archiſcholaſticis, quum ſingularum tribuum ſuos dictatores (intrantes vulgo)vocant ad ſuffragium. ¶Ne ſtudia quidem)fauores.

¶Argumentum in CXLIIII.

¶Hoc ad ſuperiorem orationem pertinet. Ariſthenus quum ne oratione quidem ſua victos Achæos videret, vt ſuaderẽt:ita de poſtulatis legatorum Romanorum ſententiam peregit.

¶Eiuſdem Ariſtheni ad Achæos pro poſtulatis Romanorum oratio. CXLIIII.

Suo quiſq; periculo in cõmune conſultum nõ vult.

NOn magis conſilium vobis, principes Achæorũ,deeſt,q̃ lingua: ſed ſuo quiſque periculo in commune conſultum non vult. Forſitan ego quoq; tacerem, ſi priuatus eſſem:nunc prætor video aut non dandum cõcilium legatis fuiſſe, aut inde ſine reſponſo eos dimittẽdos non eſſe.Reſpondere autẽ ſine veſtro decreto qui poſſum?Et quã-

do nemo veſtrum,qui in hoc concilium aduocati eſtis,pro ſententia quicq̃ dicere vult aut audet: orationes legatorum heſterno die pro ſentẽtijs dictas percẽſeamus,perinde ac ſi nõ poſtulauerint q̃ è re ſua eſſent, ſed ſuaſerint quæ nobis cẽſerent vtilia eſſe.Romani,Rhodijq́,& Attalus ſocietatem amicitiãq́ noſtrã petunt:& in bello quod aduerſus Philippum gerunt,ſe à nobis adiuuari æquum cenſent. Philippus ſocietatis ſecũ admonet,& iuriſiurandi,& modo poſtulat vt ſecum ſtemus:modo ne interſimus armis,cõtentum ait ſe eſſe. Nullí ne venit in mentẽ,cur qui nõdum ſocij ſunt,plus petunt q̃ ſocius?Non fit hoc neque modeſtia Philippi,neq́ impudẽtia Romanorum.Achæi portus & dant fiduciam poſtulãtibus,& demunt.Philippi præter legatum videmus nihil: Romana claſſis ad Cenchreas ſtat,vrbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens:conſulem legionéſq́ eius exiguo maris ſpatio diſiunctas Phocidẽ & Locridem peruagãtes videmus.Miramini cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi vt pro rege arma caperemus aduerſus Romanos,modo egerit:qui ſi ex eodem fœdere ac iureiurando,cuius nobis religionem inijciebat,rogemus eũ vt nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæmonijs,& ab Romanis defendat:non modo præſidiũ quo nos

tueatur, ſed ne quid reſpondeat quidem no bis, ſit inuenturus, non hercle magis, q̃ ipſe Philippus, qui priore anno pollicendo ſe aduerſus Nabidem bellum geſturum, quũ tentaſſet noſtram iuuentutem hinc in Eubœam extrahere, poſtea quàm nos neq; decernere id ſibi præſidium, neq; velle illigari Romano bello vidit, oblitus ſocietatis eius, quam nũc iactat, vaſtandos depopulandóſq; Nabidi ac Lacedæmonijs reliquit. Ac mihi quidẽ minime conueniens inter ſe Cleomedontis oratio viſa eſt. Eleuabat Romanum bellũ, euentũq; eius eũdem fore, qui prioris belli quod cum Philippo geſſerunt, dicebat. Cur igitur noſtrũ ille auxilium abſens petit potius, q̃ præſens nos veteres ſocios ſimul ab Nabide ac Romanis tueatur? Nos dico, Quid ita paſſus eſt Eretriã Caryſtũq; capi? quid ita tot Theſſaliæ vrbes? quid ita Locridem, Phocidemq;? quid ita nũc Elatiam oppugnari patitur? cur exceſſit faucibus Epiri, clauſtríſq; illis inexpugnabilibus ſuper Aoum amnẽ aut vi, aut metu, aut volũtate? relictoq; quem inſidebat ſaltu, penitus in regnum abijt? Si ſua voluntate tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos, quid recuſare poteſt, quin & ſocij ſibi conſulant? Si metu, nobis quoq; ignoſcat timentibus. Si victus armis ceſſit, Achæi nos arma Romana

ſuſtinebimus, Cleomedon, quæ vos Macedones nõ ſuſtinuiſtis? An tibi potius credamus Romanos non maioribus copijs nec viribus nunc bellũ gerere, q̃ antea geſſerint: potius q̃ res ipſas intueamur? Aetolos quum claſſe adiuuerũt, nec duce cõſulari, nec exercitu bellũ geſſerũt: ſociorũ Philippi maritimæ etiã vrbes in terrore ac tumultu erãt: mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerũt, vt Philippus Aetolos nequicq̃ opẽ Romanorũ implorantes depopulareť. Nũc autẽ defuncti bello punico Romani, quod ꝑ ſexdecim annos velut intra viſcera Italiæ tolerauerunt, nõ præſi diũ Aetolis bellãtibus miſerũt, ſed ipſi duces belli arma terra maríq; ſimul Macedoniæ intulerũt. Tertius iã cõſul ſumma vi gerit bellũ. Sulpitius in ipſa Macedonia cõgreſſus fudit fugauitq; regem, partem opulentiſſimam regni eius depopulatus. Nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimentis, exercituque fretum, caſtris exuit, fugiẽtẽ in Theſſaliã ꝓſecutꝰ: præſidia regia, ſociáſq; eius vrbes ꝓpè in cõſpectu regis ipſius expugnauit. Ne ſint vera q̃ Athenienſes modo legati de crudelitate, auaritia & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica ſcelera in ſuperos inferóſque Deos ſint admiſſa, multo minus, quam

Turpia Philippi facinora.

quæ Eleuntij Abydeníq; qui procul à nobis abſunt, paſſi ſunt: noſtrorum ipſi vulnerum, ſi vultis, obliuiſcamur: cædes direptionéſq; bonorum Meſſenæ in media Pelopōneſo factæ: & hoſpitem Cypariſſiæ Garitenē contra ius omne ac fas inter epulas ꝓpè ipſas occiſum: & Aratum patrē filiūq; Sicyonios, quum ſenem infelicem parentem etiam appellare ſolitus eſſet, interfectos: Polycratiā eius vxorē libidinis cauſa in Macedoniā aſportatā: cætera ſtupra virginū matronarūq; obliuioni dētur: ne ſint cū Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuiſtis omnes (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium cauſa eſt?) cum Antigono mitiſſimo atque iuſtiſſimo rege, & de nobis omnibus optime merito exiſtimemus diſceptationem eſſe: nū id poſtularet facere nos, quod tum fieri nō poſſet? Peninſula eſt Pelopōneſus anguſtis Iſthmi faucibus contineti adhærens, nulli apertior atq; opportunior, q̄ nauali bello. Si centum tectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & centum triginta Iſſiaci lembi maritimam oram vaſtare, & expoſitas propè in ipſis littorib⁹ vrbes cœperint oppugnare: in mediterraneas ſcilicet nos vrbes recipiemus, tanquā non inteſtino & hærēte in ipſis viſceribus vramur bello? Quū terra Nabis & Lacedæmonij, mari Ro-

aliàs aſiatici

mana claſſis vrgebunt:vnde regiam ſocietatẽ & præſidia Macedonũ implorem? An ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur vrbes quæ oppugnabuntur? Egregiè enim Dymas priore bello ſum⁹ tutati. Satis exẽplorũ nobis alienæ clades præbẽt: ne q̃ramus quẽadmodum cæteris exẽplo ſimus. Nolite, quia vltro Romani petunt amicitiã, id quod optãdũ vobis, ac ſummopere expetẽdũ erat, faſtidire. Metu enim videlicet compulſi in aliena terra, quia ſub vmbra auxilij veſtri latere volunt, in ſocietatem veſtram confugiũt, vt portubus veſtris recipiantur, vt cõmeatibus vtãtur. Mare in poteſtate habent: terras quaſcũque adeunt, extemplo ditionis ſuæ faciunt: quod rogant, cogere poſſunt: quia peperciſſe vobis volunt, cõmittere vos cur pereatis, nõ patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tãquam mediam & tutiſſimam vobis viam conſilij, vt quieſceretis, abſtineretíſq; armis, oſtendebat: ea non media, ſed nulla via eſt. Etenim præterquam quòd aut accipienda, aut aſpernanda vobis Romana ſocietas eſt: quid aliud quàm (nuſquam gratia ſtabili, velut qui euentum expectauerimus, vt fortunæ applicaremus noſtra conſilia) præda victoris erimus? Nolite, ſi quod omnibus votis petendũ erat, vltro offertur, faſtidire. Nõ quemadmodum

hodie vtrũque vobis licet,ſic ſemper liciturũ eſt. Nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare vos à Philippo iamdiu magis votis, q̃ armis audetis: ſine veſtro labore & periculo, qui vos in libertatem vindicarent, cum magnis claſſibus exercitibúſq; mare traiecerũt. Hos ſi ſocios aſpernamini, vix ſanæ mentis eſtis: ſed aut ſocios, aut hoſtes habeatis oportet.

¶ANNOTA. Non magis.) Deliberatio eſt, vtrum Achæi aduerſus Philippum pro Romanis ſtare debeant, an manere in ſocietate Philippi. Suadet pro Romanis ſtandum eſſe potius, quàm pro Philippo. Exorditur à taciturnitate Achæorum, qui ſemel atque iterum ſententiam rogati de hac ipſa re, prorſus obmutuerant. Exorditur item & à perſona ſua. ¶In commune conſultum) cõſulere, prouidere Reip. Sententia eſt. ¶Nunc prætor.) Prætor hoc loco eum ſignificat, qui ſummam iudiciorum habet, cuiq; iudices parent. Hodie præpoſitum vocamus. A præeſſendo prætorem appellatum Varro autor eſt. T. Liuius ſexto ab vrbe condita prætorem vrbanum tum primum creatum ſcribit, qui ius in vrbe diceret. Primꝰ fuit Sp. Furius Camillus. Primũ patricijs modò patebat, deinde promiſcue ſiue plebeius ſiue patricius inibant. ¶Romani, Rhodijq;) Propoſitio eſt eius rei de qua deliberandum erat. ¶Stemus) permaneamus in ſocietate. ¶Nullíne.) Confirmatio cum refutatione. ¶Philippi præter.) A metu per contrapoſitum. ¶Qui ſi ex eodem) Ab æquo & iuſto longa oratione diſſuadet. ¶Religionem inijciebat.) Religionẽ inijcere, eſt metum quendam proponere violandi eius

Prætor.

Inijcere religionem.

quod nobis Diuos iratos redderet ſi violaretur, aut certe creditur verſurum in nos iram. Nam multorũ religio inijci poteſt, quæ re ipſa non auerterẽt a nobis Diuos, cuiuſmodi ſunt q̃ ignaro & expti omnis diuini & humani iuris à docto ſubijci poſſunt. Hoc latius patet, quàm obſtringere religione. Quiſquis enim obſtringit, continuo etiam inijcit religionem: nõ contrá. ¶Conueniens inter ſe) Ea forma dixit cõueniens inter ſe oratio, qua dicitur conſentiens ſeu conſtans ſibi, ac ſui ſimilis. Hæc omnia id ſignificãt quod vulgo dicimus, repugnans ipſa ſibi oratio, & q̃ continet repugnantia. Homo ſibi non conſtat, qui ſui ſimilis non eſt, ac vt vulgo dicimus, qui ſe ipſe nõ intelligit, ac plerunq; contraria atq; pugnantia dicit. Hinc verba Quintiliano libro quarto cap. de narratione non conſentiunt, quibus admixta ſunt inter ſe pugnantia. Ita enim eo loco, Curandum, inquit, pręcipuè (quod fingentibus frequenter accidit) ne qua inter ſe pugnent. Quædam enim partibus blandiuntur, ſed in ſummam non conſentiunt. Ea verba hodie Dialectici non ſtare ſimul in veritate vociferantur. ¶Cur ille noſtrum.) Refutat ea quæ à Cleomedonte de bello quod Philippus tum aduerſus Romanos gerebat, iactata erant: idq; à Philippi ſeu perfidia, ſeu inhumanitate, ſeu ignauia: Romanorum cõtrà fide, ac viribus. ¶Maritimæ etiam) quæ mari adiacent & adhærent. ¶Defuncti bello) liberati, explicati: vbi finem impoſuere bello. ¶Ne ſint vera) ponamus ſeu fingamus non eſſe vera. Ita enim totus hic locus explicari debet, quo occulta quadã arte atrocia & infanda Philippi facta enumerãdo, velut aliud agens in inuidiam & odiũ eum adducit. ¶Peninſula eſt.) Peninſula eſt regio terra ve aquis prope circũdata, quaſi penè inſula. ¶Opportunior) aptior.

Nõ conueniens inter ſe, nõ conſtãs ſibi & cõſenties oratio.

Peninſula

¶Si cetũ)Maiuſcula litera notari debet. Ab impoſſibili.¶Etenim præterq̃ quòd)A neceſſario. ¶Nolite,ſi quod)Ab opportuno & facili.

¶Argumentum in CXLV.

¶Placuerat Philippo T.Quintium conſulem acciri ad colloquium: conſul etſi grauate,tamen regi conceſſit.Littus prope Niceam ad colloquium vtrinque eligitur.Quo vbi cõuenerũt,ita antè collocuti ſunt, q̃ de pacis legibus ageret.Hoc ſubijcere lubuit propter feſtiuitatem.

¶Philippi regis & T.Quintij conſulis congreſſus. CXLV.

Inter hos Romanus ad extremũ littus progreſſus,quum rex in proram nauis in anchoris ſtantis proceſſiſſet: Cõmodi⁹,inq̃t,ſi in terrã egrediaris,ex propinquo dicamus inuicem,audiamúſq;.Quum rex facturum ſe id negaret,Quem tãdem, inquit Quintius,times?Ad hæc ille ſuperbo & regio animo:Neminem equidem timeo præter Deos immortales:non omnium autẽ credo fidei,quos circa te video,atq; omnium minime Aetolis.Iſtud quidẽ,ait Romanus, par omnibus periculum eſt,qui cum hoſte ad colloquium congrediuntur,vt in nullo ſit fides. Nõ tamẽ,inquit rex,o Tite Quinti, par per-

Ex propinquo dicere.

fidiæ præmiũ eſt, ſi fraude agatur, Philippus & Phaneas. Neq; enim æque difficulter Aetoli prætorem aliũ, ac Macedones regem in meũ locum ſubſtituant.

¶ANNOTA. Ex propinquo) quod vulgo dicitur nos melius de prope loquemur. ¶Dicamus inuicẽ) Dicere inuicem, & audire inuicem, id ſignificant q̃d vulgo dicimus, dicere vnum poſt alium, & audire ſe inter ſe loqui, ſeu viciſſim. ¶Et Phaneas) Is erat prætor Aetolorum. Dicere inuicem Audire inuicem

¶Argumentum in CXLVI.

¶Datis à T. Quintio Philippo regi pacis conditionibus, Phaneas Aetolorum prætor poſtulabat inter cætera, vt rex ex Græcia decederet, reſtitueretq; Aetolis quæ quondam ipſorum iuris fuiſſent. quũ Alexander Aetolorum princeps interpellato ſermone Phaneæ quidem, ſed de illa ipſa re continuato, Philippo inter alia obijcere cœpit, q̃ plura ſocius Aetolis ademiſſet, quàm hoſtis: Theſſalorũ ſocius vrbes diruiſſet: Lyſimachiam pulſo præſidio Aetolorũ occupaſſet: Chium ſuæ ditionis vrbẽ funditus euertiſſet. Hæc Philippo obijciebãtur, quibus ita reſpõdit.

¶Philippi regis ad Aetolos & alios reſponſum. CXLVI.

N q̃ à ſocijs eorum non abſtinuerim,
a iuſtam querelam habẽt? quum ipſi pro lege hunc morem antiquitus ſeruent, vt aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tantum

autoritate dempta iuuentutē ſuā militare ſinăt,& cōtrariæ perſæpe acies in vtraq; parte Aetolica auxilia habeant? Neq; ego Chium expugnaui, ſed Pruſiam ſocium & amicum expugnantem adiuui:& Lyſimachiā ab Thracibus vindicaui:ſed quia me neceſſitas ad hoc bellum à cuſtodia eius auertit, Thraces habent. Aetolis hæc. Attalo autem, Rhodijſq; nihil iure debeo. Non enim à me, ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorum autē honoris cauſa Pyrrhæeā Rhodijs, & naues Attalo cum captiuis qui comparebunt, reſtituā. Nam quod ad Nicephorium, Veneriſq; templi reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulantibus reſpōdeā, niſi (quo vno modo ſyluæ luciq; cæſi reſtitui poſſunt) curam impenſámq; ſationis me præſtaturum? quoniā hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet.

¶ANNOT. An q; a ſocijs) Nec principium eſt hoc ſermonis à Philippo habiti, nec finis eſt, quod ad poſtremū ſubieci. Ea Liuius refert. ¶Attalo autem) Attali regis legatus quū Philippo pacis leges ferrentur, poſtulauerat vt naues captiuoſq;, quæ ad Chiū nauali prȩlio capta erant, Philippus redderet, reſtitueretq; pro incorruptis Nicephoriū, Veneriſq; templum, quæ ſpoliaſſet. Rhodij autem inter alia Pyrrhæeam reddi petierant. ¶Reſtitutionem attinet) Reſtituere, alias reddere eſt quod quiſq; alieni teneát: hic verò reſtaurare ſignificat, & reparare, in pri-

Reſtituere.

ſtinumque nitorem erigere quod violatum corruptumve fuerit. Hinc reſtitutio, reſtauratio.

❡Ex IIII. BELLI MACEDONICI (NAM IN TERTIO NVLLA EST) QVI XXXIIII.

❡Argumentum in CXLVII.

❡M. Oppius & T. Romuleius tribuni plebis inter procellas belli Punici Q. Fabio & T. Sempronio cõſulibus legem tulerant, ne qua mulier plus ſemũcia auri haberet, neu veſtimento verſicolori vteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe oppidove aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur. Ea lex ab altero latore Oppia dicta. Matronę nobiles omnes homines ad legis abrogationẽ ſolicitabant: nec iam vlla autoritate, verecũdia, imperiove primorum patrum a limine ſenatus contineri atque arceri poterant. Nunc ad forum frequentes conueniebant, nunc per vias vrbis diſcurrebant orantes viros, vt in tam ſequunda fortuna ſibi ornatus aduerſis rebus negatus atq; adempt⁹ redderetur. Lex ipſa præter tribunoſpl. duos, M. quoq; Porcium Catonem conſulem defenſorem habebat: cæteri ferè impugnabant. Is itaq; Porcius Cato matronarum conciliabula tota vrbe totis diebus frequẽtia præter morẽ fieri cernens, quũ quid ita conuenirent intellexiſſet, aduocata concione ita pro lege aduerſus luxuriam mulierum differuit. L. Valerius tribunuſple. is qui tulerat de lege abroganda, poſt Ca

tonem, vt ſequitur, pro mulieribus aduerſus legem Catoni reſpondit.

¶M. Porcij Catonis conſulis pro lege Oppia contra mulierum luxuriam concio CXLVII.

SI in ſua quiſq; noſtrum matrefamilias, Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus. Nũc domi victa libertas noſtra impotẽtia muliebri, hic quoq; in foro obteritur, & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere nõ potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam, & fictam rẽ ducebam eſſe, virorũ omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe. Ab nullo genere non ſummum periculum eſt, ſi cœtus & concilia & ſecretas cõſultationes eſſe ſinas. Atq; ego vix ſtatuere apud animũ meum poſſum, vtrũ peior ipſa res, an peiore exẽplo agatur: quorum alterum ad nos conſules reliquoſq; magiſtratus, alterum ad vos Quirites magis pertinet. Nam vtrum è republica ſit, necne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc cõſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue autoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri, facta eſt, haud dubie ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio, vobis tribunis, an conſulibus

magis ſit deformis:nobis ſic fœminas ad cõci tãdas tribunitias ſeditiones iã adduxiſtis:nobis ſicut plebis quõdã, ſic nũc mulierũ ſeceſſione leges accipiẽdæ ſunt. Equidẽ nõ ſine rubore quodã pauloantè ꝑ mediũ agmẽ mulierũ in forũ pueni. Qđ niſi me verecũdia ſingularũ magis maieſtatis & pudoris, q̃ vniuerſarũ tenuiſſet, ne cõpellatæ à cõſule viderentur, dixiſſem: Qui hic mos eſt in publicũ procurrẽdi, & obſidẽdi vias, & viros alienos appellandi? Iſtud ipſum ſuos quæꝗ domi rogare non potuiſtis? An blandiores in publico q̃ in priuato, & alienis q̃ veſtris eſtis? quanq̃ ne domi quidẽ vos, ſi ſui iuris finibus matronas cõtineret pudor, quæ leges hic rogarẽtur, abrogarentúrve, curare decuit. Maiores noſtri nullam ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine autore voluerunt: in manu eſſe parẽtũ, fratrũ, virorũ. Nos (ſi Dijs placet) iã Rép. etiã capeſſere eas patimur, & foro quoꝗ & cõcionibus & comitijs immiſceri. Quid eñ nũc aliud per vias & compita faciunt, q̃ ꝙ aliæ rogationes tribunorum pl. ſuadẽt, aliæ legẽ abrogandam cenſent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modũ licentiæ facturas, niſi vos faciatis. Minimum hoc eorũ eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniũcta pa-

tiuntur: omniũ rerum libertatẽ, imò licẽtiã, ſi vera dicere volumus,deſiderãt.Quid enim ſi hoc expugnauerint,non tentabunt? Recẽſete omnia muliebria iura,quibus licentiã earũ alligauerint maiores noſtri, per quæ quãq; ſubiecerint viris : quibus omnibus cõſtrictas vix tamen cõtinere poteſtis:qui ſi carpere ſingula,& extorquere, & exæquari ad extremũ viris patiemini, tolerabiles eas vobis fore creditis?Extẽplo, ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erũt. At hercule ne quid nouũ in eas rogetur,recuſant:non ius,ſed iniuriã deprecãtur:Imò vt quã accepiſtis,iuſſiſtis ſuffragijs veſtris legẽ,quã vſu tot annorũ & experiẽdo comprobaſtis, hanc vt abrogetis:id eſt,vt vnam tollendo legem,cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt:id modò querĩt,ſi maiori parti & in ſummam prodeſt. Si quod cuiquã priuatim officiet ius,id deſtruet,ac demolietur : quid attinebit vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare,in quos latæ ſunt,poſſint? Volo tamẽ audire quid ſit propter quod matronæ conſternatæ procurrãt in publicũ, ac vix foro ſe ac cõcione abſtineãt. Vt captiui ab Annibale redimantur parẽtes, viri,liberi,fratres earum?Procul abeſt, abſitque ſemper talis fortuna Reipublicæ:ſed tamen quum fuit,nega-

Alterũ vt,ſupuacaneũ videtur.

Ratio legis ferendę à latore ineũda.

ſtis hoc pijs precibus earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas: Matrem Idæam Peſinunte ex Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtũ dictu ſaltem ſeditioni prætẽditur muliebri? Vt auro & purpura fulgeamus, inquiunt: vt carpentis feſtis profeſtiſq; diebus velut triũphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis ſuffragijs veſtris, per vrbẽ vectemur: ne vllus modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorũ, nec de priuatorum modo, ſed etiã magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diuerſiſq; duobus vitijs auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quo melior lætiorq; in dies fortuna Reip. eſt, imperiumq; creſcit, & iam in Græciam Aſiamque trãſcendimus omnibus libidinũ illecebris repletas, & regias etiã attrectamus gazas, eo plus horreo, ne illæ magis nos res ceperint, quàm nos illas. Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi: iã nimis multos audio Corinthi & Athenarũ ornamenta laudantes, mirãteſq;, & antè fixa fictilia Deorũ Romanorũ ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus

patiemur. Patrũ noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus nõ virorum modo, ſed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coercendam luxuriã muliebrẽ lata erat:tamen nulla accepit.Quã cauſam fuiſſe cenſetis?Eadem fuit,quæ maioribus noſtris nihil de hac re lege ſanciẽdi.nulla erat luxuria quæ coerceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, q̃ remedia eorum:ſic & cupiditates prius natæ ſunt,q̃ leges quæ ijs modum facerẽt. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus,niſi ingens cupido agros continuandi?Quid legẽ Cinciã de donis & munerib⁹, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat? Itaq; minime mirũ eſt nec Oppiã nec aliam vllam tũ legem deſideratã eſſe,quæ modum ſumptibus mulierum faceret, quum aurũ & purpurã data & oblata vltro non accipiebant.Si nunc cum illis donis Cyneas vrbẽ circũiret,ſtãtes in publico inueniſſet eas quæ acciperent. Atq; ego nonnullarũ cupiditatũ ne cauſam quidem aut rationẽ inire poſſum. Nam vt quod alij liceat,tibi nõ licere,aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris aut indignationis habeat:ſic æquato omniũ cultu, quid vna quæq; veſtrum veretur ne in ſe cõſpiciatur? Peſſimus quidem eſt pudor vel parſimoniæ,

Sententia.

Lex Licinia.

Lex Cincia.

vel paupertatis:ſed vtrũque lex vobis demit, quum id quod habere nõ licet,non habetis. Hanc,inquit,ipſam exæquationem non fero, illa locuples, Cur nõ inſignis auro & purpura conſpicior?Cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet,vt quod habere nõ poſſunt, habituræ fuiſſe ſi liceret,videant? Vultis hoc certamen vxoribus veſtris inijcere,Quirites: vt diuites id habere velint, quod nulla alia poſſit?pauperes,ne ob hoc ipſum contẽnant, ſupra vires ſe extendant? Næ ſimul pudere quod nõ oportet,cœperit: quod oportet,nõ pudebit.quæ de ſuo poterit,parabit:quæ non poterit,virum rogabit.Miſerum illum virũ, & qui exoratus,& qui nõ exoratus erit: quũ quod ipſe nõ dederit,datum ab alio videbit. Nunc vulgò alienos viros rogant: & (quod maius eſt)legem & ſuffragia rogant, & à quibuſdam impetrant,aduerſus te & rem tuam & liberos tuos inexorabiles.Simul lex modũ ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit,tu nũq̃ facies. Nolite eodem loco exiſtimare, Quirites, futuram rem quo fuit antè quàm lex de hoc ferretur:& hominem improbũ non accuſari tutius eſt,q̃ abſolui:& luxuria non mota tolerabilior eſſet,quàm erit nunc ipſis vinculis ſolutis, ſicut feræ beſtiæ iritatæ, deinde emiſſæ.Ego nullo modo abrogandam legem

Oppiam cenſeo:vos quod faxitis,Deos omnes fortunare velim.

ℭANNOTAT. Si in ſua quiſq;)Deliberatio eſt, in id comparata,ne lex Oppia abrogaretur contra mulierum luxuriam.Exorditur à corruptis moribus ſeu priuatis ſeu publicis.ℭMatrefamiliâs)Matremfamilias Au.Gellius appellatam eã ſolam ſcribit,quæ in mariti manu mancipióq;,id eſt,quæ coëptione viro loco filiæ erat:aut in eius cuius maritus,manu, mancipioq; eſſet:quoniam,inquit,non in matrimonium tantum,ſed in familiam quoq; mariti,& in ſui hæredis locũ veniſſet.Boëthius in cõmentarijs in Topica Ciceronis,trib⁹ modis apud Romanos vxores haberi ſolitas ſcribit:vſu,farre,& coemptione:eaſq; ſolas matreſfamiliâs appellatas,quę in manum per coemptionẽ conueniſſent.Qua lege fiebat coëmptio,quaque verborum ſolẽnitate,ibidẽ exponit.ℭIus & maieſtatem.)Retinere ius & maieſtatem id ſignificat, quod vulgo dicimus ſeruare ſuam poteſtatem & autoritatem.Cuius contrarium eſt ſoluere ius & maieſtatem,pro quo dicimus ſinere perdi autoritatẽ, ſeu facere perdi autoritatem,famam,& quod vulgo dicimus, ſuum audiuit. Hoc Budæo noſtro debemus. ℭQuorum alterum.)An peiore ſcilicet exẽplo res agatur,q̃ ipſa ſit.ℭMagis pertinet)vel officij eſt,vel attingit.ℭHæc conſternatio.) Narratiuncula videtur.ℭM.Fundani)Ego puto vitioſe legi in alijs ablatiuo caſu Fundanio & Valerio,q; ad eos ſermonẽ auertat.ℭMagiſtratuum,pertinens)vergens, tendẽs. ℭMaiores quidem.) Ab hoc maxime loco aduerſus luxuriam mulierum dicere incipit. Exemplum eſt à minori. ℭNiſi vos faciatis) niſi cohibeatis & reprimatis ipſi earum licentiam.ℭMinimum hoc)A ma

Materfamiliâs

Tribus modis vxores Romæ haberi ſolitas.

Retinere ius & maieſtatem.

Soluere ius ac maieſtatem.

lis conſecuturis. ℭExtẽplo, ſimul) vt primum, ſimul atq;. ℭAt hercule) Præſumptio. ℭDeprecant) auerſant, ꝓpulſant. ℭImò vt quã accepiſtis) Paradoxũ ꝑ amplificationẽ. ℭCæteras infirmetis) aboleatis. ℭSi quod cuiq̃ priuatim) alij legũt priuatũ: quod non vi deo quo pacto ſtare poſſit, niſi aut ſit genitiuus pluratiuus, quod durius videtur: aut ad ius referat: quod minus ferri poteſt, quum præſertim nec lex, nec ius ferãtur tantũ in vnum. ℭMatrem Idæã) Alludit ad factum matronarũ, quæ quum à Dijs reſponſum eſſet, ſi Idęa ex Phrygia Romam trãſferretur, futurũ vt quicũq; ſumeret arma aduerſus Romanos, vinceretur: obuiam ad littus maris progreſſæ erant. De hac re alio loco diffuſius dixi. ℭCarpentis) vehiculis. ℭProfeſtiſq; diebus) Profeſtus dies Feſto dicitur, & qui feſtus non eſt, & qui procul à religione numinis diuini: vulgo appellãtur priuati dies, & operarij. Nec video cur dies is qui feſto prior eſt, ꝓfeſtus dicatur, pro eo quod dicunt vigiliam. ℭSæpe me.) Excurſio. ℭDiuerſiſq; duob⁹ vitijs auaritia & luxuria.) Luxuriam tota hac cõcione accipit pro immoderato quodam & ſupra modũ ſe efferente cultu, & ſumptibus in cultum adhibitis: curáq; circa eas res profuſa. Dicitur & luxus. Ita diuerſa videbuntur vitia luxuria & auaritia. ℭPatrum noſtrorum.) Exẽplo à contrario docet quænã fuerit cauſa huius legis ferendæ, cæterarũq;. ℭNã vt quod.) Ab vtili. ℭAequato omniũ cultu) tam locupletum quàm pauperum mulierum, vt hodie loquimur, ſtatu reddito æquali. ℭMiſerũ illum virum) Hoc loco tacitus adulteria ſignificare videtur, quę pauperes mulieres paſſuræ erant vt cultũ retinerent. ℭSimul lex) ſimul atq;.

Profeſt⁹ dies

Luxuria.

ℭL. Valerij tribuni pl. pro mulieribus contra legem defenſio. CXLVIII.

SI priuati tantummodo ad ſuadẽdum diſſuadendũq; id quod à nobis rogatur, proceſſiſſent: ego quoq; quum ſatis dictũ pro vtraq; parte exiſtimarẽ, tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. Nunc quum vir grauiſſimus conſul M. Porcius nõ autoritate ſolum, quæ tacita ſatis momenti habuiſſet, ſed oratione etiã longa & accurata inſectatus ſit rogationem noſtram: neceſſe eſt paucis reſpõdere. Qui tamen plura verba in caſtigãdis matronis, q̃ in rogatione noſtra diſſuadenda cõſumpſit, & quidem vt in dubio poneret, vtrũ id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis autoribus feciſſent. Rem defendã, nõ nos, in quos iecit magis hoc conſul verbo tenus, quàm vt re inſimularet. Cœtum & ſeditiones & interdum ſeceſſionem muliebrem appellauit, quòd matronæ in publico vos rogaſſent, vt legem in ſe latam per bellum temporibꝰ duris, in pace & florẽte ac beata Rep. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ cauſa conquirantur, & hæc & alia eſſe ſcio: & M. Catonem oratorẽ non ſolum grauem, ſed interdum etiam trucem ſcimus omnes, quum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerunt, quòd frequẽtes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerũt? nunquã ante hoc tẽpus in publico apparuerunt? Tuas

aduerſus te Origines reuoluã:accipe quoties id fecerint,& quidem bono ſemper publico. Iam à principio regnante Romulo,quum Capitolio à Sabinis capto,medio in foro ſignis collatis dimicaretur:nõne intercurſu matronarũ inter acies duas,ꝑlium ſedatũ eſt? Quid regibus exactis,quum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent:nõne id agmen, quo obruta hæc vrbs eſſet,matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis,aurum quo vrbs redẽpta eſt,nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello, ne antiqua repetam,nõne & quũ pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerunt ærariũ?& quũ Dij quoq; noui ad opem ferendã dubijs rebus accerſerentur,matronæ vniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrẽ Idæã accipiendã? Diſſimiles,inquit,cauſæ ſunt. Nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt: nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in rebus ad omnes pariter viros fœmináſque pertinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt,in cauſa ꝓpriè ad ipſas ꝑtinente miramur feciſſe? Quid autem fecerunt? Superbas mediuſfidius aures habemus,ſi quum domini ſeruorum non faſtidiant preces,nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agi-

tur,in quo duplex conſulis oratio fuit. Nam & legem vllam omnino abrogari eſt indignatus,& eam præcipue legem,quæ luxuriæ muliebris coërcendæ cauſa lata eſſet. Et illa communis pro legibus viſa conſularis oratio eſt, & hæc aduerſus luxuriam ſeueriſſimis moribus conueniebat. Itaque periculum eſt, niſi quid in vtraque re vani ſit,docuerimus: ne quis error vobis offundatur. Ego enim quẽadmodum ex ijs legibus quæ non in tempus aliquod,ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt,nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut vſus coarguit,aut ſtatus aliquis Reip. inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges,mortales,vt ita dicam,& temporibus ipſis mutabiles eſſe video. Quæ in pace latæ ſunt,plerunq; bellum abrogat:quæ in bello,pax: vt in nauis adminiſtratione alia in ſequũda,alia in aduerſa tẽpeſtate vſui ſunt. Hæc quum ita natura diſtincta ſint,ex vtro tandem genere ea lex eſſe videtur,quam abrogam9? Quid vetus regia lex ſimul cum ipſa vrbe nata? aut(quod ſecundũ eſt) à decemuiris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis ſcripta? ſine qua quum maiores noſtri non exiſtimarint matronale decus ſeruari poſſe: nobis quoque verendum ſit,ne cum ea pudorem ſanctitatémque fœ-

Quæ leges abrogari poſſint, aut contrá.

minarũ abrogemus? Quis igitur neſciat nouam iſtam legem eſſe, Q. Fabio & T. Sempronio conſulibus viginti annis antè latam? ſine qua quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem ne abrogata ea effundãtur ad luxuriam, periculum eſt? Nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret ne abrogata incitaret. Cur autem lata ſit, ipſum indicauit tempus. Annibal in Italia erat, victor ad Cãnas: iam Arpos, iam Tarentum, iam Capuam habebat: ad vrbem Romã admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocij: non milites in ſupplementum, non ſocios nauales ad claſſem tuendam, non pecuniã in ærario habebamus: ſerui, quibus arma darent, ita vt pretiũ pro ijs bello pfecto dominis ſolueretur, emebantur. In eadem die deerant pecuniæ, frumentum, & cætera quæ belli vſus poſtulabat: præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant: ſeruos ad remum numero ex cenſu conſtituto cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, à ſenatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant: cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati ar-

Occaſio legis Oppiæ ferẽdæ.

genti & æris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coërcendam lex Oppia deſiderata ſit: quum, quia Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat, ſenatus finiri luctū triginta diebus iuſſit. Cui non apparet, miſeria & inopia ciuitatis, & quia omnium priuatorū pecuniæ in vſum publicum vertendæ erant, iſtam legē ſcripſiſſe, tādiu manſuram, quādiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet? Nam ſi quæ tunc temporis cauſa aut decreuit ſenatus, aut populus iuſſit, in perpetuum ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, qui militent, non emuntur? cur priuati nō damus remiges, ſicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſtatū Reip. ſentiēt: ad cōiuges tantū noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus nō pueniet? Purpura viri vtemur, ꝑtextati in magiſtratib⁹, in ſacerdotijs: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus in colonijs municipijſq; togæ prætextæ habendæ ius eſt: nec id vt viui ſolum habeant tātum inſigne, ſed etiā vt cum eo crementur mortui: fœminis dūtaxat vſum purpuræ interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti,

matremfamilias tuam purpureum amiculum habere nō ſines?& equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, q̃ vxor veſtita? Sed in purpura, quæ teritur,abſumiturque , non iuſtã quidẽ, ſed aliquam tamen cauſam tenacitatis video: in auro verò,in quo præter manus pretium nihil intertrimẽti fit,quæ malignitas eſt?Præſidium potius in eo eſt & ad publicos & ad priuatos vſus,ſicuti experti eſtis. Nullã æmulationem inter eas ſingularem, quando nulla haberet,eſſe aiebat. At hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt , quum ſociorum Latini nominis vxoribus vident ea conceſſa ornamenta,quæ ſibi adempta ſint: quum inſignes eas eſſe auro & purpura:quum illas vehi per vrbem,ſe pedibus ſequi : tanquam in illarum ciuitatibus, nō in ſua imperium ſit. Virorum hoc animos vulnerare poſſet:quid mulierculárum cenſetis , quas etiam parua mouent? Non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphi,nec inſignia , nec dona aut ſpolia bellica ijs contingere poſſunt:munditiæ,ornatus,& cultus,hæc fœminarum inſignia ſunt:his gaudent & gloriantur:hunc mundum muliebrem appellauerunt maiores noſtri. Quid aliud in luctu,quàm purpuram atq; aurum deponũt? quid aliud quum eluxerũt ſumunt ? Quid in gratulationibus ſupplicationibuſque niſi ex-

cellentiores ornatus adijciunt? Scilicet ſi legē Oppiam abrogaueritis, nō veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis quod nunc lex vetat? Minus filiæ, vxores, ſorores etiā quibuſdam in manu erunt? Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris: & ipſæ libertatē, quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuū ornatū, q̄ in legis, malūt eſſe: & vos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas: & mallē patres vos aut viros quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus vtebatur modo conſul, ſeditionem muliebrē & ſeceſſionem appellādo. Id enim periculum eſt, ne Sacrum montem, ſicut quōdam irata plebs, aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmitati eſt quodcunq; vos cenſueritis. Quo plus poteſtis, eo moderatius imperio vti debetis.

Alias, minus in fide vxores.

¶ANNOTAT. Si priuati) Deliberatio de tollenda lege Oppia, cum refutatione eorum quæ à Catone contra mulierum luxuriam dicta erant. Exorditur à perſona Catonis. ¶Rē defendā) Propoſitio eſt eius rei de qua ſit dicturus. ¶Iam à principio) Exemplis oſtendit id minime mirum videri debere, quod à Catone obiectum erat, mulieres frequentes in publicū procurriſſe. ¶Matronę vniuerſæ ad mare) Id factum fuit in fine ſecundi belli Punici, quo tēpore Sibyllinis libris inſpectis carmen inuentum eſt, quo ſignificabatur fore, vt quandocunque hoſtis alienigena Italiæ bellum inferret, is inde pulſus vinceretur, ſi

matris Idęæ numen Peſinunte ex Phrygia Romã aduectum foret. Legati eò miſſi Delphis oraculum acceperãt, vt qui Romanus omnium optimus eſſet, Idęam hoſpitio acciperet. P. Cornelius Scipio patrũ autoritate iudicatus omnium optimus, Hoſtiam cũ matronis omnibus obuium matri Idęæ proceſſit. ¶Alia in ſequũda) aliæ res. ¶Ad claſſem tuendam) Claſſem vocat nauium magnam vim comparatarum ad varios belli caſus. Hodie Galeã appellamus. Præfectus claſſis eſt quem vocamus magiſtrũ Galearum. ¶Præbenda publicani) ſunt qui publica ſtipendia locant & exigunt. ¶Argenti facti) Argentum factum, & aurum factum hic vocat, quod iam in opus tranſijt, vt ex quo vaſa confecta ſunt. Contraria appellatione dicitur infectũ. Graue appellat informe ac rude, cui nulla dũ forma præſcripta ſit. Signatum verò dicitur, cui forma impreſſa eſt. Argentum Romæ ſignatum non fuit niſi victo Pyrrho, vt ſcribit etiam Plinius: æs verò iam à principio vrbis ſub Seruio rege. Autor Liuius. ¶Nã ſi quę) A ſimili. ¶Omnes alij ordines) Status. Amplificatione per comparationem totus hic locus conſtat. ¶Prætextati in magiſtratibus) Prætextati dicuntur prætextis togis induti. Supra de prætexta locuti ſumus. Illud hoc loco notandum, ꝙ & ſacerdotes prętextis vterentur, & pueri. ¶Municipijſq;) Municipium non vna ratione dici Feſtus autor eſt. Hic ſumi videtur pro ciuitate, cuius ciues participes erãt omnium rerum ad munus fungendum cum Romanis ciuibus, niſi quòd nec ſuffragia ferebant, nec magiſtratus capiebãt. Cæterũ Gellio placet, municipes ſuo iure ac legibus viuere, muneris tãtum honorarij participes cum populo Rom. Coloniæ in tanto honore non ſunt habitæ. Nã coloni nullum munus ca

Claſſis.
Præfectus claſſis.
Publicani.
Aurũ & argentũ factũ & infectũ.
Graue.
Argẽtũ ſignatũ.
Prętextati.
Municipium.

piebant. ℭTantum inſigne) tanti honoris. Vocat inſigne, quicquid magiſtratus à priuatis, aut alios magiſtratus ab alijs ſeparabat: vt veſtium diuerſa genera. Videmus & Pariſijs inſignia ſeu magiſtratuũ ſeu ordinum, in ſacris præſertim publicis: vt ſenatorum, vt iudicum. Itaq; abduci non poſſum, quin inſignia cēſeam appellari debere, quas cappas in academijs hodie appellamus. Nam & rectoris, ſeu potius archiſcholaſtici ſuum eſt inſigne: Theologorum varia, vt varij ſunt ordines: item iurecōſultorum, & medicorum, quæ alios ab alijs diſtinguũt & ſeparāt. Ea vulgo, vt dixi, cappæ appellantur. ℭCum eo crementur mortui) cũ eo, inſigni: mortui, magiſtratus. Hinc collige mortuos magiſtrat⁹ ſolitos Romæ cũ ſuis inſignibus cremari: quod & Bayſius ex hoc ipſo loco de re veſtiaria collegit. ℭIn veſte ſtragula) Stragulam hic, opinor, appellat veſtem eam quæ inſternitur equis quum per vrbem vehimur, ne luto oppleamur, vulgo houſſam appellamus. Quod ſi verum eſt. Romanos conſtat purpura in ſtragulis vſos eſſe. Stragula enim dicitur à ſternēdo quicquid inſternitur, autore Feſto. ℭSed in purpura) Hic illud notandum, q; Liuius purpuram vocat veſtem ipſam ex purpureo pãno, vt loquimur, factam: ecarletam vulgo dicimus: ſicuti mox aurum ſumit pro panno, vt loquimur, aureo. Ac ita puto dicēdum eſſe, non addendum vocabulum panni. ℭNihil intertrimēti) Intertrimentum appellat, quod vſura & attrectatione in veſtibus ex auro alijſq; magni momēti deducitur & diminuitur pretij. Vulgo appellatur domagium, & quod abit. Nam refertur & ad metalla, ex quorum confuſione aliquid fere pretij deducitur, quod intertrimentum eſt. Tero, intertero, abſumo, verba ſunt quæ ad hanc rem pertinent, quorum

Inſigne.

Inſignia magiſtratuũ & ordinum Pariſiēſiũ.

Inſignia magiſtratuũ & ordinũ ſcholaſticorum.

Stragula.

Purpura.

Aurum prò pãno aureo.

Intertrimentũ.

Tero.

Intertero.

duobus paulo ante vſus eſt, pro quibus vulgo dicimus vaſtare, aut facere domagiū: in metallorum autem confuſione, abire in fuſionē. His Budæus in aſſe ſæpe vtitur. ¶Nō in ſua imperium ſit) id eſt, ſedes imperij non ſit Romæ, ſed in Latio. ¶Mundum muliebrem) Mundus muliebris dicitur quicquid ad cultum ornatumq; mulierum pertinet, qꝫ is ornatus (inquit Feſtus) non aliud eſt q̄ quod moueri poteſt. ¶Quid aliud in luctu) Luctū appellat id tempus quo poſt mortem amicorum aut parentum cauſa doloris veſtes mutamus: aut certe ipſum indicium doloris. Hodie appellamus vulgo dolorē, ſeu, vt intelligibilius loquar, duellium. Lugere id ſignificat, quod vulgo dicimus portare dolorem, ſeu duellium. Elugere verò, finire dolorem, ſiue duellium.

Mundꝰ mulie- bris.

Luctus.

Lugere.
Elugere

¶Argumentum in CXLIX.

¶Abrogata lege Oppia Porcius Cato conſul extemplo in Hiſpaniam cū copijs profectus eſt. Hic vt hoſtium ſuorumq; animos experiretur, milites exercebat agendis prædis ex hoſtium agro. Quod vbi ſatis exploraſſet, conuocari omnes iuſſit: quos in hūc modum ad legitimum certamen adhortari cœpit.

¶M. Porcij Catonis conſulis ad ſuos concio. CXLIX.

t Empus quod ſæpe optaſtis, venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtrā oſtendendi. Adhuc prædonum magis quàm bellantiū militaſtis more: nūc iuſta pu-

gna hoſtes cum hoſtibus conſeretis manus: non agros inde populari, ſed vrbium opes haurire licebit. Patres noſtri, quum in Hiſpania Carthaginenſium & imperatores & exercitus eſſent, ipſi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere voluerũt, vt imperij ſui Iberus fluuius finis eſſet. Nunc quum duo prætores, quum conſul, quum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant, & Carthaginenſium iam propè decem annis nemo in his prouincijs ſit: imperiũ nobis citra Iberum amiſſum eſt. Hoc armis & virtute recuperetis oportet, & nationem rebellantem, magis temere quàm conſtanter bellantem, iugum quo ſe exuit, accipere rurſus cogatis.

¶Argumentum in c l.

¶Iam in pace & libertate vniuerſa Græcia præter Aetolos erat, quum T. Quintio ſenatuſconſultum de ſuſcipiendo bello aduerſus Nabim Lacedæmonium, qui Argos occupabat, affertur. Eo itaq; lecto Corinthum in conſtitutam diem cõuentum omniũ ſociarum ciuitatum Græciæ edicit. Ad diem quum frequẽtes conueniſſent, ita de bello aduerſus Nabim gerendo retulit.

¶T. Quintij in conuentu Græciæ conſultatio. c l.

b Ellum aduerſus Philippum non magis communi animo conſilióq; Romani Græcique geſſerunt, quàm vtrique

ſuas cauſas belli habuerunt. Nam & Romanorum amicitiam nunc Carthaginēſes hoſtes eorum iuuando, nunc hic ſocijs noſtris oppugnandis violauerat: & in vos talis fuit, vt nobis etiam, ſi noſtrarum obliuiſceremur iniuriarum, veſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex vobis pēdet. Refero enim ad vos, vtrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos, pati velitis ſub ditione eius eſſe, an æquum cenſeatis nobiliſſimam vetuſtiſſimamque ciuitatem in media Græcia ſitam repeti in libertatem, & eodem ſtatu, quo cæteras vrbes Peloponneſi & Græciæ, eſſe. Hæc conſultatio, vt videtis, tota de re pertinente ad vos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus libertatis Græciæ, vnius ciuitatis ſeruitus, non plenam neq; integram gloriam eſſe ſinit. Cæterum ſi vos nec cura eius ciuitatis, nec exēplū, nec periculū mouet, ne ſerpat latius contagio eius mali: nos æqui boniq; facimus. De hac re vos conſulo, ſtaturus eo quod plures cenſueritis.

¶ANNOT. Refero enim ad vos) Vobis decernendū propono, & quod vulgo dicim⁹, pono in deliberationem veſtrā. ¶Repeti) reſtitui. ¶Ne ſerpat latius) ne perſeueret & ſpargatur in alias regiones. Ne particula pertinet ad priorem orationē. ¶Aequi boniq; facimus) Budæus enarrans per occaſionem hunc

locum, æqui boniq; facere, ſignificare dicit non indi-gnari, æquo animo ferre, & bene interpretari. ¶Staturus eo) id ſecuturus, & approbaturus, ſiue in eo permanſurus.

¶Argumentum in CLI.

¶Hoc ad proximum pertinet. Aetoli ad concilium Græciæ conuenerant, quorum princeps Alexander quum audiret placere Athenienſibus, vt Argi recuperarentur, ipſe inter alia dixerat, quod ad eam deliberationem attinebat, deportandum eſſe in Italiã exercitum. Nam ipſum Nabim polliceri aut conditione, aut ſua ipſius voluntate præſidium Argis deducturum. Quod niſi faceret, Aetolos vi armiſq; facile coacturos deduci. Hæc prætor audiebat Achæorum Ariſthenus, qui ea vaniloquentia motus, extemplo in hæc verba prorupit.

¶Ariſtheni prætoris Achæorum verba indignationis plena de Aetolis & Nabide. CLI.

En iſtud Iupiter optimus maximus ſinat, Iunoq; regina, cuius in tutela Argi ſunt, vt illa ciuitas inter tyrannũ Lacedæmonium & latrones Aetolos præmium ſit poſita in eo diſcrimine, vt miſerius à nobis recipiatur, quàm ab illo capta eſt. Mare interiectum, ab iſtis prædonibus non tuetur nos, T. Quinti. quid ſi in media Peloponneſo arcem ſibi fecerint, futurum nobis eſt? Linguam tantum Græcorum habent, ſicut ſpeciẽ

hominum:moribus ritibúſq; efferatioribus, quàm vlli barbari, immanes belluæ viuunt. Itaque vos rogamus, Romani, vt & ab Nabide Argos recuperetis, & ita res Græciæ conſtituatis, vt à latrocinio quoq; Aetolorum ſatis pacata hæc relinquatis.

¶Argumentum in CLII.

¶Nabis tyrãnus Lacedæmonius quum maritimas omnes ciuitates à Romanis receptas primo ſtatim aduentu cognouit, cedendũ fortunæ ratus, T. Quintium ad colloquium vocari iubet. Ad præſtitutũ diẽ prior ipſe de tyrannide, aliiſq; quæ de ipſo iactabantur, in hunc modum diſſeruit.

¶Nabidis tyranni Argiuorum ad T. Quintium oratio. CLII.

SI ipſe per me, T. Quinti, vóſque qui adeſtis, cauſam excogitare cur mihi aut indixiſſetis bellum, aut inferretis, poſſem: tacitus fortunæ meæ euentũ exſpectaſſem: nunc imperare animo nequeo, quin prius q̃ perirẽ, cur periturus eſſem, ſcirẽ. Et hercule ſi tales eſſetis, quales eſſe Carthaginenſes fama eſt, apud quos nihil ſocietatis fides ſancti haberet: in me quoq; vobis quid faceretis, minus penſi eſſe non mirarer. Nunc vos quum intueor Romanos eſſe, qui

rerum diuinarum fœdera,humanarumq; fidē ſocialē ſanctiſſimam habeatis: quum me ipſe reſpexi,eum eſſe ſpero,cui & publicè,ſicut cæteris Lacedæmonijs, vobiſcum vetuſtiſſimū fœdus ſit,& meo nomine priuatim amicitia ac ſocietas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eā violaui & euerti, quòd Argiuorum ciuitatē teneo. Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defenſionē præbet. Nam & ipſis vocantibus & tradentibus vrbem eam accepi,non occupaui:& accepi vrbem,quum Philippi partium,non in veſtra ſocietate eſſet. Tempus autem me liberat,ꝙ quū iam Argos haberem,ſocietas mihi vobiſcum conuenit,vt vobis mitterē ad bellū auxilia:non vt Argis præſidiū deducerem, pepigiſtis. At Hercle in ea controuerſia quæ de Argis eſt,ſuperior ſum & æquitate rei, ꝙ non veſtram vrbē,ſed hoſtium,ꝙ volentē nō vi coactam accepi:& veſtra confeſſione,quòd in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterū nomē tyrāni & facta me premūt,ꝙ ſeruos ad libertatem voco,ꝙ in agros inopem plebē deduco. De nomine hoc reſpōdere poſſum,me,qualiſcūq; ſum,eum eſſe,qui fui quū tu ipſe mecū,T. Quinti,ſocietatē pepigiſti:tum me regē appellari à vobis memini,nūc tyrānum vocari video. Itaq; ſi ego no

men imperij mutaſſem,mihi meæ inconſtantiæ:quũ vos mutetis,vobis veſtræ reddenda ratio eſt.Quod ad multitudinem ſeruis liberatis auctam,& egẽtibus diuiſum agrum attinet:poſſum quidem & in hoc me iure temporis tutari.Nam feceram hæc, qualiacũq; ſunt, quũ ſocietatẽ mecum pepigiſtis, & auxilia in bello aduerſus Philippũ accepiſtis. Sed ſi nũc ea feciſſem,nõ dico ꝙ in eo vos læſiſſem,aut veſtrã amicitiã violaſſem: ſed illud me more atq; inſtituto maiorũ feciſſe. Nolite ad vr̃as leges atq; inſtituta exigere ea q̃ Lacedæmone fiũt:nihil cõparare ſingula neceſſe eſt. Vos à cenſu equitẽ,à cenſu peditẽ legitis: & paucos excellere opibus,plebem ſubiectam eſſe illis vultis. Noſter legumlator non in paucorum manu Rempu.eſſe voluit, quem vos ſenatum appellatis:nec excellere vnum aut alterum ordinẽ in ciuitate,ſed per æquationem ad dignitates,fore credidit,vt multi eſſent q arma pro patria ferrẽt.Pluribus me peregiſſe quàm pro patriæ ſermone breuitatis fateor: & breuiter peroratum eſſe potuit, nihil me poſtea quàm vobiſcum amicitiã inſtitui, cur eius vos pœniteret,commiſiſſe.

¶ANNO.*Si ipſe per me*) Purgatio eſt criminũ obiectorũ,quorum gratia indictum eſt bellum . Exorditur à re incidente,nempe à bello indicto ſibi,qui cau

ſam ignoret.❡Indixiſſetis)denũciaſſetis.❡Imperare animo)reprimere me,cohibere,abſtinere nõ poſſum.❡Minus penſi)nõ mirarer ſatis à vobis æſtimatum eſſe,& perſpectum.❡Spero) credo. ❡Non occupaui)per vim tenui & poſſedi vt tyrãnus.❡Præſidium deducerem)milites ad cuſtodiam Argorũ cõſtitutos inde abducerem,retraherem,emouerẽ. ❡Facta me premunt)vrgent,ſeu obſunt mihi.❡Exigere) reducere,reuocare, redigere, ſiue examinare & perpendere,ſiue etiam reformare.Verbum eſt elegans,quo ſæpe in hãc quoq; ſignificationem Quintilianus vtitur,in quã vtimur verbo examino. hinc exactiones,quod examen vulgo dicimus. ❡Vos à cenſu equitem)Hoc Seruius Tullius inſtituit,ſicuti alio loco docuimus:quæ hic repete,ſi hanc ipſam rẽ intelligere placeat.Quanti cenſi fuerint Romæ equites,Liuius,quod ſciam, nõ meminit,certe nõ eo ipſo loco vbi claſſes à Seruio inſtitutas refert. Budæus in Aſſe colligit ex Suetonio & Plinio varium eorum cenſum fuiſſe:ſed Cæſaris & Tyberij demũ imperio.Fuiſſe tamen ea ipſa ætate cenſum legitimum docet quadraginta ſeſtertiûm, id eſt decem milium coronatorum noſtrorũ. Pedites autem ita cẽſos fuiſſe inſtituto Seruij Liuius ſcribit,vt qui primæ claſſis eſſent, eorum vt minimũ centum miliũ æris cenſus eſſet:ſecundæ claſſis intra centũ vſq; ad ſeptuagintaquinq; miliũ:tertię claſſis intra quinquaginta milium:quartæ quinq; & viginti miliũ:quintæ,quæ poſtrema fuit,vndecim milium cenſus fuit. ❡Et paucos excellere)Ex hoc loco ſatis conſtare puto Remp.Romanam in ſecundam ſpeciem Reip. cecidiſſe,Lacedæmoniorum verò in tertiã. Tres eñi ſpecies Reip.ab Ariſtotele tertio Politicorum enumerãtur,quarum prima regnum dicitur, quũ vnus

Exigere

Exactiones.

Cenſus eq̃ſtris.

Cenſus peditũ.

Tres Reip. ſpecies.

ad publicũ & commune omniũ commodũ præeſt rerum adminiſtrationi: ſecunda Ariſtocratia grecè, latinè optimorum poteſtas, quum pauci quidẽ ſummæ rerũ prẽſunt, ſed bono publico: cuiuſmodi fuit, vt diximꝰ, Romana. Tertia timocratia, ſiue cenſũ poteſtas dicitur, quũ multitudo gubernat ad cõmunem item vtilitatem: qualis fuit Laconica, ſiue Lacedæmoniorum. Ex his autem fit deflexus quidam in vitia & labes, vt ex regno in tyrannidem, quum vnius tantum commodo inſeruitur; ex timocratia in paucorum poteſtatem, quum paucorum bonum quæritur: ex cenſu poteſtate in democratiam, quum multitudinis tantum vtilitati conſulitur. Vocat Remp. Ariſtoteles inſtitutionem quandam & ordinationem ciuitatis, & circa alios magiſtratus, & maxime circa id quod in ciuitate maximam habet autoritatem. ℂ Noſter legũlator.) Lycurgus. Ariſtoteles ſecundo Politicorum dãnat Remp. eam Lacedæmoniorum, quæ à Lycurgo inſtituta fuit. ℂ Q. pro patriæ.) Nam Lacedæmonij & Lacones dicti, qui adeo breui ſermone vſi ſunt, vt vulgo Laconico ſermone breuiſſimus intelligatur.

Regnũ
Ariſtocratia, ſeu optimorum poteſtas
Timocratia, ſiue cẽſu poteſtas.
Reſpublica.

ℂ T. Quintij ad Nabin reſponſum.

CLIII.

AMicitia & ſocietas nobis nulla tecũ, ſed cũ Pelope rege Lacedæmoniorum iuſto ac legitimo facta eſt: cuius ius tyranni quoq; qui poſtea per vim tenuerunt Lacedæmone imperium, quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex

aliijs occupauerãt, vſurparunt:ſicut tu quoq; hoc bello Macedonico feciſti. Nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduerſus Philippum gereremus bellum, cum tyranno inſtituere amicitiam, & eo tyráno, quàm qui vnquam fuit ſæuiſſimo, & violentiſſimo in ſuos? Nobis verò, etiamſi Argos nec cepiſſes fraudẽ, nec teneres, liberantibus omnem Græciã, Lacedæmon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in leges ſuas, quarum modo tãquã æmulus Lycurgi mentionem feciſti. An vt ab Iaſſo & Bargillis præſidia Philippi deducãtur, cura erit nobis, Argos & Lacedæmonẽ duas clariſſimas vrbes, lumina quondam Græciæ ſub pedibus tuis relinquemus, quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ſeruientes deformẽt? At enim cum Philippo Argiui ſenſerũt. Remittimus hoc tibi, ne vicem noſtram iraſcaris: ſatis compertum habemus, duorum, aut ad ſummum trium in ea re nouitatis culpam eſſe, tam hercle, quàm in te tuóque præſidio accerſendo accipiẽdóque in arcem, nihil eſſe publico conſilio actum. Theſſalos, & Phocenſes, & Locrenſes conſenſu omniũ ſcimus partium Philippi fuiſſe: tamẽ quum cæteram liberauerimus Græciam, quid tãdem cẽſes in Argiuis, qui inſontes publici conſilij ſint, fa-

ɑuros ?Seruorum ad libertatem vocatorum, & egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obijci dicebas,non quidem nec ipſa mediocria:ſed qd iſta ſunt præ ijs quæ à te tuiſque quotidie alia ſuper alia facinora edũtur? Exhibe liberam concionem vel Argis,vel Lacedæmone,ſi te iuuat audire vera dominationis impotẽtiſſimæ crimina. Vt omnia alia vetuſtiora omittam:quam cædem Argis Pythagoras iſte gener tuus penè in oculis meis edidit?quam tu ipſe,quum iam propè in finibus Lacedæmoniorum eſſem ? Agedum,quos in concione comprehenſos omnibus audientibus ciuibus tuis in cuſtodia te habiturum eſſe pronunciaſti, iube vinɑos produci,vt miſeri parentes,quos falſo lugent,viuere ſciant. At enim vt iam ita ſint hæc,quid ad vos Romani?Hoc tu dicas liberãtibus Græciam ſocijs, qui vt liberare poſſent,mare traiecerunt,terra maríque geſſerunt bellum?Vos tamen,inquis,veſtrámque amicitiam ac ſocietatem populi Romani non violaui . Quoties vis id arguam te feciſſe ? Sed nolo pluribus: ſummam rem compleɑar . Quibus igitur rebus amicitia violatur? Nempe his maxime duabus , ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cum hoſtibus te coniungas . Vtrum non à te faɑum eſt ? Nam & Meſſenen vno

atque eodem iure fœderis, quo & Lacedæmonem in amicitiam noſtram acceptã ſocius ipſe ſociam nobis vrbem vi atque armis cepiſti: & cum Philippo hoſte noſtro non ſocietatem modo, ſed (ſi Dijs placeat) affinitatẽ etiã per Philoclen præfectũ eius pepigiſti: & bellum aduerſum nos gerẽs, mare circa Maleam infeſtum nauibus piraticis feciſti: & plures propè ciues Romanos, quàm Philippus cepiſti, atq; occidiſti: tutiorque Macedoniæ ora, q̃ promontorium Maleæ commeatus ad exercitus noſtros portãtibus nauibus fuit. Proinde parce ſic fidem ac iura ſocietatis iactare: & omiſſa populari oratione, tanquam tyrãnus & hoſtis loquere.

❡ANNOTAT. Amicitia & ſocietas) Vehemens & acre reſponſum ad iniuſtam purgationem. Exordit à ſententia eius qui ſe purgauit. ❡Inſtituere amicitiã) iungere, inire. ❡Quàm qui vnquam fuit, ſæuiſſimo.) Nouè ſuperlatiuo q̃ adiecit. ❡Sed quid iſta.) Exaggeratio criminis. ❡Alia ſuper alia.) Hoc peculiare Liuio eſſe, iã ſupra admonuimus: perinde quaſi dicas, ſine intermiſſione, ac mora, ſeu cõtinenter, ac ſimul, quod vulgo dicimus totum ad ictum, ſeu ictũ ſuper ictum. ❡Vtrum non à te) quod duorũ. ❡Proinde parce) omitte, deſine. Peroratio eſt breuis illa quidem, ſed vt in tali re aptiſſima, qua concitata oratio & concitate perficitur.

❡Argumentum in CLIIII.

¶Hoc cum prioribus duabus concionibus coniunctum eſt. Quum ita collocuti eſſent, Nabis Ariſtheno, vt dum liceret, ſuis rebus conſuleret, orante, poſtero die ſe deducturũ Argis, quando ita Romanis placeret, præſidium ſpoponderat, ſimul & perfugas & captiuos redditurum, ac ſi quid aliud vellent, facturum. Interim ad bellũ tantum Quintius animum intendebat: ac nihil dum eorum quæ receperat Nabis, apparebant, quum ſentientibus omnibus continuandum eſſe bellum, ipſe vnus per ſimulationem difficultatem obſidionis Lacedæmonis, quo ſe Nabis ex colloquio receperat, cauſando, etiam tum à bello militum animos auertere conabatur. Vbi ſimulatione illa in dies militum animos (quod vnum agebat) magis accēdi ac creſcere vidit, repēte in hæc verba ad obſidionē adhortatus eſt.

¶T. Quintij ad ſuos ad obſidionē Lacedæmonis adhortatio. CLIIII.

BEne vertat: obſideamus Lacedæmonem, quando ita placet. Cæterum quũ res tam lenta, quàm ipſi ſcitis, oppugnatio vrbium ſit, & obſidētibus prius ſæpe quàm obſeſſis tædiũ afferat: iam nũc hoc ita proponere vos animis oportet, hybernãdũ circa Lacedæmonis mœnia eſſe. Quæ mora ſi laborē tantum ac periculum haberet: vt & animis & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer vos. Nunc impenſa quoq; magna eget, in opera, in machinationes, & tormenta, quibus tanta vrbs oppugnãda eſt,

in commeatus vobis nobiſque in hyemem expediendos. Itaque ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter deſtituatis, ſcribendum antè veſtris ciuitatibus cenſeo, explorandumq́ quid quæq́ animi, quid viriũ habeat. Auxiliorum ſatis ſuperq́ habeo: ſed quo plures ſumus, pluribus rebus egebimus. Nihil iam præter nudum ſolum ager hoſtium habet: ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis.

¶Ex. v. belli Macedonici, qui xxxv.

¶Argumentum in clv, & clvi.

¶Legati Romani P. Sulpitius & P. Iulius miſſi ad Eumenẽ primũ, deinde ad Antiochũ. Ii expoſitis ſenatus mãdatis Eumeni, Epheſum ad Antiochũ venerũt. Forte per eos dies filij Antiochi morte primũ nũciata, factũ erat, vt clauſa regia, omnes in luctu eſſent. Legat[9] alter (nam Sulpitius æger Pergami ſubſtiterat) eo publico luctu non fore ratus, vt lætis animis audiretur, Pergamũ auertit iter. Paucis diebus luctu finito, Antiochus iam ſatis doctus quid ad ſe venirent legati, cũ vno Minione principe amicorum conſilia cõmunicabat. Fugiebat, atque detrectabat modis omnibus cum legatis colloquium: ac futurum erat, vt nec admitteret legatos ſi rediret vltro, nec accerſeret diutius commoratos, niſi Minio ipſe cauſam totam ſuſceptã eius commodo cum legatis ſe acturum recepiſſet. Accitis itaq́ legatis,

Minio ipſe abſente Antiocho ita locutus eſt. Legati deinde reſponderunt.

¶Minionis ad legatos Romanorum verba. CLV.

Specioſo titulo vti vos, Romani, Græcarum ciuitatum liberãdarum video: ſed facta veſtra orationi nõ cõueniũt: & aliud Antiocho iuris ſtatuiſtis, alio ipſi vtimini. Quid enim magis Smyrnæi, Lampſaceniq; Græci ſunt, quàm Neapolitani & Rhegini & Tarentini, à quibus ſtipendium, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas, atq; in alias Siciliæ Græcas vrbes prætorem quotãnis cũ imperio & ſecurib9 & virgis mittitis? Nihil aliud ꝓfecto dicatis, q̃ armis ſuperatis vos ijs has leges impoſuiſſe. Eandẽ de Smyrna, & Lãpſaco, ciuitatibuſq; quæ Ioniæ aut Aetolidis ſunt, cauſam ab Antiocho accipite. Bello ſuperatas à maioribus, & ſtipẽdiarias ac vectigales factas Antiochus repetit. Itaq; ad hæc ei reſponderi velim, ſi ex æquo diſceptatur, & non belli cauſa quæritur.

¶P. Sulpitij legati ad ea reſponſum. CLVI.

Fecit verecundè Antiochus, qui ſi alia pro cauſa eius non erant quæ dicerentur, quemlibet iſta, quàm ſe, dicere maluit. Quid enim ſimile habet ciuitatum earum quas comparaſti, cauſa? Ab

Rheginis & Neapolitanis,& Tarentinis, ex quo in noſtrã venerũt poteſtaté, vno & perpetuo tenore iuris ſemper vſurpato,nunquã intermiſſo, quæ ex fœdere debẽt exegimus. Potésne tandem dicere,vt ij populi non per ſe,non per alium quenquam fœdus mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates,vt ſemel venerunt in maiorum Antiochi poteſtatem, in perpetua poſſeſſione regni veſtri permanſiſſe? & non alias earũ in Philippi,alias in Ptolemæi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatem vſurpaſſe? Nam ſi,quod aliquãdo ſeruierũt temporũ iniquitate preſſi,ius poſt tot ſecula aſſerendi eos in ſeruitutem faciet: quid abeſt quin actum nobis nihil ſit, quod à Philippo liberauimus Græciam? & repetant poſteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Theſſalorum totam gẽtem? Sed quid ego cauſam ciuitatum ago, quam ipſis agentibus & nos & regem ipſum cognoſcere æquius eſt?

¶Argumentum in CLVII.

¶Pertinet hoc ad cõciones ſuperiores duas. His inuicem iactis, legati earum ipſarum ciuitatũ de quibus Sulpitius meminerat, quum introducti nunc ſuas quiſque querelas, nunc expoſtulationes interſererent,re infecta dimiſſi ſunt. Exinde conſilium inibat Antiochus belli aduerſus Romanos ſuſcipiẽdi. In id conſiliũ forte Annibal adhibitus non erat pro-

pter colloquia cum Iulio legato altero Romanorũ ſuſpectus. Percontatus itaq; alienationis, & iracundiæ regis in ſe cauſam, quum ex colloquijs id natum acciperet, occaſionem modo ſe regi purgandi quærebat. Ac eam tandem nactus, ita ſe regi purgauit.

¶Annibalis ad Antiochum purgatio. CLVII.

PAter Amilcar, Antioche, paruum admodum me, quum ſacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit, nũquam amicum fore populi Romani. Sub hoc ſacramento ſex & triginta annos militaui: hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, ſi tu ſpem meam deſtitueris, vbicunq; vires, vbi arma eſſe ſciam, huc veniam, toto orbe terrarũ quærẽs aliquos Romanis hoſtes. Itaq; ſi quibus tuorũ meis criminibus apud te creſcere libet, aliam materiam creſcendi, q̃ ex me quærãt: odióq; quòd ſim Romanis, id me verum dicere pater Amilcar & Dij teſtes ſunt. Proinde quum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto: ſi qua res te ad pacem compellet, in id conſilium cum quo deliberes quærito.

¶EX VI. BELLI MACEDONICI, QVI XXXVI.

¶Argumentum in CLVIII.

¶Antiochus Annibalem in conſilium adhibere nō ſolebat,etiāſi oratione ea qua ſe Annibal purgauit, regem ſibi recōciliaſſet.Forte in id adhibitus,quo de Theſſalis conſultabatur, quum aliud alij ſentirent, nominatim rogatus ſententiam,ita conſilium ſuum de Macedonibus & Philippo in amicitiam deducē- dis,totiuſq; belli ratione expoſuit.

¶Annibalis in concilio Antiochi de totius belli ratione,& Macedonibus ſententia. CLVIII.

SI ex quo traiecimus in Græciam,adhibitus eſſem in cōſilium , quum de Eubœa,de Achæis , deq; Bœotia agebat̃, eandem ſententiam dixiſſem,quā hodie quū de Theſſalis agitur,dicam. Ante omnia Philippū & Macedonas belli in ſocietatē quacūq; ratione cēſeo deducēdos eſſe. Nā q̄ ad Eubœā Bœotioſq; & Theſſalos attinet: cui dubium eſt,quin vt quibus nullæ ſuæ vires ſint, p̄ſentibus adulādo ſemp̲,qué metū in cōcilio habeāt,eodē ad impetrādā veniā vtantur? ſimul ac Romanū exercitū in Græcia viderint, ad cōſuetū imperiū ſe auertāt? nec ijs noxæ futurū ſit, q̄ quum Romani procul abeſſent, vim tuā p̄ſentis,exercitúſq; tui experiri noluerint?Quāto igit̃ prius potiuſq; eſt Philippū nobis cōiungere q̄ hos?cui,ſi ſemel in cauſam deſcēderit,nihil integri futurum ſit,quin

eas vires afferat,quæ non acceſſio tantum ad Romanum eſſe bellum,ſed per ſe ipſæ nuper ſuſtinere potuerint Romanos?Hoc ergo adiuncto (abſit verbo inuidia)quid dubitare de euentu poſſim , quum quibus aduerſus Philippũ valuerint Romani , ijs nũc fore videã vt ipſi oppugnentur ? Aetoli qui Philippum (quod inter omnes conſtat) vicerunt , cum Philippo aduerſus Romanos pugnabunt: Aminãder atq; Athamanum gens , quorum ſecundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello , nobiſcum ſtabunt . Philippus tum te quieto totam molem ſuſtinebat belli : nunc duo maximi reges,Aſiæ Europæque viribus aduerſus vnum populum , vt meam vtranq; fortunam taceam, patrum certe ætate ne vni quidẽ Epirotarũ regi parẽ,quicquid tandẽ vobiſcum erit comparatũ, geretis bellum.Quæ igitur res mihi fiduciã præbet cõiungi nobis Philippũ poſſe? Vna , cõmunis vtilitas, quæ ſocietatis maximũ vinculũ eſt: altera, autores vos Aetoli.Veſter enim legatus hic Thoas inter cætera quæ ad excitẽdũ in Græciã Antiochũ dicere eſt ſolitus,ante om̃ia hoc ſemp affirmauit,fremere Philippũ & ægre pati ſub ſpecie pacis leges ſeruitutis ſibi impoſitas.Ille qdẽ,vt feræ beſtiæ vinctæ aut clauſæ,& refringere clauſtra cupiẽtes , regis iram verbis

æquabat:cuius ſi talis animus eſt, ſoluamus nos eius vincula,& clauſtra refringamus, vt erumpere diu coërcita ira in hoſtes communes poſſit.Quòd ſi nihil eũ legatio noſtra mouerit:at nos, quoniam eum nobis adiungere non poſſumus,ne hoſtibus noſtris ille adiungi poſſit caueamus. Seleucus filius tuus Lyſimachiæ eſt: qui ſi eo exercitu quem ſecum habet,per Thraciã proxima Macedoniæ cœperit depopulari,facile ab auxilio ferẽdo Romanis Philippum ad ſua potiſſimum tuenda auertet.De Philippo ſentẽtiam meam habes: de ratione vniuerſi belli quid ſentirem, iam ab initio non ignoraſti. Quòd ſi tum auditus forem,nõ in Eubœa Chalcidem captam, & caſtellũ Euripi expugnatum Romani, ſed Ethruriam,Ligurumque & Galliæ Ciſalpinæ orã bello ardere, & (qui maximus ijs terror eſt) Annibalem in Italia eſſe audirent. Nunc quoq; accerſas cenſeo omnes nauales terreſtreſq; copias:ſequantur claſſem onerariæ cũ cõmeatibus. Nam hic ſicut ad belli munera pauci ſumus,ſic nimis multi pro inopia commeatuũ. Quũ tuas omneis cõtraxeris vires, diuiſam claſſem partim Corcyræ in ſtatione habebis,ne tranſitus Romanis liber ac tutus pateat:partim ad littus Italiæ,quod Sardiniã Africamq; ſpectat,traijcies: ipſe cũ omnibus

Ferre auxilium.

Inopia cõmeatuum.

terreſtribus copijs in Byllinum agrum procedes: inde Græciæ præſidebis, & ſpeciem Romanis traiecturum te præbens, & ſi res popoſcerit, traiecturus. Hæc ſuadeo: qui vt non omnis peritiſſimus ſim belli, cum Romanis certè bellare bonis maliſque meis didici. In quæ conſilium dedi, in eadem nec infidelem, nec ſegnem operam polliceor. Dij approbẽt eam ſententiam, quæ tibi optima viſa fuerit.

¶ANNOTAT. *Si ex quo.*) Expoſitio ſententiæ de ratione belli, & ſocietate coniungenda. Exorditur à rẽ incidente, & adiuncta ſuæ perſonæ, ꝙ videlicet in conſilium ad eam diẽ adhibitus non eſſet. ¶Ante omnia) Propoſitio eſt eius rei quã priore loco ſuaſurus eſt. ¶Deducẽdos) alliciẽdos, attrahẽdos. ¶Quãto igitur) Ab vtili. ¶Cui) Philippo. ¶In cauſam deſcenderit) id eſt, ſi ſe belli ſocium adiunxerit. Nam deſcendere in cauſam eſt ſe adiungere cauſę, aut rei de qua quæſtio eſt: quod & cauſæ ſubſcribere Budæo dicitur. ¶Nihil integri futurum ſit, quin) Alij codices quiꝗ habẽt, alij quinꝗ: ego quin, vt reſtitui, legẽdum puto, vt ſit totius huius loci ſenſus. *Si* Philippus ſemel in cauſam deſcenderit, id eſt ſi ſe belli ſocium adiunxerit: ei nihil integri futurũ, id eſt potius omnia in bello amiſſurus ſit: quin eas vires afferat, id eſt quàm eas vires non contrahat & cõparet. ¶Iis nunc) Aetolis. ¶Inter omnes conſtat) omnes fatentur, nemini eſt controuerſum. ¶Secundum Aetolos) poſt, ſeu præter Aetolos, ſiue ijs exceptis. ¶Quę igitur res.) Poſtea quàm ſuaſit Philippum coniungendum, nunc qua ratione poſſit, docet. ¶Refringe-

Deſcendere in cauſam. Subſcribere cauſæ.

Clauſtrum. re clauſtra)Clauſtrũ hic ſumitur pro eo loco in quẽ feræ includuntur. Vulgo cagas appellamus, quæ vel viminibus, vel paxillis ferreis contexũtur ad nutriẽdas aues ſeu domeſticas, ſeu feras, ſeu maiores, vt anſeres, capos, pullos gallinaceos: ſeu minores, vt paſſeres, luſcinias: item & greſſilia animalia, vt leones, cuniculos. ¶Quòd ſi nihil.)Nunc exponit quid faciũdum ſi nolit adiũgi. ¶Speciem Romanis)Venuſtus ſermo: præbeo ſpeciem me traiecturũ, pro eo quod dicas, fingo quòd traijcere volo, aut ſum traiectur9, id eſt tranſiturus.

¶Argumentum in CLIX.

¶Attilius cõſul depopulatus Hypatẽſem Heracleẽſemque agrum, in faucib9 ad Thermopylas, vbi rex Antiochus erat, caſtra locauerat. Quod vbi regi allatum eſt, veritus ipſe ne quã viã per iuga imminentia Romani ad tranſitum inuenirent, Aetolis Heracleam mandat, occuparent ea ipſa cacumina, ne quà Romanus tranſire poſſet. Ita vt iuſſerat rex, Aetoli ad occupandum contendunt. Conſul ea re cognita, eodem aduerſus Aetolos miſſis legionib9, ipſe prius quàm in hoſtem copias educeret, ita militũ animos confirmauit.

¶Attilij conſulis ad ſuos concio.

CLIX.

PLeroſque omnium ordinũ milites, inter vos eſſe video, qui in hac eadẽ prouincia, T. Quintij ductu auſpi-

cióq; militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis ſaltus ad amnem Aoum fuit, quàm hic: quippe portæ ſunt hæ, & vnus inter duo maria clauſis omnibus velut naturalis tranſitus eſt: munitiones & locis opportunioribus tũc fuerunt, & validiores impoſitæ, & exercitus hoſtiũ multo & numero maior, & militum genere aliquanto melior. Quippe illic Macedones Thracéſq; & Illyrici erãt, ferociſſimæ omnes gentes: hic Syri & Aſiatici Græci ſunt, leuiſſima genera hominum, & ſeruituti nata. Rex ille bellicoſiſſimus, & exercitatus iam inde à iuuenta finitimis Thracum atque Illyricorum & circà omnium accolarũ bellis: hic, vt omnem aliam vitam omittã, eſt, qui quum ad inferendum populo Roma. bellũ ex Aſia in Europã trãſiſſet, nihil memorabilius toto tẽpore hybernorũ geſſerit, ꝙ ꝙ amoris cauſa, ex domo priuata, & obſcuri etiã inter populares generis vxorẽ duxit, & nouus maritus velut ſaginat⁹ nuptialib⁹ cœnis ad pugnã proceſſit. Sũma viriũ ſpeiq; eius in Aetolis fuit, gẽte vaniſſima & ingratiſſima, vt vos prius experti eſtis, nũc Antioch⁹ experit. Nã nec cõuenerũt frequẽtes, nec cõtineri in caſtris potuerunt, & in ſeditione ipſi inter ſe ſunt: & quum Heracleam tuẽdam Hypatámque depopoſciſſent, neutram tutati,

pars refugerũt in iuga mõtium, pars Heracleæ incluſerunt ſeſe. Rex ipſe cõfeſſus nuſquam æquo campo non modo cõgredi ſe ad pugnam audere, ſed ne caſtra quidem in aperto ponere: relicta omni ante ſe regione ea, quam ſe nobis ac Philippo ademiſſe gloriabatur, condidit ſe intra rupes, ne ante fauces quidem ſaltus, vt quondam Lacedæmonios fama eſt, ſed intra penitus retractis caſtris. Quod quantum intereſt ad timorem oſtendendum, an muris alicuius vrbis obſidendum ſeſe incluſerit? Sed neq; Antiochum tuebuntur anguſtiæ, nec Aetolos vertices illi quos ceperunt: ſatis vndiq; prouiſum atq; præcautũ eſt, ne quid aduerſus vos in pugna præter hoſtes eſſet. Illud ꝓponere animo veſtro debetis, non vos pro Græciæ libertate tantum dimicare (quãquam is quoq; egregius titulus eſſet, liberatam à Philippo antè, nunc ab Aetolis & ab Antiocho liberare) nec ea tantũ in præmium veſtrum ceſſura, quæ nunc in regijs caſtris ſunt: ſed illum quoq; omnem apparatũ qui in dies ab Epheſo expectatur, prædæ futurum: Aſiam deinde, Syriamq;, & omnia vſque ad ortus Solis ditiſſima regna imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano fines terminemus, qui orbem terrarum

amplexu finit? & omne humanum genus ſecundum Deos nomẽ Romanum veneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos, vt craſtino die bene iuuãtibus Dijs acie decernamus.

¶ANNOTAT. Pleroſq; omnium ordinũ) Exhortatio eſt ad bellum, in qua exordium petitur à re incidente ſimili. In hac magna ex parte à facili ſumpto ex circũſtantijs, vt loci, generis hoſtium, ſuadet. ¶Macedonico bello) Conſtat hic totus locus imminutione per comparationem, vbi hoſtiũ nomen eleuat. ¶Seruituti nata) Nouè dixit, pro ad ſeruitutem natã. ¶Summa virium) præcipuum, ſiue caput. ¶In iuga) cacumina, vertices. ¶Illud proponere) inducere in animum, aut ſubijcere, & tanquam oſtendere. A ſpe hortatur. ¶In præmium veſtrum ceſſura) Cedere in præmium, dedecus, bonum, commodum, detrimentũ, & mille id genus alia ornate dicuntur, pro quibus dicimus eſſe præmiũ, dedecus, aut trahi vertique in præmium. ¶Secundum Deos) poſt Deos. ¶Nomen Romanũ) gloria, fama Romanorum, aut Romani ipſi.

Cedere in pmiũ dedec⁹, dãnum, commodum, & alia.

¶Argumentum in CLX.

¶Zacinthus inſula erat, quam Hiero Agrigẽtinus Aminãdri, cuius in poſſeſſione erat, præfectus, poſtea q̃ dominũ à Philippo Megalopolitano Athamania pulſum audiuit, pecunia pactã Achæis tradiderat. T. Quintius hac re cognita concilium Achæorũ edicit, vbi de Zacintho ageretur. Ad diem præſtitutum Romani inſulam vt ſuam repetebant. Diaphra

nes contrà prætor Achęorum ſuæ ditionis eſſe, iureq́ à ſe poſſideri contēdebat. Achæi multi eam iā ab initio ſe aſpernatos eſſe teſtabantur: quo magis prætoris pertinaciam admirari non deſiſtebant. In tanta opinionum varietate res tota T. Quintij permiſſa eſt arbitrio, qui quod velit nunc exponit.

¶T. Quintij de Zacintho pronunciatio ad Achæos. CLX.

SI vtilem poſſeſſionē eius inſulæ cenſerē Achæis eſſe, autor eſſem ſenatui populóq́ Romano, vt eam vos habere ſinerēt. Cæterum ſicut teſtudinē, vbi collecta in ſuum tegumē eſt, tutam ad omnes ictus video eſſe: vbi exerit partes aliquas, quodcūq́ nudabit, obnoxium atque infirmū habere: haud diſſimiliter vobis, Achæi, clauſis vndique maris quod intra Peloponēſum eſt termino, ea & iungere vobis, & iuncta tueri facile: ſimul auiditate plura amplectendi hinc excedatis, nuda vobis omnia, quæ extra ſint, & expoſita ad omnes ictus eſſe.

Apta ſimilitudo a teſtudine.

¶ANNOTAT. Autor eſſem) ſuaderem, ſeu quod vulgo dicimus, ponerem in capite eorum. ¶Collecta in ſuum tegumen) congregata, incluſa, ſe recepit & condidit intra ſuam teſtam, domū, cochleā. ¶Tutam ad omnes ictus) id eſt non timere ictus. ¶Vbi exerit.) profert, aperit, denudat, extrahit.

¶Argumentum in CLXI.

¶M. Attilius quum delatis pacis conditionibus Ae-tolos Naupactum ad ſuſtinendam totam belli mo-lem cõfugiſſe comperiſſet, tum demum vi atque ar-mis agendũ eſſe cum ijs ratus, vrbẽ ipſam obſidere cœpit. In caſtra eo ipſo tempore T. Quintius ex cõ cilio Achaico redierat: qui quum ex compoſito mu-ros obambularet, vt ab Aetolis ipſis noſceretur, om-nes extemplo nomine eum inclamabant, orabantq́ vt ſe ſeruare vellet. Mouit ea vox Quintiũ, qui in ca-ſtra deſcendens, ita M. Attilium monuit, vt ſoluta obſidione aliò transferret bellum.

¶T. Quintij ad M. Attilium conſulem verba pro Aetolis. CLXI.

Vtrum fallit te, M. Attili, quid agatur? an quum ſatis prouideas, nihil id ma gnopere ad ſummã Reipu. pertinere cẽſes? (Erexerat expectatione cõſulem.) Et quin expromis, inquit Attilius, quid rei ſit? Tũ Quintius: Ecquid vides te deuicto Antio cho in duabus vrbibus oppugnãdis tempus terere, quum iam propè annus circũactus ſit imperij tui? Philippũ autẽ qui non aciem, nõ ſigna hoſtiũ vidit, nõ ſolũ vrbes, ſed tot iam gẽtes, Athamaniã, Perrhæbiam, Aperãtiam, Dolopiam ſibi adiũxiſſe? Atqui nõ tantũ in-tereſt noſtra Aetolorũ opes ac vires minui, quãtũ nõ ſupra modũ Philippũ creſcere, & victoriæ tuæ p̃miũ te militéſq́ tuos nõdũ tot vrbes, quot Philippũ gẽtes Græciæ habere.

¶Argumentum in CLXII.

¶Cognitio hui⁹ à ſuperiore petēda oratione. M. Attilius conſul verbis T. Quintij motus totam ipſi rē permiſerat. Itaq; rurſus obambulare circa eandē partē maris, circa quā paulo ante vociferati erant Aetoli, pergit. Vbi quum eum rurſus Aetoli animaduerterent, impenſius orabant vt ſui miſereretur. Tum egredi aliquot ad ſe iubet, quibus ad pedes prouolutis, quid ipſe vellet, ita expoſuit.

¶T. Quintij verba ad Aetolorum principes de reconciliatione. CLXII.

Fortuna veſtra facit, vt & iræ meæ & orationi tēpora euenerint quæ prædixi euentura: & ne hoc quidem reliqui vobis eſt, vt indignis accidiſſe ea videātur. Ego tamē ſorte quadā nutriēdæ Græciæ datus, ne ingratis quidem benefacere abſiſtā. Mittite oratores ad conſulem, qui inducias tantum temporis petant, vt mittere legatos Romam poſſitis, per quos ſenatui de vobis permittatis. Ego apud cōſulē deprecator defenſórq; vobis adero.

¶EX VII QVARTAE DECADOS, QVI XXXVII.

¶Argumentum in CLXIII.

¶L. Aemilio prætori inter prouincias decernendas claſſis Romana decreta erat. Eum quum Samo Eleā

vt regi Eumeni opem ferret, cum claſſe Romana veniſſe Antiochus audiret, Publiumq; Scipionem conſulem iam in Macedonia cum exercitu eſſe: de pace agendi tempus veniſſe ratus, Caduceatorem ad Aemilium miſit, qui de pace ſe agere velle nunciaret. Tũ cõciliũ hac de re Aemilius edicit: in quo quũ de re ipſa referret, Rhodij quidẽ rogati ſententiã, cenſebant pacem eſſe faciendam: cæterum Eumenes cõtrà ſentiebat: quam ſententiam ita peregit.

¶Eumenis in concilio ſententia. CLXIII.

q Vi enim aut honeſte incluſi mœnibus, & obſeſſi velut leges pacis accipiem⁹? aut cui rata iſta pax erit, quã ſine cõſule, nõ ex autoritate ſenat⁹, nõ iuſſu populi Rom. peregerim⁹? Quæro enim, pace pte facta, rediturúsne extẽplo in Italiã ſis, claſſem exercitũq; deductur⁹? an expectatur⁹ qd de ea re cõſuli placeat, quid ſenatus cenſeat, qd populus iubeat? Reſtat ergo vt maneas in Aſia, & rurſus in hyberna copiæ reductæ omiſſo ibi bello exhauriant cõmeatibus præbẽdis ſocios: deinde ſi ita viſum ſit ijs penes quos poteſtas fuerit, inſtauremus nouum de integro bellum: quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hyemẽ Dijs volentibus perfeciſſe.

¶Argumentum in CLXIIII.

¶Heraclides Byzãtius ab Antiocho miſſus de pace

legatus,P.Scipioni inter cæteras cõditiones eã quoq; detulerat,Antiochum paratũ eſſe reſtituere Romanis quaſcunq; in Aſia teneret vrbes,dimidiamque partem impenſarum in bellum factarum præſtare.Eas Romanis non placere videns, priuatim Scipionem alloquitur, ſicuti mandatum ipſi erat,fore ſi cõditiones acciperet,vt Antiochus ipſi filium etiam ſine pretio redderet. magnum deinde auri pondus pollicitus,in ſocietatem regni eum venturum profeſſus eſt,ſi pacem feciſſet. Nunc Scipio reſpondet.

¶Scipionis ad legati Antiochi verba reſponſum. CLXIIII.

QVòd Romanos omneis, ꝙ me,ad quẽ miſſus es,ignoras,minus miror quum te fortunam eius à quo venis, ignorare cernam.Lyſimachia tenẽda erat,ne Cherſoneſum intraremus: aut ad Helleſpontum obſiſtendum,ne in Aſiam traijceremus,ſi pacem tanquam à ſolicitis de belli euentu petituri eratis. Conceſſo verò in Aſiam tranſitu, & non ſolum frenis,ſed etiam iugo accepto: quæ diſceptatio ex æquo,quũ imperiũ patiẽdum ſit,relicta eſt? Ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo; alijs Deos precor ne vnquã fortuna egeat mea, animus certe nõ egebit.Pro tanto in me munere gratum me eſſe in ſe ſentiet,ſi priuatam gratiam ꝓ priuato beneficio deſiderabit:ſed publicè nec habebo quicquã ab illo,nec dabo. Quod in præſentia dare poſſim,fidele conſilium eſt:

abi,nũcia meis verbis bello abſiſtat,pacis cõ dicionẽ nullam recuſet.

¶Argumentum in CLXV.

¶Antiochus eo prælio quod aduerſus Romanos ad Phrygium flumen cõmiſit, fuga ſibi ſalutem quærere coactus erat. Ex ea fuga nocte Sardis primũ, deinde Apameam ſerecepit, vbi de pace agendum eſſe vt in tam aduerſis rebus in animum inducens, legatos ad cõſulẽ de ea re mittit. Dato concilio Zeuſis legatorum princeps ita cauſam egit.

¶Zeuſis legati Antiochi ad Romanos de pace oratio. CLXV.

n On tam quid ipſi dicamus, habemus, quàm vt à vobis quæramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniãque impetrare à victoribus poſſimus. Maximo ſemper animo victis regibus populiſq; ignouiſtis: quanto id maiore & placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarũ fecit? Poſitis iã aduerſus omnes mortales certaminibus, haud ſecus q̃ deos conſulere & parcere vos generi humano oportet.

¶Scipionis ad ea reſponſum. CLXVI.

r Omani ex ijs quæ in deûm immortaliũ poteſtate erãt, ea habemus, quæ dij dederũt: animos, qui noſtræ mẽtis

ſunt,eoſdem in omni fortuna geſſimus,geri-muſque,neq; eos ſequũdæ res extulerũt, nec aduerſæ minuerũt.Eius rei, vt alios omittã, Annibalẽ veſtrũ vobis darẽ teſtem , niſi vos ipſos dare poſſem . Poſteaq̃ Helleſpontum traiecimus,priuſq̃ caſtra regia,priuſq̃ aciẽ videremus,quum communis Mars,& incertus belli euentus eſſet , de pace vobis agentibus quas pares paribus ferebamus conditiones, eaſdem nunc victores victis ferimus . Europa abſtinete: Aſiáq; omni quæ cis Taurum montem eſt , decedite:pro impenſis deinde in bellum factis, xv milia talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præſentia,duo milia & quingẽta,quum ſenatus populúſq; Romanus pacem comprobauerint: mille deinde talentûm per xij.annos.Eumeni quoq; reddi cccc talenta , & quod frumenti reliquum ex eo,quod patri debitum eſt,placet.Hæc quum pepigerimus, facturos vos vt pro certo habeamus,erit quidem aliquod pignus , ſi obſides viginti noſtro arbitratu dabitis.Sed nunquam ſatis liquebit nobis , ibi pacem eſſe populo Rom. vbi Annibal erit.eũ ante omnia depoſcimus. Thoãtem quoque Aetolum cõcitatorem Aetolici belli , qui & illorum fiducia vos,& veſtra illos in nos armauit, dedetis,& cum eo Mnaſymmachum Acarnanẽ,

& Chalcidenſes Philonem & Eubolũ. In deteriore ſua fortuna pacẽ faciet rex, quia ſerius facit, q̃ facere potuit. ſi nunc remoratus fuerit, ſciat regũ maieſtatẽ difficilius ab ſummo faſtigio ad mediũ detrahi, q̃ à medijs ad ima præcipitari.

ℭANNOTA. Neq; eos ſequundæ) Hic iactat æquabilitatem vitæ Romanorum: quam tamen non ita plane ſeruatam eſſe ab ipſis, ex Liuiana lectione quiuis deprehendet, eo præſertim tempore, quo infeliciter ad Cãnas pugnatum eſt. ℭPro impenſis) ſũptibus. ℭEx V milia talentûm Euboicorum) Gul. Budæus in Aſſe contra Feſtum Pompeium talentum Euboicũm docet octogenarium eſſe, hoc eſt, cõtinere & efficere minas Atticas octoginta, vt eius ad minus Atticum talentum proportio ſit ſeſquitertia, id eſt, efficiat ipſum ſemel, atq; tertiam eius partem. Ita talentum Atticum minus ſexagenarium erit, id eſt minas Atticas ſexaginta explebit. Nam maius Priſcian⁹ autor eſt valere minas LXXXIII, & vncias quatuor. Mina autem Attica ſiue libra LXXV drachmas efficit, drachmæ octo vnciam, vncia duodecima pars eſt aſſis. Ita minam ſeu libram Atticã deducenti, vncias nouenas drachmaſq; ternas efficere facile apparebit. Aeſtimatione autem noſtra ſexcentos coronatos valet talentum. De his Budæus noſter latiſſime atq; ſcitiſſime vt qui alius diſſerit: cuius in eo conat⁹ omnes occupati ſunt, vt felicitas illa antiquorum, quæ multis ſeculis aut inſcitia hominum, aut certe deſidia atq; inertia non dicam imminuta erat, ſed iam plane emortua, atq; ab ſtirpe

Taletũ Euboicũ

Taletũ Atticũ

Mina Attica.

Drachma.

Vncia.

Taletũ æſtimatione Gallica.

Budæi conatus

extincta,deintegro velut a mortuis reuocata paſſim renaſcatur,atq; cuilibet ſeſe offerat. Cuius ſi quem ſimilem maiorum noſtrorum ætate hoſtra Gallia tuliſſet,nõ eſſet cur maioribus illis noſtris vel inuideremus,vel propè dixerim malũ imprecaremur,q; poſteris nobis non conſuluerint.Sed hæc ipſa deplorandi alius bene iuuantibus diuis locus dabitur.Iã ad rem ipſam redeamus. ¶Quingenta præſentia) talenta ſcilicet, vt vulgo dicimus, contenta, ſiue in præſenti.

¶Argumentum in CLXVII.

¶Delatis Antiocho Aſiatico regi pacis conditionibus, Eumenes rex Romam proficiſcitur, quem ſequuntur Rhodiorum,Antiochi,aliorumq; Aſiaticorum populorum legationes.Ipſe Eumenes atq; Rhodij in id vnum venerunt, vt pro impenſis atq; laboribus in bella Romanorum exhauſtis dignum aliquod præmium acciperent. Eumeni primum ſenatus datus. Ibi quum merita primo Romanorum erga ſe expoſuiſſet,gratulatuſque ipſis eſſet victoriam: pudore atque verecundia prohibitus, merita ſua in eos malle ſe ex imperatorib9 cognoſci,q̃ ſe referente dicebat. Iuſſus referre, quum ſe verecundia prohiberi teſtaretur,vereriq; ne quid aut immoderate cupiſſe, aut immodice petiſſe videretur, egredi templo cœpit. Reuocatus,& merita ſua, & quod ob ea præmium ſibi dari optaret, expromere cogitur.Ita victus rem in hæc verba demonſtrauit.

¶Eumenis in ſenatu petitio. CLXVII.

PErſeueraſſem tacere, P.C. niſi Rhodiorum legationẽ mox vocaturos vos ſcirem, & illis auditis mihi neceſſitatem fore dicendi: quæ quidẽ eo difficilior erit, quod ea poſtulata eorũ futura ſunt, vt non ſolũ nihil quod contra me ſit, ſed ne quod ad ipſos quidem propriè pertineat, petere videantur. Agent enim cauſam ciuitatum Græcarum, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint nõ eas modo ciuitates quæ liberabũtur, ſed etiã veteres ſtipendiarias noſtras? ſibi autem tanto obligatos beneficio, verbo ſocios, re vera ſubiectos imperio & obnoxios habituri ſint? Et (ſi dijs placet) quũ has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt vlla parte id ad ſe pertinere: vos modo id decere, & conueniens eſſe antè factis dicent. Hæc vos ne decipiat oratio, prouidendũ vobis erit, néue non ſolum inæqualiter alios nimium deprimatis ex ſocijs veſtris, alios præter modũ extollatis: ſed etiam ne qui aduerſus vos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, quàm ſocij & amici veſtri. Quod ad me attinet, in alijs rebus ceſſiſſe intra finẽ iuris mei cuilibet videri malim, quàm nimis pertinaciter in obtinẽdo eo tetẽdiſſe. In certamine autẽ amicitiæ veſtræ, beneuolẽtiæ erga vos, honoris qui a vobis habebitur, mi-

nime æquo animo vinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem à patre accepi, qui primus omnium Aſiam Græciamque incolẽtium in amicitiam veſtram venit, eamq; perpetua & conſtanti fide ad extremũ finem vitæ perduxit: nec animum dũtaxat vobis bonũ ac fidelẽ præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis q̃ in Græcia geſſiſtis, terreſtribus, naualibuſq;: omni genere commeatuum, ita vt nemo ſociorum veſtrorũ æquari vlla parte poſſit, vos adiuuit. Poſtremo quum Bœotios ad ſocietatem veſtram hortaretur, in ipſa cõcione intermortuus haud multo poſt expirauit. Huius ego veſtigia ingreſſus, voluntate quidem & ſtudio in colendis vobis adijcere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipſis, meritiſq;, & impenſis officiorum, vt ſuperare poſſem, fortuna, tẽpora, Antiochus, & bellum in Aſia geſtum, præbuerunt materiã. Rex Aſiæ & partis Europæ Antiochus filiam ſuam in matrimoniũ mihi dabat, reſtituebat extemplo ciuitates quæ defecerãt à nobis, ſpem magnam in poſterũ amplificandi regni faciebat, ſi ſecũ aduerſus vos bellum geſſiſſem. Non gloriabor eo, ꝙ nihil in vos deliquerim: illa potius, quæ vetuſtiſſima domus noſtræ vobiſcum amicitia digna ſunt, referã. Terreſtrib9 naualibuſq; copijs, vt ne-

mo veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet, imperatores veſtros adiuui: commeatus terra mariq; ſuppeditaui: naualibus prælijs, quæ multis locis facta ſunt, omnib9 affui: nec labori meo, nec periculo vſquã peperci: quod miſerrimum eſt, in bello obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſus cũ diſcrimine vltimo ſimul vitæ regniq;. Liberat9 deinde obſidione, quum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent: relictis rebus meis, tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni conſuli veſtro occurri, vt eũ in traijciendo exercitu adiuuarem. Poſtea quàm in Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus, nunquam à conſule abſceſſi: nemo miles Romanus magis aſſiduus in caſtris veſtris fuit, quàm ego, fratréſque mei. Nulla expeditio, nullum equeſtre prælium ſine me factum eſt: in acie vbi ſteti, eam partem ſum tutatus, in qua me conſul eſſe voluit. Non ſum hoc dicturus, P.C: quis hoc bello meritis erga vos mecũ comparari poteſt? Ego nulli omnium neque populorum neq; regum quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſiniſſa hoſtis vobis antèquàm ſocius fuit, nec incolumi regno cum auxilijs ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſſis omnibus copijs, cum turma equitum in caſtra confugit.

veſtra:tamē eum,quia in Africa aduerſus Syphacem & Carthaginēſes fideliter atq; impigrè vobiſcum ſtetit,non in patrium ſolum regnū reſtituiſtis, ſed adiecta opulētiſſima parte Syphacis regni,præpotētem inter Africæ reges feciſtis.Quo tandē igitur nos præmio atque honore digni apud vos ſumus,qui nūq̄ hoſtes,ſemper ſocij fuim⁹?Pater,ego,fratreſque mei nō in Aſia tantum,ſed etiam procul ab domo in Pelopōneſo,in Bœotia,in Aetolia,Philippi, Antiochi, Aetolico bello terra mariq; pro vobis arma tulimus . Quid ergo poſtulas?dicat aliquis.Ego,P.C.quoniam dicere vtiq; volētibus vobis parendū eſt: ſi vos ea mente vltra Tauri iuga Antiochum eieciſtis,vt ipſi teneretis eas terras:nullos accolas nec finitimos habere,q̄ vos malo,nec vlla alia re tutius ſtabiliuſq; regnū meū futurū ſpero. Sed ſi vobis decedere inde,atq; exercit⁹ deducere in animo eſt:neminē digniorē eſſe ex ſocijs veſtris,q bello à vobis parta poſſideat, q̄ me,dicere auſim.Atenim magnificū ē liberare ciuitates ſeruas:ita opinor,ſi nihil hoſtile aduerſus vos fecerunt.Sin aūt Antiochi partis fuerūt: quāto eſt veſtra prudētia & æquitate dignius , ſocijs benemeritis, q̄ hoſtibus vos conſulere?

¶ANNOT.Perueraſſem.)Petitio eſt præmij laborū

pro ijs exhauſtorũ à quibus petitur. Exorditur à re ea de qua aduerſarij dicturi erant. Potentiſſimũ certe vel ad conciliandos iudicũ animos, vel imminuẽdam gratiam aduerſariorũ, iã de quibus dicturi ipſi ſint, ante cõcepiſſe, quorum aut atrocitatem aut indignitatem referentes facimus ne iudices ijs facile credant, imò propè aduerſentur. ¶Legationem) ambaſſadã vt vocamus. ¶Quod ad me attinet) Ab amore ſuo erga Romanos. ¶Hãc ego) Ab officijs & meritis primũ patris, deinde ſuis. ¶Concione intermortuus) Intermortuum appellat puto, quẽ animus defecerat. Vulgo dicimus euanuitum. ¶Rex Aſiæ) A ſigno probat firmitatem amicitię. ¶Pedeſtribus) A laboribus & periculis. ¶Maſiniſſa) Exemplum à minore per amplificationem. ¶Pater, ego.) Grãmatici præcipiunt vbi per conceptionem perſonarum iunguntur voces diuerſarum perſonarũ, quæ ſit primæ perſonæ, primo loco debere collocari, tum quæ ſecũdæ, poſtremo quæ tertiæ. Iam hic vides tertiam ante primam locari. ¶Ea mente vltra Tauri) Mẽtem hic appellat, quam vulgo intentionẽ dicimus. Aliâs conſiliũ vocat, aliâs propoſitũ. ¶Ego P.C.) Quid petat, tandem, ſed verecundè, exponit. ¶At enim) Pręſumptio eſt à cauſa Rhodiorum.

Regula grãmaticorũ exceptionẽ patitur

Mens.

¶Rhodiorum in ſenatu actio. CLXVII.

Nihil nobis tota noſtra actione, P.C. neq; difficilius neq; moleſtius eſt, q̃ ꝙ cũ Eumene nobis diſceptatio eſt: cũ quo vno maxime regum & priuatum ſingulis, & (quod magis nos mouet) publicum ciuitati noſtræ hoſpitiũ eſt. Cæterũ non animi noſtri, P.C. nos, ſed rerũ natura, quæ potẽtiſ-

ſima eſt,diſiungit: vt nos liberi etiam aliorũ libertatis cauſam agamus, reges ſerua omnia & ſubiecta imperio ſuo eſſe velint. Vtcunque tamen res habet:magis verecũdia noſtra aduerſus regem nobis obſtat, quàm ipſa diſceptatio aut nobis impedita eſt,aut vobis perplexam deliberationem præbitura videtur. Nam ſi aliter ſocio atq; amico regi,& benemerito hoc ipſo in bello de cuius præmijs agitur, honos haberi nullus poſſet, niſi liberas ciuitates ei in ſeruitutem traderetis:eſſet deliberatio anceps,ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis inſtituto veſtro, & gloriam Philippi bello partã nunc ſeruitute tot ciuitatũ deformaretis.Sed ab hac neceſſitate aut gratiæ in amicũ imminuẽdæ,aut gloriæ veſtræ egregiè vos fortuna vindicat.Eſt enim Deûm benignitate nõ glorioſa magis, q̃ diues victoria veſtra, quæ vos facile iſto velut ære alieno exoluat.Nã & Lycaonia, & Phrygia vtraque,& Pyſidia omnis & Cherſoneſus, quæq; circuniacent Europæ, in veſtra ſunt poteſtate: quarũ vna quælibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis poteſt:omnes verò datæ maximis eum regibus æquare.Licet ergo vobis & præmijs belli ditare ſocios, & non decedere inſtituto veſtro.Debetis etiam meminiſſe,quem titulum

prætenderitis prius aduerſus Philippum,nūc aduerſus Antiochum , belli : quid feceritis Philippo victo , quid nunc à nobis,non magis quia feciſtis,quàm quia id vos facere decet,deſideretur atq; expectet.Alia enim alijs & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum. Illi agrum,hi vicos,hi oppida,hi portus,orāque aliquam maris vt poſſideant:vos nec cupiſtis hæc antequam haberetis,nec nunc quū orbis terrarū in ditione veſtra ſit,cupere poteſtis.Pro dignitate & gloria apud omne genus humanum,quod veſtrum nomē imperiūque iuxta ac Deos immortales iamprìdē intuetur,pugnaſtis: quæ parare & quærere arduum fuit,neſcio an tueri difficilius ſit. Gentis nobiliſſimæ vetuſtiſſimæq; vel fama rerū geſtarū,vel omni cōmendatione humanitatis doctrinarúmq; tuendam ab ſeruitio regio libertatē ſuſcepiſtis.Hoc patrocinium receptæ in fidem & clientelā veſtram vniuerſæ gentis perpetuum vos præſtare decet. Non quæ in ſolo modo antiquo ſunt,Græciæ magis vrbes ſunt,q̄ coloniæ earum,illinc quondam profectæ in Aſiā:nec terra mutata mutauit genus aut mores.Certare pio certamine cuiuſlibet bonæ artis ac virtutis auſi ſumus cum parentibus quæq; ciuitas & cōditoribꝰ ſuis. Adiſtis Græciæ,adiſtis Aſiæ vrbes pleriq;: niſi ꝙ lō-

gius à vobis abſumus,nulla vincimur alia re. Maſſilienſes,quos,ſi natura inſita velut ingenio terræ vinci poſſet,iampridem efferaſſent tot indomitæ circũfuſæ gentes:in eo honore, in ea meritò dignitate audim⁹ apud vos eſſe, ac ſi medium vmbilicum Græciæ incolerent. Non enim ſonum modo linguæ,veſtitũq; & habitum,ſed ante omnia mores & leges & ingenium ſyncerum integrumq; à contagione accolarum ſeruauerunt. Terminus eſt nunc imperij veſtri mons Taurus : quicquid intra eum cardinem eſt,nihil lõginquum vobis videri debet:quò arma veſtra peruenerunt,eodẽ ius hinc profectũ perueniat.Barbari , quibus pro legibus ſemper dominorum imperia fuerunt,quo gaudẽt,reges habeãt. Græci ſuã fortunam,veſtros animos gerunt:domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur:nunc imperium vbi eſt,ibi vt ſit perpetuum optãt:libertatem veſtris tueri armis ſatis habẽt,quoniã ſuis nõ poſſunt. Atenim quædã ciuitates cũ Antiocho ſenſerũt,& aliæ prius cum Philippo,& cum Pyrrho Tarentini(ne alios populos enumerem)Carthago libera cum ſuis legibus eſt.Huic veſtro exemplo quantum debeatis,videte P. C. ne inducatis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iuſtiſſimæ iræ veſtræ negaſtis. Rhodij

& in hoc & in omnibus bellis quæ in illa ora geſſiſtis, quàm forti fidelíq; opera vos adiuuerimus, veſtro iudicio relinquimus. Nunc in pace id conſilium afferimus, quod ſi comprobaueritis, magnificẽtius vos victoria vſos eſſe, quàm viciſſe, omnes exiſtimaturi ſunt.

¶ANNOT. Nihil nobis) Diſſuaſio in id quæſita, ne vrbes poſtulatę Eumenis regno adiungerentur. Exordium mire eſt elegans, ſumptum a ſocietate quæ Rhodijs cum Eumene intercedebat. ¶Vtcunq; tamen) Propoſitio eſt, ac ceu theſis. ¶Nã ſi aliter) Hic vide q̃ honorifica appellatione Eumenem nominet, ne Romanorũ animos aut alienet a ſe, aut auertat. Nã hoc quoq; Fabius pcipit vidẽdũ eſſe, ne maledici aut contumelioſi in quẽquã hominẽ ordinemve videamur, eorũ præſertim qui lædi niſi aduerſa iudicũ volũtate nõ poſſunt. ¶Dimitteretis) remitteretis, aut abire ſineretis. ¶Decederetis) Decedere ſuo inſtituto ſic dicitur, vt decedere ſuo more, iure, officio. Eſt autẽ decedere ſuo more atq; officio, agere aliter, aut contrà q̃ ſolitus quis ſit, atq; deceat, officioſum q; ſit. Ita decedere ſuo inſtituto, eſt facere ſecus, cõtràve quàm cõſueuerit quis, atq; inſtituerit. Decedere verò ſuo iure, eſt nõ omnia ſic rigoroſe vt vulgo dicim⁹, facere, vt iure quis poſſit. vulgo ſinere perdi ius, aut pterire dicimus. Cõtrariũ eius eſt, ſuo iure agere. ¶Deformaretis) obſcuraretis, deturparetis, eleuaretis, minueretis. ¶Sed ab hac neceſſitate) Corrigit poſtulata Eumenis propoſitione aliarũ ciuitatũ quæ ipſi traderent. ¶Vindicat) liberat, ſeu, quod dicimus, ſaluat. ¶Deûm benignitate) Hic nota, quoties Liui⁹ aliquid Romanis à Dijs datũ eſſe ſignificat, vocabu-

Decedere ſuo more, & officio.

Decedere ſuo inſtituto.

Decedere ſuo iure.

¶Cn.Manlij conſulis ad ſuos adhortatio. CLXXI

n On me præterit,milites,omnium quæ Aſiam colũt gẽtium,Gallos fama belli præſtare:inter mitiſſimum genus hominum,ferox natio peruagata bello, propè orbem terrarum ſedem cepit.procera corpora, ꝓmiſſæ & rutilatæ comæ,vaſta ſcuta,prælongi gladij, ad hæc ineuntium prælium cantus,& vlulatus,& tripudia,& quatientiũ ſcuta in patrium quendam morem horrẽdus armorum crepitus, omnia de induſtria compoſita ad terrorem. Sed hæc quibus inſolita atque inſueta ſunt, Græci, Phryges,& Cares timeant: Romanis Gallici tumultus aſſuetis etiam vanitates notæ ſunt. Semel primo cõgreſſu ad Alliam olim fuderunt maiores noſtros: eos ex eo tempore per ducentos iam annos pecorũ in modũ conſternatos cædunt fugantq;,& plures propè de Gallis triumphi quàm de toto orbe terrarum acti ſunt. Iam vſu hoc cognitum eſt, ſi primum impetum, quem feruido ingenio & cæca ira effundunt, ſuſtinueritis: fluũt ſudore & laſſitudine mẽbra,labant arma:mollia corpora, molles,vbi ira conſedit,animos,ſol,puluis,ſitis, vt ferrũ non admoueas,proſternunt.Non legionibus legiones eorum ſolum experti ſumus, ſed

Gallorũ habitus, & mos ineũtiũ prę liũ.

Gallorũ impetus prim⁹ ſi ſuſtineatur,facile vincũtur.

vir vnus cũ viro vno congrediendo, T. Manlius, M. Valerius quãtum Gallicam rabiẽ vinceret Romana virtus, docuerunt. Iam M. Mãlius vnus agmine ſcandentes in Capitolium Gallos detruſit. Et illis maioribus noſtris cũ haud dubijs Gallis in terra ſua genitis res erat: hi iam degeneres ſunt, mixti & Galli & Græci, vnoque nomine Gallogræci verè appellantur: ſicut in frugibus pecudibuſq; non tantum ſemina ad ſeruandum indolem valent, quantum terræ proprietas, cælique ſub quo aluntur, mutat. Macedones qui Alexandriam in Aegypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quiq; alias ſparſas per orbem terrarum colonias habent: in Syros, Parthos, Aegyptios degenerarunt. Maſſilia inter Gallos ſubtraxit aliquantulum ab accolis animorum, niſi ꝗ ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit. Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur, inſitum alienæ terræ, in id quo alitur, natura vertente ſe, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, ſicut in Acie Antiochi cecidiſtis, victos victores cædetis. Magis vereor ne parũ inde gloriæ, q̃ ne nimium belli ſit. Attalus eos rex ſæpe fudit, fugauitq;. Nolite exiſtimare belluas tantum recens captas feritatem illam ſylueſtrẽ primo ſeruare, deinde quum diu manibus hu

manis alantur, miteſcere:in hominum ferita-
te mulcenda non eandem naturam eſſe. Eoſ-
démne hos creditis eſſe,qui patres eorũ auiq́
fuerũt? Extorres inopia agrorũ, profecti do-
mo, per aſperrimam Illyrici oram Pæoniam
inde & Thraciam pugnãdo cum ferociſſimis
gẽtibus emenſi, has terras ceperũt: duratos
eos tot malis exaſperatoſq́ accepit terra quæ
copia rerum omnium ſaginaret: vberrimo
agro,mitiſſimo cælo,clementibus accolarum
ingenijs omnis illa cum qua venerant, man-
ſuefacta eſt feritas. Vobis me hercule Martis
viris cauenda ac fugienda quãprimũ amœni-
tas eſt Aſiæ:tantum hæ peregrinæ volupta-
tes ad extinguendum animorũ vigorem poſ-
ſunt, quántùm contagio diſciplinæ moriſque
accolarum valet. Hoc tamẽ feliciter euenit, ꝙ
ſicut vim aduerſus vos nequaquã, ita famam
apud Græcos parẽ illi antiquæ obtinent, cũ
qua venerunt: bellique gloriam victores ean-
dem inter ſocios habebitis, quam ſi ſeruan-
tes antiquum ſpecimen animorum Gallos
viciſſetis.

¶ANNOTA. Non me præterit) Exhortatio ad bel-
lum, in qua exordium ducitur ab opinione & fama
hoſtium. Exhortatur tota oratione a genere hoſtiũ.
¶Semel primo cõgreſſu) A facili & poſſibili, a qui-
bus locis fere hortatur. ¶Indolem valent) poſ-
ſunt, vim obtinent. ¶Recens captas) recenter.

nomen pro aduerbio. ¶Mitiſſimo cælo) aere clementiſſimo.

¶Argumentum in clxx.

¶Cneus Mãlius procõſul perfecto bello Gallogræcorum Romã redierat, vbi dato ſenatu quum propter res à ſe geſtas peteret vt Dijs honos haberetur, ſibiq; triumphanti in vrbem vehi liceret: inter alios duo extiterũt legati, L. Furius Purpurio, L. Aemiliꝰ Paulus, qui maxime interceſſere. Inter alia obijciebant, quũ legati miſſi eſſent de pace cum Antiocho facienda, ab eo pacem eam turbatã & impeditã eſſe. Nũc quæ ad bellũ Gallogræcũ pertinent, obijciũt.

¶L. Furij Purpurionis, & Pauli Aemilij oratio aduerſus Cn. Manlium, ne triũphus ei decernatur. clxx.

Quid eorum, Cnei Manli, factum eſt, vt iſtud publicũ populi Rom. bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? An eo ipſo contentus fuiſti? recto itinere duxiſti exercitum ad eos, quos tibi hoſtes deſumpſeras? an ꝑ omnes amfractus viarum quũ via conſiſteres, vt quò flexiſſet agmẽ Attalus Eumenis frater, eò conſul mercenarius cum exercitu Romano ſequereris? Pyſidiæ, Lycaoniæq; & Phrygiæ receſſus omnes atq; angulos peragraſti, ſtipem à tyrannis caſtellaniſque deuijs colligens. Quid enim tibi cum Orõdis? quid cum alijs æque innoxijs populis? Bellum autem ipſum cuius nomine

triũphum petis,quomodo geſſiſti?loco æquo tempore tuo pugnâs? Tu verò recte vt Dijs immortalibus honos habeatur,poſtulas, primum,ꝙ pro temeritate imperatoris nullo iure gentiũ bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt,deinde ꝙ belluas, nõ hoſtes nobis obiecerunt. Nolite tamen tãtum exiſtimare mixtum eſſe Gallogræcorum,multo antè & corpore & animo mixti ac mutati ſunt. An ſi illi Galli eſſent, cũ quibus milies vario euentu in Italia pugnatũ eſt: quantũ in imperatore noſtro fuit,nũcius illinc rediſſet? Bis cum ijs pugnatũ eſt, bis loco iniquo ſubijt: in valle inferiore pedibus penè hoſtium aciem ſubiecit,vt ſi non tela ex ſuperiore loco mitterent,ſed corpora ſua nuda inijcerẽt, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? Magna fortuna populi Romani eſt,magnum & terribile nomen. Recẽti ruina Annibalis, Philippi,Antiochi,propè attonitæ erant tantæ corporum moles: fundis ſagittiſqꝫ in fugã conſternatæ ſunt: gladius in acie cruentatus non eſt Gallico bello: velut auiũ examina ad crepitũ primũ miſſiliũ auolauere. At hercule idẽ nos admonẽte fortuna,quid ſi hoſtem habuiſſemus,caſurũ fuiſſet, quum redeuntes,in latrunculos Thracas incidiſſemus,cæſi,fugati,exuti impedimentis ſumus. Q. Minutius

Thermus,in quo haud paulo plus dãni factũ eſt,quàm ſi Cn.Manlius cuius temeritate ea clades inciderat,periſſet:cũ multis viris fortibus cecidit:exercitus ſpolia regis Antiochi referẽs, trifariam diſſipatus, alibi primũ,alibi poſtremum agmen,alibi impedimenta,inter vepres in latebris ferarum noctem vnam delituit.Pro his triumphus petitur ? Si nihil in Thracia cladis ignominiæq; foret acceptũ, de quibus hoſtibus triumphũ peteres? de ijs vt opinor,quos tibi hoſtes ſenatus aut populus Rom.dediſſet.Sic huic L.Scipioni, ſic illi M. Attilio de rege Antiocho,ſic paulo antè T.Quintio de rege Philippo,ſic P. Africano de Annibale, Pœnis, & Syphace triumphus datus.Et minima illa quum iam ſenatus cenſuiſſet bella,quæſita tamẽ ſunt,quibus nũciandũ eſſet?ipſis vtiq; regibus nũciarentur?an ſatis eſſet ad præſidiũ aliquod nunciari? Vultis ergo hæc omnia pollui & cõfundi?tolli fœcialia iura?nullos eſſe fœciales?Fiat (pace Deũ dixerim)iactura religionis,obliuio Deorũ capiat pectora vr̃a:nũ ſenatũ quoq; de bello cõſuli nõ placet?non ad populũ ferri,velint,iubeãtne cũ Gallis bellũ geri?Modo certe cõſules Græciã atq; Aſiã volebant:tamẽ perſeuerantibus vobis Ligures prouinciam decernere,dicto audientes fuerunt , Merito igitur à

vobis,proſperè bello geſto, triumphum petent,quibus autoribus geſſerunt.

¶ANNOTAT.Quid eorũ) Non eſt hoc principiũ orationis totius.Refert alia Liuius.Diſſuaſio eſt in id petita,ne triũphus petitus Manlio decerneretur. ¶Conſul mercenarius)ꝙ mercede ductus omnia feciſſet. ¶Receſſus omnes) Loca omnia à publica via ſeparata atq; remota.Receſſus commode appellare poſſumus vias eas Lutetiæ, quæ anguſtæ admodum à paucis frequẽtantur & incoluntur,per quas in publicam difficilis tranſitus eſt.Cabinetos vulgo & recoingnos appellamus.¶Caſtellaniſq; deuijs)Caſtellanos appellat, qui caſtella occupant, aut incolunt. Docui alio loco id deuium dici, quod eſt extra viã publicã,ſeu,vt vulgo dicimus, magnum & regium iter. Ita caſtellani deuij ſunt, qui caſtella incolunt ſiue tenẽt in receſſibus & angulis ſita. ¶An ſi illi) A temeritate Manlij magna ex parte diſſuadet, eóque venit,vt oſtendat eius ductu, virtute & auſpicio de Gallogræcis triumphatum non eſſe. ¶Si nihil cladis) Iam probat iura ab ipſo ſoluta eſſe.

Receſſ9

Caſtellani.

¶Cnei Manlij refutatio. CLXXI.

TRibunipl.antea ſolebant triumphum poſtulantibus aduerſari,P.C: quibus ego gratiam habeo, ꝙ ſeu mihi, ſeu magnitudini rerum geſtarum hoc dederunt, vt non ſolum ſilentio comprobarent honorẽ meũ,ſed referre etiã,ſi opus eſſe videretur, parati eſſent.Ex decem legatis (ſi dijs placet)

ꝙ cõſiliũ diſpenſandæ cohoneſtãdæꝗ victoriæ imperatorib⁹ maiores dederũt noſtri, aduerſarios habeo. Luci⁹ Furius, & L. Aemilius currũ triũphalẽ me cõſcẽdere prohibent, coronam inſignem capiti detrahũt: quos ego, ſi tribuni me triumphare prohiberẽt, teſtes citaturus fui rerum à me geſtarum. Nullius equidem inuideo honori: vos tribunoſpl. nuper viros fortes ac ſtrenuos impedientes Q. Fabij Labeonis triũphũ autoritate veſtra deterruiſtis. Triumphauit, quem nõ bellum iniuſtum geſſiſſe, ſed hoſtem omnino non vidiſſe inimici iactabant. Ego, qui cum centum milibus ferociſſimorum ſignis hoſtium collatis toties pugnaui, qui plus quadraginta milia hominum cepi aut occidi, qui bina caſtra eorum expugnaui, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, ꝗ̃ terra Italia eſt, reliqui: non triũpho modo fraudor, ſed cauſam apud vos P. C. accuſantib⁹ meis ipſe legatis dico. Duplex eorũ, vt animaduertiſtis, P. C. accuſatio fuit. Nam nec gerendum mihi fuiſſe bellum cum Gallis, & geſtum temere atꝗ imprudẽter dixerunt. Non erant Galli hoſtes, ſed tu eos pacatos imperata faciẽtes violaſti. Non ſum poſtulaturus à vobis P. C. vt quæ cõmuniter de immanitate gentis Gallorum, de infeſtiſſimo odio in nomẽ Romanũ ſcitis, ea de illis quo-

que qui Aſiam incolunt, exiſtimetis Gallis: remota vniuerſæ gentis infamia atq; inuidia, per ſe ipſos æſtimate. Vtinam rex Eumenes, vtinam Aſiæ ciuitates omnes adeſſent, & illos potius querentes, quàm me accuſantem audiretis. Mittite agedum legatos circa Aſiã ad omnes vrbes, & quærite vtrum a grauiori ſeruitute, Antiocho vltra Tauri iuga moto, an Gallis ſubactis liberati ſint. quoties agri eorum vaſtati ſint, quoties prædæ abactæ, referant, quum vix redimendi captiuos copia eſſet, & mactatas humanas hoſtias, immolatóſque liberos ſuos audirent. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios veſtros Gallis, & nũc liberatos per vos regio imperio fuiſſe penſuros, ſi à me foret ceſſatũ: quo longius Antiochus emotus eſſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarentur, & quicquid eſt terrarum citra Tauri iuga, Gallorum imperio, non veſtro adieciſſetis. Atenim ſunt hæc ita: verum etiam Delphos quõdam cõmune humani generis oraculum, vmbilicũ orbis terrarũ, Galli ſpoliauerunt, nec ideo populus Ro. his bellũ indixit aut intulit. Equidem aliquid intereſſe rebar inter id tempus quo nondum in iure ac ditione veſtra Græcia atque Aſia erat, ad curandum animaduertendúmque quid in ijs terris fieret: & hoc, quo finẽ imperij Ro-

mani Taurum montem ſtatuiſtis: quo libertatem immunitatémve ciuitatibus datis: quo alijs fines adijcitis, alios agro mulctatis, vectigal imponitis: regna augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ veſtræ cenſetis eſſe, vt pacē terra maríq; habeant. An niſi præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis partibus erant, non putaretis liberatā Aſiam? Si Gallorum exercitus effuſi vagarentur, rata dona veſtra, quæ dediſtis regi Eumeni, rata libertas ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos? Te L. Scipio appello, cui9 ego imperio ſuccedens, inuicem imperij tui virtutem felicitatēque pariter non fruſtra ab Dijs immortalibus precatus ſum: te, P. Scipio, qui legati ius, collegæ maieſtatem & apud fratrē cōſulem, & apud exercitum habuiſti: Scitíſne in exercitu Antiochi Gallorū legiones fuiſſe? Videritis in acie eos in cornu vtroque (id enim roboris eſſe videbatur) locatos? pugnaueritis vt cū hoſtibus iuſtis? cecideritis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum ſenatus decreuerat, neq; populus iuſſerat. Sed ſimul, vt opinor, cum ijs decreuerant iuſſerántque, qui inter eius præſidia fuiſſent: ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio,

& cum quo nominatim fœdus vt fieret mandaueratis, omnes hoſtes erant qui pro Antiocho arma aduerſus nos tulerunt. In qua cauſa quum Galli ante omnes fuiſſent, & reguli quidam, & tyranni: ego tamen & cum alijs pro dignitate imperij veſtri coactis luere peccata ſua, pacem pepigi, & Gallorum animos ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſtea quàm indomitos atque implacabiles cernebam, tum demum vi atque armis coërcendos ratus ſum. Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen, geſti reddenda eſt ratio: in quo cõſiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi non apud Romanum, ſed apud Carthaginenſem ſenatum agerem, vbi in crucem tolli imperatores dicuntur, ſi proſpero euentu, prauo conſilio rem geſſerũt. Sed ſi ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiẽdis gerẽdíſq; deos adhibet, quia nullius calũniæ ſubijcit ea quæ Dij cõprobauerunt: & in ſolennibus verbis habet, quum ſupplicationem aut triumphum decernit, quòd bene ac feliciter Rempub. adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbum exiſtimarẽ virtute gloriari pro felicitate mea, exercitúſque mei, quòd tantam nationem ſine vlla militum iactura deuicimus: poſtularẽq; vt Dijs immortalibus honos haberet, & ipſe triũphãs in Ca

Carthaginẽſiũ crudele decretũ

pitolium aſcēderē, vnde votis rite nuncupatis profectus ſum, negaretis hoc mihi cum Dijs immortalibus? iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare, quum mōtem hoſtes cepiſſent, loco munito ſe tenerent? Nempe ad hoſtes eundū erat, ſi vincere vellem. Quid ſi vrbem eo loco haberent, & mœnibus ſe tenerent? nempe oppugnādi erāt. Quid? ad Thermopylas æquóne loco M. Attilius cum rege Antiocho pugnauit? Quid? Philippum nō eodem modo ſuper Aoum amnē iuga tenētē mōtiū T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut vobis videri velint hoſtem fuiſſe, non inuenio. ſi degenerē, & emollitum amœnitate Aſiæ, quid periculi vel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorū, & robore corporum, huícne tantæ victoriæ triumphum negatis? Cæca inuidia eſt P. C. nec quicquam aliud ſcit, q̃ detrectare virtutes, corrumpere honores ac præmia eorum. Mihi quæſo, ita ignoſcatis P. C. ſi longiorem orationem non cupiditas gloriandi, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiam per Thraciam ſaltus patentes qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſilueſtribus facere potui? & præſtare necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? nequid

Inuidiæ mala.

ſarcinarum raperetur? ne quod iumentum ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis vulneraretur? ne ex vulnere vir fortis ac ſtrenuus Q. Minutius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit vt talem ciuem amitteremus, hærẽt: ꝙ ſaltu iniquo, loco alieno quũ adortus hoſtis nos eſſet, duæ ſimul acies primi & nouiſſimi agminis hærentẽ ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circũuenerũt: ꝙ multa milia ipſo die, plura multo poſt dies paucos ceciderunt, & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint, vos ſcituros, quum teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtẽ nõ vidiſſem, tamen triumphum in Thracia duobus prælijs merueram. Sed iam dictum ſatis eſt: quin pro eo ꝙ pluribꝰ verbis vos q̃ volui, fatigaui, veniam a vobis petitã impetratãq; velim, Patres conſcripti.

¶ANNOTA. Tribuni plebis) Defenſio eſt atq; refutatio criminum obiectorum. Exordiũ ducitur à cõſuetudine, & ab aduerſariorum perſona. Hæc cauſa coniuncta eſt: ſtatus abſolutus. ¶Aduerſari) contradicere, intercedere, repugnare. ¶Hoc dederũt) cõceſſerũt, tribuerũt, aſſignarũt. ¶Sed referre) id eſt deliberandũ proponere. ¶Vos tribunos pl.) A minore per amplificationem. ¶Sed cauſam) vide ſupra qd ſit cauſam dicere. ¶Duplex eorũ) Diuiſio. ¶Non ſum poſtulaturus) Refutat quod erat ſibi obiectum, deſumptos à ſe Gallos hoſtes, qui hoſtes non erant.

Pẽdere ſtipẽdiũ Vmbilicus. Vmbilicus orbis terrarum, Delphi. Ad vmbilicum deduci. Eſſe in cauſa.

Longa oratione bellum Gallogrecum oſtendit iuſtũ fuiſſe. ¶Stipendiũ ſcitote) Pendere ſtipendiũ, id ſignificat, quod vulgo dicimus ſoluere tributum. Inde penſio id quod penditur. ¶Vmbilicũ orbis) Vmbilicus dicitur quicquid cuiuſlibet rei mediũ eſt, ac velut centrum. Vmbilicum orbis terrarum, mediũ, ac centrum mundi Delphos eſſe ex hac lectione facile apparet. Ad vmbilicum aliquid deduci dicitur, quando finitur, ꝙ (inquit Porphyrio) in fine librorum ex ligno vel oſſe vmbilici quidã noſtris his ſimiles poni ſolerent: quos & hodie cupreos aut argenteos figi videmus. ¶In qua cauſa) In cauſa qualibet eſſe ab eo deducitur, quod antè poſuit, in cauſam deſcendere. In cauſa igitur eſſe, nihil aliud eſt, q̃ adiungi ad rem quãlibet faciendã aut curandã. Sumitur tam in bonum, q̃ in malum. Quoties in malum ſumitur, ferè quũ ſuſpicamur de quopiã, dicimus, tu es de ijs ipſis: pro, tu in eadem es cauſa. ¶In quo confiderem) Confidere ſuæ cauſæ in aliqua re, eſt quod vulgo dicim⁹ putare ſe habere in ea re æquum, ſiue bonũ ius. ¶Et in ſolẽnibus verbis) legitimis, quæ ſolent in ea re nũcupari. ¶Vnde votis rite nuncupatis) Votorum nuncupãdorum formulam exprimit Liuius ſexto huius, ſed ſpeciem tantum vnius, vnde cæterorum quoque formula colligi poteſt. Itaque viſum fuit verba ipſa ſubijcere. Hæc ipſa ſunt: Si duellum quo cum rege Antiocho ſumi populus iuſſit, id ex ſentẽtia ſenatus populiq; Romani cõfectũ erit: tum tibi, Iupiter, populus Ro. ludos magnos dies decem cõtinuos faciet, donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam ſenatus decreuerit. Quiſquis magiſtratus eos ludos quando, vbiq; faxit, hi ludi recte facti, donáq; recte ſunto. Hactenus Liuius. Hic notandũ illud, ꝙ ſoli conſuli nuncupare votũ licebat. Eã autẽ

Cõfidere cauſę ſuę in aliqua re. Nũcupandorũ votorũ legitima forma apđ Romanos.

formulam in nuncupandis votis præeũte pontifice maximo exprimebant. Quid ſit nuncupare votum, ſupra expoſui. ¶Dic igitur) A neceſſario pugnãdũ fuiſſe iniquo loco demonſtrat. ¶Quid ad Thermopylas) Exempla a pari. ¶Equidem qualẽ) Cõplexione conſtat totus hic locus. ¶Et p̃ſtare) efficere. ¶Ne ex vulnere) Hoc loco nota diligenter hanc formulã: ex vulnere mori, pro quo dicimus mori ex ictu. ¶Ad impedimenta noſtra.) Impedimenta in re militari dicuntur ſarcinæ totius exercitus, quæ vehuntur quocũq; mouentur caſtra, ſed ferè poſt exercitum. Vulgo bagagia dicuntur. Impedimẽta in re militari.

¶Argumentum in CLXXII.

¶Supra oſtenſum eſt, quum Antiochus pacem cum Scipione Aphricano atq; Romanis paciſci vellet, ab ipſo datum legato negotium, vt ſi publicè impetrare non poſſet, priuatim cum Scipione ageret, ita regi placere, vt filius ſine pretio reddatur, ingenſq; auri pondus detur, ſi per ipſum pacem impetraret. Inde ambo Q. Pleminij Scipionis criminandi occaſionem ſe nactos eſſe rati, ei diem dicũt. Is vero quum poſtero die citatus reus magna multitudine amicorum ſeptus in Roſtra ſubiſſet, in hæc verba populum Romanũ admonebat, vt ſecum Dijs actum gratias irẽt, quòd eorum auſpicijs tali die de Carthaginenſibus triumphaſſet: ne videlicet in ea ciuitate quam paulò antè ab hoſtium infeſtiſſimorum impetu atq; armis vindicauerat, cauſam diceret.

¶P. Scipionis Aphricani rei ad Quirites verba. CLXXII.

Hoc die, tribuni pleb. voſq; Quirites, cum Annibale & Carthaginẽſibus ſignis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. Itaq; quũ hodie litibus & iurgijs ſuperſedere æquũ ſit, ego hinc extẽplo in Capitoliũ ad Iouẽ optimũ maximum, Iunonẽq; & Mineruam, cæteróſq; Deos qui Capitolio atq; arci pſident, ſalutandos ibo, ijſq; gratias agã, q mihi & hoc ipſo die & ſepe aliàs egregiè gerendæ Reip. mentem facultatémq; dederunt. Veſtrum quoq;, Quirites, quibus cõmodum eſt, ite mecum, & orate Deos, vt mei ſimiles principes habeatis. Ita ſi ab annis ſeptẽdecim ad ſenectutem ſemper vos ætatem meã honoribus veſtris anteiſtis, ego veſtros honores rebus gerendis præceſſi.

¶EX IX QVARTAE DECADOS, QVI XXXIX.

¶Argumentum in CLXXIII.

¶Sacra Bacchi, quæ Bacchanalia dicuntur, ex Græcia in Ethruriam prius, deinde velut contagione quadam ex Ethruria Romam inuecta erant. Qui ſacris ijs initiabant̃ ſeu mares ſeu fœminæ, noctu coetus cõciliabuláq; faciebant tota vrbe: fœminæ faces ardẽtes pferebãt, quas in aquã demiſſas magia qua-

dã flãma integra efferebant: mares velut capta mente cum iactatione fanatica vaticinabantur. Inde permixti viri fœminis nullum genus libidinis reliquum faciebant: poſtremo & virorum inter ſe & fœminarũ paſſim cõcubitus fiebãt. Hinc rixæ, hinc coniurationes, hinc cædes, hinc nullum non mali genus ſerpebat. Sed nihil non reuelat dies, quanquam diu celatum atq; abſtruſum. Tandem indicio cuiuſdam Ebutiæ primum, deinde Hiſpalæ, quam Ebutia manumiſerat, ad Poſthumiũ conſulem res tota defertur. Is primo quoq; tẽpore ad ſenatum quicquid acceperat defert: cui ob id ipſum habitæ à ſenatu gratiæ. Patres quæſtionem de Bacchanalibus ſacriſque nocturnis conſulibus decernunt. Tum verò & ne qui cœtus nocturni fierent decretum, & datum negotium, vt ſacerdotes qui ſacris ijs præerant, conquirerẽtur. Iam ſuum cuiq; magiſtratui officium de ijs ſacris tollendis iniunctum erat, quum M. Porcius Cato conſul in Roſtra concione aduocata cõſcendit, vnde comprecatus primum Deos, ſicuti aſſolet quoties ad populum magiſtratus verba facturus eſt, in hæc verba de tollendis Bacchanalibus diſſeruit.

¶M. Porcij Catonis conſulis ad populum in fœdum Bacchanalium ritũ concio. CLXXIII.

NVlli vnquã concioni, Quirites, tam nõ ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis cõprecatio Deorũ fuit, quæ vos admoneret hos eſſe Deos, quos colere, venerari, pcariq; maiores veſtri inſtituiſſent: non illos qui prauis & externis religionibus

captas mentes, velut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus & ad omnem libidinem ageret. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio: ſi aliquid ignorabitis, ne locum negligētiæ dem: ſi omnia nudauero, ne nimium terroris offundā vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. vt ad cauendum ſatis ſit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & nunc per vrbem etiam multis locis eſſe, non fama modo accepiſſe vos, ſed crepitibus etiam vlulatibuſque nocturnis, qui perſonant tota vrbe. certum habeo: cæterum quæ ea res ſit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios cōceſſum ludum & laſciuiā credere eſſe: & qualecunque ſit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinē eorū attinet, ſi dixero multa milia hominū eſſe, illico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiūxero, qui, qualeſq; ſint. Primū igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit: deinde ſimillimi fœminis mares ſtuprati, & conſtupratores, fanatici vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribuſq; nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterum incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Maiores veſtri ne vos quidem, niſi quum aut vexillo in arce poſito co-

mitiorũ cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi conciliũ tribuni edixiſſent, aut aliquis ex magiſtratibus ad concionem vocaſſet, forte temere coire voluerunt: & vbicũq; multitudo eſſet, ibi & legitimum rectorem multitudinis cenſebant debere eſſe. Quales primũ nocturnos cœtus, deinde promiſcuos mulierum ac virorũ eſſe creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: non miſereat vos eorum ſolum, ſed etiam pudeat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes, milites faciendos cenſetis Quirites? ijs ex obſcœno ſacrario eductis arma committenda? hi coperti ſtupris ſuis, alieniſque, pro pudicitia coniugum ac liberorum veſtrorum ferro decernerent? Minus tamen eſſet, ſi flagitijs tantum effœminati forent (ipſorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abſtinuiſſent. Nũquam tantum malum in Repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt, ex vno illo ſacrario ſcitote ortum eſſe. Nec omnia in quæ coniurauerunt edita facinora habẽt. adhuc priuatis noxijs, quia nondum ad Rempublicã opprimendã ſatis viriũ eſt, coniuratio ſeſe impia tenet. Creſcit & ſerpit quotidie malum: iam maius eſt,

q̃ capere id priuata fortuna poſſit:ad ſummã Reipu. ſpectat,niſi præcauetis Quirites.Iam huic diurnæ legitimæ ab conſule vocatæ par nocturna concio eſſe poterit.Nũc illi vos ſinguli vniuerſos concionãtes timent: iam vbi vos dilapſi domos & in rura veſtra eritis, illi coierint, conſultabunt de ſua ſalute, ſimul ac veſtra pernicie: tũ ſingulis vobis vniuerſi timendi erunt. Optare igitur vnuſquiſque veſtrum debet, vt bona mẽs ſuis omnibus fuerit:ſi quem libido,ſi furor in illum gurgitem abripuit,illorum eum, cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit,non ſuum iudicet eſſe.Ne quis etiã errore labatur veſtrũ quidem, non ſum ſecurus. Nihil enim in ſpeciẽ fallacius eſt,quàm praua religio.Vbi Deorum numen prætẽditur, celerius ſubit animũ timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid mixtum violemus.Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, ſenatuſconſulta, aruſpicum deniq; reſponſa liberant.Quoties hoc patrũ auorumq; ætate negotium eſt magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent?ſacrificulos vateſq; foro,circo, vrbe prohiberent?vaticinios libros conquirerẽt, cõburerentq;? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquàm more Romano,abolerent?Iudicabant enim prudentiſſimi

viri omnis diuini humaniq; iuris, nihil æque diſſoluēdæ religionis eſſe, q̃ vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædicēda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros, quum demolientes nos Bacchanalia, diſcutiētesq; nefarios cœtus, cerneretis. Omnia Dijs propitijs volentibuſque ea faciemus: qui quia ſuum numen ſceleribus libidinibuſq; contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerūt: nec patefieri, vt impunita eſſent, ſed vt vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæſtionem extra ordinem de ea re mihi collegæq; meo mandauit: nos ipſi, quæ nobis agenda ſunt, impigre exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vrbem minoribus magiſtratibus mandauimus. Vos quoq; æquum eſt, quæ veſtra munia ſunt, quo quis loco poſitus erit, quod imperabitur impigre præſtare, & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur.

¶ANNOTAT. Nulli vnquã) Suaſio in id comparata, vt Bacchanalia tollerētur. Exorditur Cato à cõprecatione Deorum, & atrocitate rei. ¶Agerēt) impellerent, ducerent. ¶Equidem nec quid) Dubitatio vt in tali re maxime conueniēs. ¶Si omnia nudauero) aperuero, patefecero. ¶Bacchanalia) Narratiuncula eſt, quæ propoſitionis vicem ſubire videri poteſt. ¶Fama modo accepiſſe) à multis audiuiſſe. ¶Cæte-

rum quæ ea res ſit)Alij libri hanc totam orationē indigeſto quodam & indiſtincto ordine habent, ita vt vix decimum repetita legentibus ſe offerat, atq; prodat.Itaq; poſt dictiones,non dixero,à quibus intellectus primum inueſtigari & duci debet, comma ſubieci,detracto atq; expūcto altero eſſe,quod abūdabat.

Fanatici.

¶Fanatici) ſunt autore Feſto, qui velut numine diuino afflati atq; agitati vaticinantur, quū re ipſa furore correpti ſint. A fano deduci docet. ¶Maiores veſtri) A more & inſtituto maiorum damnat eum ritum.¶Initientur mares)addicantur & deuoueātur ijs ſacris .Hoc adijcit,quòd Hiſpala inter alia fœdiſſima quæ de Bacchanalibus ad Poſthumiū cōſulem detulerat,addiderat id quoque, biennio antè inſtitutum eſſe, ne quis maior viginti annis initiaretur.

Initiari.

Initiari verbum eſt quod principium cuiuſlibet rei magni momenti denotat, perinde quaſi dicas adiungi, adſciſci, deuoueri,aut conſecrari incipere. Atque hoc loco Liuiano adducor vt facile in animum inducam,vere eos initiari, qui Diui cuiuſlibet inſtitutis ſeſe mancipant:

Initiari ſacris Franciſci,Dominici, & aliorum.

vt initiari ſacris Franciſci,Dominici, Benedicti: aut initiari Benedicto, Franciſco. Nam Liuius paulo ſupra Bacchis initiari dixit: quem locum ſi quis diligenter inſpiciat ea parte qua de Duroniæ cuiuſdam conſilio agitur, hoc ipſum conſtare poterit. ¶Minus tamen) Ab expectatione malorum publicorum. ¶Nec omnia)A metu. ¶Vbi Deorum)Ex hoc vno loco facile apparet quid Romanis religio fuerit,ac quemadmodum religione obſtringerentur. Supra multa quæ ad hanc rem pertinent, ſubieci.

Diſſoluere religionem.

¶Diſſoluendæ religionis)Diſſoluere religionem,multum ab eo differt,quod prius dixit,exoluere religione. Qui enim ſecus aut contra quàm religio concepta dictet a-

que præſcribat facit, is religionem diſſoluit. Qui verò exoluit religione, timorem eum qui animum ſubijt ne contrà aut ſecus quàm conceptum eſt fiat, alteri adimit, & vt vulgo dicimus, deobligat eum, nonnunquam ſuo malo: nec vt religionem violet neceſſe eſt. Nam fieri poteſt, vt errore labamur, quemadmodum Romanos Cato hoc loco quod ad religionem Bacchi attinet, errore labi propè fatetur. Huic ſimile eſt quod paulo antè dixit, liberare religione: atque ſignificat quod vulgo dicimus, deobligare. Liberari verò & exolui religione, deobligari: quibus & alij ablatiui addi poſſunt, vt legibus, præceptis, moribus maiorum, in eadē etiā ſignificatione. ¶Hæc vobis) Cōcluſio. ¶Ne qua ſuperſtitio) Iam vides quemadmodū & religio & ſupſtitio animis noſtris timorē inijciāt ne Deos violemus. Superſtitio autē à religione ſic ſeparatur, vt audacia a fortitudine. Nā qui minima etiā, & quę Diuorū cultū non violatura ſint, ſi fiūt, forte temere, aut conſultò vertit in religionem, ſuperſtitioſus dicitur. Superſtitio verò lex quædam cōcepta de ijs ipſis vocatur. Vnde ducta ſit ſuperſtitio, Cicero de natura Deorum tradit, in hæc verba. Qui totos dies precabantur & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: quod nomen patuit poſtea latius. ¶Quæſtionem) vt nos informemns de hac re. ¶Minoribus magiſtratibus) Maiorem magiſtratum appellat Feſtus conſulem: quod ſi verum eſt definitè, ac ſine exceptione (dictatorem excipio) reliqui omnes minores magiſtratus erūt. Certe hoc mādauerāt cōſules ædilibus curulibus, plebeijs, & triumuiris capitalibus. Cæterum Gellius ex ſentētia M. Meſſalæ ex auſpiciorū ratione maiores minoreſq; magiſtratus intelli-

Exoluere religione.

Liberare & liberari religione, lege, præcepto.

Superſtitioſus.

Superſtitio.

Maior magiſtratus.

Minores magiſtratus.

git: vt maiores ſint, quorũ maiora ſint auſpicia: in quibus conſulem, prætorẽ, & cenſorẽ annumerat. Reliquos minores appellat, quorũ minora auſpicia eſſent. Vide Gellium. ¶Fraude noxiorũ) Noxij appellantur, quos vulgo criminales dicim⁹. Innoxius, innocens.

Noxij.

¶Argumentum in CLXXIIII.

¶Philippus Macedo multa oppida Theſſalorum, Perrhębiorum, Maronitarum, aliorumque populorum ſuæ ditionis fecerat: quę quum repetita permiſſu ſe Romanorum occupare diceret, communi voluntate atq; vno conſenſu eã rem ij populi ad ſenatum deferunt. Senatuſconſulto legati tres, in quibus Q. Cæcilius Metellus fuit, ad diſceptationem finiendam miſſi: quorum primo ſtatim aduentu de ea ipſa re cõcilium indictum eſt: ad quod etiam Philippus conuenit. Cognita cauſa legati decernũt, vt pręſidia Macedonũ ex vrbibus Theſſalorum & Perrhębiorum deducerentur. Inde in Thraciam profecti, de vrbibus eius gentis cognoſcunt. Philippus indigne ferebat omnia non ex animi ſui ſententia, & iure fieri. Itaq; iniurias ſuas in hanc ſententiam legatis expoſuit.

¶Philippi Macedonis ad legatos Romanorum oratio. CLXXIIII.

n On cum Maronitis mihi, aut cũ Eumene diſceptatio eſt, ſed iam vobiſcũ, Romani, à quibus nihil æqui me impetrare iãdiu animaduerto. Ciuitates Ma-

cedonum,quæ à me inter inducias defecerāt, reddi mihi æquum cenſebam: non quia magna acceſſio ea regni futura eſſet (ſunt enim & parua oppida,& in finibus extremis poſita)ſed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatū eſt mihi. Bello Aetolico Lamiā oppugnare iuſſus à conſule M. Attilio, quum diu fatigatus ibi prælijs operibúſque eſſem, tranſcendentem me iam muros à capta propè vrbe reuocauit conſul,& abducere inde copias coegit. Ad huius ſolatiū iniuriæ permiſſum eſt vt Theſſaliæ, Perrhæbiæq; & Athamanū recipere quædam caſtella magis, quàm vrbes. Ea quoq; ipſa vos mihi, Q. Cæcili, paucos ante dies ademiſtis. Pro non dubio paulo ante (ſi Dijs placet) legati Eumenis ſumebāt quæ Antiochi fuerunt. Eumenē æquius eſſe quàm me habere, id ego aliter lōge iudico eſſe. Eumenes eñ, nō niſi viciſſent Romani, ſed niſi bellum geſſiſſent, manere in regno ſuo non potuit. Itaq; ille veſtrum meritum habet, non vos illius. Mei autem regni tantum aberat vt vlla pars in diſcrimine fuerit, vt tria milia talētū, & quinquaginta tectas naues, & omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuiſſem, pollicētem vltro Antiochum in mercedem ſocietatis, ſim aſpernatus: hoſtémque ei me eſſe

prius etiam quàm M. Attilius exercitum in Græciam traijceret,præ me tuli:& cum eo cõſule belli partem quãcunque mihi delegauit, geſſi: & inſequenti conſuli L. Scipioni,quum terra ſtatuiſſet ducere exercitum ad Helleſpontum,non iter tantum per regnum noſtrũ dedi,ſed vias etiam muniui,pontes feci,commeatus præbui,nec per Macedoniam tãtum, ſed per Thraciam,vbi etiam inter cætera pax quoque præſtanda barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga vos,ne dicam merito,vtrũ adijcere vos Romani aliquid,& amplificare & augere regnum meum munificentia veſtra oportebat? an quæ haberẽ aut meo iure,aut beneficio veſtro,eripere?id quod nunc facitis.Macedonum ciuitates,quas regni mei fuiſſe fatemini,non reſtituuntur.Eumenes tanquam ad Antiochum,ad ſpoliandũ me venit,&(ſi Dijs placet)decem legatorum decretum ſpecimen calũniæ impudẽtiſſimæ prætẽdit: in quo maxime & refelli & coargui poteſt. Diſertiſſimè enim planiſſiméq; in eo ſcriptũ eſt, Cherſoneſum & Lyſimachiã Eumeni dari. Vbi tãdẽ Aenus & Maronea & Thraciæ ciuitates adſcriptæ ſunt? Quod ab illis ne poſtulare qdẽ eſt auſus, id apud vos tanquam ab illis impetrauerit,obtinebit ?Quo in numero me apud vos eſſe velitis, refert.Si tanquam inimicum

& hoſtem inſectari propoſitum eſt, pergite vt cœpiſtis facere. Sin aliquis reſpectus eſt mei, vt ſocij, atq; amici regis, deprecor ne me tanta iniuria dignum iudicetis.

ℭANNOTA. Nõ cũ Maronitis) Expoſtulatoria eſt tota, in qua exordium quod furorem quendam & indignationem indicat, ab indignitate ſententiæ latæ à legatis ſumitur. Tota oratione iniuriarum primũ, deinde officiorum nomine cum legatis expoſtulat. ℭQuo in loco) vulgare eſt, vt in exprobratione atque inuectiua ſub finem aduerſarijs vtrãque partem proponamus vtram velint ſequi. Fere fit tamen, vt eam qua ſocietas atque amicitia continetur, magis optare, ad eámq; magis flecti videamur: quod Liui⁹ hac parte diligenter ſeruauit. Quare fortaſſis cuipiã exprobrationẽ verius exprimere videbitur, quàm expoſtulationem.

ℭArgumentum in CLXXV.

ℭLacedæmonij apud Q. Cæcilium legatum primũ, deinde Romę apud ſenatum de iniurijs ſuis quas ab Achæis acceperant, conqueſti ſunt. Inter cætera id quoque criminabantur, mœnia Lacedæmonis ab ijs diruta eſſe, abductam plebem venditam, Lycurgi leges ademptas. Legatio deinde decreta, cuius Appius Claudius princeps erat. Is quum dato concilio expoſuiſſet Achæis ægre ferre ſenatũ quòd Lacedęmonijs tot tamq; graues clades intuliſſent, cædémq; feciſſent eorum qui miſſi fuerant à Philopœmene: tũ Lycortas prætor eorum ita obiectis reſpondit.

¶Lycortæ prætoris Achæorum ad legatos Roma. defenſio.

CLXXV.

Difficilior nobis, Appi Claudi, apud vos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatum fuit. Tunc enim Lacedæmonijs accuſantibus reſpondendum erat: nunc à vobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa dicenda eſt: quam iniquitatem conditionis ſubimus, quòd ab illa ſpe decidimus, iudicis animo te auditurum eſſe, poſita contentione, qua paulò antè egiſti. Ego certe quum ea quæ & hic antea apud Q. Cæciliũ, & poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonij, à te paulo antè relata ſint: non tibi, ſed illis me apud te reſpõdere credebam. Cædem obijcitis eorum qui à Philopœmene prætore euocati ad cauſam dicẽdam, interfecti ſunt. Hoc ego crimen non modo non à vobis, Romani, ſed ne apud vos quidem nobis obijciẽdum fuiſſe arbitror. Quid ita? quia in veſtro fœdere erat, vt maritimis vrbibus abſtinerẽt Lacedæmonij. Quo tempore armis captis vrbes quibus abſtinere iuſſi erant, nocturno impetu occupauerũt, ſi T. Quintius, ſi exercitus Romanus, ſicut antea, in Pelopõneſo fuiſſet, eò nimirum capti & oppreſſi confugiſſent. Cum vos procul eſſetis, quò aliò niſi ad nos ſocios veſtros,

quos antea Ciphio opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiſcum ſimili de cauſa oppugnantes viderãt, confugerent?Pro vobis igitur iuſtum piumq; bellum ſuſcepimus: quod quum alij laudent,reprehendere ne Lacedæmonij quidem poſſint,Dij quoq; ipſi cõprobauerint,qui nobis victoriam dederunt:quonam igitur modo ea quæ belli iure acta ſunt,in diſceptationem veniunt, quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad vos?Noſtrum eſt quòd euocauimus eos ad cauſam dicendam, qui ad arma multitudinem exciuerãt,qui expugnauerant maritima oppida, qui diripuerant,qui cædem principum fecerant. Quòd verò illi veniẽtes in caſtra,interfecti ſunt,veſtrum eſt Areu & Alcibiade,qui nunc nos(ſi Dijs placet)accuſatis:non noſtrũ.Exules Lacedæmoniorum,quo in numero ij quoq; duo fuerunt, & tũc nobiſcum erãt:& quòd domicilio ſibi delegerant maritima oppida,ſe peticos credentes,in eos quorũ opera patria extorres ne in tuto quidem exilio poſſe cõſeneſcere ſe indignabantur,impetum fecerũt. Lacedæmonij igitur Lacedæmonios, nõ Achæi interfecerunt:nec iure,an iniuria cæſi ſint,argumẽtari refert.Atenim illa certe veſtra ſunt, Achæi, quòd leges,diſciplinãq; vetuſtiſſimã Lycurgi ſuſtuliſtis, ꝙ muros diruiſtis: quæ Alij Gytheo.

vtraque ab ijſdem obijci qui poſſunt? quũ muri Lacedæmonis non à Lycurgo, ſed paucos ante annos ad diſſoluendam Lycurgi diſciplinam extructi ſint? Tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi, nõ ciuitati parauerũt: & ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc ſe patriam, & Spartam antiquam agnoſcere dicat. Non Philopœmenem expectare, nec Achæos, ſed vos ipſi Lacedæmonij veſtris manibus amoliri & diruere omnia tyrannidis veſtigia debuiſtis. Veſtræ enim illæ deformes notæ ſeruitutis erant: & quum ſine muris per octingentos propè annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuiſſetis, muris velut compedibus circundatis vincti per centum annos ſeruiſtis. Quod ad leges adẽptas attinet, nego antiquas Lacedæmonijs leges Achæos ademiſſe, quas non habebant, ſed noſtras leges dediſſe: nec male cõſuluiſſe ciuitati, quum cõcilij noſtri eam fecerimus, & nobis miſcuerimus, vt corpus vnum & concilium totius Peloponneſi eſſet. Tunc, opinor, ſi alijs ipſi legibus viueremus, alias iſtis iniunxiſſemus: queri ſe iniquo iure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego, Appi Claudi, hanc orationem qua ſum adhuc vſus, neq; ſociorum apud ſocios, neque liberæ gentis eſſe, ſed verè ſeruorum

diſceptantium apud dominos. Nam ſi non vox illa vana præconis fuit, qua liberos eſſe omnium primos Achæos iuſſiſtis: ſi fœdus ratum eſt: ſi ſocietas & amicitia obſeruatur ex æquo: cur ego quid Capua capta feceritis, Romani, non quæro? Vos rationem repoſcitis, quid Achæi Lacedæmonijs bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt: finge à nobis: quid? vos ſenatores Cāpanos ſecuri non percuſſiſtis? Muros diruimus: vos non muros tantum, ſed vrbem & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, precaria libertas, apud Romanos etiā imperium eſt. Sentio, Appi: & ſi nō oportet, non indignor: ſed oro vos, quantumlibet interſit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hoſtes veſtri noſtrique apud vos ſint, ac nos ſocij, imò ne meliore iure ſint. Nam vt in æquo eſſent, nos fecimus, quū leges ijs noſtras dedimus, quū vt Achæi cōcilij eſſent, effecimus. Parum eſt victis, quod victoribus ſatis eſt: plus poſtulant hoſtes, quàm ſocij habent. Quæ iureiurando, quæ monumētis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atque ſacrata ſunt, ea cum periurio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani, &, ſi ita vultis, etiam timemus: ſed plus veremur & ti-

memus Deos immortales.

¶A N N O T A. Difficilior nobis) Defenſio eſt atq; refutatio criminum obiectorũ. Exorditur à genere accuſatorum. ¶Cauſa dicenda) id eſt, reſpondendũ eſt criminibus obiectis. Alibi expoſui pluribus quid ſit cauſam dicere. ¶Cædem obijcitis) Refutationis principium. ¶Hoc ego crimen)Oſtendit bellum aduerſus Lacedæmonios ſuſceptum iuſtum fuiſſe, à pacto. ¶Noſtrum eſt) Huius partis ſtatus eſt inficiatiuus. ¶Ad cauſam dicendam)ad præſtandum iudicio ipſo culpas fraudéſq; actorum. Nam in hanc ſignificationem hic ſumi puto. ¶Quæ vtraq; ab iiſdem)Iã vide qua arte defendat muros Lacedęmonis dirutos eſſe, vt videantur Achæi ob factum non accuſari & reprehendi, ſed laudari debere. ¶Et ſi exiſtat) emergat, prodeat, reuocetur. ¶Non Philopœmenẽ) Proſopopœia videtur. Nã hæc ipſa Lycurgus dicit: quãquam & à Lycorta dici videri poſſunt. ¶Nam ſi non vox)Potentiſſimis nunc argumentis crimen defendit à ſimili facto Romanorum. Illud enim plurimũ valet non ſolum ad defendendum crimen, ſed etiam ad perficiẽdum ne contra nos ſententiã iudex pronũciet, ſi eius facto noſtrũ tuebimur. Si enim contra nos pronunciauerit, ſe ipſe pœna eadem dignum fatebitur. ¶Securi nõ percuſſiſtis) Hic nota quod nos vulgo dicimus decollari, à Liuio ſecuri percuti dici. ¶Ac nos ſocij.) Particula ac non, connexionem innuit, ſed comparationem, perindéq; valet ac ſi dicas quàm. Pertinet autem ad vocem æquo. ¶Nam vt in æquo eſſent)iure ſcilicet. Eſſe in æquo iure dicuntur quicunque æque liberi ſunt: quod vulgo dicimus eſſe tam magnum magiſtrum vnum, quàm alterum. Ita viuere æquo iure dicuntur, quibus eædem

Securi percuti

Eſſe in æquo iure.

omnino leges impoſitæ ſunt. ¶Cum periurio) Periurium, dictum eſt aut factum, quo quod iureiurando firmatum eſt, violatur. Lacedæmones quæ ab Achęis ſacrata fuerant in æternam memoriam, viſi fuiſſent cogere Achæos peierare, quòd iureiurando interpoſito illi ſacraſſent: cæterum verè à periurio liberati fuiſſent, quin etiam à iureiurando, dum nec autores, nec conſcij. Periurium.

¶EX X QVARTAE DECADOS, QVI XL.

¶Argumentum in tres proximas.

¶Philippo regi Macedonum filij erant duo, Perſeus, & Demetrius. Minor Demetrius multitudinis fauorem emeruerat, gratus iam ab initio Romanis, legationum quas pro patre impigrè executus erat, nomine, alijſq; præclaris reb⁹ quæ in eo prælucebāt. Hoc ipſum Perſeus ægre ferebat, ꝙ eo pacto imperij ſummam mortuo patre ad eum deferendam eſſe facile appareret. Itaq; ſibi adſciſcit Macedonū magnum numerum, qui ſecum patrem regē ſuapte natura in Romanos odio atq; ira concitatum, ad bellū incitarent. Nacti eius rei occaſionem, alij alia in Romanos iaciebant, etiam præſente Demetrio. Impatiens irarum iuuenis, amoris videlicet ſui erga Romanos velut igniculis agitatus, quæcunq; in Romanos dicebant, extemplo dictis refellebat, ita patri ſe ſuſpectum faciens. Inde in conſilium non adhibebatur quoties de Romanis erat conſultandum. Ex eo verò colloquio Perſeus viam ſibi ad augendam eam

ſuſpicionē factā eſſe ratus, nunq̄ non eius cōſilij ſui pficiēdi opportunitatē q̄rebat.forte Baſternæ quidā regij ſanguinis eius gentis in Macedoniā venientes, ſororē ſuam alteri liberorum Philippi ſe dare velle in matrimonium dixerant:quo nuncio Philippo ſupra modum lætanti,quid hæc (inquit Perſeus) profutura ſunt nobis,quum fraude domeſtica plus immineat periculi,quàm præſidij ab externis auxilijs? Præterea poſt conditum luſtrum, quum pro more iuuenes regij ſuis quiſque copijs ſtipati concurrerent,ita tamen,vt Perſei præſertim furore nihil ad iuſtam prælij ſpeciem præter ferrum deeſſet,eo certamine tandem longe ſuperior Demetrij acies apparuit.Quod indigne paſſus Perſeus,quum ad conuiuium à fratre vocaretur, ſe adfuturum acerrime negat.Feſto deinde die iactatis de ludicro vtrinque ſermonibus,ſpeculator ex conuiuio Perſei ad audiēdum quæ iactarentur, forte Perſei iuſſu egreditur, qui a iuuenibus ex triclinio itidem Demetrij egreſſis vulneratus abſceſſit.Eius rei ignarus Demetrius, mox,quin comeſatum, inquit, ad fratrem imus? & iram,ſi qua forte ex certamine reſidet,noſtra hilaritate lenimus?Conclamarunt omnes qui aderāt,pręter eos qui auſi erant facinus,eūdum eſſe.Ita quum ſoli abnuerent, à Demetrio ire coguntur: ac facti ſui non obliti, gladios ſub veſte occultant, quibus ſe,ſi qua vis forte oriretur, defenderent. Speculatores in veſtibulo ædium Perſei ſtabant, qui extemplo ingreſſi ad Perſeum, nunciant Demetrium venire inter multos gladijs cinctos.Hoc nūcio permotus Perſeus,velut in re trepida, claudi quamprimum ianuam iubet. Ita nequicquam pulſatis foribus, domum ſuam totius eius rei ignarus Deme-

trius ad conuiuium redit. Poſtero die quamprimum licuit, in regiam ad patrem Perſeus ire pergit: quem quum ſolito triſtiorem Philippus animaduerteret, quid ea mœſtitia portenderet, rogat. Perſeus ordine rem totam exponit. Tum pater & Demetrium vocari, & amicos aliquot iubet, quibus miſeram ſuam & liberorum conditionem ita vt ſequitur, indicauit. Poſt patrem Perſeus prior Demetrium parricidij accuſat: ſecuta eſt deinde rei defenſio.

¶Philippi Macedonis de ſua liberorũque infelici conditione pronunciatio. CLXXVI.

Edeo miſerrimus pater iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum aut confićti aut admiſſi criminis, labem apud meos inuenturus. Iampridẽ quidem hanc procellam imminentẽ timebã, quũ vultus inter vos minime fraternos cernerem, quum voces quaſdam exaudirem: ſed interdum ſpes animum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe: etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & priuatas multorum ſimultates finitas: ſubituram vobis aliquando germanitatis memoram, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudiniſque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vo-

bis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum,horrendos euentus eorum retuli,quibus ſe,ſtirpemq; ſuam, domos, regna funditus euertiſſent? Meliora quoq; exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges,ſalutarem per multa ſecula ipſis,patriæq;: eandem ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuiq; rapiẽdi tyrannidem exortus ſit, euerſam. Iam hos Eumenem Attalumque fratres à quàm exiguis rebus, propè vt puderet regij nominis,mihi, Antiocho,& cuilibet regum huius ætatis nulla re magis, quàm fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. Ne Romanis quidem exemplis abſtinui,quæ aut viſa aut audita habebã, T.& L.Quintiorum, qui bellum mecum geſſerũt,P.& L.Scipionum, qui Antiochum deuicerunt:patris patruiq; eorum,quorum perpetuam vitæ concordiã mors quoq; miſcuit. Neque vos illorum ſcelus, ſimiliſque ſceleri euẽtus deterrere à vecordi diſcordia potuit: neq; horum bona mens,bona fortuna ad ſanitatem flectere. Viuo & ſpirãte me,hæreditatẽ meam ambo & ſpe & cupiditate improba petitis.Eouſq; me viuere vultis, donec alterius veſtrum ſuperſtes haud ambiguum regem alterũ mea morte faciã.Nec patrem poteſtis pati:nihil chari,nihil ſancti nominis no-

ſtis, cuius vice regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite,conſcelerate aures paternas: decernite criminibus,mox ferro decreturi:dicite palam quicquid aut veri poteſtis,aut cõminiſci libet:reſeratæ aures ſunt,quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.

¶ANNOTA. Sedeo miſerrimus) Pronunciatio eſt amarulenta & flebilis patris liberorum conditionẽ & vicem deflentis,criminantiſq;. Exordium ducitur à rei atrocitate & indignitate. ¶Accuſatorem parricidij) Parricidium nõ tantũ ad parentum cædem pertinet,ſed qualiſcunq; etiam hominis. Nam parricida(inquit Feſtus)non vtiq; is dicebatur, qui parẽtem occidiſſet,ſed qualemcunq; hominem. Hinc ab eodem parrici quæſtores appellantur,qui creari ſolebant cauſa rerum capitalium quærendarum: quos hodie præpoſitos Mareſchallorum vulgo dicimus. Ab alijs parricidarij vocantur. ¶Et reum)Reus proprie is dicitur fieri,qui apud prætorem(vt Aſconius tradit)legibus de crimine obiecto interrogatur. Vt latius patet,reus dicitur, cui crimen capitis præſertem obiectum eſt,ſiue admiſſum,ſiue confictũ. Confictum autem crimen dicitur,quod odio, inuidiave aut qua alia maleuolentia alius ductus in alium cõfert. Admiſſum vero,quod quis concepit,ſiue ſuſcepit,aut re ipſa commiſit atq; perpetrauit. Quod eo libentius notaui, quòd hoc loco admiſſum crimen pro ſuſcepto tantum capitur, quum vix admiſſum dicatur,niſi re ipſa extrinſecus actio ſecuta fuerit. ¶Exaudire) vulgo exaudio verbo vtimur pro eo quod eſt concedo,aut potius exoror: in quam rem

Parricidium. Parricida. Parrici quæſtores. Reum fieri. Reus. Confictum crimen. Admiſſum crimen. Exaudio

autores omnes probatiſſimi verbum audio vſurpāt, nunquam exaudio. Quod ſiquando vſurpent, non in eam rem, ſed perinde valet, quaſi dicas percipio, intelligo, ſed ferè dum aliud agimus. ¶Spes animum ſubibat)ſperabam. Repeti debent hac tota oratione. ¶Iam hos Eumenem)propoſui, aut commemoraui. ¶Neq; vos illorum) quorum diſcordijs & ſimultatibus euentus miſerabiles Rebuſpublicis acciderunt. ¶Conſcelerate aures) contaminate, polluite. ¶Decernite criminib⁹)certate, diſceptate, cōtēdite.

¶Perſei accuſatoris actio in Demetrium fratrem parricidij reum. CLXXVII.

a Perienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendumq; ferro iugulum, quando non creditur niſi perpetratum facinus. Eadem petitus inſidijs audio, quæ latro, atq; inſidiator. Nō nequicquā iſti vnū Demetrium filiū te habere: me ſubditum, & pellice genitum appellant. Nam ſi gradum, ſi charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eū qui feciſſet, ſæuires. Nec adeo tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo meo mouereris, neq; futuro, ſi inſidiātibus ſit impune. Itaq; ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tātum deos, vt à me cœptū ſcelus, in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. Sin autē quod circunuentis in ſolitudine natura ipſa

ſubijcit,vt hominum quos nũquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoq; ferrum in me ſtrictum cernenti,vocem mittere liceat,Per te,patriumque nomen,quod vtri noſtrum ſanctius ſit,iampridem ſentis,ita me audias precor, tanquam ſi voce & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interueniſſes, Demetrium cum armatis nocte intempeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. Quod tum vociferarer in re præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror.Frater, nõ comeſſantium in vicem iamdiu viuimus inter nos: regnare vtique vis:huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat vero etiã patris iudicium. Huc tranſcendere niſi per meum ſanguinem nõ potes.omnia moliris & tentas:adhuc ſeu cura mea,ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo.Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimulacro ludicro pugnæ funeſtum propè præliũ feciſti:nec me a morte aliud vindicauit,q̃ ꝙ me ac meos vinci paſſus ſum.Ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credis ne, pater,inter inermes cõuiuas me cœnaturum fuiſſe,ad quẽ armati comeſſatũ venerũt? Credis nihil à gladijs nocte periculum fuiſſe, quẽ ſudibus te inſpectãte ꝑpè occiderũt?

Quid hoc noctis?quid vt inimicus ad iratum? Quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus venis? Conuiuam me tibi cõmittere auſus nõ ſum: comeſatorem te cum armatis venientem recipiam? Si aperta ianua fuiſſet, funus meũ parares hoc tempore, pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accuſator crimino-ſe, nec dubia argumentis colligẽdo, ago. Quid enim? negat ſe cum multitudine veniſſe ad ia-nuam meam? aut ferro ſuccinctos ſecum fuiſ-ſe? Quos nominauero, accerſe: poſſunt quidẽ omnia audere, qui hoc auſi ſunt: non tamẽ au-debũt negare ſe deprehenſos intra limẽ meũ cum ferro. Si ad te deducerem, rem pro ma-nifeſto haberes: fatentes pro deprehenſis ha-be. Execrare nunc cupiditatẽ regni, & furias fraternas cogita: ſed ne ſint cæcæ, pater, exe-crationes tuæ, diſcerne: diſpice inſidiatorem, & petitum inſidijs, noxiũ huic eſſe caput: qui occiſurus fratrẽ fuit, habeat etiam iratos pa-ternos Deos: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in patris miſericordia & iu-ſtitia habeat. Quò enim aliò confugiam? cui non ſolenne luſtrare exercitus, cui nõ decur-ſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietẽ data naturæ beneficio mortalibus, tuta eſt? Si iero ad fratrem inuitatus, morien-dum eſt: ſi recepero intra ianuam comeſa-

tum fratrem, moriendum eſt. Nec eundo, nec manendo inſidias euito. Quò me conferam? nihil præter Deos, pater, & te colui. Nõ Romanos habeo, ad quos confugiam: periſſe expetunt, quia tuis iniurijs doleo: quia tibi adẽptas tot vrbes, tot gẽtes, modo Thraciæ maritimam oram indignor. Nec me, nec te incolumi Macedoniã ſuam futuram ſperant: ſed ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regẽ regnũq; Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt. Vidiſti heſterno die impetum in me militum. Quid illis defuit, niſi ferrum? Quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerũt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt? Neque hercule iſtum mihi tantum fratri maiori, ſed prope eſt vt tibi quoq; ipſi regi & patri præferant. Iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiã adoleſcẽtiæ ſuæ eſſe æquũ cẽſet. Pro iſto Romani ſtant: pro iſto omnes vrbes tuo impe-

rio liberatæ: pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, pater, quid vſquam aut ſpei, aut præſidij eſt? Quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te cõſuluiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris: & hortatur vt iterũ, & cum pluribus legatis, & primoribus quoq; Macedonum remittas eũ? T. Quintius, qui nunc eſt autor omnium rerum iſti & magiſter, eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit: illic ante omnia clandeſtina concepta ſunt conſilia: quæruntur adiutores conſilijs, quum te plures & principes Macedonum cum iſto mittere iubet. Qui hinc integri & ſynceri Romã eunt, Philippum regem ſe habere credentes: imbuti illinc & infecti Romanis delinimẽtis redeunt. Demetrius ijs vnus omnia eſt: eum iam regem viuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendũ eſt ſtatim non ab alijs ſolũ, ſed etiã à te, pater, cupiditatis regni crimen. Ego vero, ſi in medio ponitur, nõ agnoſco. quẽ enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locum ſuccedam? Vnus ante me pater eſt, & vt diu ſit, Deos rogo: ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor vt ipſe me eſſe velit. Hæreditatem regni ſi pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidẽ ſcelerate cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinem

ætatis,naturæ,moris Macedonum, iuris gentium.Obſtat frater maior,ad quē iure, voluntate etiam patris regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum,fraterna cæde ſit potior: pater ſenex,& filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, quàm vt filij vlciſci necem patiatur.Romani lætabũtur, probabũt, defendent factum.Hæ ſpes incertæ,pater,ſed non inanes ſunt.ita enim res ſe habet,periculũ vitæ propellere à me potes,puniendo eos qui ad me interficiēdum ferrum ſumpſerunt. Si facinori eorum ſucceſſerit,mortem meam idem tu perſequi non poteris.

¶ANNOTAT. Aperienda nimirum)Accuſatio eſt parricidij,& affectati regni.Vide quàm ſubdola atq; occulta ratione & arte à patris regis,qui æque vtrũque reprehenderat,oratione exordiatur, primum vt maiore ratione queri videat̃,deinde ne oratio videatur præmeditata,& domi compoſita. ¶Non nequicquam) non ſine cauſa.¶Me ſubditũ)ſuppoſititium, non verum,& nothum. ¶Et pellice genitum) Quæ dicatur pellex, Feſt⁹ his verbis exponit.Pellices nũc quidem appellantur alienis ſuccumbētes,non ſolum fœminæ,ſed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ vxorem habenti nubat. Hæc Feſtus. Budæo verò pellex eſt quæ viro adhæret cui vxor eſt, tamen ipſa vxor non eſt. Pallax verò, quæ cum cœlibe conſueſcit. ¶Querentem deprehenſas) Liuius citra diſcrimen nunc accuſatiuum, nunc ablatiuum cum præpoſitione

Pellex.

Queri iniurias & de iniurijs.

de verbo queror iungit. ¶Itaque ſi mori.) A perſona patris captat beneuolentiam, rei atrocitate in odium & inuidiam aduerſarium adducendo. ¶Subijcit) dictat, ſuadet, præſcribit, monet. ¶Frater) Auerſio ſermonis ad Demetrium. Speciem habet narrationis magis, quàm confirmationis. ¶In vicem) in modum, in morem. ¶Obſtat ætas) quòd maior natu Perſeus. Demetrius quintum & vigeſimum tantum annum ingreſſus erat, Perſeus quinquennio maior. ¶Obſtat gentium) quòd iure gentium ad maiores natu regni hęreditas pertineat, atque perueniat. ¶Luſtratione) Luſtrandi exercitus is mos Macedonibus erat, vt inter caput mediæ canis præciſæ cum parte adhærente atque extis ad dextram poſitum, & partem reliquam ad læuam, totus exercitus per viam mediam traduceretur. Ac primo quidē agmini arma inſignia omniū Macedonię regum qui ad eā diem fuerant, præferebantur, quæ rex cum liberis ad latera ſua conſiſtentibus ſequebaт. Poſt regem ſubibat regia cohors, cuſtodéſque corporis: poſtremum agmē cætera multitudo claudebat. Peracto ſacro luſtrationis, ex eo loco decurrere moris erat, diuiſáſq; duas acies ex aduerſo concurrere: in quo certamine ſudibus modo præacutis vtebantur: atque in id vnū ſpectaculum exhibebatur, vt ſpeciem quādā & imaginem veri belli præberent. Ego puto hunc Macedonum modum ad nos tranſlatum eſſe, verèq; decurſum concurſúmque eſſe anno antè Lutetię in aduentu Leonoræ reginæ Lutetiam. Itaque decurſus & concurſus mihi eſſe videnт, quod vulgo dicimus iouſtas: decurrere & cōcurrere, quod iouſtare. ¶Crediſne) nunc a coniecturis & ſignis probat facinus ſuſceptū fuiſſe. Hic ab antecedentibus. ¶Quid hoc noctis) A voluntate & facultate. ¶Quos nomina-

Luſtrandi exercit? mos apd Macedonas

Decurſus & cōcurſus. Decurrere & concurrere.

uero) A teſtibus & confeſſis. ℂSi ad te deducerem) Alloquitur patrem. ℂDeprehenſos) quos dicimus inuentos ſuper factum. Alio loco qui deprehenſi eſſent,expoſui. ℂQui occiſurus) Antitheton, ſiue antitheſis. ℂQuò enim aliò) Auget nunc atrocitatem criminis,ſe infirmum oſtendendo, aduerſarium potentem, vt videatur cauſæ ſuæ confidere fretus viribus amicorum. Videtur hic locus cōſtare amplificatione per congeriem. ℂSolenne) Subſtantiuum eſt,niſi ſacrum intelligas. ℂQuò me conferam) Tacitus in inuidiam trahit aduerſarium,aperiendo ſocietatem eius cum aduerſarijs patris. ℂPro iſto) Collectio eſt quędam ſuprà confirmatorum. ℂQuo ſpectare) Auget ſuſpicionem à re incidente tāquam ab antecedentibus.

ℂDemetrij parricidij rei defenſio. CLXXIII.

OMnia quæ reorum antea fuerant auxilia,pater,præoccupauit accuſator, ſimulatiſque lachrymis in alterius perniciem,veras meas lachrymas ſuſpectas tibi fecit.quum ipſe ex quo ab Roma redij,per occulta cum ſuis colloquia dies noctéſque inſidietur vltro mihi:nunc nō inſidiatoris modo,ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret,vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gentium eſſe ait,vt ego ne apud te quidem ſpei quicquam

reliqui habeam, circũuentum, ſolum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obeſt potius q̃ prodeſt, onerat. Iam illud, quàm accuſatoriè, quòd noctis huius crimen miſcuit cum cætera inſectatione vitæ meæ? vt & hoc, quod iam quale ſit ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, cõſiliorum meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento fulciret: ſimul & illud quæſiuit, vt repentina miniméque præparata accuſatio videretur: quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perſeu, ſi proditor ego patris regníque eram, ſi cum Romanis, ſi cum alijs inimicis patris inieram conſilia, non expectatam fabulam eſſe noctis huius, ſed proditionis meæ antè me accuſatum: ſi illa criminoſa ac vana accuſatio erat, inuidiamque tuam aduerſus me magis, quàm crimẽ meum indicatura, hodie quoque eã aut prætermitti, aut in aliud tẽpus differri, vt perſpiceretur vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem & ſingulari genere odij inſidias feciſſes. Ego tamen, quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu cõfudiſti, & noctis huius inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult, vt ſcilicet maiore fratre ſublato,

cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnum futurum eſt: ego minor in eius, quem occidiſſem, ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atq; eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? Nam & ſi in Romanis tantum momenti eſſe credebam, vt quem vellent imponerent Macedoniæ regem, & meæ tãtum apud eos gratiæ confidebam: quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipſis, apud quos aut vera, aut certe ſimulata probitate partam gratiam habeo (ſi quam forte habeo) execrabilis & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cuius virtute & conſilijs me nunc arguis regi, quum & ipſe tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe autorem. Idem non Romanorum ſolum gratiam, ſed Macedonũ iudicia, ac penè omnium Deorum hominũq; conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parē in certamine non futurũ crediderit: idē tanq̃ in alijs omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem vltimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe, vt vter timuerit ne alter dignior videretur regno, is conſilium opprimendi fratris iudicetur cepiſſe? Exequamur tamē quocũq;

modo confiçti ordinẽ criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt, & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum poſt luſtrationem quum concurrimus, & quidem (ſi Dijs placet) luſtrationum die occidere: volui quum ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere: volui quũ comeſatũ gladijs accinčti me ſecuti ſunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuij, comeſationis, quis dies, qualis, quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam victimã prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo ſolito more tua tegentes latera, pater, præuecti ſumus, & ſecutũ eſt Macedonum agmen. Hæc ego, etiam ſi quid antè admiſiſſem piaculo dignũ, luſtratus & expiatus ſacra, tum, quum maxime in hoſtiam itineri noſtro circũdatam intuens, parricidium, venena, gladios in comeſatione præparatos volutabã in animo, vt quibus alijs deinde ſacris contaminatam omni ſcelere gentẽ expiarem? Sed cæcus criminãdi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confundit. Nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minus aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere, vt merito, ſicut feciſti, inuitatus ad cœ-

nam, abnueres? Quum autem iratus negaſſes: vtrum vt placarē te, danda opera fuit, vt aliam quærerem occaſionem, quoniam ſemel venenum parraueram? an ab illo conſilio velut tranſiliendnm ad aliud fuit, vt ferro te, & quidem eo die, per ſpeciē comeſationis occiderē? Quo deinde modo, ſi te metu mortis credebā cœnā euitaſſe meā, nō ab eodē metu comeſationē quoq; euitaturū exiſtimabā? Non eſt res qua erubeſcam, pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus. Tu quoq; velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratū heſternū conuiuiū ſit. Illic etiā prauo forſitā odio prouehēte, ꝙ in iuuenili armorū certamine pars noſtra nō inferior fuerat: miſeria hæc & metus crapulā facile excuſſerūt. quòd ſi non interueniſſent inſidiatores, ſomno ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus erā, nō temperaſſem vino in vnū diē? nō milites meos abſtinuiſſem? Et ne ego me ſolū nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoq; minime malus ac ſuſpicax frater, Nihil aliud ſcio, inquit, neq; arguo, niſi ꝙ cū ferro comeſatū venerūt. Si quærā, vnde idipſum ſcias, neceſſe erit aut ſpeculatorū tuorū plenā domum fuiſſe meam, aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrū, vt omnes viderēt. Et ne qd ipſe aut prius

inquiſiſſe,aut nũc criminoſe argumẽtari videretur,te quærere ex ijs quos nominaſſet , iubebat,an ferrum habuiſſent : vt tanquam in re dubia quum id quæſiſſes quod ipſi fatẽtur, pro conuictis haberentur.Quin tu illud quæri iubes , nũ tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint?num me autore & ſciente?Hoc enim videri vis, non illud quod fatentur,& palam eſt,& ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicũt. Recte an perperam fecerint , ipſi ſui facti rationem reddent:meam cauſam , quæ nihil eo facto contingitur , ne miſcueris , aut explica vtrũ aperte , an clam te aggreſſuri fuerimus. Si apertè , cur non omnes ferrum habuimus ? cur nemo præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt ? Si clam,quis ordo conſilij fuit? Cõuiuio ſoluto,quum comeſator ego diſceſſiſſem , quatuor ſubſtitiſſent , vt ſopitum te aggrederẽtur? Quomodo fefelliſſent & alieni & mei & maxime ſuſpecti quia paulo antè in rixa fuerãt? Quomodo autẽ trucidato te ipſi euaſuri fuerint ? quatuor gladijs domus tua capi & expugnari potuit ? Quin tu omiſſa iſta nocturna fabula,ad id quod doles,quod inuidiam vrit , reuerteris ? Cur vſquam regni tui mentio fuit,Demetri?Cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdã videris,q̃ ego?cum ſpem meã,quæ,ſi tu non eſ-

ſes,certa erat,dubiam & ſolicitam facis?Hæc ſentit Perſeus,& ſi non dicit: hæc iſtum inimicũ,hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuũ criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem,pater,quemadmodũ nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnq̃ de eo forſitan debeam,quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis:ſic illud nec debui facere,nec debeo,vt indignus te patre, indignus omnibus videar. Id enim vitijs meis,non cedẽdo cui ius faſq; eſt, nõ modeſtia conſequar. Romanos obijcis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debẽt,in crimẽ vertis. Ego nec obſes Romanis vt traderer,nec vt legat⁹ Romã mitterer, à te petij:miſſus, ire nõ recuſaui:vtroq; tẽpore ita me geſſi,ne tibi pudori,ne regno tuo,ne genti Macedonũ eſſem. Itaq; mihi cũ Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti, pater: quoad tecum illis pax manebit, mecum quoq; gratia erit. Si bellum eſſe cœperit:qui obſes,qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi Romanorũ gratia, poſtulo:ne obſit,tantũ deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus miſſus ſum: neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini ſit. Ego ſi quid impie in te,pater,ſi quid ſcelerate in fratrem

admiſi,nullam deprecor pœnam. Si innocẽs ſum, ne inuidia conflagrẽ,quum crimine non poſſum,deprecor.Nõ hodie me primũ frater accuſat,ſed hodie primum aperte,nullo meo in ſe merito.Si mihi pater ſuccenſeret,te maiorem fratrẽ pro minore deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare. In eo vbi præſidiũ eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio & comeſatione propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidij dicẽdã:ſine aduocatis,ſine patronis ipſe pro me dicere cogor. Si pro alio dicẽdum eſſet,tempus ad meditandum, & ad componẽdã orationem ſumpſiſſem,quum quid aliud q̃ ingenij fama periclitarer? Ignarus quid accerſitus eſſem, te iratũ, te iubẽtẽ dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. Ille diu antè præparata, meditata in me oratione eſt vſus:ego id tãtum temporis,quo accuſatus ſum,ad cognoſcendum quid ageretur,habui. Vtrum illo momento horæ accuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? Attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid obijceretur,intelligere potui: nedum ſatis ſciam quomodo me tuear.Quid mihi ſpei eſſet,niſi patrem iudicem haberem? apud quem,etiamſi à fratre charitate vincor, miſericordia certe reus vinci non debeo.Ego enim, vt me mihi

tibiq; ſerues,precor:ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. Quid eum, quum regnum ei tradideris,facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet?

¶ANNOTA. Omnia quæ reorum) Defenſio eſt parricidij & cupiditatis regni.Exorditur ab aduerſarij perſona,maxime ab ijs quæ tota propè oratione obiecta erant,in ſumma ea referēdo. ¶Oportuit autem)Hoc verbum repeti debet hac tota oratione. Auerſio eſt ad aduerſarium.¶Occidendi ſui) Legitimæ refutationis principium. ¶Quid ergo) Diluit cauſas obiecti criminis à coniecturis, orationemque nō inter ſe cōuenire docet.¶Tempora quidē) Tollit ſuſpicionē à circūſtantijs,vt temporis,loci,inſtrumenti.¶Diuiſam victimā)canem ſcilicet in partes duas præciſam, vt proximis annotationibus docui. ¶Sed cæcus) Iam apertius mōſtrat, quàm ea quæ congeſta erant, nō cōſentiant in ſummā.¶Te quærere)Ad patrem auertit ſermonem. ¶Aut explica) A coniecturis. Complexione conſtat. ¶Cur vſquā) Se ipſe perſona accuſatoris alloquitur. Nunc cauſas aperit cur hæc Perſeus confinxiſſet. ¶Ego ſi quid) Perorationis principiū videtur,qua magna ex parte affectus mouentur. ¶E conuiuio) Commiſeratione̅ mouet à ratione defenſionis, accuſatoremq; ſuſpectum à præmeditata oratione facit.

¶Argumentum in CLXXVIII.

¶L.Minutius legatus, & duo tribuni militum regreſſi Romam ex Hiſpania nunciarant ſenatui quæ

proſpere ac feliciter illic geſta erant, inter alia duo ſequunda prælia, Celtiberorum deditionem, confectam prouinciam eſſe. Id tamen poſtularant, vt Q. Fuluio inde exercitum deducere liceret, milites enim iam vltrà in eâ prouincia retineri non poſſe, alioqui iniuſſu abituros eſſe, aut certe ſeditionem moturos. T. erat Sempronius prætor, cui ea prouincia decreta erat. Is ne quid faceret quod è Rep. non videretur, iam ex Minutio ipſo quærit quidnam ſentiat ea in re faciundum.

¶T. Sempronij prętoris ad L. Minutium legatum interrogationes. CLXXVIII.

Quæro de te, L. Minuti, quum confectã prouinciam nuncies, exiſtiméſne Celtiberos perpetuò in fide manſuros, ita vt ſine exercitu ea prouincia obtineri poſſit? Si neque de fide barbarorum quicquam recipere aut affirmare nobis potes, & habẽdum illic vtile exercitum cenſes, vtrum tandem autor ſenatui ſis, ſupplementũ in Hiſpaniam mittẽdi? vt ij modo quibus emerita ſtipẽdia ſint, milites dimittãtur, veteribus militib⁹ tyrones immiſceãtur? an deductis de ꝓuincia veteribus legionibus, nouas cõſcribẽdi & mittendi? quum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit? dictu quàm re facilius ſit pro-

uinciam ingenio ferocem rebellatricem conſeciſſe? Paucæ ciuitates, vt quidem ego audio, quas vicina maxime hyberna premebāt, in ius deditionemq; venerunt: vlteriores in armis ſunt. Quæ quum ita ſint, ego tamē hæc prædico, P. C. me exercitu eo qui nunc eſt, Rempub. adminiſtraturum: ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me ad hybernacula electurum, neque nouum militem ferociſſimo hoſti obiecturum.

¶ANNOTA. Confectam prouinciam) Confectum dicitur, quod perfectum eſt & finitum. Cōfecta prouincia, quæ tota in fidem recepta eſt, & pacata. ¶In fide manſuros) Alio loco expoſui quidnam ſit in fide manere. ¶De fide quicquam recipere) ſpondere, polliceri. ¶Supplementum) milites erant, qui cæſorum, aut eorū qui deducti fuerant, ſupplebant locum. ¶Tyrones) noui milites, qui rem militarem nunquam ſecuti ſunt. ¶Emerita ſtipendia) Veterani erant, alijque milites, quorum merito id conceſſum erat, vt cogi militare non poſſent, non minus tamen ſtipendia de publico accipiebant. Ea emerita dicebantur. T. Liuius IX huius vbi de præmio eorum quorum opera Bacchanalia detecta & indicata erant: Senatuſconſultum (inquit) factum eſt, vt ſingulis his centena milia æris queſtores vrbani ex ærario darent, vtique conſul cum tribuniſpleb. ageret, vti ad plebem primo quoque tempore ferrent, vt P. Ebutio emerita ſtipendia eſſent, ne inuitus militaret, néue cenſores equum publicum aſſignarent.

Confectum. Confecta prouincia. Supplementū. Emerita ſtipēdia

¶M.Aemilius Lepidus pōtifex maximus & M. Fuluius graues iam ſæpe ac diu antè inuicem exercuerant inimicitias, quum omnium tribuum conſenſu creati cenſores fuere. Declarati quum nihilo magis redirent in gratiam, quàm ante communem magiſtratum:id ægrè paſſi primores ſenatorum,ad eos ad aram Martis dimiſſis comitijs pro more conſidentes, veniunt, inter quos Q.Metellus pro omnibus vnus in hæc verba ad recōciliationem eos deducere ac reuocare conabatur.

¶Q.Cæcilij Metelli ad M.Lepidum & M. Fuluiū cenſores declaratos de reconciliatione verba. CLXXIX.

On obliti ſumus,Cenſores, vos paulo n ante ab vniuerſo populo Rom. moribus noſtris præpoſitos eſſe, & nos a vobis ea admoneri & fieri, non vos a nobis his debere.Indicandū tamen eſt,quid omnes bonos in vobis aut offendat, aut certe mutatum malint. Singulos quum intuemur, M. Aemili,M. Fului,neminem hodie in ciuitate habemus,quem,ſi reuocemur in ſuffragiū,velimus vobis prælatum eſſe.Ambos quum ſimul aſpicimus,non poſſumus vereri ne male comparati ſitis:nec tantum Reipub.proſit,ꝙ omnibus nobis egregie placetis, quàm ꝙ alter alteri diſplicetis,noceat. Inimicitias per annos multos vobis ipſis graues & atroces geritis: quæ periculum eſt ne ex hac die no-

bis & Reip.quàm vobis grauiores fiant. De quibus cauſis hoc timeamus,multa ſuccurrũt, quæ dicerentur,niſi forte implacabiles fueritis: implicauerint animos veſtros.Has vt hodie,vt in iſto templo finiatis ſimultates,quæſumus vos vniuerſi:& quos coniunxit ſuffragijs ſuis populus Romanus,hos etiam reconciliatione gratiæ cõiungi à nobis ſinatis.Vno animo,vno conſilio eligatis ſenatum,equites recenſeatis,agatis cenſum, luſtrum condatis: quod in omnibus fere precationibus nuncupatis his verbis,vt ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat,id ita vt vere, vt ex animo velitis euenire , efficiatiſque vt quod Deos precati eritis,id vos velle etiam homines credamus.T.Tatius & Romulus,in cuius vrbis medio foro acie hoſtes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Nõ modo ſimultates,ſed bella quoq; finiũtur:ex infeſtis hoſtibus plerũq; ſocij fideles ,interdum etiam ciues fiunt.Albani diruta Alba Romam tradu cti ſunt:Latini,Sabini in ciuitatẽ accepti.Vulgatum illud,quia verum erat,in prouerbiũ venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere eſſe.

ANNOTAT.Non obliti ſumus) Ratio eſt deducendi in ſocietatem & amicitiam eos præſertim,qui quũ cõmunem magiſtratum gerant,inuicem inimi

citias exercent. Exordium ducitur à re pertinēte ad cauſam, nempe quòd omnium ſuffragio ad magiſtratum gerendum delecti ſunt & declarati. Suadet maxime à communi magiſtratu. ¶Si reuocemur in ſuffragium) ſi deintegro comitia indicantur ad creandos alios cenſores. ¶Prælatum eſſe) antepoſitum vobis, digniorem quàm vos, cenſura. ¶Has vt hodie.) A circūſtantijs temporis & loci. ¶Vno animo) Hinc collige cēſorum partes. ¶Quod in omnibus) Ex hoc loco facile apparet nouos magiſtratus, vt primū declarati & renunciati fuiſſent, nuncupare ſolitos certa verba, quæ mox ſubijciuntur. ¶T. Tatius) A pari. ¶Vulgatum illud) Et amici ſiquando inimicitias gerant ſecum, vbi redeunt in gratiam, vehementius ſe amant. Quod Terentius indicat his verbis: Amicorum iræ, amoris redintegratio eſt.

¶Argumentum in CLXXX.

¶Perſeus maior Philippi liberorum non æquo animo ferens audita inuicem accuſatione ac defenſione parricidij, a patre de ea re iudicium in aliud tempus dilatum eſſe, vbi diſquiſitionibus atq; inquiſitionib⁹ in vitam & mores vtriuſq; compertū eſſet vter culpādus foret: nec die nec nocte quicquam prætermittebat, quod ad augendam ſuſpicionem, finiendámq; quàm primum diſceptationem pertineret. Ac eius puto, importunitate ac querelis pater rex victus, Romam legatos duos, quos in neutram partē inclinari putabat, re vera Perſei fautores, mittit, qui de ijs ipſis quæ in Demetrium congeſta crimina erāt, cognoſcerent. Ii erant Philocles & Apelles: qui Roma in Macedoniam regreſſi, literas falſas adulterino T. Quintij ſigno notatas regi reddiderunt, quibus

facile apparebat crimina Perſei in fratrem iacta vera eſſe. Tum verò Perſeus iam victoriã propè in manibus cernens, rurſus fratrem apud patrem accuſat: quo quidem iudicio nihil palam cõtra reum pronunciatum, vt dolo potius interficeretur. Itaque ab Theſſalonica Demetriadem profecturus Philippus, Dida quodam prætore, qui Perſei partium erat, comite Demetrium ad Aſtreum Pœoniæ oppidum mittit. Nec abeſt ſuſpicio, quin ei Didæ digredienti de filio occidendo mandata pater dederit. Profecti ab Aſtreo Heracleam, cum aliјs cœnam illic hilariter celebrant: quo in conuiuio epoto veneno non ita multò poſt & patris crudelitatem, & fratris parricidium, & Didæ ſcelus conquerens innoxius iuuenis abſumptus eſt. Exinde pater rex comperta morte conſcientia ſcelerum premente, vitam triſtem ac miſerabilem egit. Iam Antigonus erat Antigoni alterius (Philippi tutor fuerat) nepos, qui amicus Philippi permanſerat. Is per inuidiam legatorum ſupra nominatorum, qui literis falſis confirmarant crimina Perſei in fratrem, Demetrio occiſo, animo ſuo proponens, mortuo quoque patre magnum ſibi à Perſeo periculum fore, Philippum quotidie ſolicitabat ad veritatem criminis explorandam. Ac forte Xychus conſilij particeps, quum ipſi obuius egredienti à Philippo foret, eius indicio ad Philippum vt cõſcius defertur. Adductus, paruo metu iniecto ordinem omnem facinoris exponit. De legatis ſumptum ſupplicium. Detectas eſſe fraudes audiẽs Perſeus, non temere ſe patri committere auſus, procul inde abfuit. Philippus deinde per occaſionem Antigono voluntatem ſuam de regni hereditate, quam ad eum ſe mortuo venturam deſtinabat, in hæc verba declarauit.

¶Philippi regis Macedonum ad Antigonum de regni hæreditate verba.
CLXXX.

Quando in eam fortunam veni, Antigone, vt orbitas mihi, quam alij deteſtantur parentes, optabilis eſſe debeat: regnum quod à patruo tuo forti nõ ſolum fideli tutela eius cuſtoditum, & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo eſt. Te vnum habeo, quem dignum regno iudicem: ſi neminem haberẽ, perire & extingui id mallem, quàm Perſeo ſceleſtæ fraudis præmium eſſe. Demetrium excitatũ ab inferis; reſtitutúmq; credam mihi, ſi te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori vnus illachrymaſti, in locum eius ſubſtitutum relinquam.

¶ANNOTAT. In eam fortunam) conditionem. ¶Perire & extingui) funditus euerti. ¶Sceleſtę fraudis) φ legatos ſubornauerat. ¶Infelici errori) φ infeliciter errauit dando mandata Didæ de filio occidẽdo, φq; temere delatis criminibus credidiſſet. Vide argumentum.

EX I QVINTAE DECADOS, QVI XLI.

¶Argumentum in CLXXXI.

¶Altius repetenda eſt priorum tẽporum ratio. Perſeus, qui patris Philippi fugiens conſpectũ in Thra-

cia erat,per medicũ qui curationi Philippi præerat, eo ipſo tempore quo deſperationis notæ apparue‑ rant,de patris morte factus eſt certior.Eo nuncio læ tus factus, quanta maxima celeritate potuit in Ma cedoniam rediјt . Ita præter omnium propè opi‑ nionem & expectationem regno potitur: ac primo quoque tempore legatos Romam mittit non ſolum ad amicitiam paternam renouandam, ſed ad peten‑ dũ quoq; vt rex appellaretur.Solicitabat inde ad bel lum ſuorum animos, mixtíſq; inter Dardanos Ba‑ ſtarnáſq; certaminibus,facile apparebat ex ijs quę le gati Romanorum retulerant,breui oriturum bellũ: quum Romã ipſe legatos mittit,qui purgarent nec accitos ab eo Baſtarnas,nec eo autore quicquã face re.Romani excuſationem non acceperunt, tantũq; moneri per legatos iuſſus eſt,vt fœdus renouatũ nõ violaret.Forte per eos dies quidam Dolopum iã pa‑ rere imperio eius abnuebant, ita vt ſi quibus forte de rebus diſceptandum eſſet,ab eo ad Romanos re‑ uocarent.Ipſe cum exercitu profectus eam totã gẽ‑ tem ſub ius iudiciũq; ſuum coëgit.Inde per Oetæos montes tranſgreſſus,religionibus quibuſdam animo iniectis,oraculum aditurus Delphos aſcendit. Ter‑ ror omnium ad quos fama eius tranſitus peruene‑ rat,mentes occupauerat,ne bellum inferre vellet.Is tamen illic tres dies cõmoratus,per Achaiam Theſ‑ ſaliãq; ſine dãno & iniuria agrorum per quos iter fe cit,in Macedoniã regreſſus eſt.Exinde cogitare cœ‑ pit omnium earum gentium quibuſcum patri regi ſimultates fuerant,ſocietatem & amicitiã cõcilian‑ dam eſſe.Forte paucis antè diebus Achæi Macedo‑ nibus finibus ſuis interdixerant, quo propè tempo‑ re ſeruitia eius gentis in Macedoniam fugerant.Ita‑ que iam tempus veniſſe ratus Perſeus reconciliãdæ

gratiæ cum Achæis, comprehēſos ſeruos remiſit cū literis, q̄bus, vt facile apparet ex concione proxima (nam hoc loco ſenſus nonnulli apud Liuium deſide rantur) ſocietatem repetebat. Iam tum factiones Achæorum erant duæ: Xenarchus prætor pro Perſeo ſtabat, Callicrates aduerſarius. Itaq; quū ab Xenarcho prætore eæ ipſæ literæ recitatæ forent, tū Callicrates in hæc verba inuiolatū fœdus Romanis ſeruandum eſſe, non ſocietatem cum Perſeo iungēdam ſuaſit, quæ deinde Xenarchus refutat.

¶ Callicratis Achæi aduerſus Perſeum oratio. CLXXXI.

Parua, aut mediocris res, Achæi, quibuſdam videtur agi: ego maxime grauiſſimam omnium non agi tantum arbitror, ſed quodammodo actam eſſe. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibúſq; ipſis finibus interdixiſſemus, maneréq; id decretum, ſcilicet ne legatos, ne nūcios admitteremus regum, per quos aliquorū ex nobis animi ſolicitarentur: ij concionantem quodammodo abſentem audimus regem, &, ſi Dijs placet, orationē eius probamus: & quum feræ beſtiæ cibū ad fraudem ſuam poſitum plerūq; aſpernētur & refugiant, nos cæci ſpecie parui beneficij ineſcamur, & ſeruulorū minimi pretij recipiēdorū ſpe, noſtram ipſorū libertatē ſubrui & tenta-

ri patimur. Quis enim non videt viã regiæ ſocietatis quæri, qua Romanũ fœdus quo noſtra omnia cõtinentur, violetur? niſi hoc dubium alicui eſt, bellandũ Romanis cũ Perſeo eſſe: & quod viuo Philippo expectatũ, morte eius interpellatũ eſt, id poſt mortẽ Philippi futurũ. Duos, vt ſcitis, habuit filios Philipp9, Demetrium, & Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, fauore Macedonũ longe præſtitit Demetrius: ſed quia in Romanos odij regnum poſuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, q̃ Romanæ amicitiæ initæ occidit: Perſea, quem populus Ro. prius penè q̃ regni hæredẽ futurũ ſciebat, regẽ fecit. Itaque quid hic poſt mortẽ patris egit aliud, q̃ bellũ parauit? Baſtarnas primũ ad terrorẽ omniũ Dardaniã immiſit: q ſi ſedẽ eã tenuiſſent, grauiores eos accolas Græcia habuiſſet, q̃ Aſia Gallos habeat. Ea ſpe depulſus, non tamẽ belli cõſilia omiſit: imò ſi vera volumus dicere, iã inchoauit bellũ. Dolopiam armis ſubegit: nec prouincias de cõtrouerſis ad diſceptationem populi Ro. audiuit. Inde trãſgreſſus Oetã, vt repẽte in medio vmbilico Græciæ cõſpiceret, Delphos aſcẽdit. Hæc vſurpatio itineris inſoliti quò vobis ſpectare videt? Theſſaliã deinde pagrauit: q ſine vlli9 eorũ quos oderat, noxia, hoc magis tẽtationẽ metuo. Inde lr̃as ad

nos cum muneris ſpecie miſit: & cogitare iubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc eſt, vt decretum quo arceantur Pelopõneſo Macedones, tollamus: rurſus legatos regios, & hoſpitia cum principibus, & mox Macedonũ exercitus, ipſum quoq; à Delphis (quãtum enim interluit fretũ?) traijciẽtem in Pelopõneſum videamus: immiſceamur Macedonibus armantibus ſe aduerſus Romanos. Ego nihil noui cenſeo decernendum, ſeruandáq; omnia integra, donec ad certum dirigantur, vanúſne hic timor noſter, an verus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanóſq; manebit, nobis quoq; amicitia & commercium ſit: nunc de eo cogitare periculoſum & immaturum videtur.

¶ANNOTATIO. ¶Parua aut mediocris.) Ratio eſt auertendi animos à ſocietate eius qui multis ſuſpectus eſt, quum præſertim petere videtur. A re ipſa & deliberatione de ea re ducitur exordium. Diſſuadet maxime ab æquo & iuſto. ¶Finib9 interdixiſſemus) Ita ferè interdico pro arceo & prohibeo iũgi ſolet datiuo perſonæ, & ablatiuo rei. Aliâs ablatiuus accuſatiuo commutatur. ¶Maneréq;) perſeuerare, ſtare, perſtare, & durare. ¶Scilicet ne legatos.) Argumentum ipſum, quicquid continetur hac concione, planè indicabit. ¶Ii concionantẽ) nos Achæi. ¶Ineſcamur) fallimur, circunuenimur. Metaphora ſumpta à piſcibus, qui hamo cibis ijs qbus delectantur, circumfuſo, ad odorem eorum venientes, facile

capiũtur. ¶Interpellatũ) interturbatum, impeditũ. ¶Egit aliud quàm) Ferè in ſimili formula prius verbum omittitur. Quid aliud q̃ bellũ parauit? Hoc notandum tanquam nouum. ¶Quomodo in reliquũ) Nouè dixit pro in poſterũ. ¶Tollamus) aboleamus, abrogemus. ¶Commercium) coniunctio, ſocietas.

¶Arconis fratris Xenarchi prætoris Achæorum pro Perſeo refutatio. CLXXXII.

Difficilem orationem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo diſſentimus, fecit. Agendo enim Romanæ ſocietatis cauſam ipſe, tentarique & oppugnari dicẽdo, quem nemo neq; tentat, neq; oppugnat, effecit vt qui ab ſe diſſentiret, aduerſus Romanos dicere videretur. Ac primum omniũ tanquam non hic nobiſcum fuiſſet, ſed aut ex curia populi Romani veniret, aut regum arcanis intereſſet, omnia ſcit & nunciat quæ occultè facta ſunt: diuinat etiã quæ futura fuerãt ſi Philippus vixiſſet: qd ita Perſeus regni hæres ſit, quid parẽt Macedones, qd cogitẽt Romani. Nos autem, qui nec ob quã cauſam, nec queãdmodũ perierit Demetrius, ſcimus, nec qd Philippus ſi vixiſſet facturus fuerat: ad hæc quæ palã gerũtur, cõſilia noſtra accõmodare oportet. Ac ſcimus Perſea regno accepto ad legatos Romanos veniſſe, ac regem Perſea à populo Rom. appellatum: audimus

legatos Romanos veniſſe ad regem, & eos benignè exceptos. Hæc omnia pacis equidẽ ſigna eſſe iudico,non belli:nec Romanos offendi poſſe, ſi vt bellum gerentes eos ſecuti ſumus, nunc quoq; pacis autores ſequamur. Cur quidẽ nos inexpiabile omnium ſoli bellum aduerſus regnum Macedonũ geramus, non video. Opportuni propinquitate ipſa Macedoniæ ſumus:an infirmiſſimi omnium, tãquam quos nuper ſubiecit Dolopes? Imò contra ea vel viribus noſtris Deûm benignitate, vel regionis interuallo tuti. Sed ſumus æquè ſubiecti, ac Theſſali, Aetolique. Nihilo plus fidei autoritatiſq; habemus aduerſus Romanos,qui ſemper ſocij atq; amici fuim9, quàm Aetoli,qui paulò antè hoſtes fuerunt. Quod Aetolis,qđ Theſſalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ cũ Macedonibus iuris eſt,idẽ & nobis ſit.Cur execrabilis iſta nobis ſolis velut deſertio iuris humani eſt? Fecerit aliqdPhilippus cur aduerſus eũ armatũ & bellũ gerẽtẽ hoc decernerem9:quid Perſeus nouus rex omnis iniuriæ inſons ſuo beneficio paternas ſimultates obliterãs meruit?cur ſoli omniũ hoſtes ei ſumus? Quanquã & illud dicere poteram,tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuiſſe,vt Philippi vnius iniurias,ſi quæ forte fuerũt,vtique poſt mor-

tem quum claſſis Romana Cenchris ſtaret, conſul cũ exercitu Velatiæ eſſet, triduũ in cõcilio fuimus conſultantes vtrum Romanos an Philippũ ſequeremur ✠ nõnihil'metus præſens ab Romanis ſententias noſtras inclinarit: fuit certe tamẽ aliquid, quod tã lõgam deliberationẽ fecerat: id quod erat vetuſta coniunctio cũ Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa: non vt præcipuè amici, ſed ne præcipue inimici ſimus: ne id quod non agitur, Callicrates, ſimulauerimus. Nemo nouæ ſocietatis, aut noui fœderis, quo nos temere illigemus, conſcribendi eſt autor, ſed commercium tantum iuris præbẽdi, repetendiq; ſit, ne interdictione finium noſtrorum & nos quoq; regno arceamus, nec ſeruis noſtris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt? Quid rẽ paruã & apertam magnã & ſuſpectã facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid vt ipſi locũ aſſentandi Romanis habeam⁹, ſuſpectos alios ac inuiſos efficimus? Si bellũ erit, ne Perſeus quidẽ dubitat quin Romanos ſecuturi ſimus: in pace etiam ſi nõ odia finiũtur, intermittantur. Aliqua deſunt.

¶EX II QVINTAE DECADOS, QVI XLII.

¶Argumentum in CLXXXIII.

¶Perſea regem Macedonum & à multis & ipſi Romani miſſis in Macedoniam legatis in eam rem, ſed alia ſpecie, bellum ſumma vi apparare audiuerant. Eumenes erat rex, cui à ſenatu maximus honos adiectis ipſius regno finitimis regionibus habitus erat. Ob hæc Romanorũ in ſe merita, ad fidem ſuã pertinere ratus, videre ne quid Romani caperent detrimenti, ea præſertim re, cui ſuo iudicio obſiſti ab ijs poſſet: Romam veniens, nũciauit quidnam Perſeus moliretur, & qua ille fiducia tentare vellet. Poſtremo in hæc verba rem totam confirmauit.

¶Eumenis regis in ſenatu oratio. CLXXXIII.

n On ego hæc incertis iactata rumoribꝰ, & cupidiꝰ credita, quia vera eſſe de inimico crimina volebam, affero ad vos P.C. ſed comperta & explorata, haud ſecus quàm ſi ſpeculator miſſus à vobis ſubiecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod amplum & egregium vos feciſtis, mare tantum traieciſſem vt vana ad vos afferendo, fidem abrogarem mihi. Cernebã nobiliſſimas Aſiæ & Græciæ ciuitates in dies magis denudanteis iudicia ſua, mox, ſi permitteretur, eò proceſſuras, vnde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Perſea non continentem ſe Macedoniæ regno, alia armis occupãtem, alia quæ vi ſubigi non poſſunt, fauore ac beneuolentia complectentem.

Videbam q̃ impar eſſet ſors, quum ille vobis bellum, vos ei ſecurã pacem præſtaretis: quãquam mihi quidem nõ parare, ſed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim ſocium atq; amicum veſtrum regno expulit. Artetarum Illyriũ, quia ſcripta ab eo quædam vobis cõperit, ſocium item atq; amicum veſtrum interfecit. Euerſam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduerſus eũ in concilio Bœotorũ locuti fuerãt, delaturoſq; ad vos quæ agerentur, profeſſi erant, tollẽdos curauit. Auxilium Byzãtijs aduerſus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit. Theſſaliam & Doridem cum exercitu peruaſit, vt in bello inteſtino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miſcuit omnia in Theſſalia Perrhæbiaq; ſpe nouarũ tabularũ, vt manu debitorum obnoxia ſibi optimates opprimeret. Hæc quum vobis quieſcentibus & patientibus fecerit, & conceſſam ſibi Græciam eſſe à vobis videat, pro certo habet neminem ſibi antè quàm in Italiam traiecerit, armatum occurſurum. Hoc quàm vobis tutũ aut honeſtũ ſit, vos videritis: ego certe mihi turpe eſſe duxi prius Perſea ad bellum inferendum, quàm me ſocium ad prædicendum vt caueretis, venire in Italiam. Functus neceſſario mihi officio, & quodammodo liberata

atque exonerata fide mea, quid vltra facere poſſum, quàm vti Deos Deaſque precer, vt vos & veſtræ Reip. & nobis ſocijs atque amicis, qui ex vobis pendemus, conſulatis?

ℭANNOTAT. Non ego hæc) Tota nũciatoria eſt: quæ non principium eſt totius orationis. Nã & multo plura Liuius ſua perſona refert. ℭQuàm ſi ſpeculator) Speculator eum magis ſignificat, qui procul mittitur, quidnam hoſtes faciant, facturíve ſint, cogniturus. Explorator ferè in propinquo conſiliũ hoſtium perueſtigat. Index is dicitur, qui factum occultum ad eos defert, ad quos aut pertinet, aut non pertinet. Hinc indicium demonſtratio, atque vt ita dicam, detectio facinoris clandeſtini, ſed per eum qui eius conſcius ſit, impunitate propoſita. Indicare ita rem occultam deferre. Hæc ferè in malum accipiũtur. Indices vulgo appellamus decelatores. Hoc eõ pluribus expoſui, ꝙ & paucis familiare ſit, & Liuius in eam rem ſemper vtatur. ℭSubiecta oculis) poſita in oculis. ℭFidem abrogarem) Fidẽ abrogare ſibi, eſt aut mentiendo, aut agendo quæ ad fidem non pertinent, facere ne quid credatur. Vulgo dicimus perdere creditum ſuum erga aliquem. ℭNon cõtinentem ſe) qui non contentus erat, cui non ſatis erat regnũ. ℭQuàm impar eſſet ſors) conditio. ℭPeruaſit) peragrauit, emenſus eſt. ℭConfudit & miſcuit) perturbauit, peruertit. ℭVt manu debitorum) multitudine. ℭLiberata atq; exonerata fide) Hic rurſus fides ſumi videtur pro cõſcientia. Et certe conſcientia à fide non diſcrepat alio, q̃ ꝙ latius patet. Fidem intellige legem quandã, ſiue timorem, qui animum ſubijt ne violentur conuenta. Ita conſcientia & religionem continet, & fidem, & iuris ſpecies: timor

Margin notes: Speculator. Explorator. Index. Indiciũ. Indicare. Abrogare fidem ſibi. Fides. Conſciẽtia.

quidam ſcilicet, qui animis noſtris iniectus eſt, ne quid eorum violemus. Hinc prouerbium natum, Conſciẽtia mille teſtes. Alibi & de hoc ipſo vocabulo dixi. ¶Ex vobis pendemus) quorum ſalus in vobis poſita eſt.

¶Argumentum in CLXXXIIII.

¶P. erat Licinius cõſul, cui Macedonia prouincia obuenerat. Is ex autoritate Patrum legiones in Macedoniã contra Perſea educturus, tribunis militum curam mandauerat citandi veteres quoſq; milites, & centuriones. Iam illi centuriones, ſed qui primos pilos alias duxiſſent, citabant, quum ex ijs qui citati erant, tres & viginti tribunos ple. appellarunt. Agebatur res ad ſubſellia tribunorum, quò M. Popilius qui biennio antè conſul fuerat, veniens, pro centurionibus verba fecit. Licinius conſul pro ſe ipſe ſenatuſcõſultum recitari iuſſit, quo inter alia hoc quoque continebatur, vt veteres centuriones ad bellum Macedonicũ ſcriberentur, nec vlli qui maior annis quinquaginta nõ eſſet, vacatio militiæ cõcederetur. Itaq; deprecabatur ne à quoquã prohiberetur aſſignare quẽ cuiq; ordinẽ ex Repu. videretur. Sp. Liguſtinus erat ex ijs qui tribunos pl. appellarãt. Is poſteaquàm conſul quę voluerat dixit, à cõſule & tribunis petijt, vt ſibi aliquid ad populũ agere liceret. Omnibus permittentibus in hãc ſentẽtiã ſuã cauſam egit.

¶Sp. Liguſtini centurionis ad populũ verba, ne ipſi ordo inferior aſſignaretur. CLXXXIIII.

Purius Liguſtinus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriũdus, Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, &

paruum tugurium, in quo natus, educatuſque ſum, hodieq; ibi habito. Quum primum in ætatem veni, pater mihi vxorē fratris ſui filiam dedit, quæ ſecum nihil attulit præter libertatem, pudicitiamq;, & cum his fœcūditatem quāta vel in diti domo ſatis eſſet. Sex filij nobis, duæ filiæ ſunt, vtræq; iā nuptæ. Filij togas virileis habēt, duo ꝑtextati ſunt. Miles ſum fact⁹ P. Sulpitio C. Aurelio cōſulib⁹. In eo exercitu qui in Macedoniam eſt tranſportatus, biēnium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem: tertio anno virtutis cauſa mihi T. Quintius Faminius decumū ordinē haſtatum aſſignauit. Deuicto Philippo, Macedonibuſq;, quum in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus, continuo miles voluntarius cum M. Porcio conſule in Hiſpaniā ſum profectus. Neminem omnium imperatorum qui viuant, acriorem virtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti ſunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum haſtatū prioris cēturiæ aſſignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus ſum in eum exercitū qui aduerſus Aetolos & Antiochum regem eſt miſſus: à M. Cælio mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. Expulſo rege Antiocho, ſubactis Aetolis, reportati ſumus

in Italiam, & deinceps bis, quæ annua merebant legiones, ſtipẽdia feci. Bis deinde in Hiſpania militaui, ſemel Q. Fuluio Flacco, iterũ T. Sempronio Graccho prætoribus: à Flacco inter cæteros quos virtutis cauſa ſecum ex prouincia ad triumphũ deducebat, deductus ſum: à T. Graccho rogatus in prouinciam ij. Quater intra paucos annos primum pilũ duxi: quater & tricies virtutis cauſa donatus ab imperatoribus ſum: ſex ciuicas coronas accepi: xxij. ſtipẽdia annua in exercitu emerita habeo, & maior ſum annis quinquaginta. Quòd ſi mihi nec ſtipẽdia omnia emerita eſſent, nedum ætas vacationem daret: tamẽ quum quatuor milites pro me vno vobis dare, P. Licini, poſſem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro cauſa mea dicta accipiatis velim: ipſe me quoad quiſquã qui exercitus ſcribit, idoneũ militem iudicabit, nunquã ſum excuſaturus. Ordinem quo me dignum iudicẽt tribuni militum, ipſorum eſt poteſtatis: ne quis me virtute in exercitu præſtet, dabo operã, vt ſemper ita feciſſe me & imperatores mei, & qui vnà ſtipendia fecerunt, teſtes ſunt. Vos quoque æquum eſt, commilitones, ſi appellationis vobis vſurpatis ius, quum adoleſcentes nihil aduerſus magiſtratuum ſenatúſque autoritatem vſquam feceritis, nunc quoque in

poteſtate ſenatus ac conſulum eſſe: & omnia honeſta loca ducere, quibus Remp. defenſuri ſitis.

¶ANNOTATIO. Iugerum agri) Budæus noſter in Aſſe multis verbis diligentiſſimè iugeri menſuram inueſtigat. Ac eò tandem rem deducit, vt iugerum Romanũ vulgare capere fateatur duodetriginta milia & octingentos pedes: Pariſinum quadraginta octo milia & quadringentos pedes. Qui plura velit, locum indicaui. ¶Filij togas viriles) Ex hoc loco facile apparet prætextam fuiſſe etiã plebeiorũ puerorum prius quàm togam virilem ſumerent. ¶Decumum ordinem haſtatum) Haſtati erant, qui in prima acie pugnã occipiebãt, vt alio loco ex Liuio docui. Ordo haſtatus dicitur is, in quo haſtati erant. Decumum ordinem vocat decimum, ſicut Cicero in Verrem decumam appellat, decimam partẽ frugũ quæ ex iugero alijſq; agris capiebantur (hodie decimas dicimus) vel legendum eſt decumanum, quo nomine antiqui quidlibet magnũ ſignificabãt: vt intelligatur magnus ordo haſtatus ei aſſignat⁹ fuiſſe. Nã multos ordines haſtatorũ fuiſſe ſupra oſtendi. ¶Miles voluntarius) dicebatur, qui voluntate atq; ſponte ſua, etiam ſi cogi non poſſet, nomina militiæ dabat. ¶Primus princeps) Centurio prioris centuriæ. Nam Liuius autor eſt, quũ plures Romę ordines militum fuerint, ordinem vnũquẽq; duos centuriones habuiſſe, vnum vexillarium, quem hic primum principem appellat, niſi primus pilus, aut primipilus legendum ſit. ¶Sex ciuicas) Ciuica corona erat, quæ à milite dabatur ei à quo ſeruatus in bello fuiſſet, tanq̃ teſtis ſalutis ac vitæ retentæ. Multa Gellius libro v præcipit. ¶Stipendia annua) Virtutis cauſa cõceſſa. Ita co-

Iugerũ Romanum. Iugerũ Pariſinum. Haſtati. Decumum. Decuma. Decumanum. Miles voluntarius. Ciuica corona.

gi nõ poterat. ¶Necdũ ætas vacationem daret) necd adhuc ætas mea me a militię munere vindicaret. Nã ex ſenatuſcõſulto ij modo ſcribi poterant, qui maiores annis quinquaginta nõ eſſent. ¶Ordinẽ, quo me) Aut nominandi caſu ordo legi debet, aut certe verbũ aſſignare ſiue attribuere intelligendum. ¶Si appellationis) prouocationis ad tribu. pleb.

¶Argumentum in CLXXXV.

¶Quo propè tẽpore in Macedoniam P. Licinius cõſul, cui ea prouincia obuenerat, legiones tranſportare pararet, quinqꝫ legati, in quibus Q. Martius, & A. Attilius erant, miſſi in Græciam. Ii regiones ad quas ꝓfecturi erant, ita inter ſe diuiſerãt cũ militibus, vt Martio & Attilio Epirus Aetolia & Theſſalia circũeundæ aſſignarentur, vnde in Bœotiam & Eubœam tranſirent: inde vero in Peloponneſum traijcerent. Iã prius quàm à Corcyra digrederent̃ legati, a Perſeo allatæ erant literæ, quibꝰ inter alia ille q̃rebat quænã eſſet cauſa Romanis in Græciã traijciendi copias, aut vrbes occupandi. Iis nullũ reſponſum aliud dare placuit, q̃ ꝙ legatis datũ negotiũ erat, vt regi nunciarent, præſidij tantũ cauſa profectos. Quũ verò Martius & Attilius obeuntes regiones attributas, iam in Theſſaliam perueniſſent, legati rurſus à Perſeo venerunt, qui facta dicẽdi poteſtate petierũt, vti regi fieret poteſtas in colloquium veniendi. Martius non immemor hoſpitij Philippi regis, non grauatè cõceſſit. Datis itaqꝫ obſidibus nihil fraudis facturos Macedonas, confederũt Martius & Perſeus: ac prior Martius ita quæ dę Perſeo iactata erãt ab Eumene, retulit. Ea deinde Perſeus refutat.

¶Q. Martij legati Roma. ad Perſea regem Macedonum verba. CLXXXV.

Xpectari nos arbitror, vt reſpōdea-
e mus literis tuis,quas Corcyram mi-
ſiſti:in quibus quæris,quid ita legati
cum militibus venerimus,& præſidia in ſingu
las vrbes dimittamus.Ad hanc interrogatio-
nē tuam & non reſpondere vereor,ne ſuper-
bum ſit:& vera reſpondere, ne nimis acerbū
audienti tibi videatur. Sed quum aut verbis
caſtigandus aut armis ſit, qui fœdus rumpit:
ſicut bellum aduerſus te alij quàm mihi man
datum malim,ita orationis acerbitatē aduer-
ſus hoſpitem,vtcūq; eſt,ſubibo:ſicut medici,
quum ſalutis cauſa triſtiora remedia adhibēt.
Ex quo regnum adeptus es,vnā rem te, quæ
facienda fuerit,ſenatus feciſſe cenſet, ꝙ lega-
tos Romam ad renouandū fœdus miſſos eſſe
iudicat potius,quàm quum renouatum eſſet,
violandum.Abrypolim ſocium atq; amicum
populi Ro.regno expuliſti.Artetari interfe-
ctores,vt cæde(ne quid vltra dicam) lætatum
appareret,recepiſti,qui omnium Illyriorū fi-
diſſimum Romano nomini regulum occide-
rant.Per Theſſaliam & Malienſem agrum cū
exercitu cōtra fœdus Delphos iſti:Byzātijs
item contra fœdus miſiſti auxilia.Cum Bœo-
tijs ſocijs noſtris ſecretam tibiipſi ſocietatē,
quam non licebat,iureiurando pepigiſti.The
banos legatos Euerſam & Callicritū veniē-

tes a nobis quærere malo quis interfecerit, q̃ arguere. In Aetolia bellum inteſtinum, & cædes principũ per quos niſi per tuos factæ videri poſſunt? Dolopes à teipſo euaſtati ſunt. Eumenes rex ab Roma quum in regnũ rediret, propè vt victima Delphis in ſacrato loco ante aras mactatus, quem inſimulet, piget referre: quæ hoſpes Brunduſinus occulta facinora indicet, certum habeo & ſcripta tibi omnia ab Roma eſſe, & legatos tuos renũciaſſe. Hæc ne dicerentur à me, vno modo vitare potuiſti, non quærendo quam ob cauſam exercitus in Macedoniam traijcerentur, aut præſidia in ſociorum vrbes mitteremus. Quærenti tibi ſuperbius tacuiſſemus, quàm vera reſpondimus. Equidem pro paterno noſtro hoſpitio faueo orationi tuæ, & opto vt aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud ſenatũ cauſæ.

¶ANNOTAT. Expectari nos) Tota nũciatoria eſt, quæ monitionis magis, quàm criminationis ſpeciem gerit. ¶Sed quum aut verbis) Caſtigatio eſt dubitationis. ¶Triſtiora remedia) acerbiora, acriora. ¶Adhibent) verbum eſt medicorũ peculiare, pro eo quod adiũgere & applicare ad curationem dicimus. ¶Recepiſti) aut fugientes in tutelam accepiſti, aut quod vulgo dicimus, recelaſti. ¶Delphos iſti) pro iuiſti. Bonam partem eorum quæ hic obijciuntur, primo argumẽto huius retuli. ¶Eumenes rex) Perſeus Euã- Adhibere.

drū Cretenſem & tres Macedonas aſſuetos iam multo antè miniſterijs faciendæ cædis,ad cædem Eumenis ſubornarat.Ii verò regem per aliam ſpeciem ſecuti Delphos aſcendentem,nihil aliud q̃ opportunitatē loci quærentes,forte maceriā,quæ iam à fundamēto paulum extabat,inueniunt,quam ad facinus deligunt.Poſt eam maceriam ſe abdentes,in prætereuntem regem ſaxa duo ingentis molis deuoluunt,quorum altero caput ictum eſt regi,altero humerus ita ſopitus,vt fama de morte non in regnum ſolū & ad fratres,ſed Romā quoq; perlata ſit.❡Facinora indicet)denūciet.Proximis annotationibus per occaſionem expoſuimus.❡Pro paterno noſtro) Nam Martio cum Philippo rege Perſei patre hoſpitiū fuerat.

❡Perſei ad ea reſponſum.

CLXXXVI.

Bonam cauſam,ſi apud iudices æquos ageretur , apud eoſdem & accuſatores & iudices agam . Eorum autem quæ obiecta ſunt mihi,partim ea ſunt quibus neſcio an gloriari debeam , partim quæ fateri non erubeſcam , partim quæ verbo obiecta,verbo negare ſit.Quid enim ſi legibus veſtris hodie reus ſim,aut index Brunduſinus, aut Eumenes mihi obijciat,vt accuſare potius verè quam conuitiari videantur? Scilicet nec Eumenes,quum tam multis grauis publicè ac priuatim ſit , alium quàm me inimicum ha-

buit: neque ego potiorē quenquam ad miniſteria facinorum, quàm Rammium, quem neque vnquam antè videram, nec eram poſtea viſurus, inuenire potui: & Thebanorū, quos naufragio periſſe cōſtat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio eſt, in qua tamen nihil vltra obijcitur, quàm interfectores eius in regno exulaſſe meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi vos quoque accipitis vt quicunque exules in Italiam aut Romam ſe contulerunt, his facinorum propter quæ damnati ſunt, autores vos fuiſſe fateamini. Si hoc & vos recuſabitis, & omnes aliæ gentes: ego quoque inter cæteros ero. Et hercule quid attinet cuiquam exilium patere, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos vt primum in Macedonia eſſe admonitus à vobis cōperi, requiſitos, ex regno abire iuſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi eſt vobiſcum, diſceptationem habeant. Nam ſi eſt in fœdere ita ſcriptum, vt ne ſi bellū quidem quis inferat, tueri me regnūq; meum liceat: mihi fatēdum eſt, quòd me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi Roma. defenderim', fœdus violatū eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit,

& iure gentium ita comparatum eſt, vt arma armis propulſentur :quid tandem me facere decuit,quum Abrypolis fineis mei regni vſq; ad Amphipolim peruaſtaſſet?multa libera capita,magnam vim mancipiorum,multa milia pecorum abegiſſet?Quieſcerē & paterer,donec Pellam & in regiam meam armatus perueniſſet? Atenim bello quidē iuſto ſum perſecutus,ſed vinci non oportuit eum, neq; ea quæ victis accidunt,pati:quorum caſum quū ego ſubierim,qui ſum armis laceſſitus, qd poteſt queri ſibi accidiſſe,q belli cauſa fuit? Nō ſum eodem modo defenſurus,Romani,quòd Dolopas armis coërcuerim:quia etſi nō merito eorum,iure feci meo,quū mei regni,meæ ditionis eſſent,veſtro decreto patri attributi meo.Nec,ſi cauſa reddenda ſit,non vobis nec fœderatis,ſed ijs qui ne in ſeruos quidem ſæua atq; iniuſta imperia probant,plus æquo & bono ſæuiſſe in eos videri poſſum. Quippe Euphranorem præfectum à me impoſitum ita occiderunt,vt mors pœnarum eius leuiſſima fuerit.At quum proceſſiſſem inde ad videndas Lariſſam & Antrona & Pylleon,quò in propinquo multo antè debita vota perſoluerem,Delphos ſacrificandi cauſa aſcendi. Et hic criminis augendi cauſa cum exercitu me fuiſſe adijcitur: ſcilicet vt quod nunc vos

facere queror, vrbes occuparē, arcibus imponerē præſidia. Vocate in concilium Græciæ ciuitates, per quas iter feci: ſi queratur vnuſquilibet militis mei iniuriam, non recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe videar. Aetolis & Byzātijs præſidia miſimus, & cum Bœotijs amicitiam fecimus. Hæc qualiacunque ſunt, per legatos meos non ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe in ſenatu veſtro, vbi aliquos ego diſceptatores non tam æquos, quàm te Q. Marci paternum amicum & hoſpitem habebam. Sed nondum Romam accuſator Eumenes venerat, qui calumniando omnia detorquēdoq́, ſuſpecta & inuiſa efficeret, & perſuadere vobis conaretur; non poſſe Græciam in libertate eſſe, & veſtro munere frui, quoad regnū Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox, qui arguat nequicquā Antiochū vltra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Aſiæ, quàm Antiochus fuerit, Eumenem eſſe: nec cōquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit: eam arcem ſupra capita finitimarum ciuitatum impoſitam. Ego hæc, Q. Marci & A. Attili, quæ aut à vobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, vt aures, vt animi audientium ſint: nec tam referre quid ego, aut qua mente fecerim, quàm quomo-

do id vos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe: & ſi quid fecerim imprudentia lapſus, corrigi me & emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certe inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeatis, commiſi: aut fruſtra clementiæ grauitatiſque veſtræ fama vulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quæ vix querela & expoſtulatione dignæ ſunt, arma capitis, & regibus ſocijs bella infertis.

¶ANNOT. Bonam cauſam) Refutatio eſt criminum obiectorum, in qua exordium ducitur à genere accuſatorum. Coniuncta eſt cauſa. ¶Eorum autem) Diuiſio. ¶Tam multis grauis) moleſtus, imperioſus. ¶Potiorem quenquam) aptiorem, paratiorē, accommodatiorem. ¶Cuius conditionis) Vniuerſali particulare deſtruit miro artificio velut à ſimili ducto argumento. ¶His facinorum) hæc pertinent ad vocem autores, id eſt ſiue ſuaſores, ſiue cauſa. ¶Sin autem) Oſtendit bellum ſuſceptum aduerſus Abrypolim iuſtum fuiſſe tum pacto, tū ęquo. ¶At enim) Præſumptio. ¶Debita vota perſoluerem) quod vulgo dicimus, adimplerē vota quibus tenebar. Nā debeo ſæpe pro obligari ſumitur. ¶Per quas iter feci) tranſij, traieci. ¶Si querantur) Aſcenſiani codices ſi non habent. Connexionis virtus ipſum videtur deſiderare. ¶Incolume, eſſet) ſtaret, maneret, ſaluum eſſet. ¶Quoad regia) Hinc collige regum veterum certo quodam in oppido hoſpitium fuiſſe.

¶Argumentum in CLXXXVII.

¶Perſeus quum regreſſi legati, quos purgandi cauſa Romā autore Q. Martio legato miſerat, ſpē pacis omnino præciderent: ad cogitatum iam multò antè bellum animum intendebat. Poſt paucos inde dies concilio habito, quum fama conſtaret P. Licinium conſulem cum exercitu aduentare, ille inter alia quibus ſuorum animos præparauerat, facilem victoriā vel ex hoc ſibi ſuiſq; pollicebatur, & quòd numero, & ꝙ militum genere Romanis præſtarēt. Ac eò adhortando ſuos adduxerat, vt ſublato clamore cum frequenti aſſenſu magna pars eum bonum modo animum habere iuberet, ſe paratos alij dicerent quicquid imperaſſet, impigrè præſtare. Ita confirmatis militum animis, ipſe ad obſidendas oppugnādaſq; circà ciuitates cum copijs proficiſcitur. Forte Pheræos agros, qui erant ditionis & regni Eumenis, peruaſtari ab eo in caſtra Romanorum nuncius attulerat. Quo periculo motus ipſe Eumenes rem ad P. Licinium conſulem defert. Conſilium de ea re captum antè quàm finiretur, affertur hoſtes magno numero haud procul abeſſe. Itaque ſignum extemplo datum. Bis inde congreſſi, primum ignari vtri victi, an victores exceſſere. Poſtero die ad eundem locum Perſeus caſtra mouit: tandem manu conſertum eſt. Eo prælio victi Romani, in quo ſpolia cæſorum, & multi viui in Perſei venere poteſtatem, quæ inter milites diuiſit. Romanos victos non mœſtitia modo, ſed etiā pauor tenebat, ne extēplo caſtra hoſtis aggrederēt. In qua trepidatione conſiliū attulit Eumenes, ſi caſtra trās Penū amnē tranſferrentur, in tuto omnia fore. Quod iam factū eſſe quū Perſeus poſtridie cerneret, peccatū eſſe grauiter faſſus eſt, ꝙ pridie victis non inſtitiſſet, multo tamen magis, quòd nocte foret ceſſatum.

Ille nihilominus elato animo ſuos ad concionem vocat, ad quos in hunc modum de victoria verba fecit.

¶Perſei ad ſuos de victoria contra Romanos concio. CLXXXVII.

Præiudicatum euentum belli habetis: p meliorem partem hoſtium, equitatum Romanum, quo inuictos ſe eſſe gloriabantur, fudiſtis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites ſeminarium ſenatus: inde lectos in patrum numerum cõſules, inde imperatores creant. Horum ſpolia paulo antè diuiſimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriã habetis, quæ nocturna fuga vobis ſubtractæ, naufragorum trepidatione paſſim natantium, flumẽ compleuerũt. Sed facilius nobis ſequẽtibus victos Peneum ſuperare erit, quàm illis trepidantibus fuit: tranſgreſſiq; extemplo caſtra oppugnabimus, quæ hodie cepiſſemus, niſi fugiſſent. Aut ſi acie decernere volent, eundem pedeſtris pugnæ euẽtum expectate, qui equitum in certamine fuerit.

¶ANNOTAT. Præiudicatum euẽtum) prædictũ, & antè viſum & animaduerſum exitũ, caſum. ¶Inde lectos) ex equitibus minus quàm ex ſenatu. Nam principio rei Romanæ nemo cõſul creabatur, niſi patricius. ¶Inde imperatores) ex cõſulibus: q; rerum

ſummæ atq; adminiſtrationi præeſſent. ¶Horũ ſpolia)equitum.Ducenti enim eo prælio cecidiſſe à Liuio referuntur.Hoc ipſum etiã confirmat quod mox ſubijcit,eundem fore pedeſtris pugnæ euentum,qui equeſtris fuiſſet. Idem rurſus proximus ſenſus demonſtrat·Nec minorem de legionibus.¶Acie decernere)certare.

¶EX QVARTO (NAM IN TERTIO NVLLA EST) QVI XLIIII.

¶Argumentum in CLXXXVIII.

¶Creati erãt cõſules L.Aemilius Paulus,& C.Licini⁹ Craſſus,quorũ Paulo Macedonia obuenerat.Extẽplo in ꝓuinciã eũ profecturũ credebãt, decretis omnib⁹ q̃ ei bello Macedonico vſui eſſent:apparebatq; omnib⁹ nõ ſegniter eũ id bellũ geſturũ, ꝙ crederet iã multo antè agitare ſolere q̃ ad id ipſum bellũ pertinerent: quum petit vt legati eò præmitterentur,qui rerum omnium illic ſtatum cognoſcerẽt.Ac perpaucis inde diebus quum in ſenatu in expectatione patres eſſent quidnam ille de prouincia referret,quum nihil ſe habere dixiſſet,ꝙ legati nondum redijſſent, ſe extẽplo nihil fore in mora quin proficiſceretur vbi rediſſent, interim ciuitatũ legationes audiri poſſe:ille confeſtim e curia in concionem progreſſus ita ad populum de ſuo imperio verba fecit.

¶L.Aemilij Pauli conſulis ad populum concio. CLXXXVIII.

a Nimaduertiſſe videor Quirites maiorem mihi ſortito Macedoniã prouin-

ciam,gratulationem factam, quàm quum aut conſul eſſem conſalutatus,aut quo die magiſtratum iniſſem:neq; id ob aliā cauſam,quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum maieſtate populi Rom. exitum per me imponi poſſe.Deos quoque huic fauiſſe ſorti ſpero, eoſdemque in rebus agendis affuturos eſſe.Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud affirmare pro certo habeo audeoque,me omni ope adniſurum eſſe,ne fruſtra vos hanc ſpem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus ſunt,& ſenatus decreuit,&(quoniam extemplo proficiſci placet,neq; ego in mora ſum)C.Licinius collega vir egregius æque enixè parabit ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos quæ ſcripſero ſenatui aut vobis,credite:rumores credulitate veſtra ne alatis,quorum autor nemo extabit.Nam nunc quidem(quod vulgo fieri hoc præcipuè bello animaduerti)nemo tam famæ contemptor eſt,cuius non debilitari animus poſſit.In omnibus circulis, atq; etiam(ſi dijs placet)in conuiuijs ſunt qui exercitus in Macedoniam ducant:vbi caſtra locanda ſint, ſciant:quæ loca præſidijs occupanda:quãdo aut quo ſaltu intranda Macedonia:vbi horrea ponenda: quà terra marique ſubuehantur commeatus : quando cum hoſte manus conferen-

dæ:quando quieſcendum ſit.Nec quid melius faciendum ſit, modò ſtatuunt, ſed quicquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem veluti dicta die accuſant.Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt. Neq; enim omnes tam firmi & cõſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſent, quàm Fabius fuit, qui ſuum imperiũ minui per vanitatẽ populi maluit,quàm ſequũda fama malè rem gerere.Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe:imò eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis,quàm ſapientẽ. Quid ergo eſt? Primum a prudentibus,& propriè rei militaris peritis, & vſu doctis,monendi imperatores ſunt:deinde ab ijs qui interſunt gerendis loco: qui hoſtem, qui temporum opportunitatem videt,qui in eodem velut nauigio participes ſunt periculi. Itaq; ſi quis eſt,qui quod e Repub.ſit,ſuadere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum, confidat, ne deneget operam Reip. & in Macedoniã mecum veniat:naue, equo,tabernaculo, viatico etiam a me iuuabitur.Si quem facere id piget,otium vrbanum militiæ laboribus præoptat, e terra ne gubernauerit. Sermonum ſatis ipſa præbet vrbs: loquacitatem ſuam contineat: nos caſtrenſibus conſilijs cõtẽtos futuros eſſe ſciat,

¶ANNOTAT. Mihi ſortito) adepto & conſecuto per ſortē: cui obueniſſet Macedonia prouincia. Prouinciæ aut ſorte obueniebant, aut decernebantur. Licebat tamē non ſortiri. Nam ſæpe à patribus decretum fuiſſe apud Liuium reperias vt cōſules aut ſortirentur prouincias, aut compararēt inter ſe. Liuius XLII. ab vrbe. Senatuſconſultum inde factum eſt, vt conſules inter ſe prouincias Italiam & Macedoniam compararent ſortirenturve. ¶Magiſtratum iniſſem) Magiſtratus quo die renunciati à tribubus aut centurijs erant, non continuo ius ac poteſtatem eius ſua ipſorum autoritate aſſumebant, ſed dies aliquot interijciebantur, niſi patres cenſuiſſent vt q̄ primum ius ipſum obtinerent. Quum ius ipſum obtinebant, tum primum inire magiſtratum dicebantur. ¶Affuturos eſſe) auxilium & opem laturos, ſi res poſcat. ¶Vos quæ ſcripſero) Hinc propè ad finē rumorum incertorum damnat autores, & quatenus à quibuſq; imperatores admonēdi ſint. ¶Quàm Fabius fuit) De hoc Fabio multa retulimus alio loco, cuius dictaturæ magiſterium equitū Minutij æquatum fuit imperio, quòd rumores afferrent ſegniorē eum eſſe, ac negligētius rem gerere. ¶Ne deneget) Notandæ ſunt vocum proprietates. Petit qui rem ab alio rogat: qui rogatur, aut impendit quod petitū eſt, aut abnuit dare. Hoc denegare eſt, illud concedere. ¶Tabernaculo) locus eſt & tanquam cella in caſtris quæ cuiq; ad quietem & receptum attribuitur. Hinc prætorium, prætoris tabernaculum. ¶E terra ne gubernauerit) videtur hic locus corruptus atque deprauatus.

Inire magiſtratum

Tabernaculū.

¶Argumentum in CLXXXIX.

¶Geſtis aliquot prælijs cōtinuos dies, quum magno

labore Macedonas Romani perſequerentur, Perſeus inſequenti die ſuos in aciem educit conſilio congrediendi cum Romanis. Iam tum ad meridiem hora diei vergebat, tempus anni poſt circũactũ ſolſtitiũ erat, iter multo puluere oppletum, ſol incaleſcebat, laſſitudo & ſitis iam ſentiebantur. In tanta rerũ omnium iniquitate tamen Romani alacres nihil malebant, quàm cum hoſte integro & recenti congredi. Itaq; per ſimulationem Aemilius conſul circũeundo ſingulos ordines adhortari nõ deſiſtebat ad certamẽ militum animos. At quum increſcente ſolis æſtu, ſimul ſenſim vultus vigor, vocũq; cõtentio imminui, quidam incumbentes ſcutis, nixiq; pilis ſtare viderẽtur: tum imperat Paulus, vt frontem caſtrorum metarentur. Qua re læti milites facti ſunt. Tum legati multi atq; duces erant, qui pugnaturum conſulẽ credebant. Silentibus itaq; alijs vnus P. Naſica extitit qui auſus eſt monere conſulem ne vincendi oblatam occaſionem omitteret. Cui reſpõdit ſe didiciſſe multis belli caſibus, quando pugnandum, quãdo abſtinẽdum pugna eſſet: aliaq; multa: quibus auditis conticuit adoleſcens. Poſtero die aduocata concione ita rationem pugnæ dilatæ ſuis reddidit.

¶Oratio L. Aemilij Pauli conſulis ad milites. CLXXXIX.

Naſica egregius adoleſcens ex omnibus vnus quib⁹ heſterna die pugnari placuit, denudauit mihi ſuum conſilium: idem poſtea, ita vt tranſiſſe in meã ſententiam videri poſſet, tacuit. Quibuſdã alijs abſentẽ carpere imperatorẽ, quàm præſentẽ

P.

monere melius viſum eſt:& tibi, P.Naſica,& quicunque idem,quod tu,occultius ſenſerūt,nō grauabor reddere dilatæ pugnæ rationē. Nā tantū abeſt,vt me heſternæ quietis pœniteat, vt ſeruatum à me exercitum eo conſilio credam.In qua me opinione eſſe ne quis ſine cauſa veſtrum credat,recognoſcat agedum mecū ſi videtur,quàm multa pro hoſte,& aduerſus nos fuerint. Iam omnium primum quantum numero nos præſtent,neminem veſtrum nec antè ignoraſſe,& heſterno die implicatam intuēteis aciem animaduertiſſe certum habeo. Ex hac noſtra paucitate quarta pars militum pſidio impedimētis relicta erat:nec ignauiſſimū quēque relinq ad cuſtodiā ſarcinarū ſcitis. Sed fuerim⁹ omnes: paruū hoc tandē eſſe credimus,quod ex his caſtris in qbus hac nocte mā ſim⁹,exituri in aciē hodierno, aut ad ſummū craſtino die,ſi ita videbit,Dijs bene iuuātib⁹ ſumus?Nihilne intereſt , vtrum militem quē neque viæ labor hodie,neque operis fatigauerit, requietum,integrum,in tentorio ſuo arma capere iubeas,atque in aciem plenum virium,vigentem & corpore & animo educas:an longo itinere fatigatum,& onere feſſum,madentem ſudore,ardentibus ſiti faucibus, ore atque oculis repletis puluere,torrentem meridiano ſole hoſti obijcias recenti, quieto, qui nulla re

antè conſumptas vires ad prælium afferat? Qui prò Deum fidem ita comparatus vel iners atque imbellis fortiſſimum virum nō vicerit? Quid? quòd hoſtes per ſummum otium inſtruxerāt aciem, reparauerant animos, ſtabant compoſiti ſuis quiſque ordinibus: nobis tunc repente trepidandū in acie inſtruenda erat, & incompoſitis concurrendum. At hercule aciem quidem inconditam inordinatámque habuiſſemus: caſtra munita, prouiſam aquationem, tutum ad eam iter præſidijs impoſitis, explorata circà omnia: an nihil noſtri habentes præter nudum campum, in quo pugnaremus? Maiores veſtri caſtra munita portum ad omnes caſus exercitus ducebant eſſe, vnde ad pugnā exirent, quò iactati tēpeſtate pugnæ, receptum haberent. Ideo quum munimentis ea ſepſiſſent, præſidio quoq; valido firmabant, quòd qui caſtris exutus erat, etiam ſi pugnando acie viciſſet, pro victo haberetur. Caſtra ſunt victori receptaculum, victo perfugium. Quàm multi exercitus quibus minus proſpera pugnæ fortuna fuit, intra vallum compulſi, tempore ſuo interdum momento pòſt eruptione facta victorē hoſtem pepulerunt? Patria altera eſt militaris hæc ſedes, vallūq; ꝓ mœnibus, & tētoriū ſuū cuiq; militi domus ac penates ſunt. Sine vlla

Videtur magis deſiderari ignaſ ri ꝑ vt.

ſede vagi dimicaſſem⁹,✝ vt quò victores nos reciperemus?His difficultatibus & impedimẽtis pugnæ illud opponitur: quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiſſet, quantũ rurſum ſequendo eo penitus in vltimam Macedoniam exhauriendum laboris erat?Ego autem neq; manſurum eum,neq; in aciem copias eductum fuiſſe certum habeo, ſi cedere hinc ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit quum procul eſſemus, quàm nunc,quum in ceruicibus ſumus, nec falleret nos nec interdiu nec nocte abeundo?Quid autem eſt nobis aptius,quàm vt quorum caſtra prælta flumi nis ripa tuta,vallo inſup ſepta,ac crebris turribus,oppugnare adorti ſumus: eos relictis munimentis agmine effuſo abeuntes in patẽtibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex heſterno die in hodiernum cauſæ fuerunt.Pugnare enim & mihi placet:& ideo quia per Empeum amnem ſepta ad hoſtem via erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidijs nouum iter aperui:neq; priuſquàm debellauero,abſiſtam.

¶A N N O T.P.Naſica) Eſt velut defenſio & purgatio dilatæ pugnæ.Exordium ducitur à rẽ cum cauſa coniuncta.¶Denudauit mihi)aperuit,expoſuit,declarauit.¶Non grauabor)non moleſtum erit mihi. ¶Recognoſcat agedum)reputet,perpendat. ¶Sed fuerimus omnes)ponamus nos omnes fuiſſe,nullũq;

relictum ad cuſtodiam ſarcinarum. ¶Paruum hoc) parui momenti. ¶Nihilne intereſt) Comparat omnia ea quæ eo ipſo die quo hanc orationem habuit, adiuuabant bellum cum ijs quæ pridie obfuiſſent. Videtur amplificatio per congeriem. ¶Hoſti obijcias) opponas. ¶Ita comparatus) inſtructus, affectus. ¶Vel iners) etiam. ¶Maiores veſtri) Caſtrorum cõmoda lepidè refert. ¶Patria altera) Vide quid caſtris effici cenſeat. ¶Et tentorium ſuum cuiq;) Quod ſupra tabernaculum vocauit, hic appellat tentorium: niſi credimus tentorium lati⁹ patere, tabernaculum magiſtratuum dũtaxat fuiſſe. Vtcunq; habet, ex hoc loco facile apparet ſuum cuiq; militi tentorium fuiſſe, in quod tanquã domum ſuam ſe recipiebat.

Tẽtorium.
Tẽtoriũ ſuũ cuique militi.

¶EX V QVINTAE DECADOS, QVI XLV.

¶Argumentum in c x c.

¶Samothracam oppidũ claſſis Cn. Octauij, cui obuenerat, appulſa erat: vbi quum L. Attilius illuſtris adoleſcens populum ipſum in concione eſſe audiret, petijt vt ſibi alloquendi populi fieret poteſtas. Permiſſo, q̃rere cœpit, vtrũ ea inſula falſo ſacra, atq; inuiolati ſoli eſſet. Cui quum reſponſum eſſet verè ſanctam eſſe: Quid igitur, inquit, pollutam ſanguine Eumenis regis homicida violauit? Tum alijs iactatis, ſummum magiſtratum ad Perſea mittunt, qui nunciaret Euandrũ Cretenſem (is eſt quo vſus erat ad miniſterium cædis Eumenis faciẽdæ Delphis) argui cædis. Perſeus euocato Euandro rem totam exponit: qui quãuis ſe mortem ſubiturum eſſe, quàm

quæ iudicio ſtatueretur, dixerat. At quum fuga ſalutem ſibi quærere velle videretur, interfici iuſſit Perſeus. Eo verò facinore in amicum per tot caſus expertum perpetrato, ita omnium ab ſe animos abalienauit, vt omnes ad Romanos tranſirent, ille propè ſolus relictus fugę conſilium capere cogeretur. Oraandē itaq; quendam Cretenſem ad ſe vocat, cui mādat vt ſe ad Cotym deueheret. Rex nocte media ad litus profectus, quum in portu nauem non inueniret (nam primis tenebris ſoluerat) vagatus aliquandiu fruſtra in litore, quum lux appeteret, non auſus in hoſpitium redire, in templo prope angulum quendam obſcurum delituit. Interim per præconem ex Cn. Octauio pronunciatur, regios liberos, Macedonaſq; alios ſi trāſirent ad Romanos, libertatem ſuaque omnia ſeruaturos. Ad eam vocem omnes tranſeunt, regijq; liberi Octauio traditi præter Philippū maximum natu, qui cū rege relictus eſt. Quod quū ad Perſea allatum eſſet, tum ſe filiumq; Octauio permiſit. Paucis poſt diebus Cn. Octauius Perſeum in caſtra ad Paulum conſulem mittit, præmiſſis literis quibus monebat, regem in ipſius fore poteſtate qui adduceretur. His recitatis, Q. Aelium Tuberonem ei mittit obuiam, cęteros in prætorio manere iubet. Iam in prætorium introducebatur, quum Paulus cōſul aliquantum progreſſus regi dextram porrigit, ſummittētemque ſe ad pedes comiter tollit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum cōſidere aduerſus aduocatos in conſiliū iuſſit. Tum verò quum ab eo rogatus, qua tandem motus iniuria bellum aduerſus Romanos ſuſcepiſſet, quo ſe regnumque in vltimum diſcrimen adduxerat: terram intuens, diu tacitus fleret, rurſus conſul ita eum alloqui cœpit.

¶Verba L. Aemilij ad Perſeum, qui ſe permiſerat Romanis.

c x c.

SI iuuenis regnum accepiſſes, minus equidem mirarer ignoraſſe te quàm grauis aut amicus aut inimicus eſſet populus Roma. Nunc verò quum & bello patris tui quod nobiſcum geſſit, interfuiſſes, & pacis poſtea, quam cum ſumma fide aduerſus eum coluimus, meminiſſes: quod cõſiliũ, quorum & vim bello, & fidẽ in pace expertus eſſes, cum ijs tibi bellum eſſe quàm pacem malle? (Nec interrogatus, nec accuſatus quum reſponderet) vtcũq; tamen hæc, ſiue errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate inciderũt, bonum animum habe: multorum regũ populorum caſibus cognita populi Roma. clemẽtia non modo ſpem tibi, ſed propè certã fiduciã ſalutis præbet. (Hæc Græco ſermone Perſeo: Latinè deinde ſuis) Exemplum inſigne cernitis mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico, iuuenes, Ideo in ſecũdis rebus nihil in quẽquam ſuperbè ac violenter cõſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, quum quid veſper ferat, incertum ſit. Is demũ vir erit, cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec aduerſa infringet.

¶ANNOTAT. Aduerſus eum coluimus) erga eum ſanctè ſeruauimus. ¶Caſib⁹ cognita) fortuna aduerſa, & exitu infelici rerum perſpecta. ¶Exemplũ inſigne) Rerum humanarum mutationem, & fortunæ mobilitatem ſcitè pariter ac piè proponit. ¶Conſulere decet) ſtatuere, tractare & agere cum aliquo. ¶Nec præſenti credere) cõmittere, ſiue magis confidere. ¶Quum quid veſper) Prouerbium eſt eiuſdẽ omnino generis, cuius illud ipſum quod Varro Satyrę titulum prætulit: Neſcis quid veſper vehat. Eo admonemur, ne præſenti dulcedine capti, futuri tẽporis, quod ab hoc longe diuerſum eſſe poteſt, omnino rationẽ & curam abijciamus negligamuſq;. ¶Is demum vir erit) is ſolum. Hoc præcepto modeſtia atq; moderatio commendatur, animiq; magnitudo. Multa Cicero in Officijs. ¶Flatu ſuo efferet) Fortuna tũ dicitur flare, quum fauet nobis: reflare contrà, quum deijcit nos, & nouerca eſt. Hoc ex rotæ mobilitate cognoſcitur, quæ ſi à fortuna moueatur, efferuntur & tolluntur qui ad imum ſtabant: & contrà vbi rurſus deuoluit rotam, tum qui elati erant, deprimunt. Ita alijs atq; alijs flare & reflare dicitur. ¶Infringet) imminuet, deijciet.

Neſcis quid veſper ferat, ſeu vehat: prouerbium.

¶Argumentum in CXCI.

¶Rhodios multis legationibus in Græciam factis apparuerat Romanis iam inde ab initio belli Macedonici Perſeo regi fauiſſe. Quod ſuũ conſilium qua fraude ac ſimulatioue poterant, ſemper texerũt. Ac vt magis pro Romanis q̃ pro Perſeo ſtare viderent, in magnis belli Macedonici tumultibus Romam legatos miſere, qui eo bello vaſtari ſuos fines dicerẽt, agerentque de pace cum Perſeo componenda. Inter

alia,legati verba quædam effutiuerant,ex quibus facile intelligi poterat & inita à Rhodijs cõtra populum Romanum ſæpe conſilia,& ea quæ tum dicerentur, per fraudem modò iactari.Itaq; Romani nihil legatis aliud reſponderunt,quàm q; finito eo bello,quod breui futurũ erat, ciuitates ſua quæq; præmia ex impenſis in id bellum factis,& laboribus exhauſtis accepturæ eſſent.Perſeo verò capto & victo legatos rurſus Romam mittunt,qui in veſte candida Romanis gratularẽtur de Perſeo victoriam. Ii & hoſpitium ſibi dari, & ſenatum primo quoq; tẽpore petebãt. Qua de re conſulti à M.Iunio cõſule patres, cenſuerunt nullum hoſpitale ius in ijs ſeruandum.Senatuſconſulto ijs cognito, extemplo conſulem qui retulerat decretum, omneſque qui aderant orabant,vt plus momenti ad gratiã vetera ſua merita apud eos haberent, quàm noua & falſa crimina ad damnationem. Nec his cõtẽti, ſordida veſte ſumpta domos principum cum precibus & lachrymis adibant,orantes vt prius cauſam cognoſcerẽt,quàm condemnarentur. Rhodij in hac cauſa M. Iuuentium Taluam prętorẽ, cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, aduerſarium habebant,qui primo quoq; tempore rogationem promulgat, non antè conſulto ſenatu, quod nefas erat, vt Rhodijs bellum indiceretur. Huic actioni duo tribunipl. aduerſabantur.Certamine inde orto ea tota res in aduentum conſulis interceſſione tribunorumple.differtur. Interim Rhodij in ſenatum puto(nam hac in parte multa deſiderãtur)introducti,cauſam ſuam in hanc ſententiam egerunt.

¶ Rhodiorum in ſenatu expoſtulatio cum purgatione. CXCI.

Eccauerimúſne,adhuc dubium eſt: pœ
p nas,ignominias omnes iam patimur.
Antea Carthaginenſibus victis,Philippo Antiocho ſuperatis,quum Romam veniſſemus ex publico hoſpitio in curiam gratulatum vobis, P.C. ex curia in Capitolium ad Deos veſtros dona ferentes: nunc ex ſordido diuerſorio vix mercede recepti,ac propè hoſtium more extra vrbẽ manere iuſſi,in hoc ſqualore venimus in curiam Romanam Rhodij, quos prouincijs nuper Lycia atq; Caria, quos præmijs atque honoribus ampliſſimis donaſtis.Et Macedonas Illyrioſq; liberos eſſe,vt audimus, iubetis,quum ſeruierint antequam vobiſcum bellarent: (nec cuiuſquam fortunæ inuidemus, ímò agnoſcimus clementiam populi Romani)Rhodios, qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hoſtes ex ſocijs facturi eſtis? Certe quidem vos eſtis Romani,qui ideo felicia bella veſtra eſſe,quia iuſta ſint,præ vobis fertis: nec tam exitu eorum, ꝙ vincatis,q̃ principijs, quòd non ſine cauſa ſuſcipiatis,gloriamini.Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginenſes, Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia auxilijs Philippum hoſtem fecerunt. Antiochus ipſe vltro ab Aetolis hoſtibus veſtris accerſitus

Ferebamus magis legẽdum eſt.

ex Aſia claſſe in Græciam traiecit, Demetriade & Chalcide & ſaltu Thermopylarũ occupato, de poſſeſſione imperij vos deijcere conatus. Cũ Perſeo ſocij veſtri oppugnati, alij interfecti reguli, principéſq; gentium aut populorum cauſa belli vobis fuere. Quem tandem titulũ noſtra calamitas habitura eſt ſi pe rituri ſumus? Nondum ſegrego ciuitatis cauſam a Polyarato & Dione ciuibus noſtris, & ijs, quos vt traderemus vobis, adduximus. Si omnes Rhodij æque noxij eſſemus, quod noſtrũ in hoc bello crimẽ eſſet? Perſei partibus fauimus: & quẽadmodũ Antiochi Philippiq; bello pro vobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus vos ſtetimus. Quẽadmodũ ſoleamus ſocios iuuare, & q̃ impigrè capeſſere bella, C. Liuium, L. Aemiliũ Regillũ interrogate, qui claſſibus veſtris in Aſia præfuerunt. Nunquã veſtræ naues pugnauere ſine nobis: noſtra claſſe pugnauimus ſemel ad Samũ, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalẽ imperatorẽ: quæ victoria nobis eò glorioſior eſt, q̃ quũ ad Samũ magnam partẽ nauiũ aduerſa pugna, & egregiã iuuẽtutẽ amiſiſſemus, ne tãta quidẽ clade territi iterũ auſi ſumus regiæ claſſi ex Syria venienti obuiã ire. Hæc nõ gloriandi cauſa retuli (neq; enim ea nunc noſtra eſt fortuna) ſed vt admonerem

quẽadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodij. Præmia Philippo & Antiocho deuictis ampliſſima accepimus à vobis. Si quæ veſtra nunc eſt fortuna Deûm Benignitate,& virtute veſtra,ea Perſei fuiſſet,& præmia petitum ad victorem regẽ veniſſemus in Macedoniã, quid tandem diceremus? pecuniãne à nobis adiutum,an frumento? auxilijs terreſtribus, an naualibus?Quod præſidium tenuiſſe nos? vbi pugnaſſe aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos?Si quæreret, vbi miles noſter, vbi nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud victorem, quemadmodũ apud vos dicimus. Hoc enim legatos vtròq; de pace mittendo cõſecuti ſumus,vt ne ab vtraq; parte gratiam iniremus,ab altera etiã crimẽ & periculũ eſſet. Quãq̃ Perſeus verè obijceret, id qđ vos nõ poteſtis P.C.nos principio belli miſiſſe ad vos legatos, q pollicerẽtur vobis q̃ ad bellũ opus eſſent:naualibus armis,iuuẽtute noſtra, ſicut prioribus bellis,ad omnia paratos fore. Ne p̃ſtaremus,per vos ſtetit, qui de quacũq; cauſa tum aſpernati noſtra auxilia eſtis. Neq; fecimus igitur quicqũam tanquam hoſtes, neq; bonorũ ſociorũ defuimus officio, ſed à vobis prohibiti p̃ſtare fuimus. Quid igitur? nihilne factum neq; dictum eſt in ciuitate ve-

ſtra, Rhodij, quod nolletis, quo meritò offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum eſt defenſurus ſum, nō adeo inſanio, ſed publicam cauſam à priuatorum culpa ſegregaturus. Nulla enim eſt ciuitas quæ non & improbos ciues aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat. Etiā apud vos fuiſſe audiui, qui aſſentādo multitudini, graſſarentur: & ſeceſſiſſe aliquando a vobis plebem, nec in poteſtate veſtra Remp. fuiſſe. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos qui regis amicitiam petentes, plebem noſtrā conſilijs deprauarent? qui tamen nihil vltra valuerunt, q̃ vt in officio ceſſaremus. Non præteribo (id quod grauiſſimum eſt in hoc bello) crimen ciuitatis noſtræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad Perſea de pace miſimus: quod infelix conſilium, furioſus, vt poſtea audiuimus, orator ſtultiſſimum fecit: quem ſic locutum conſtat, tanquā C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummouendos a bello Antiochum & Ptolemæū reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamen ea ſiue ſuperbia ſiue ſtultitia appellanda eſt, eadem quæ apud vos, & apud Perſea fuit. Alij ciuitatum q̃ ſingulorum hominum mores ſunt: gentes quoq; aliæ iracūdæ, aliæ audaces, quæ-

dam timidæ, in vinum, in venerem proniores aliæ ſunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea quibus fidit, ingredientem. Non negauerim & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorē ſermonem eſſe, ꝙ excellere inter finitimas ciuitates videamur, & id ipſum non tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac iudicijs. Satis quidē & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa. Si tum parum ignominiæ penſum eſt, hæc certè tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris, quàm illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam verborum præſertim iracundi oderunt, prudentes irriderent: vtique ſi inferioris aduerſus ſuperiorem eſt, capitali pœna nemo vnquam dignā iudicauit. Id enimuero periculū erat, ne Romanos Rhodij cōtemnerent: etiam Deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur ſuperat quod purgemus, ſi nec factum hoſtile vllum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati, offenſionem aurium, non perniciem ciuitatis meruerūt? Voluntatis noſtræ tacitæ velut litem æſtimari veſtris

inter vos ſermonibus audio P.C.fauiſſe nos regi,& illũ vincere maluiſſe: ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alij veſtrum, voluiſſe quidem nos hoc, non tamen ob id bello perſequendos eſſe: neque moribus, neque legibus vllius ciuitatis ita comparatum eſſe, vt ſi qui vellet inimicum perire, ✠ vt ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His qui nos pœna, non crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipſi nobis hanc dicimus legem, ſi omnes voluimus quod arguimur, (non diſtinguimus voluntatem à facto) omnes plectamur. Si alij principum noſtrorum vobis, alij regi fauerunt, non poſtulo vt propter nos qui partium veſtrarum fuimus, regis fautores ſalui ſint. Illud deprecor, ne nos propter eos pereamus. Non eſtis vos illis infeſtiores, quàm ciuitas ipſa: & hoc qui ſciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem ſibi conſciuerunt: alij damnati à nobis in poteſtate veſtra erunt, P.C. Cæteri Rhodij ſicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefactorum cumulus, hoc quod nunc ceſſatũ in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per hos annos: ne plus obſit nobis quòd vno bello ceſſauimus, quàm quòd duobus bellis pro vobis pugna-

Etſi forte legẽdũ magis videtur.

uimus. Philippum, Antiochum, Perſea, tanquã treis ſentẽtias ponite: duæ nos abſoluũt, vna dubia eſt, vt grauior ſit. Illi de nobis ſi iudicarent, damnati eſſemus: vos iudicate, P.C. ſit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis, P.C. quod inferre poteſtis, gerere non poteſtis, quum nemo Rhodiorum arma aduerſus vos laturus ſit. Si perſeuerabitis in ira, tẽpus a vobis petemus quo hanc funeſtam legationem domũ referamus: omnia libera capita, quicquid Rhodiorũ virorũ, fœminarum eſt, cum omni pecunia noſtra naues conſcẽdemus, ac relictis penatibus publicis priuatiſq;, Romã veniemus: & omni auro & argento, quicqd publici, quicquid priuati eſt, in comitio, in veſtibulo curiæ veſtræ cumulato, corpora noſtra coniugumque ac liberorum veſtræ poteſtati permittemus, hic paſſuri quodcũque patiendum erit: procul ab oculis noſtris vrbs noſtra diripiatur, incẽdatur. Hoſteis Rhodios eſſe Romani iudicare poſſunt: eſt tamen & noſtrum aliquod de nobis iudicium, ꝙ nunq̃ iudicauimus nos veſtros hoſtes: nec quicquam hoſtile, etiamſi omnia patiemur, faciemus.

¶ANNOTAT. Peccauerimusne) Multa hoc loco deſiderantur. Purgatio facile intelligitur criminum cum quadam expoſtulatione, ꝙ nec in ſenatũ fue-

rint Rhodij intromiſſi,nec ijs publicè in vrbe hoſpitium aſſignatum.❡Antea Carthaginẽſibus) Exemplum à pari per contrapoſitum.❡Et Macedonas) A minore exemplum per cõtrapoſitũ. ❡Quemadmodum ſoleamus)Diluit ab enumeratione meritorum ſuorum in Romanos,quòd arguebantur Rhodij fauiſſe regi,& pro eo ſtetiſſe.❡Si quæ veſtra)A cõtrario illud ipſum diluit.❡Conſecuti ſumus)hoc cõmodi retulimus. Quod vulgo dicimus, lucrati ſumus. Quid lucraberis ſi facias hoc?pro, quid hoc faciendo conſecuturus aut aſſecuturus es, ſiue conſequéris? ❡Quãquam Perſeus)Correctio potẽtiſſima.❡Neq; fecimus) Breuiſſimè colligit falſò argui Rhodios. ❡Quid igitur)Proſopopœia eſt per præſumptionẽ. ❡Hinc iam)Forte non hinc, ſed hic legendum eſt. Hic vide qua arte à ciuitate in priuatos crimen trãſferat:& à neceſſario ciuitatẽ defendat.❡Nulla enim eſt)Huius toti⁹ loci velut theſis eſt.❡Etiã apud vos) Hoc vel potẽtiſſimum eſt,ſi à facto eorũ apud quos agas cauſam,tuum defendas.Exemplum eſt à maiore.❡In officio ceſſaremus)deeſſemus officio:omitteremus quod ex fide faciundum fuit. ❡Nõ p̃teribo) Hic vide quemadmodum à moribus gẽtis defendat crimen,ſeparatis vniuerſorũ & ciuitatis à ſingulorũ moribus.❡Alij ciuitatum)Ita legendum eſſe puto. Aſcenſiani codices pro alij,eã habẽt:quod vitioſum eſſe p ſe facile deprehendit.Theſin hanc mox hypotheſi confirmat.❡Velut litem æſtimari)Lis tũ æſtimari dicitur,quũ deliberat dãnarine an abſolui debeat is cõtra quẽ facere videtur,idq; ex facto.Ita ſumi q̃ mox ſubijciunt,demõſtrant.Aliàs lis æſtimat, quũ petit dãnari aduerſus quẽ facit,ſubducta ratione eius quod aduerſarij refert aut factum aut nõ factũ fuiſſe,quo nomine ille in iudiciũ vocatus eſt.Hic Litẽ æſtimari.

voluntatis Rhodiorũ rationem,quæ conſilio atque argumentis à Romanis oſtẽdebatur pœnáne digna eſſet,litis æſtimatione intelligit. Nam litis æſtimatio eſt & vbi voluntate modò peccatũ eſt, & vbi facto. ¶Non crimine liberant)abſoluunt:fatentur nos pœna indignos etiãſi peccatũ à nobis ſit. ¶Si omnes voluimus)volumus Aſcenſiani codices habent. Ratio ipſa ſenſus præteritum magis efflagitat. ¶Quod arguimur)voluiſſe. ¶Nõ diſtinguimus) non ſeparamus malitiam,vt loquimur,actus interioris ab actu exteriori:id eſt,æquè peccaſſe nos fatemur voluntate ipſa,ac facto:ob idq; nõ recuſamus pœnam facto ipſi debitam ſi voluimus quod arguimur voluiſſe. Magna pars Theologorum aſſerit hoc ipſum, æque deliquiſſe eum,qui voluntate firma & ſtabili(vocãt efficacem)vnius alicuius mortẽ cupiuit,atque is deliquit,qui re ipſa cædẽ eius fecit. Nam aiunt(vt verbis eorũ interim vtar)actũ exteriorẽ non addere bonitatem aut malitiã actui interiori. ¶Si alij principum)Ab hoc loco reos ab innoxijs ſeparari petunt. ¶Cæteri Rhodij)Totus hic locus propè ad finẽ deprecatione quadam conſtat,cuius maxime locus eſt enumeratio maiorum & pluriũ officiorum, q̃ maleficiorũ. ¶Quidẽ ſumꝰ)meriti ſcilicet. ¶Si perſeuerabitis)Hac vna ſententia pœnitentiæ fidem faciunt.

¶Argumentum in cxcii.

¶Capto deuictoque Perſeo,legibuſq; Macedonibus impoſitis,quum Romã L. Aemilius Paulus conſul traijcere cum ſuis pararet,prædam ipſam in milites ita diuiſit,vt quum in equitẽ cccc.denarij,in peditẽ cc.diuiſi eſſent,facile ipſi conſtaret eorũ animos expletos nõ eſſe.In ea tamẽ militũ de ſe opinione Romã aduerſo Tiberi ſubuehitur,quò paucos poſt dies

Anicius & Octauius claſſe ſua aduecti ſunt. Tribus his ab ſenatu triumphus decretus erat, mandatūq; Q. Caſſio prætori, ageret ex patrum autoritate cum tribunis plebis, vt rogationem ad plebem promulgarent, vt quo die in vrbem triumphantes veherentur, ijs imperium eſſet. Triumpho Anicio & Octauio decreto nemo aduerſabatur: cæterū Aemilius Paulus milites aduerſarios habuit, quos Seruius Sulpitius Galba qui tribunus militum ſecundæ legionis in Macedonia fuerat, per ſuæ legionis milites ſolicitando ſtimulauerat, vt frequentes ad ſuffragiū conuenirent, prohibituri ne imperioſus dux rogatione antè dicta promulgata triumpharet. Iam verò in Capitolio T. Sempronius tribunus plebis eam rogationē ad populum ferebat, dato etiam priuatis vt in re minime dubia loco dicēdi, quū ille idē Seruius Galba repēte proceſſit, & à tribunis poſtulauit, vt in poſterum diem differrent quæ contra eum triumphum dicere vellet, quoniam eiuſmodi eſſent, vt diei vnius tempus deſyderarent. Tribunus eo ipſo die dicere ſi quid vellet iubet. Ille itaq; inuitus rem aggreditur: diei eius reliquū (erat tum octauæ tempus) dicendo extrahit, quo tēpore imperium nimiſquàm ſeuerū Aemilij reprehendit, plus laboris prędicādo, pluſq; periculi quàm res deſyderaſſet, ab eo iniūctū eſſe, præmia cōtrà & honores ita arctata, vt militia, ſi talibus ducib⁹ ſuccederet, & horridior aſperiorq; bellātib⁹, eadē victoribus inhonorata futura videretur. His alijſq; vocibus, quæ eodem pertinebant, ita militum animos concitauit, vt poſtero die frequentes Capitolium complerēt. Iam verò primæ tribus intro vocatæ rogationem antiquabāt, cū rei indignitate principes moti, magna frequentia in Capitolium concurrunt, indignum vociferantes

L. Aemilium tanti belli victorẽ debito fraudari triũphо,iã licentiæ militari duces tradi,dominos impeatoribus milites imponi . His aliiſq; vocibus criminibuſq; in Galbam cõgerendis Capitoliũ tumultib⁹ compleuerant,quũ ſedato pauliſper tumultu,M.Seruilius,qui conſul & magiſter equitum fuerat , à tribunis poſtulat vt deintegro eandem rem agerent, facerentq; ſibi dicendi poteſtatem. Tum tribuni victi principum autoritatibus, eam rẽ deintegro agẽtes,pronunciant ſe tribus reuocaturos,ſi M.Seruili⁹ aliiq; priuati dixiſſent.Itaq; Seruilius pro Paulo ita loqui cœpit.

¶M.Seruilij pro L.Aemilio Paulo,vt ei triumphus contra militum maledicentiam decerneretur,oratio. CXCII.

q Vãtus imperator L.Aemilius fuerit, Quirites,ſi ex alia re nulla æſtimari poſſit,vel hoc ſatis erat,ꝙ quum tam ſeditioſos & leues milites,tam nobilem, tam temerarium,tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicũ in caſtris haberet,nullã in exercitu ſeditionem habuit.Eadem ſeueritas imperij quam nunc oderunt,tũc eos cõtinuit.Itaq; antiqua diſciplina habiti neq; fecerunt.Seruius quidem Galba ſi in L. Paulo accuſando tyrocinium & documentũ eloquẽtiæ dare voluit,non triũphum impedire debuit, quem ſi nihil aliud,ſenatus iuſtũ eſſe iudicauerat:ſed poſtero die quàm triumphatũ

eſſet, priuatum eum viſurus,nomen deferre, & legibus interrogare,aut ſerius paulo quum magiſtratum ipſe cepiſſet,diem dicere,inimicum ad populum accuſare. Ita & pretium rectè facti triumphũ haberet L.Paulus ꝑ egregiè bello geſto,& pœnã,ſi quid & vetere gloria ſua & noua indignum feciſſet. Sed videlicet cui crimen nullum probrũ dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit. Diem integrũ heſterno die ad accuſandum L.Paulũ petijt: quatuor horas,quantũ ſupererat diei, dicẽdo abſumpſit. Quis vnquam tã nocẽs reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis expromi non poſſent?Quid interim obiecit,quod L.Paulus ſi cauſam dicat,negatũ velit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: vnam militũ Macedonicorum puram,alteram integrioris iudicij & à fauore & odio:vniuerſo iudicante populo Ro.apud concionem togatã & vrbanã prius res agat. Quid apud Quirites Romano,Serui Galba, diceres? Illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet:In ſtatione ſeuerius & intentius inſtitiſti:vigiliæ acerbius & diligẽtius circuitæ ſunt: operis plus quàm antea feciſti quũ ipſe imperator & exactor circũires. Eodem die & iter feciſti,& in aciẽ ex itinere duxiſti.Ne victorem quidem acquieſcere paſſus eſt:ſtatim ad perſequẽdos hoſtes duxit.Quũ Alij re9

te præda partienda locupletem facere poſſet, pecuniam regiam tranſlaturus in triumpho eſt,& in ærarium laturus.Hæc ſicut ad militũ animos ſtimulandos aliquem aculeum habẽt, qui parum licẽtiæ, parum auaritiæ ſuæ inſerui tum cenſent:ita apud populũ Ro.nihil valuiſſent,qui vt vetera atq; audita à parẽtibus ſuis non repetat quæ ambitione imperatorũ clades acceptæ ſint,quæ ſeueritate imperij victoriæ partæ : proximo certè Punico bello, quid inter Marcum Minutium magiſtrum equitum , & Quintum Fabium Maximum dictatorem interfuerit,meminit. Itaque accuſatorẽ id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionẽ Pauli fuiſſe. Tranſeatur ad alterã cõcionem: Nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus,ſi nomẽ hoc ſaltem ruborem incutere,& verecundiam aliquã imperatoris violãdi afferre poſſit.Equidem ipſe aliter affectus animo ſum,qui apud exercitũ mihi loqui videar,q̃ multò antè eram quum ad plebem vrbanam ſpectabat oratio.Quid etiã dicitis milites?Aliquis eſt Romæ p̃ter Perſea,qui triũphari de Macedonibus nolit,& eũ nõ iiſdem manibus diſcerpitis,quibus Macedonas viciſtis?Vincere vos ꝓhibuiſſet,ſi potuiſſet,qui triũphanteis vrbem inire ꝓhibet. Erratis,milites,ſi triumphũ, imperatoris tã-

tum,& non militum quoq; & vniuerſi populi Roma.eſſe decus cenſetis. Non vnius hoc Pauli:multi,etiam qui ab ſenatu nō impetrarunt triumphum,in monte Albano triūpharūt.Nemo L.Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt,quàm C.Luctatio primi Punici belli,q̄ P.Cornelio ſecundi, quàm illis qui triumphauerunt. Nec L.Paulum minorem aut maiorem imperatorē triūphus faciet:militum magis in hoc vniuerſiq; populi Ro.fama agitur,primū ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus clariſſimum quēq; ciuem opinionē habeat,& imitari in hoc populū Atheniēſem lacerantem inuidia principes ſuos videatur.Satis peccatū in Camillo à maioribus veſtris eſt,quem tamen ante receptā per eū à Gallis vrbem violarūt:ſatis inſuper vobis in P.Africano.Literni domiciliū & ſedē fuiſſe domitoris africæ,Literni ſepulchrū oſtendi.Erubeſcamus,gloria ſi par illis viris L.Paulus,iniuria exæquetur.Hæc igitur primū infamia deleatur, fœda apud alias gētes, damnoſa apud noſtros.Quis enim aut Africani aut Pauli ſimilis eſſe, ingrata & inimica bonis ciuitate, velit? Si infamia nulla eſſet, & de gloria tantum ageretur: qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis

triũphi,tot de Hiſpanis,tot de Pœnis, ipſorum tantum imperatorum,an populi Romani dicuntur? Quẽadmodũ nõ de Pyrrho modo,nec de Annibale,ſed de Epirotis Carthaginẽſibúſq; triũphi acti ſunt: ſic non M. Curius tantũ,nec P. Corneli⁹,ſed Romani triũpharunt. Militum quidem propria eſt cauſa: qui & ipſi laureati,& quiſq; donis quibus donati ſunt,inſignes, triũphum nomine cient, ſuaſq; & imperatoris laudes canentes per vrbẽ incedunt. Siquando nõ deportati ex prouincia milites ad triumphum ſint,fremunt:& tamen ſuum quoq; ſe abſentes,quòd ſuis manibus parta victoria ſit, triumphare credũt. Si quis vos interroget,milites, ad quam rem in Italiam deportati, & non ſtatim confecta prouincia dimiſſi ſitis,quid Romam frequentes ſub ſignis veneritis,quid moremini hic,& nõ diuerſi domos quiſq; abeatis veſtras: quid aliud reſpondeatis, q̃ vos triumphanteis videri velle? Vos certe victores conſpici velle debeatis. Triũphatum nuper de Philippo patre huius,& de Antiocho eſt:ambo regnabãt quũ de ijs triumphatũ eſt:de Perſeo capto,in vrbẽ cũ liberis adducto nõ triũphabit? Quòd ſi in curru ſcãdẽteis Capitoliũ auratos purpuratóſq; ex inferiore loco L. Paulus in turba togatorũ vnus priuat⁹ interroget:Luci Ani-

ci,Cn.Octaui, vtrum vos digniores triũpho eſſe,an me cẽſetis? Currum ei ceſſuri, & præ pudore videntur inſignia ipſi ſua tradituri:& vos Gentium quàm Perſea duci in triũphum mauultis,Quirites,& de acceſſione poti⁹ belli,quàm de bello triumphari?Et legiones ex Illyrico laureatæ vrbem inibunt, & nauales ſocij,Macedonicæ legiones ſuo abrogato triumphos alienos ſpectabunt?Quid dein de tã opimæ prædæ, tã opulentæ victoriæ ſpolijs fiet? Quónam abdẽtur illa tot milia armorũ detracta corporibus hoſtium? an in Macedoniã remittẽtur?Quò ſigna aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argẽti cælati, tantum auri,tanta pecunia regia? an noctu tanquam furtiua in ærarium deportabũtur?Quid illud ſpectaculum maximum? nobiliſſimus opulentiſſimuſq; rex captus vbi victori populo oſtenditur? Quos Syphax rex captus,acceſſio Punici belli, cõcurſus fecerit, plerią; meminimus:Perſeus rex capt⁹ Philippus & Alexander filij regis, tãta nomina ſubtrahẽtur ciuitatis oculis?Ipſum L.Paulũ bis cõſulẽ,domitorem Græciæ,omniũ oculi cõſpicere vrbẽ curru ingredientẽ auẽt.Ad hoc fecimus conſulẽ,vt bellũ per quadrienniũ ingenti etiã pudore noſtrum tractũ, perficeret: cui ſortito prouinciã, cui proficiſcẽti

præſagientibus animis victoriam triumphūq; deſtinauimus, ei victori triumphum negaturi?& quidē non homines tantū, ſed Deos etiā ſuo honore fraudaturi?Dijs quoq; enim, non ſolum hominibus debetur. Vtrū maiores veſtri omnium magnarum rerum & principia exorſi ab Dijs ſunt, & finē eum ſtatuerunt? Conſul proficiſcens,prætorve paludatus cum lictoribus in prouinciam & ad bellum,vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem,in Capitolio triumphans ad eoſdem Deos quibus vota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit.Pars non minima triūphi eſt victimæ præcedentes : vt appareat Dijs grates agentē imperatorē ob Remp.bene geſtā redire. Omneis illas victimas quas traducendas in triumpho vindicauit,alias alio cædente mactate:illas quidē epulas ſenatus,quæ nec priuato loco, nec publico profano,ſed in Capitolio eduntur,vtrum hominum voluptatis cauſa,an Deorū hominumq;, autore Seruio Galba turbaturi eſtis? L.Pauli triūpho portæ claudētur?rex Macedonū Perſeus cū liberis & turba alia captiuorū,ſpolia Macedonū circa flumē relinquent? L.Paulus priuatus tanquā rure rediens à porta domū ibit?Et tu cēturio,miles,quid de imperatore Paulo ſenatus decreuit potius,ꝙ qd

Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius, quàm illum audi. Ille nihil præter quàm loqui, & ipſum maledicè ac maligne, didicit: ego ter & vicies cum hoſte per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conſerui, ſpolia retuli: inſigne corpus honeſtis cicatricibus omnibus aduerſo corpore exceptis habeo (Nudaſſe deinde ſe dicitur, & quo quæque bello vulnera accepta eſſent, retuliſſe. Quæ dum oſtentat, adapertis forte quæ velanda erant, tumor inguinum proximis riſum mouit) Tum, hoc quoque quod videtis, inquit, in equo dies noctesque perſedendo habeo: nec magis me eius, quàm cicatricum harum pudet pœnitetque, quando nunquã mihi impedimento ad Rẽp. bene gerendam domi militiæque fuit. Ego hoc ferro ſæpe vexatum corpus vetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi: Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, ſi videtur, tribuni, ad ſuffragium tribus: ego ad vos milites. ✢ Pauca deſunt.

¶ANNOTAT. Quantus imperator.) Suaſio eſt in id petita, vt Aemilio triumphus decerneretur, præmiſſa refutatione eorum quæ ab aduerſarijs obiecta erant. Exordium ducitur à laude Aemilij, & re cauſæ ipſi adiuncta. ¶Tam nobilem) intelligit Seruiũ Galbã, qui Paulo priuatim erat inimicus. ¶Eos continuit) prohibuit, repreſſit. ¶Neque fecerunt) cõcitauerunt ſeditionẽ. ¶Tyrocinium ponere) depo-

Tyroci- nium. Tyro- nes. Tyroci- niũ po- nere. Exerce- re tyro- cinium, ſiue ty- rocinio deſtina- ri. Dare ſpecimẽ artis.

nere, & exuere. Tyrocinium verò latiſſimè patet. Comprehendit enim omnia omnium artium initia, quibus qui inſtituuntur, tyrones appellãtur. Veréq; tyrocinium ponere dicuntur, qui percepta qualibet arte, iã ipſi per ſe excolere inſtituũt. Vulgo dicimus ſe amouere ex diſciplina: Gall. apprentiſſaige. Sicut tyronem appellamus itidem Gall. apprentif. Exercere verò tyrociniũ, ſiue tyrocinio deſtinari, eſt ſub magiſtro artem diſcere, quod Gallicè dicimus eſtre a lapprentiſſaige. ❡Et documentum eloquentiæ) Nõ dubitabo hic rurſus quod ſentiam dicere, dare documentum cuiuſlibet artis, ſignificare quod vulgo dicimus facere vnũ caput operis. Idq; Lutetiæ fieri videmus ab opificibus, quãdo poſito tyrocinio præfecti ac tanquã magiſtri artis exiſtere volunt. Dicitur & ſpecimen artis dare. ❡Nomen deferre) Ita verba ea infinita legenda eſſe puto, vt verbum debuit repetatur, non tertia perſona. Eſt autem deferre nomen, ante iuſtã accuſationẽ de crimine reó ipſi obiecto ad prætorem denunciare. Hac velut accuſatione peracta, primo quoq; die reus à prætore vocabatur, niſi veniſſet in ius cum eo qui delaturus erat nomẽ. Quum verò in ius vẽtum eſſet, dicebat, inquit Pædianus, accuſator reo, Aio te Siculos (exempli cauſa) ſpoliaſſe. Si tacuiſſet, lis ei æſtimabatur vt victo: ſi negaſſet, petebat a magiſtratu dies inquirẽdorum rei criminum: & tũ inſtituebatur accuſatio. In ſequẽtem actionem, Recte, inquit, quia Lepidus legibus tantum interrogatus, necdum cœperat accuſari. Ex his plane intelligi puto quid ſit legibus interrogari. Nam quum reum fieri, & legibus interrogari, Pædiano autore idem ſit: reum autẽ fieri ſolẽnibus verbis & forma ſupra ſubiectis dicat: fit vt eadẽ forma velut legibus interrogetur. ❡In ſtatione ſeue

Deferre nomen. Interro- gari le- gibus.

rius) Enumeratio eſt criminũ quæ a Galba in Aemilium congeſta fuerant. ¶Vos prohibuiſſet) Seruius Galba. ¶Erratis, milites) Correctio eſt qua ſuadet à publico commodo multis orationibus. ¶Nemo L. Paulo) A ſimili & pari, & tãquam à ſenatuſconſulto & iudicato. ¶Eripere decus) præripere gloriam, adimere, auferre. ¶Nec L. Paulum) Tollit ambitionem qua L. Paulus notari poterat. Ab æquo & iuſto quodammodo ſuadet, quum ſi ſecus fiat, famã populi Romani periclitaturam aſſerit. ¶Si infamia nulla) Pergit ſuadere quod paulo antè ſuſceperat, à commodis publicis, primum totius ciuitatis, deinde militum, argumentis ductis à ſimili, & communi hominum opinione. ¶Triumphatum nuper) A minore. ¶Quòd ſi in curru) Ab iniquo. ¶Auratos purpuratoſq;) Aurati dicuntur qui auro inſignes ſunt, quos vocamus indutos veſte ex pãno aureo facta. Ita purpurati qui purpura inſignes. ¶Et vos Gẽtium) erat rex Illyriorũ, de quo capto Anici⁹ & Octauius triũphaturi erant. Ducũtur argumẽta à minori. ¶Quid deinde) multis orationibus à neceſſario ſuadet. ¶Ipſum L. Paulũ) A votis. ¶Ad hoc fecimus) Ab iniquo & impio, aut ſi mauis, ab æquo & pio. Nam diſſuadet ab iniquo & impio: ſuadet ab æquo & pio. ¶Prætórve paludatus) Alij libri habent paludatis lictoribus. Ego repoſui paludatus cum lictoribus, adductus videlicet Liuij ſentẽtia, qui ſupra retulit ingentem numerũ populi nuncupatis votis ipſum L. Aemiliũ paludatum extra vrbem proſecutum eſſe. Paludatus dicitur armatus, Feſto autore.

Aurati. Purpurati.

Paludatus.

¶Argumentum in CXCIII.

¶L. Aemilio Paulo tãdem triũphus decretus eſt, qui funere alterius eius liberorũ miſerabilis extitit. Nam quum quatuor ei liberi eſſent, duobus datis in

adoptionē,alteros hæredes ſibi retinuerat,quorū minor ferme duodecim annos nat⁹ quinto ante triūphum patris die deceſſit. Atq; eo funere fortuna nō contenta,reliquū triduo poſt triūphum abſumpſit. Non ita multo poſt actum triumphū data cōcione, vt de ſuis rebus geſtis more cæterorū imperatorum diſſereret,ita retulit.

¶Oratio L. Aemilij Pauli de rebus per ipſum in Macedonia geſtis,& fortuna. CXCIII.

Q Vanquam & quàm feliciter Remp. adminiſtrauerim,& quòd duo fulmina domum meā per hos dies percuſſerint, non ignorare vos Quirites arbitror, quū ſpectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorū meorum fuerint:tamen paucis quæſo ſinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia, claſſem à Brūduſio ſole orto ſolui: nona diei hora cū omnibus meis nauibus Corcyrā tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibuſq; & claſſibus luſtra ſacrificaui:à Delphis quinto die in caſtra pueni: vbi exercitu accepto,mutatis quibuſdā quæ magna impedimēta victoriæ erant, progreſſus, quia inexpugnabilia cōtrà hoſtiū erant, neq; cogi pugnare poterat rex,inter p̄ſidia ei⁹ ſaltum ad petrā euaſi: & ad pugnā rege coacto,

acie vici: Macedoniã in poteſtatẽ populi Ro. redegi: & quod bellũ per quadriẽniũ quatuor ante me cõſules ita geſſerũt, vt ſemp̃ ſucceſſori traderẽt grauiꝰ, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarũ deinde ſequundarũ rerũ velut prouẽtus ſecutꝰ: ciuitates omnes Macedoniæ ſe dediderũt: gaza regia in poteſtatẽ venit: rex ipſe tradẽtibus propè ipſis Dijs in tẽplo Samothracũ cũ liberis eſt captus. Mihi quoque ipſi nimia iã fortuna mea videri, eoq; ſuſpecta eſſe: maris pericula timere cœpi in tãta pecunia regia in Italiã traijciẽda, & victore exercitu trãſportãdo. Poſtq̃ omnia ſequũdo nauiũ curſu in Italiã p̃uenerũt, neq; erat quod vltra p̃carer: illud optaui, vt quũ ex ſummo retro volui fortuna cõſueſſet, mutationẽ eius domus mea potius q̃ Reſp. ſentiret. Itaq; defunctã eſſe fortunã publicã mea tã inſigni calamitate ſpero, ꝙ triũphus meꝰ velut ad ludibriũ caſuũ humanorũ duobꝰ funeribꝰ liberorũ meorũ eſt interpoſitus. Et quũ ego & Perſeus nũc nobilia maximè ſortis mortaliũ exempla ſpectemur: ille qui ante ſe captiuos captiuus ipſe duci liberos vidit, incolumes tamen habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad currum ex Capitolio propè iam expirantem veni: neq; ex tãta ſtirpe liberũm ſupereſt, qui L. Aemilij Pauli no-

mẽ ferat.Duos enim tanquã ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent : Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt . Sed hanc cladem domus meæ veſtra felicitas, & ſequunda fortuna publica conſolatur.

¶ANNOTAT.Quanquam) Ratio eſt comparandi fortunam aduerſam cum felicitate, vbi præſertim felicitatem fortuna conſequitur. Ab vtroq; exordiũ ducitur.¶In templo Samothracum) eorum populorum Græcię. In argumento priore multa dixi.¶Eſt interpoſitus)Nam vt in argumento expoſui,minor quinque diebus ante triumphum,maior triduo poſt eundẽ abſumptus eſt.¶Captiuus ipſe)Perſeus enim in catenis cum alijs Macedonibus ante currũ Pauli triumphantis ductus eſt. ¶In adoptionem datos) Adoptio & adoptatio idem ſignificant, aſſumptionẽ ſcilicet in alienam familiam, ſed p̄ prætorẽ.Sin per populũ fiat,arrogatio dicitur.De his vide Gellium.

Adoptio & adoptatio. Arrogatio.

FINIS.

W

PARISIIS
APVD SIMONEM COLINAEVM.
M. D. XXXII. CALCVLO ROMANO, MENSE IANVARIO.